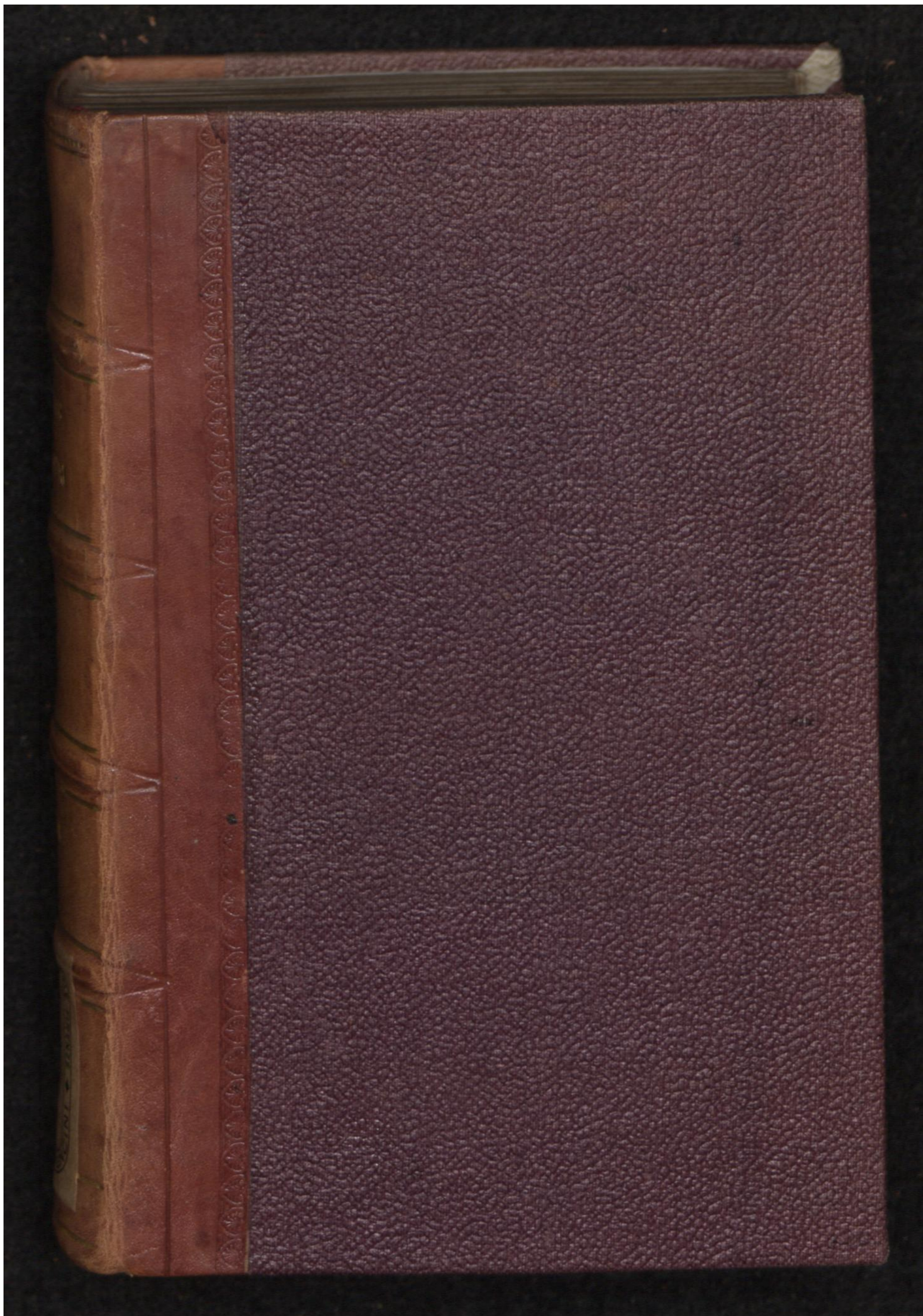
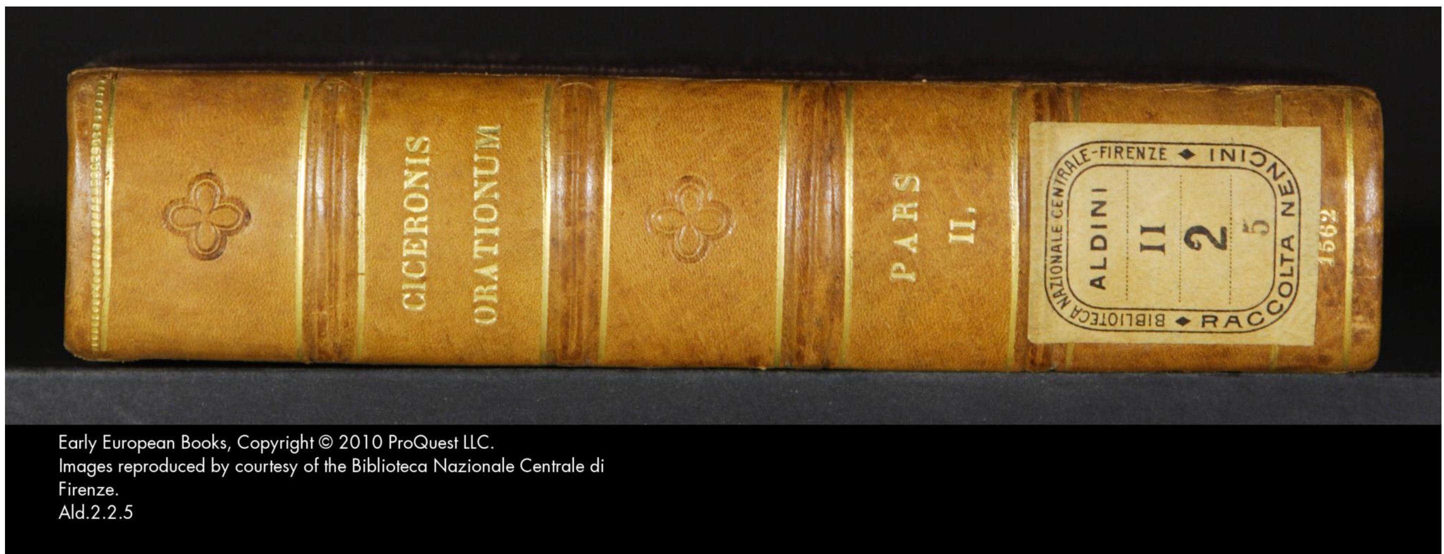
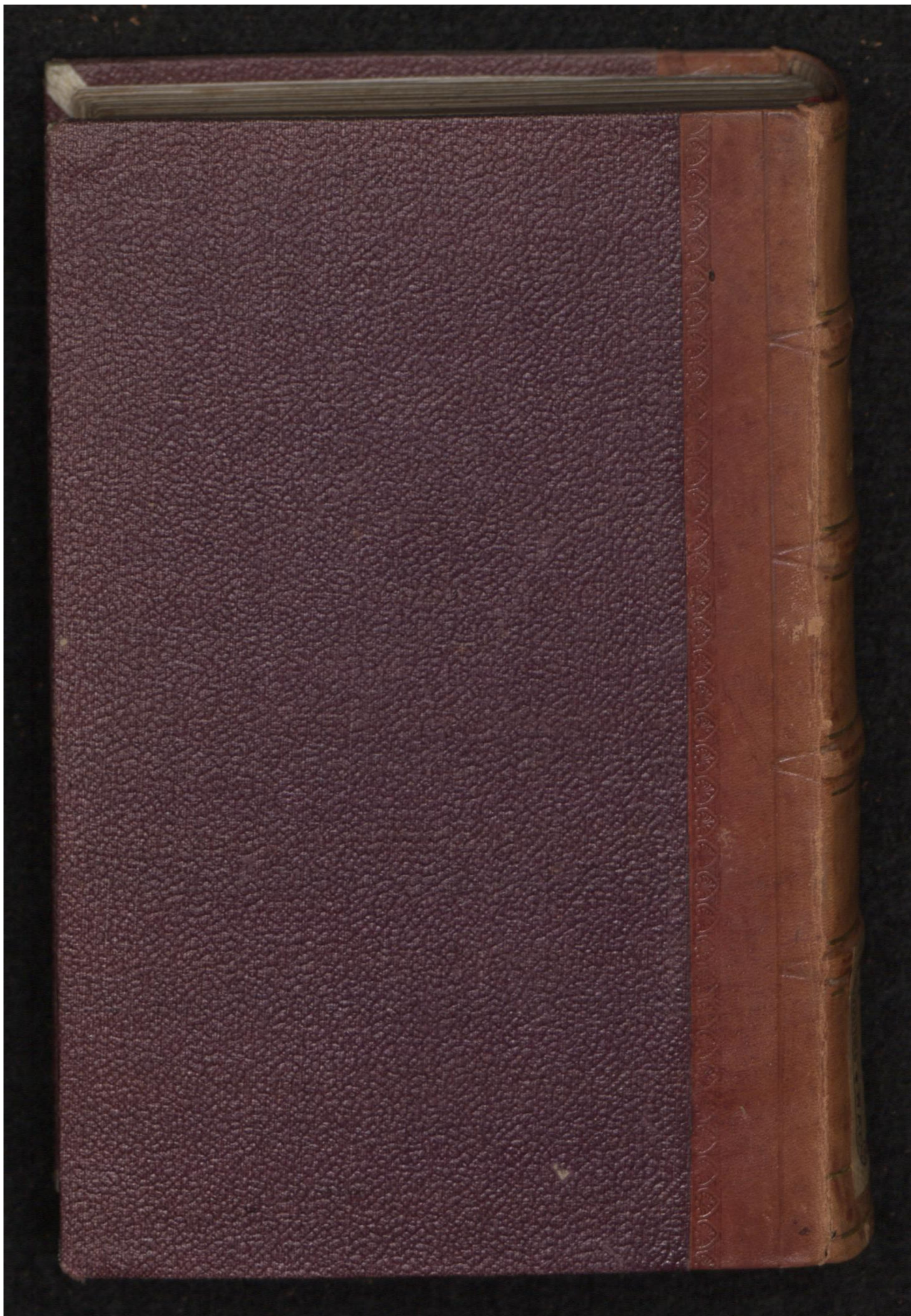

CICERONIS ORATIONUM
PARS II.
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE ◆ RACCOLTA NE INIONI
ALDINI
II
2
5
1562

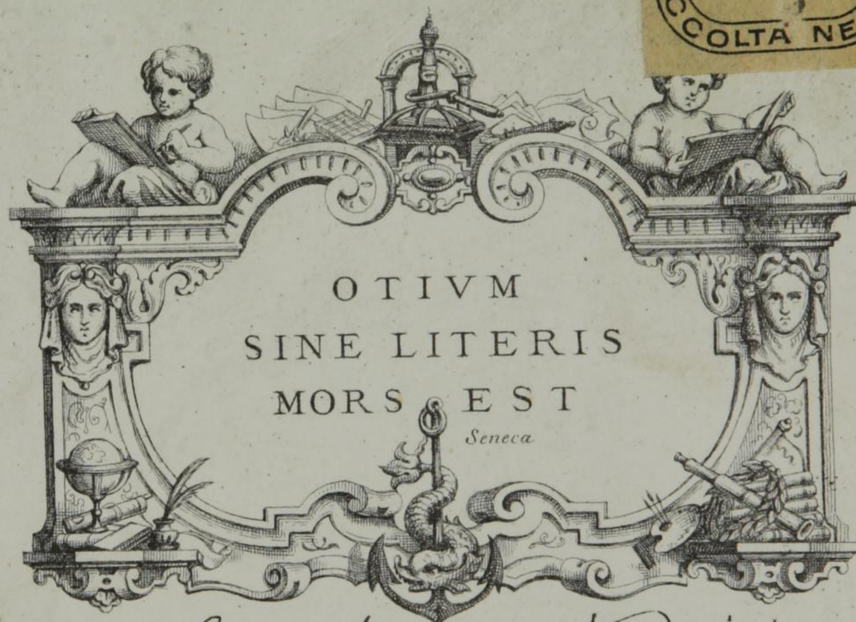

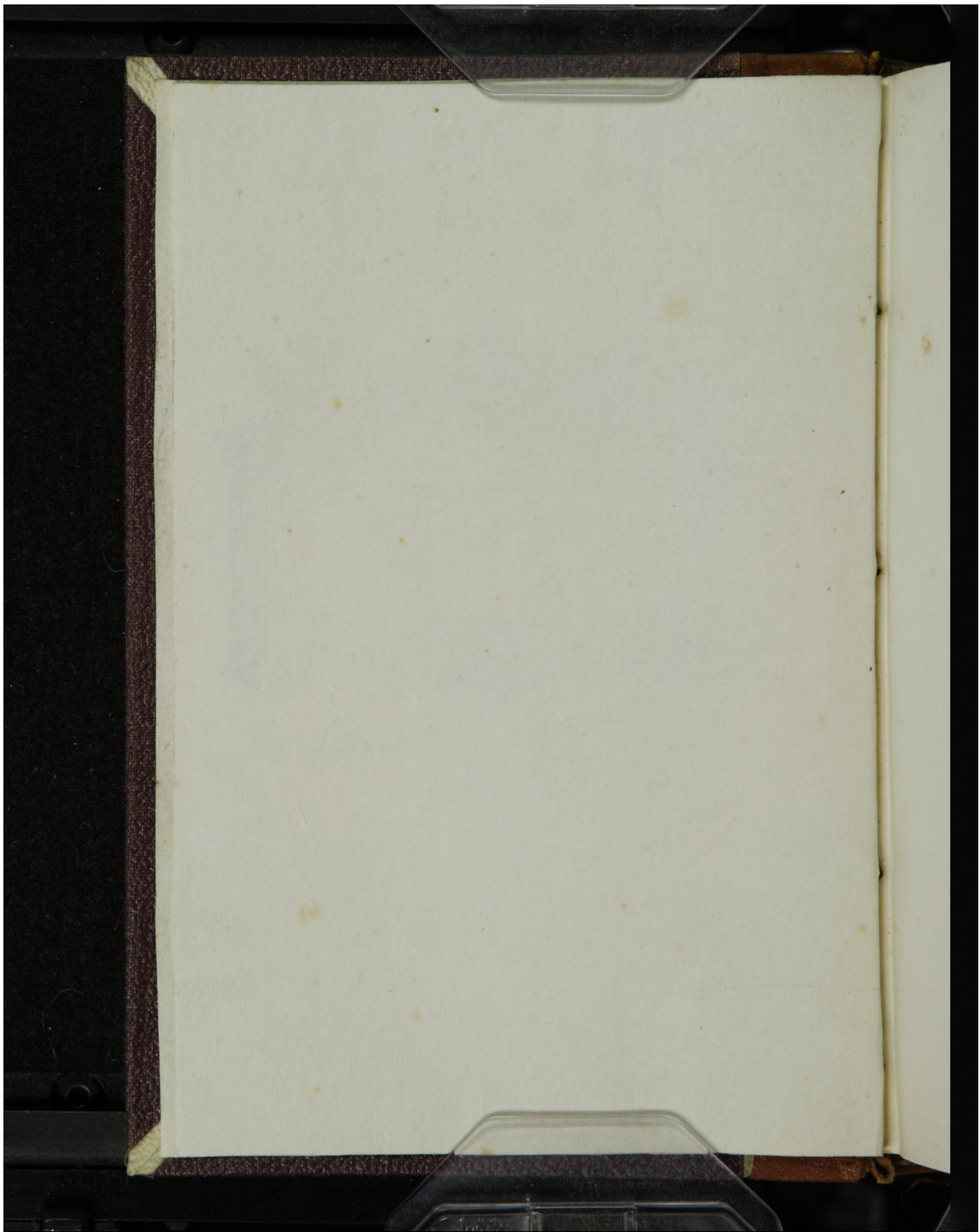

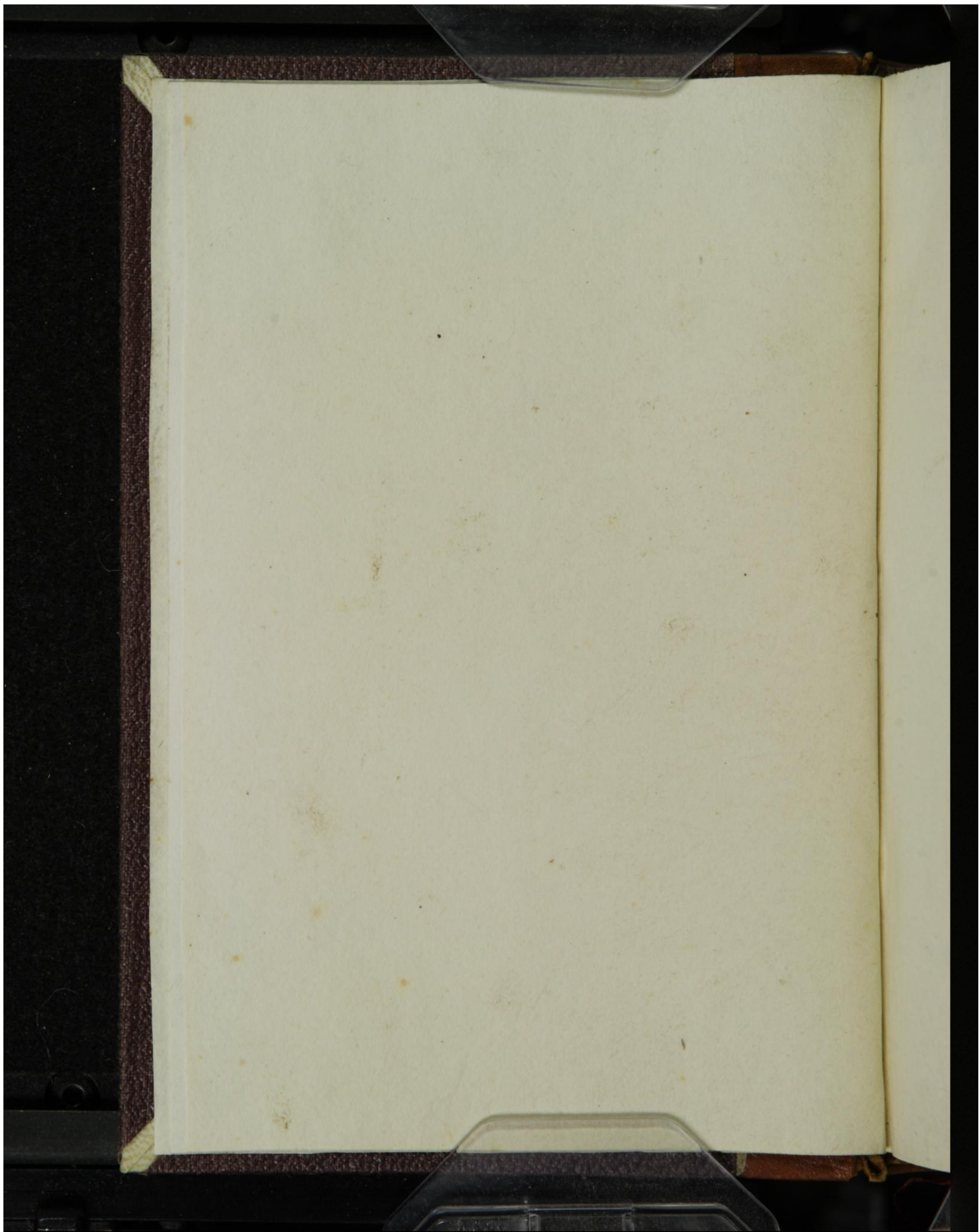

Ex Libris Ioannis Nencini
1874

M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM PARS II.

Cum correctionibus Pauli Manutii.

VENETIIS, M. D. LXII.

GVLIELMO BELLAIO LANGEO, APVD SVBALPINAS GENTES PRO REGE,

Paulus Manutius S. P. D.

MAGNI refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur; & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quædam, & commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco, facere consueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco positæ delectant; eædemq; minus bono lumine constitutæ, non item eorum, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostræ mirum est, quantum oportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, quàm in ipsa re positum esse uideatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum ueritus, quin tibi in ijs rebus uel maxime occupato, quas Rex Christianissimus, et post hominum memoriam maximus tuæ fidei, diligentiæq; mandauit, hoc ipsum, quod nunc a me proficiscitur, officium futurum esset uel iucundissimum. nam et si magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles, quam tu summa tua cum laude, & omnium pæne gentium admiratione sustines: tamen in ipsa illa occupatione ita te litterarum tractatio delectat, ut & legas cum uoluptate, quæ alij scripta reliquerunt, & scribas ipse quæ a posteris

cum admiratione maxima legentur . ex quo illud consequeris, ut non modo regis uoluntati seruias, quod est summa laude dignum; sed etiam posteritati consulas, quo laudabilius esse nihil potest. itaque tantum abest, ut a maioribus tuis omni decore affluentibus ad te ornandum quidquam haurias, ut etiam in te sit, quod ad illos redundet. nam si tibi aliunde petenda sit laus; unde plura suppetant ornamenta, quàm a fratribus tuis, maximeq; ab eo, qui a Paulo III. ita est in Cardinalium collegium cooptatus, ut ei summus Pontifex amplissimum dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse uideatur? cui quidem uiro cum ad summam gloriam nihil desit; cumq; item tibi eæ res abunde adsint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit uestra bonitate, & sapientia, ut uicissim tu in illius dignitate, atque amplitudine, ille in ingenio, atque in uirtute conquiescat tua. uterque uero magna apud regem prudentissimum, & summo iudicio præditum auctoritate, magno estis apud omnes nomine, & gloria. nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui notissimus non sis? non ex præsenti corporis forma, (quanquam multas prouincias Regis legatus obijsti) sed ex imagine ingenij tui, quam uerissimis eloquentiæ coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cum & naturæ tuæ bonitas, & uirtutis eximia præstantia cernatur: sequitur, ut, ex ea qui te norunt, ijdem ament. quorum ego in numero cum ita essem, ut nemini concederem: tamen non est credibile,

credibile, quantum ad illam ipſam animi erga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerij, oratoris in hac urbe regij, hominis præſtantiſſimi, prædicatio. cuius multi, & egregij de tua laude ſermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros e manibus dimittere non ſoles, alteram partem cum tui nominis inſcriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operæ ſtudijq́; poſuerim, mihi ipſe ſum teſtis; quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, ſi conſequar, ut noſtra diligentia probetur: ſane meos labores non exiguo compenſatos eſſe fructu exiſtimabo. Vale. Venetijs.

INDEX ORATIONVM CICERONIS, QVAE SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

PRO LEGE MANILIA, AD POPVLVM.

ORATIO XIII.

QVANQVAM *mihi semper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est uisus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea me uoluntas, sed meæ uitæ rationes, ab ineunte ætate susceptæ, prohibuerunt. nam cum antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem; statueremque, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus unquam ab ijs, qui uestram caussam defenderent: & meus labor, in priuatorum periculis caste integreque uersatus, ex uestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter prætor primus centurijs cunctis renunciatus sum; facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscriberetis. nunc, cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum uos honoribus mandandum esse uoluistis; & ad agendum facultatis tantum, quan-*

tum homini uigilanti ex forensi usu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe &, si quid etiam dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt. atque illud in primis mihi lætandum iure uideo, quòd in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicẽdi, caussa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. dicendum est enim de Cn. Pompeij singulari eximiaq. uirtute: huius autẽ orationis difficilius est exitum, quàm principium, inuenire: itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est. Atque ut inde oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis caussa ducitur: bellum graue, & periculosum uestris uectigalibus, atque socijs a duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. equitibus R. honestissimis uiris, afferuntur ex Asia quotidie litteræ, quorum magnæ res aguntur, in uestris uectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me, pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, caussam reip. periculaq. rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nũc uestra prouincia est, uicos exustos esse cõplures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum est uestris uectigalibus, totũ esse in hostiũ potestate: Lucullum, magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum

imperatorem

imperatorem deposci, atque expeti: eundem hunc unũ ab hostibus metui, præterea neminem. Caussa quæ sit, uidetis: nunc, quid agendum sit, considerate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim eiusmodi, quod maxime uestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi R. gloria, quæ uobis a maioribus cũ magna in rebus omnibus, tũ summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores uestri magna & grauia bella gesserunt: aguntur certissima populi R. uectigalia, & maxima; quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis: aguntur bona multorum ciuium, quibus est & a uobis, & a moderatoribus reip. consulendum. Et quoniam semper appetentes gloriæ præter ceteras gentes, atque auidi laudis fuistis; delenda est uobis illa macula, Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus iam insedit, atque inueterauit in populi R. nomine, quòd is, qui una die tota Asia, tot in ciuitatibus, uno nuncio, atque una litterarum significatione ciues R. necandos, trucidandosq. denotauit, non modo adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium & uigesimũ regnat, & ita regnat, ut se non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare uelit, sed emergere e patrio regno, atque in uestris uectigalibus, hoc est in Asiæ luce uersari. etenim adhuc ita uestri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo insignia ui-
ctoriæ,

ctoriæ, non uictoriam reportarent. triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Muræna de Mithridate, duo fortissimi uiri, & summi imperatores, sed ita triumpharunt, ut ille pulsus, superatusq. regnaret. uerun tamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quòd egerunt; uenia danda, quòd reliquerunt: propterea quòd ab eo bello Syllam in Italiam resp. Murænam Sylla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus non ad obliuionem ueteris belli, sed ad comparationem noui contulit: qui postea quàm maximas ædificasset, ornassetq. classes; exercitusq. permagnos, quibuscunque ex gentibus potuisset, comparasset; Bosporanis, finitimis suis, bellum inferre simulasset; usque in Hispaniam legatos, & litteras misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disiunctissimis, maximeq. diuersis, uno consilio, ab unis hostium copijs, bellum terra, mariq. gereretur, uos ancipiti contentione distracti de imperio dimicaretis. sed tamen alterius partis periculum, Sertorianæ, atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari uirtute depulsum est: in altera parte ita res a L. Lucullo, summo uiro, est administrata, ut initia illa gestarum rerum, magna, atque præclara, non felicitati eius, sed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse uideantur. sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione

tione noſtra, neque falſa affícta eſſe uideatur. Sed
pro ueſtri imperij dignitate, atque gloria, quoniam
is eſt exorſus orationis meæ, uidete, quem uobis ani
mum ſuſcipiendum putetis. Maiores ueſtri ſæpe,
mercatoribus, ac nauiculatoribus iniurioſius tracta
tis, bella geſſerunt: uos, tot ciuium R. millibus uno
nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem ani-
mo eſſe debetis? Legati quòd erant appellati ſuper-
bius, Corinthum patres ueſtri, totius Græciæ lu-
men, extinctum eſſe uoluerunt: uos eum regem inul
tum eſſe patiemini, qui legatum populi R. conſula-
rem, uinculis, ac uerberibus, atque omni ſupplicio
excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium R. im-
minutam non tulerunt: uos uitam ereptam neglige-
tis? ius legationis, uerbo uiolatú, illi perſecuti ſunt:
uos legatum populi R. omni ſupplicio interfectum,
inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherri-
mum fuit, tamtam uobis imperij gloriam relinque-
re, ſic uobis turpiſſimum ſit, illud, quod accepiſtis,
tueri, & conſeruare non poſſe. Quid, quòd ſalus ſocio-
rum ſummum in periculum ac diſcrimen uocatur? re-
gno expulſus eſt Ariobarzanes rex, ſocius populi R.
atque amicus: imminent duo regès toti Aſiæ non ſo-
lum uobis inimiciſſimi, ſed etiam ueſtris ſocijs, atque
amicis: ciuitates autem omnes cuncta Aſia, atque
Græcia ueſtrum auxilium exſpectare propter pericu
li magnitudinem coguntur; imperatorem a uobis cer
tum depoſcere, cum præſertim uos alium miſeritis,
neque audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo
poſſe

posse arbitrantur. uident, & sentiunt hoc idem, quod & uos, unum uirum esse, in quo summa sint omnia, et eum prope esse, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimũ bellum uenerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque, sicut ceterarum prouinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali uiro commendetis, atque hoc etiam magis, quàm ceteros, quòd eiusmodi prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam si ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc præsentem uident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, ut ij beatissimi esse uideantur, apud quos ille diutissime commoratur. Quare, si propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti, maiores uestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto uos studio conuenit, iniurijs prouocatos, sociorum salutem una cum imperij uestri dignitate defendere, præsertim cum de uestris maximis uectigalibus agatur? nam ceterarum prouinciarum uectigalia, Quirites, tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutandas uix contenti esse possimus: Asia uero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat.

itaque hæc uobis prouincia, Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere uultis, non modo a calamitate, sed etiam a metu calamitatis est defendenda. nam ceteris in rebus, cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. nam cum hostium copiæ non longe absunt; etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal conseruari potest. quare sæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui uectigalia uobis pensitant, aut eos, qui exercent, atque exigunt; cum duo reges cum maximis copijs prope adsint? cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salictis habent, quas in agris, quas in portubus, atque custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? putatis ne, uos illis rebus frui posse, nisi eos, qui uobis fructuosi sunt, conseruaueritis, non solum, ut antea dixi, calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne illud quidem uobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium R. pertinet: quorum uobis, pro uestra sapientia, Quirites, habenda est ratio diligenter.

nam

nam & publicani, homines & honestissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipsorum per se res, & fortunæ curæ uobis esse debent. etenim si uectigalia neruos esse reip. semper duximus; eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum ceterorum ordinum recte esse dicemus. deinde ceteris ex ordinibus homines naui, & industrij partim in Asia negotiantur, quibus uos absentibus consulere debetis; partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis uestræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere; sapientiæ, uidere, multorum ciuium calamitatem a rep. seiunctam esse non posse. Etenim illud primum parui refert, uos publicanis amissa uectigalia postea uictoria recuperare. neque enim ijsdem redimendi facultas erit, propter calamitatem; neque alijs uoluntas, propter timorem. deinde, quod nos eadem Asia, atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id certe, calamitate docti, memoria retinere debemus. nam tum, cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus Romæ, solutione impedita, fidem concidisse. non enim possunt una in ciuitate multi rem, atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant. a quo periculo prohibete remp. & mihi credite id, quod ipsi uidetis: hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro uersatur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis, & cohæret.

cohæret. ruere illa non possunt, ut hæc non, eodem labefactata motu, concidant. Quare uidete, num dubitandum uobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum rep. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici; belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum; non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. in quo maxime laborandum est, ne forte a uobis, quæ diligentissime prouidenda sunt, contempta esse uideantur. Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti uiro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maxima Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atque instructas, esse deletas; urbemque Asiæ clarissimam, nobisque amicissimam, Cyzicenorum, obsessam ab ipso rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementissime, L. Luculli uirtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, & ornatam, quæ, ducibus Sertorianis, ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium præterea copias multis prælijs esse deletas: patefactumque nostris legionibus esse Pontum, qui ante populo R. ex omni aditu clausus esset: Sinopem, atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus

omnibus rebus ornata, atque referta, ceterasq. ur-
bes Ponti, & Cappadociæ permultas uno aditu, at-
que aduentu esse captas: regem, spoliatum regno pa
trio, atque auito, ad alios se reges, atque alias gen-
tes supplicem contulisse: atque hæc omnia, saluis po
puli R. socijs, atque integris uectigalibus, esse ge-
sta. Satis opinor hoc esse laudis; atque ita reputo, ut
hoc uos intelligatis, a nullo istorum, qui huic obtre-
ctant legi, atque caussæ, L. Lucullum similiter ex
hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc,
quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquum possit es-
se magnum bellum. cognoscite Quirites: non enim si
ne caussa quæri uidetur. Primum, ex suo regno sic
Mithridates profugit, ut ex eodem Pōto Medea illa
quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga
fratris sui membra in ijs locis, quà se parens perse-
queretur, dissipauisse; ut eorum collectio dispersa,
mærorq. patris celeritatem persequendi retardaret.
sic Mithridates fugiens, maximam uim auri, atque
argenti, pulcherrimarumq. rerum omnium, quas
& a maioribus acceperat, & ipse bello superiore
ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat,
in Ponto omnem reliquit. hæc dum nostri colligunt
omnia diligentius, rex ipse e manibus effugit.
ita illum in persequendi studio mæror, hos læti-
tia tardauit. Hunc in illo timore, & fuga Tigra-
nes, rex Armenius, excepit, diffidentemq. rebus
suis confirmauit, et afflictum erexit, perditumq. re-
creauit. cuius in regnum postea quàm L. Lucullus

cum exercitu uenit; plures etiam gentes contra impe ratorem nostrum concitatæ sunt. erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas nunquam populus R. neque lacessendas bello, neque tentandas putauit. erat etiam alia grauis, atque uehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum peruaserat, fani locupletissimi, & religiosissimi diripiendi caussa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita nationes multæ, atque magnæ nouo quodam terrore, ac metu concitabantur. noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & prœlijs usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. Hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis a militibus nostris reditus magis maturus, quàm processus longior, quæreretur. Mithridates autem & suam manum iam confirmarat; & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduenticijs multorum regum, & nationum copijs iuuabatur. hoc iam fere sic fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeq́. eorum, qui aut reges sunt, aut uiuunt in regno; quòd regale ijs nomen magnum, & sanctum esse uideatur. itaque tantum uictus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus opta re. nam cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut illã, postea quàm pulsus erat, terram unquam attingeret; sed in exercitum uestrum, clarum, atque uicto-

*rem, impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites, si-
cut poetæ solent, qui res Romanas scribunt, præte-
rire me uestram calamitatē; quæ tanta fuit, ut eam
ad aures L. Luculli non ex prœlio nuncius, sed ex ser
mone rumor afferret. Hic in ipso illo malo, grauissi-
maq. belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua
ex parte ijs incommodis mederi fortasse potuisset, ue
stro iussu coactus, quòd imperij diuturnitati modum
statuendum, ueteri exemplo, putauistis, partem
militum, qui iam stipendijs confectis erant, dimisit,
partem Glabrioni tradidit. Multa prætereo consul-
to, sed ea uos coniectura perspicitis, quantum illud
bellum futurum putetis, quod coniungant reges po-
tentissimi renouent agitatæ nationes, suscipiant in-
tegræ gentes, nouus imperator uester accipiat, uete
re expulso exercitu. Satis mihi multa uerba fecisse
uideor, quare hoc bellum esset genere ipso necessariū,
magnitudine periculosum. restat, ut de imperatore
ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo di
cendum esse uideatur. Vtinam, Quirites, uirorum
fortium, atque innocentium copiam tantam habere-
tis, ut hæc uobis deliberatio difficilis esset, quemná
potissimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendū
putaretis. nunc uero, cum sit unus Cn. Pompeius,
qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, glo-
riam, sed etiam antiquitatis memoriam uirtute su-
perarit: quæ res est, quæ cuiusquam animum in hac
caussa dubium facere possit? ego enim sic existimo,
in summo imperatore quattuor has res inesse opor-
tere,*

tere, ſcientiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior unquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui e ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt: qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator: qui ſæpius cum hoſte conflixit, quàm quiſquam cum inimico concertauit: plura bella geſſit, quàm ceteri legerunt: plures prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt: cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs, non offenſionibus belli, ſed uictorijs, non ſtipendijs, ſed triumphis eſt traducta. quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reip.? ciuile, Africanum, tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus, atque ex bellicoſſimis nationibus, ſeruile, nauale, uaria & diuerſa genera & bellorum, & hoſtium, non ſolum geſta ab hoc uno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant in uſu militari poſitam, quæ huius uiri ſcientiam fugere poſſit. Iam uero uirtuti Cn. Pompeij quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo, aut uobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Non enim illæ unt ſolæ uirtutes imperatoriæ, quæ uulgo exiſtimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo: quæ tanta ſunt in hoc uno, quanta in

omnibus reliquis imperatoribus, quos aut uidimus, aut audiuimus, non fuerunt. testis est Italia, quam ille uictor L. Sylla huius uirtute, & consilio confessus est liberatam. testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilij explicauit. testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copijs, eorum ipsorum sanguine redundauit. testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est. testis est Hispania, quæ sæpissime plurimos hostes ab hoc superatos prostratosq. cõspexit. testis est iterum, & sæpius Italia, quæ cum seruili bello tetro periculosoq. premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod bellum exspectatione Pompeij attenuatum, atque imminutum est, aduentu sublatum, ac sepultum. testes uero iam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes, ac nationes: denique maria omnia tum uniuersa, tum in singulis oris omnes sinus, atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit præsidium, ut tutus esset; aut tam fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit, qui non se aut mortis, aut seruitutis periculo committeret? cum aut hieme, aut referto prædonum mari nauigaretur. hoc tantum bellum, tam turpe, tam uetus, tam late diuisum, atque dispersum, quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse? quam prouinciam tenuistis a prædonibus liberam per hosce annos? quod uectigal uo-

bis

bis tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui præſidio claſſibus ueſtris fuiſtis? quàm multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quàm multas aut metu relictas, aut a prædonibus captas urbes eſſe ſociorum? Sed quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi R. longe a domo bellare, & propugnaculis imperij ſociorum fortunas, nõ ſua tecta, defendere. Socijs ueſtris ego mare clauſum per hoſce annos dicam fuiſſe; cum exercitus noſtri Brundiſio nunquam, niſi ſumma hieme, tranſmiſerint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus uenirent, captos querar, cum legati populi R. redempti ſint? Mercatoribus tutum mare non fuiſſe dicam; cum duodecim ſecures in prædonum poteſtatem peruenerint? Quid aut Colophonem, aut Samum, nobiliſſimas urbes, innumerabilesq. alias captas eſſe commemorem; cum ueſtros portus, atque eos portus, quibus uitam, et ſpiritum ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis? an uero ignoratis, portum Caietæ celeberrimum, atque pleniſſimũ nauiũ, inſpectante prætore, a prædonibus eſſe direptum? ex Miſeno autem, eius ipſius liberos, qui cũ prædonibus antea ibi bellum geſſerat, a prædonibus eſſe ſublatos? nam quid ego Hoſtienſe incommodum, atque illam labem, atque ignominiam reip. querar, cum prope inſpectãtibus uobis, claſſis ea, cui cõſul populi R. præpoſitus eſſet, a prædonibus capta, atque oppreſſa eſt? Pro dij immortales, tantá ne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus, tam breui tempore lucem afferre reip. potuit, ut

uos,,qui modo ante ostium Tiberinum classem hostiũ uidebatis, ij nunc nullam intra Oceani ostium prædonum nauem esse audiatis? Atque hæc qua celeritate gesta sint, quanquam uidetis, tamen a me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim unquam, aut obeundi negotij, aut consequendi quæstus studio, tam breui tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quàm celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt, Africam explorauit, inde Sardiniam cum classe uenit, nondum tempestiuo ad nauigandũ mari: atque hæc tria frumentaria subsidia reip. firmissimis præsidijs, classibusq́. muniuit. inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispanijs, & Gallia cisalpina præsidijs, ac nauibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemq́. Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisq́. præsidijs adornauit: ipse autem, ut a Brundisio profectus est undequinquagesimo die totam ad imperiũ populi R. Ciliciam adiunxit: omnes, qui ubique prædones fuerunt, partim capti, interfectiq́. sunt, partim unius huius imperio, ac potestati se dediderunt. Idẽ Cretensibus, cum ad eum usque in Pamphiliam legatos, deprecatoresq́. misissent, spem deditionis non ademit, obsidesq́. imperauit. ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateq́ue dispersum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apparauit, ineunte uere suscepit, media æstate confecit. Est hæc diuina atque incredi-

incredibilis uirtus imperatoris : quid ceteræ quas paullo ante commemorare cœperam, quantæ, atque quàm multæ sunt? non enim solum bellandi uirtus in summo atque perfecto imperatore quærenda est, sed multæ sunt artes eximiæ, huius administræ comitesq́. uirtutis. Ac primum, quanta innocentia debent esse imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? quæ, breuiter, quanta sint in Cn. Pompeio, consideremus. summa enim omnia sunt, Quirites; sed ea magis ex alio rum contentione, quàm ipsa per sese, cognosci, atque intelligi possunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu ueneant centuriatus, atque uenierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de rep. cogitare, qui pecuniam, ex ærario depromptam ad bellum administrandum, aut, propter cupiditatem prouinciæ, magistratibus diuiserit, aut, propter auaritiam, Romæ in quæstu reliquerit? Vestra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere uideamini, qui hæc fecerint. ego autem neminem nomino. quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se uoluerit confiteri. itaque propter hanc auaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque uentum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? itinera, quæ per hosce annos in Italia per agros atque oppida ciuium R. nostri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exteras nationes fieri existimetis.

utrum plures arbitramini per hosce annos militum uestrorum armis hostium urbes, an hibernis sociorum ciuitates esse deletas? neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet; neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non uult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed ne uestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? Iam uero, quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones ac litteræ perferuntur. non modo, ut sumptum faciat in militem, nemini uis affertur, sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. hiemis enim, non auaritiæ, perfugium maiores nostri in sociorum, atque amicorum tectis esse uoluerunt. Age uero, ceteris in rebus quali sit temperantia, considerate. Vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum inuentum putatis? non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt; sed hæ res, quæ ceteros remorari solent, non retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad uoluptatẽ, non amœnitas ad delectationem, nõ nobilitas urbis ad cognitionẽ, non denique labor ipse ad quietem: postremo signa, & tabulas, ceteraq. ornamenta Græcorũ oppidorum, quæ ceteri tollẽda esse arbitrãtur, ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. itaque omnes quidem nunc in his lo

cis Cn. Pompeium, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de cælo delapsum, intuentur. nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia: quod iam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriæ proditum uidebatur. nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, nõ sine caussa maiores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus, seruire populo R. quàm imperare alijs, maluisse. Iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse uideatur. Iam, quantum consilio, quantum dicendi grauitate, & copia ualeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, uos, Quirites, hoc ipso in loco sæpe cognostis. Fidem uero eius inter socios quantam existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicarint? Humanitate iam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis uirtutẽ eius pugnantes timuerint, an mansuetudinem uicti dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia uestræ memoriæ bella conficienda diuino quodam consilio natus esse uideatur? Et quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari ualet: certe nemini dubium est, quin ea in re idem ille imperator plurimum possit. uehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socij de imperatoribus uestris existiment, quis ignorat:

cum

cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant; aut oderint, aut ament; opinione non minus famæ, quàm aliqua certa ratione, commoueri? Quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius res gestæ pares? de quo homine uos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara iudicia fecistis? an uero ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quò non illius diei fama peruaserit, cum uniuersus populus R. referto foro, repletisq. omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depoposcit? itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas ualeat in bello; ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui quo die a uobis maritimo bello præpositus est imperator, tanta repente uilitas annonæ ex summa inopia, & caritate rei frumentariæ consecuta est unius spe, & nomine, quantam uix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset. Iam uero, accepta in Pōto calamitate ex eo prœlio, de quo uos paullo ante inuitus admonui, cum socij pertimuissent, hostium opes, animiq. creuissent; cum satis firmum præsidium prouincia non haberet; amisissetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi R. attulisset. huius aduentus Mithridatem, insolita inflammatum uictoria, continuit, & Tigranem, magnis copijs minitantem

tem

tem Aſiæ, retardauit. Et quiſquam dubitabit, quid
uirtute profecturus ſit, qui tantum auctoritate profe
cerit? aut quàm facile imperio, atque exercitu ſo-
cios, & uectigalia conſeruaturus ſit, qui ipſo nomi-
ne, ac rumore defenderit? Age uero, illa res quan-
tam declarat eiuſdem hominis apud hoſtes populi R.
auctoritatem, quòd ex locis tam longinquis, tamq́.
diuerſis, tam breui tempore omnes huic ſe dedide
runt? quòd Cretenſium legati, cum in eorum inſula
noſter imperator, exercitusq́. eſſet, ad Cn. Pompe-
ium in ultimas prope terras uenerunt, eiq́. ſe omnes
Cretenſium ciuitates dedere uelle dixerunt? Quid?
idem ipſe Mithridates non ne ad eundem Cn. Pom-
peium legatum uſque in Hiſpaniam miſit? eumq́. Pō
peius legatum ſemper iudicauit; ij, quibus ſemper
erat moleſtum ad eum potiſſimum eſſe miſſum, ſpecu
latorem, quàm legatum, iudicare maluerunt. Pote-
ſtis igitur iam conſtituere, Quirites, hanc auctorita
tem, multis poſtea rebus geſtis, magnisq́. ueſtris iu-
dicijs amplificatam, quantum apud illos reges, quan
tum apud exteras nationes ualituram eſſe exiſtime-
tis. Reliquum eſt, ut de felicitate, quam præſtare de
ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe & commemorare de
altero poſſumus, ſicut æquum eſt homini de poteſtate
deorum, timide, & pauca dicamus. Ego enim ſic e-
xiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, &
ceteris magnis imperatoribus, non ſolum propter uir
tutem, ſed etiam propter fortunam ſæpius imperia
mandata, atque exercitus eſſe commiſſos. fuit enim
profecto

profecto quibusdam summis uiris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar mode ratione dicendi; non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam; sed ut præterita meminisse, reliqua sperare uideamur: ne aut inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse uideatur. itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terra, marique, quantaq. felicitate gesserit; ut eius semper uoluntatibus non modo ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam uenti tempestatesq. obsecundarint: hoc breuissime dicam, neminem unquam tam impudentem fuisse, qui a dijs immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. quod ut illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cum communis salutis, atque imperij, tum ipsius hominis caussa, sicuti facitis, uelle, & optare debetis. Quare cum & bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnú, ut accuratissime sit administrandum; & cum ei imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis uirtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod a dijs immortalibus oblatum, & datum est, in remp. conseruandam, atque amplificandam conferatis? Quòd si Romæ Cn. Pompeius priuatus esset hoc tempore, tamen ad tátum bellum is erat

deligendus, atque mittendus. nunc, cum ad ceteras summas utilitates hæc quoque oportunitas adiungatur, ut in ijs ipsis locis adsit; ut habeat exercitum; ut ab ijs, qui habent, accipere statim possit: quid ex spectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cetera summa cum salute reip. commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus? At enim uir clarissimus, reip. & uestris beneficijs amplissimis affectus, Q. Catulus, itemq. summis ornamentis honoris, fortunæ, uirtutis, ingenij præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt. quorum ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ualuisse, & ualere oportere confiteor: sed in hac caussa, tametsi cognoscitis auctoritates cõtrarias fortissimorum uirorum, & clarissimorum, tamen, omissis auctoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus ueritatem, atque hoc facilius, quòd ea omnia, quæ adhuc a me dicta sunt, ijdem isti uera esse concedunt; & necessarium bellum esse, & magnum; & in uno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sunt, unum dignissimum esse Pompeium; sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obsoleuit iam ista oratio, re multo magis, quàm uerbis, refutata. nam tu idem, Q. Hortensi, multa, pro tua summa copia, ac singulari facultate dicendi, & in senatu contra uirum fortem A. Gabinium grauiter, ornateq. dixisti, cum is de uno imperatore contra prædones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta idem contra

tra legem uerba fecisti. quid tum, per deos immortales, si plus apud populum R. auctoritas tua, quàm ipsius populi R. salus, & uera caussa ualuisset, hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium esse hoc uidebatur, cũ populi R. legati, prætores, quæstoresq́. capiebantur? cum ex omnibus prouincijs commeatu & priuato, & publico prohibebamur? cum ita clausa erát nobis omnia maria, ut neque priuatam rem maritimam, neque publicam iam obire possemus? quæ ciuitas antea unquam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis late quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginiensium, qui permultum classe, maritimisq́. rebus ualuerunt; non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriam disciplina naualis, & gloria remansit; quæ ciuitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parua insula fuit, quæ non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam, ille populus R. cuius usque ad nostram memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permanserat, magna, ac multo maxima parte non modo utilitatis, sed dignitatis, atque imperij caruit. nos, quorum maiores Antiochum regem classe, Persenq́. superarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginienses homines, in maritimis rebus exercitatissimos, paratissimosq́ue, uicerunt, ij nullo in loco iam prædonibus pares esse poteramus. nos quoque, qui antea non modo Italiam tutam habebamus, sed

omnes ſocios in ultimis oris auctoritate noſtri imperij ſaluos præſtare poteramus, tum cum inſula Delos, tam procul a nobis in Aegæo mari poſita, quò omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant, referta diuitijs, parua, ſine muro, nihil timebat; ijdem non modo prouincijs, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus noſtris, ſed etiam Appia tum uia carebamus. & his temporibus non pudebat magiſtratus populi R. in hunc ipſum locum aſcendere, cum eum uobis maiores ueſtri exſuuijs nauticis, & claſſium ſpolijs ornatũ reliquiſſent. Bono te animo tum, Q. Hortenſi, populus R. & ceteros, qui erant in eadem ſententia, dicere exiſtimauit ea, quæ ſentiebatis: ſed tamen in ſalute communi idem populus R. dolori ſuo maluit, quàm auctoritati ueſtræ, obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus non modo nos illa miſeria ac tupitudine liberauit, ſed etiam effecit, ut aliquando uideremur omnibus gentibus ac nationibus terra mariq. imperare. Quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum eſſe adhuc, Gabinio dicam, an ne Pompeio, an utrique? id quod eſt uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti, ac poſtulanti? utrum, ille, qui poſtulat legatum ad tantum bellum quem uelit, idoneus non eſt, qui impetret, cum ceteri ad expilandos ſocios, diripiendasq́. prouincias, quos uoluerunt, legatos eduxerint: an ipſe, cuius lege ſalus ac dignitas populo R. atque omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ eius imperatoris, atque eius exercitus, qui conſilio

ipſius,

ipſius, atque periculo eſt conſtitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cœlius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris cauſſa nomino, cum tribuni pl. fuiſſent, anno proximo legati eſſe potuerunt: in hoc uno Gabinio ſunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit, etiam præcipuo iure eſſe deberet. de quo legando ſpero conſules ad ſenatum relaturos. qui ſi dubitabunt, aut grauabuntur: ego me profiteor relaturum: neque me impediet cuiuſquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus, fretus uobis, ueſtrum ius, beneficiumq. defendam: neque, præter interceſſionem, quidquam audiam: de qua, ut arbitror, iſti ipſi, qui minantur, etiam atque etiam, quid liceat, conſiderabunt. mea quidem ſententia, Quirites, unus A. Gabinius, belli maritimi, rerumq. geſtarum auctor, comes Cn. Pompeius adſcribitur: propterea quòd alter uni id bellum ſuſcipiendum ueſtris ſuffragijs detulit; alter delatum, ſuſceptumq. confecit. Reliquum eſt, ut de Q. Catuli auctoritate, & ſententia dicendum eſſe uideatur. qui cum ex uobis quæreret, ſi in uno Cn. Pópeio omnia poneretis, ſi quid de eo factum eſſet, in quo ſpem eſſetis habituri; cepit magnum ſuæ uirtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes prope una uoce, in eo ipſo uos ſpem habituros eſſe, dixiſtis. etenim talis eſt uir, ut nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quàm ille non & conſilio regere, & integritate tueri, & uirtute conficere poſſit. ſed in hoc ipſo ab eo ue-

hemen-

hementissime dissentio, quòd, quo minus certa est hominum ac minus diuturna uita, hoc magis resp. dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis uita, atque uirtute. At enim nihil noui fiat contra exempla, atque instituta maiorum. Non dico hoc loco, maiores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse, semper ad nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accommodasse: non dicam, duo bella maxima, Punicum, & Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta; duas urbes potentissimas, quæ huic imperio maxime minabantur, Carthaginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper ita uobis patribusq. uestris esse uisum, ut in uno C. Mario spes imperij poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellũ administraret: in ipso Cn. Pompeio, in quo noui constitui nihil uult Q. Catulus, quàm multa sint noua, summaq. Catuli uoluntate constituta, recordamini. quid tam nouum, quàm, adolescentulum priuatum, exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit: huic præesse? præfuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quàm, homini peradolescenti, cuius a senatorio gradu ætas longe abesset, imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumq. in ea administrandum? fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum confecit: uictorem exercitum deportauit. Quid uero tam

inauditum, quàm equitem R. triumphare? at eã quoque rem populus R. non modo uidit, sed etiam studio omni uisendam putauit. Quid tam inusitatum, quàm ut, cum duo consules clarissimi, fortissimiq. essent, eques R. ad bellum maximum, formidolosissimumq. pro consule mitteretur? missus est. quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro consule; L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere. tanta in eo reip. bene gerendæ spes constituebatur, ut duorum consulum munus unius adolescentis uirtuti committeretur. Quid tam singulare, quàm ut, ex S. C. legibus solutus, consul ante fieret, quàm ullum alium magistratum per leges capere licuisset? Quid tam incredibile, quàm ut iterum eques R. ex S. C. triumpharet? Quæ in omnibus hominibus noua, post hominũ memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quàm hæc, quæ in hoc uno homine uidimus. Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam noua, profecta sunt in eundem hominem a Q. Catulo, atque a ceterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate. Quare uideant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate a uobis comprobatam semper esse, uestrum ab illis de eodem homine iudicium, populiq. R. auctoritatem improbari: præsertim cum iam suo iure populus R. in hoc homine suam auctoritatem uel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea

quòd,

quòd, iſtis reclamantibus, uos unum illum ex omnibus delegiſtis, quem bello prædonum præponeretis. hoc ſi uos temere feciſtis, & reip. parum conſuluiſtis: recte iſti ſtudia ueſtra ſuis conſilijs regere conantur. ſin autem uos plus tum in rep. uidiſtis, uos, his repugnantibus, per uoſmet ipſos dignitatem huic imperio, ſalutem orbi terrarum attuliſtis: aliquando iſti principes & ſibi, & ceteris populi R. uniuerſi auctoritati parendum eſſe fateantur. Atque in hoc bello Aſiatico, & regio non ſolum militaris illa uirtus, quæ eſt in Cn. Pompeio ſingularis, ſed aliæ quoque uirtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. Difficile eſt, in Aſia, Cilicia, Lycia, Syria, regniſq. exterarum nationum ita uerſari ueſtrum imperatorem, ut nihil aliud, quàm de hoste, ac de laude, cogitet. deinde, etiam, ſi qui ſunt, pudore, ac temperantia, moderatiores, tamen, eos eſſe tales, propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur.

Difficile eſt dictu, Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cũ imperio miſimus, iniurias, ac libidines. quod enim fanum putatis in illis terris, noſtris magiſtratibus religioſum, quam ciuitatem ſanctam, quam domum ſatis clauſam, ac munitam fuiſſe? urbes iam locupletes, ac copioſæ requiruntur, quibus cauſſa belli, propter diripiendi cupiditatem, inferatur. Libenter hæc coram Q. Catulo, & Q. Hortenſio diſputarem, ſummis, & clariſſimis uiris. nouerunt enim ſociorum uulnera: uident eorum calamitates, querimo

nias audiunt. Pro socijs uos contra hostes exercitum mittere putatis, an, hostium simulatione, contra socios, atque amicos? quæ ciuitas est in Asia, quæ non modo unius imperatoris, aut legati, sed unius tribuni mil. animos, ac spiritus capere possit? Quare, etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse uideatur: tamen, nisi erit idem, qui se a pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaq́. regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumq́. mittatur. ecquam putatis ciuitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquam esse locupletem, quæ istis pacata esse uideatur? ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium, non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam, requisiuit. uidebat enim populus R.
* non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos, neque eos quidquam aliud assequi classium nomine, nisi ut, detrimentis accipiendis, maiore affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus condicionibus proficiscantur, ignorant uidelicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur. quasi uero Cn. Pompeium non cum suis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnum esse uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui, inter annos tot, unius inuentus sit, quem socij in urbes suas cum exercitu uenisse gaudeant. Quòd si auctoritatibus hanc caussam, Quirites, confirmandam putatis; est

uobis auctor, uir bellorum omnium, maximarumq. rerum peritissimus, P. Seruilius; cuius tantæ res gestæ terra, mariq. extiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor uobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio, summis uestris beneficijs, maximisq. rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes, pro amplissimis uestris honoribus, summum consilium, summam grauitatẽ esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, uirtute, constantia singulari. Quare uidete, num horum auctoritatibus illorum orationi, quid dissentiunt, respondere posse uideamur. Quæ cum ita sint, C. Manili; primum istam tuam & legem, & uoluntatem, & sententiam laudo, uehementissimeq. comprobo: deinde te hortor, ut, auctore populo R. maneas in sententia, ne ue cuiusquam uim, aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi, constantiæq. arbitror: deinde, cum tantam multitudinem, cum tanto studio adesse uideamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo uidimus; quid est, quòd aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me est studij, consilij, laboris, ingenij; quidquid hoc beneficio populi R. atque hac potestate prætoria, quidquid auctoritate, fide, constantia possum; id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo R. polliceor, & defero: testorq. omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq. præsident, qui omnium mentes eorum, qui ad remp. adeunt, maximẽ perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cuius-

quam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hãc caussam conciliari putem, neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quòd pericula facile, ut hominem præstare oportet, innocentia tecti pellemus; honores autẽ neque ab uno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione uitæ, si uestra uoluntas feret, consequemur. Quamobrem, quidquid in hac caussa mihi susceptum est, Quirites, id omne me reip. caussa sucepisse confirmo: tantumq́. abest, ut aliquam bonã gratiam mihi quæsisse uidear; ut multas etiam simultates, partim obscuras, patim apertas, intelligam, mihi non necessarias, uobis non inutiles, suscepisse. sed ego me, hoc honore præditum, tantis uestris beneficijs affectum, statui, Quirites, uestram uoluntatem, & reip. dignitatem, & salutem prouinciarum, atque sociorum meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO

PRO A. CLVENTIO HABITO.

ORATIO XIIII.

A NIMADVERTI, *iudices, omnem accuſatoris orationem in duas diuiſam eſſe partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani; altera, tantummodo conſuetudinis cauſſa, timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege eſt hæc quæſtio conſtituta. itaque mihi certum eſt hanc eandem diſtributionem, inuidiæ, & criminum, ſic in defenſione ſeruare, ut omnes intelligant, nihil me nec ſubterfugere uoluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo. ſed cum conſidero, quo modo mihi in utraque re ſit elaborandum: altera pars, ea, quæ propria eſt iudicij ueſtri, & legitimæ ueneficij quæſtionis, per mihi breuis, & non magnæ in dicendo contentionis fore uidetur: altera autem, quæ procul a iudicio remota eſt, quæ concionibus ſeditioſe concitatis accommodatior eſt, quàm tranquillis, moderatisq. iudicijs, proſpicio quantum in agendo difficultatis, & quantum laboris ſit habitura. Sed in hac tanta difficultate illa me res tamen, iudices, conſolatur, quòd uos de criminibus ſic audire conſueuiſtis, ut eorum omnem diſſolutionem ab oratore quæratis; ut non exiſtimetis plus uos ad ſalutem reo largiri oportere, quàm quantum defenſor purgandis criminibus conſequi, et*

dicendo probare potuerit. de inuidia autem ſic inter uos diſceptare debetis, ut, non quid dicatur a nobis, ſed quid oporteat dici, conſideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum; in inuidia, cauſſa communis. quamobrem alteram partem cauſſæ ſic agemus, ut uos doceamus; alterá ſic, ut oremus. in altera diligentia ueſtra nobis adiungenda eſt, in altera fides imploranda. nemo eſt enim, qui inuidiæ, ſine ueſtro ac ſine talium uirorũ ſubſidio, poſſit reſiſtere. Equidem, quod ad me attinet, quò me uertam, neſcio. negem fuiſſe illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs? commemoratam in ſenatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus inſitam? tam uetuſtam? non eſt noſtri ingenij. ueſtri auxilij eſt, iudices, huius innocentiæ ſic in hac calamitoſa fama, quaſi in aliqua pernicioſiſſima flamma, atque in communi incendio, ſubuenire. etenim, ſicut alijs in locis parum firmamenti, et parum uirium ueritas habet: ſic in hoc loco falſa inuidia imbecilla eſſe debet. dominetur in concionibus; iaceat in iudicijs: ualeat in opinionibus ac ſermonibus imperitorum; ab ingenijs prudentium repudietur: uehementes habeat repentinos impetus; ſpatio interpoſito, & cauſſa cognita, conſeneſcat: denique illa definitio iudiciorum æquorum, quæ nobis a maioribus tradita eſt, retineatur, ut in iudicijs & ſine inuidia culpa plectatur, & ſine culpa inuidia ponatur. Quamobrem a uobis, iudices, ante quàm de

ipſa

ipsa caussa dicere incipio, hoc postulo: primum id, quod æquissimum est, ut ne quid huc præiudicati afferatis. etenim non modo auctoritatem, sed etiam nomen iudiciũ amittemus, nisi hic ex ipsis caussis iudicabimus, ac si ad caussas iudicia iam facta domo deferemus. deinde, si quam opinionem iam uestris mentibus comprehendistis; si eam ratio conuellet, si ratio labefactabit, si denique ueritas extorquebit; ne repugnetis, eamq. animis uestris aut libentibus, aut æquis remittatis: tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, & diluam, ne ipsi, quæ cõtraria sunt, taciti cogitationi uestræ subijciatis; sed ad extremum exspectetis, & me meum dicendi ordinem seruare patiamini: cum peroraro, tum, si quid erit præteritum, a me requiratis. Ego me, iudices, ad eam caussam accedere, quæ iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque, ipsa opinione hominum tacita, prope conuicta, atque damnata sit, facile intelligo: sed, si quis mihi deus uestram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit; efficiam profecto, ut intelligatis, nihil esse homini tam timendũ, quàm inuidiam; nihil innocenti, suscepta inuidia, tam optandum, quàm æquum iudicium; quòd in hoc uno denique falsæ infamiæ finis aliquis, atque exitus reperiatur. quamobrem magna me spes tenet, si ea, quæ sunt in caussa, explicare, atque omnia dicendo consequi potuero, hunc locum, consessumq. uestrum, quem illi horribilem A. Cluentio ac formidolosum fore putauerunt, eum tandem eius fortunæ miseræ,

multumq.

multumq. iactatæ portum ac perfugium futurum. tametsi permulta sunt, quæ mihi, ante quàm de caussa dicam, de communibus inuidiæ periculis dicenda esse uideantur: tamen, ne diutius oratione mea suspensa exspectatio uestra teneatur, aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione, iudices, qua mihi sæpius utendum esse intelligo; sic ut me audiatis, quasi hoc tempore hæc caussa primum dicatur, sicuti dicitur; non quasi sæpe iam dicta, & nunquam probata sit. hodierno enim die primum ueteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac caussa, atque inuidia uersata est. quamobrem, dum multorum annorum accusationi breuiter, dilucideq. respondeo, quæso ut me, iudices, sicuti facere instituistis, benigne, attenteq. audiatis. Corrupisse dicitur A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Statium Albium condemnaret. ostendam, iudices, primum, quoniã caput illius atrocitatis atque inuidiæ fuit, innocentẽ pecunia circumuentum, neminem unquam maioribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudicium uocatum; deinde, ea de eo præiudicia esse facta ab ipsis iudicibus, a quibus condemnatus est, ut non modo ab iisdem, sed ne ab aliis quidẽ ullis absolui ullo modo posset. cum hæc docuero, tum illud ostendã, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia esse tentatum, nõ a Cluentio, sed cõtra Cluentiũ: faciamque, ut intelligatis, in tota illa caussa quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia conflarit. Primũ

igitur

igitur illud eſt, ex quo intelligi poſſit, debuiſſe Cluentium magnopere cauſſæ confidere, quòd certiſſimis criminibus & teſtibus fretus ad accuſandum deſcenderit. hoc loco faciendum mihi, iudices, eſt, ut uobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus eſt, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, ut me inuitum de patris tui cauſſa dicere exiſtimes, adductũ fide, atque officio defenſionis. etenim, tibi ſi in præſentia ſatisfacere non potuero, tamen multæ mihi ad ſatisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio niſi nunc ſatisfecero, poſtea mihi ſatisfaciendi poteſtas non erit. Simul & illud, quis eſt, qui dubitare debeat, contra damnatum, & mortuum pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi, in quẽ dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abſtulerit, mors uero etiam doloris; huic autem, pro quo dicitur, nihil poſſit offenſionis accedere ſine acerbiſſimo animi ſenſu ac dolore, & ſine ſummo dedecore uitæ, ac turpitudine. Atque ut intelligatis, Cluentium non accuſatorio animo, non oſtentatione aliqua, aut gloria adductum, ſed nefarijs iniurijs, quotidianis inſidijs, propoſito ante oculos uitæ periculo, nomen Oppianici detuliſſe, paullo longius exordium rei demonſtrandæ repetam. quod, quæſo, iudices, ne moleſte patiamini: principijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Habitus fuit, pater huiuſce, iudices, homo non ſolum municipij Larinatis, ex quo erat, ſed etiam regionis illius, & uicinitatis, uirtute, exiſtimatione,

*ne, nobilitate facile princeps. is cum esset mortuus
Sylla & Pompeio cos. reliquit hunc annos* X V *na-
tum, grandem autem, & nubilem filiam: quæ, bre
ui tempore post patris mortem, nupsit A. Aurio
Melino, consobrino suo, adolescenti in primis, ut
tum habebatur, inter suos & honesto, & nobili. cũ
essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ,
repente est exorta mulieris importunæ nefaria libi-
do, non solum dedecore, uerum etiam scelere coniun
cta. nam Sassia, mater huius Habiti; (mater enim
a me nominis caussa, tametsi in hunc hostili odio, &
crudelitate est, mater, inquam, appellabitur: ne-
que unquam illa ita de suo scelere, & immanitate
audiet, ut naturæ nomen amittat: quo enim est ip-
sum nomẽ amantius, indulgentiusq́. maternum, hoc
illius matris; quæ multos iam annos, & nunc cum
maxime filium interfectum cupit, singulare scelus
maiore odio dignum esse ducetis) ea igitur mater Ha
biti, Melini illius adolescentis, generi sui, contra
quàm fas erat, amore capta, primo, neque id ipsum
diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate contine
batur; deinde ita flagrare cœpit amentia, sic inflam-
mata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia,
non pietas, non macula familiæ, non hominum fa-
ma, non filij dolor, non filiæ mœror a cupiditate re-
uocaret. animum adolescentis, nondum consilio, ac
ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, qui-
bus illa ætas capi ac deliniri potest: filia, quæ non so
lum illo communi dolore muliebri in eiusmodi uiri in*

iurijs

iurijs angeretur, sed nefarium matris pellicatum ferre non posset, de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, ceteros sui tanti mali ignaros esse cupiebat, in huius amantissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis consenescebat. Ecce autem subitum diuortium, quod solatium malorum omnium fore uidebatur. discedit a Melino Cluentia; ut in tantis iniurijs, non inuita; ut a uiro, non libenter. tum uero illa egregia, ac præclara mater palam exsultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, uictrix filiæ, non libidinis. itaque diutius suspicionibus obscuris lædi famam suam noluit; lectum illum genialem, quem biennio ante filiæ suæ nubenti strauerat, in eadem domo sibi ornari, & sterni, expulsa, atque exturbata filia, iubet. nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis omnibus omnium. O mulieris scelus incredibile, &, præter hanc unam, in omni uita inauditum: o libidinem effrænatam, & indomitam: o audaciam singularem. non timuisse, si minus uim deorum, hominumq. famam, at illam ipsam noctem, facesq. illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipsos, superiorum testes nuptiarum? perfregit, ac prostrauit omnia cupiditate, ac furore: uicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit hoc commune dedecus iam familiæ, cognationis, nominis, grauiter filius. augebatur autem eius molestia quotidianis querimonijs, & assiduo fletu sororis. statuit tamen, nihil sibi in tantis

iniurijs,

iniurijs, ac tanto scelere matris grauius faciendum, quàm ut illa matre ne uteretur: ne, quam uidere sine summo animi dolore non poterat, ea si matre uteretur, non solum uidere, sed etiam probare suo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audiuistis: pertinuisse hoc ad caussam, tunc, cum reliqua cognoueritis, intelligetis. nam illud me non præterit; cuiusmodicunque mater sit, tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere. non essem ad ullam caussam idoneus, iudices, si hoc, quod in communibus hominum sensibus, atque in ipsa natura positum, atque infixum est, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, nõ uiderem. facile intelligo, non modo reticere homines parentum iniurias, sed etiam animo æquo ferre oportere. sed ego ea, quæ ferri possunt, ferenda, quæ taceri, tacenda esse arbitror. nihil in uita uidit calamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adijt, nihil mali timuit, quod non totum a matre esset conflatum, & perfectum. quæ hoc tempore sileret omnia, atque ea, si obliuione non posset, tamen taciturnitate sua tecta esse pateretur: sed ea uero sic agit, ut prorsus reticere nullo modo possit. hoc enim ipsum iudiciũ, hoc periculum, illa accusatio, omnis testium copia, quæ futura est, a matre initio est adornata, a matre hoc tempore instruitur, atque omnibus eius opibus, et copijs comparatur. ipsa denique nuper Larino huius opprimendi caussa Romã aduolauit: prasto est mulier audax pecuniosa, crudelis: instruit accu

satores:

ſatores: inſtruit teſtes: ſqualore huius, et ſordibus læ tatur: exitium exoptat: ſanguinem ſuum profunde-re omnem cupit, dummodo profuſum huius ante ui-deat. hæc niſi omnia perſpexeritis in cauſſa; temere a nobis illam appellari putatote. ſin autem erunt & aperta, & nefaria: Cluentio ignoſcere debetis, quòd hæc a me dici patiatur: mihi ignoſcere non debere-tis, ſi tacerem. Nunc iam ſummatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus ſit: ut & conſtantiam A. Cluentij, & rationem accuſationis perſpicere poſſitis. Ac primum, cauſſa accuſandi quæ fuerit, oſtendam; ut id ipſum A. Cluentium ui & neceſſitate coactum feciſſe uideatis. Cum manifeſto uenenum deprehendiſſet, quod uir matris Oppiani-cus ei parauiſſet; & res non coniectura, ſed oculis, ac manibus teneretur; neque in cauſſa ulla dubitatio poſſet eſſe: accuſauit Oppianicum; quàm conſtanter, & quàm diligenter, poſtea dicam: nunc hoc ſcire uos uolui, nullam huic aliam accuſandi cauſſam fuiſ-ſe, niſi uti propoſitum uitæ periculum, & quotidia-nas capitis inſidias hac una ratione uitaret. Atque, ut intelligatis, ijs accuſatum eſſe criminibus Oppia-nicum, ut neque accuſator timere, neque reus ſpera re debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina expo-nam: quibus cognitis, nemo ueſtrum mirabitur, illum, diſſidentem rebus ſuis, ad Stalenum, atque ad pecuniam confugiſſe. Larinas quædam fuit Di-nea, ſocrus Oppianici, quæ filios habuit M. & Nu merium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Ma-

giam,

giam, nuptam Oppianico. M. Aurius adoleſcentu-
lus, bello Italico captus apud Aſculum, in Q. Sergij
ſenatoris, eius, qui inter ſicarios damnatus eſt, ma
nus incidit, & apud eum fuit in ergaſtulo. Nume
rius autem Aurius frater mortuus eſt, heredemq́ue
Cn. Magium, fratrem ſuum, reliquit. poſtea Magia,
uxor Oppianici, mortua eſt. poſtremo, unus qui re
liquus erat Dineæ filius, Cn. Magius eſt mortuus. is
fecit heredē illum adoleſcentem Oppianicum, ſororis
ſuæ filium, eumq́. partiri cum Dinea matre iuſſit. in
terim uenit index ad Dineam neque obſcurus, neque
incertus, qui nunciaret ei, filium eius M. Aurium
uiuere, et in agro Gallico eſſe in ſeruitute. mulier, a-
miſſis liberis, cum unius filij recuperandi ſpes eſſet
oſtentata, omnes ſuos propinquos, filijq́. ſui neceſſa
rios conuocauit, & ab his flens petiuit, ut negotium
ſuſciperent, adoleſcentem inueſtigarent, ſibi reſti-
tuerent eum filium, quem tantum unum ex multis
fortuna reliquum eſſe uoluiſſet. hæc cum agere inſti-
tuiſſet, oppreſſa morbo eſt. itaque teſtamentum fe-
cit eiuſmodi, ut illi filio HS CCCCIↃↃↃↃ millia
legaret; heredem inſtitueret eundem illum Oppia-
nicum, nepotem ſuum: atque ijs diebus paucis eſt
mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum uiua
Dinea inſtituerant, ita, mortua illa, ad inueſtigan-
dum Aurium cum eodem illo indice in agrum Galli-
cum profecti ſunt. interim Oppianicus, ut erat, ſi-
cut multis ex rebus reperietis, ſingulari ſcelere, &
audacia, per quendam Gallicanum, familiarem ſuū,
primum

primum illum indicem pecunia corrupit, deinde ipsum Aurium, non magna iactura facta, tollendum interficiendumq. curauit. illi autem, qui erant ad propinquum inuestigandum, & recuperandum profecti, litteras Larinum ad Aurios illius adolescentis propinquos, suosq. necessarios mittunt, sibi difficilẽ esse inuestigandi rationem, quòd intelligerent indicẽ ab Oppianico esse corruptum. quas litteras A. Aurius, uir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palam, multis audientibus, cum adesset Oppianicus, recitat, & clarissima uoce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset, delaturum esse testatur. Interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum reuertuntur, interfectum esse M. Aurium renunciant. animi non solum propinquorũ, sed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & istus adolescentis misericordia commouentur. itaque cum A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominem, ac minis insequi cœpisset, Larino profugit, & se in castra clarissimi uiri Q. Metelli contulit. post illam fugam, & sceleris, & conscientiæ testem, nunquam se iudicijs, nunquam legibus, nunquam inermem inimicis committere ausus est: sed per illam L. Syllæ uim, atque uictoriam Larinum, in summo timore omnium, cum armatis aduolauit: quattuoruiros, quos municipes fecerant, sustulit: se a Sylla, & alios præterea tres factos esse dixit, & ab eodem sibi esse imperatum, ut Aurium illum, qui

ſibi delationem nominis, & capitis periculum oſtentarat, & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sex. Virbium, quo ſequeſtre in illo indice corrumpendo dicebatur eſſe uſus, proſcribendos, interficiendosq́. curaret. itaque, illis crudeliſſime interfectis, non mediocri ab eo ceteri proſcriptionis, & mortis metu terrebantur. His rebus in cauſſa iudicioq́. pate factis, quis eſt, qui illum abſolui potuiſſe arbitraretur? atque hæc parua ſunt: cognoſcite reliqua; ut non aliquando condemnatum eſſe Oppianicum, ſed aliquandiu incolumem fuiſſe miremini. Primum uidete hominis audaciam. Saſſiam in matrimonium ducere, Habiti matrem, illam, cuius uirum A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui poſtulet; an crudelior illa, ſi nubat? difficile dictu eſt. ſed tamen utriuſque humanitatem, conſtantiamq́. cognoſcite. Petit Oppianicus, ut ſibi Saſſia nubat, & id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aſpernatur, non denique illam Oppianici dexteram, uiri ſui ſanguine redundantẽ, reformidat; ſed, quòd haberet tres ille filios, iccirco ſe ab his nuptijs abhorrere reſpondit. Oppianicus, qui pecuniam Saſſiæ concupiuiſſet, domo ſibi quærendum remedium exiſtimauit ad eam moram, quæ nuptijs afferebatur. nam cum haberet ex Nouia infantem filium; alter autẽ eius filius, Papia natus, Theani Apuli, quod abeſt a Larino decem & octo millia paſſuum, apud matrem educaretur: accerſit ſubito ſine cauſſa puerum

Theano,

Theano, quod facere, nisi ludis publicis, aut festis diebus, antea non solebat. mater, nihil mali misera suspicans, mittit. ille se Tarentum proficisci cum simulasset, eo ipso die puer cũ hora undecima in publico ualens, uisus esset, ante noctem mortuus, et postridie, ante quàm luceret, combustus est. atque hunc tãtum mærorem matri prius hominum rumor, quàm quisquam ex Oppianici familia, renunciauit. illa cum uno tempore audisset, sibi non solum filium, sed etiã exequiarum munus ereptum, Larinum confestim exanimata uenit, & ibi de integro funus iam sepulto filio fecit. dies nondum decem intercesserãt, cum ille alter filius infans necatur. itaque nubit Oppianico continuo Sassia, lætanti iam animo, & spe optima confirmata: nec mirum, quæ se non nuptialibus donis, sed filiorum funeribus delinitã uideret. itaque, quòd ceteri propter liberos pecuniæ cupidiores solent esse, ille propter pecuniam liberos amittere iucundum esse duxit. Sentio, iudices, uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus, breuiter a me demonstratis, uehementer esse commotos. quo tandem igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, uerum etiã iudicandum? uos auditis de eo, in quem iudices non estis; de eo, quẽ non uidetis; de eo, quæ odisse iam non potestis; de eo, qui & naturæ, & legibus satisfecit, quem leges exsilio, natura morte multauit: auditis non ab inimico: auditis sine testibus: auditis, cũ ea, quæ copiosissime dici possunt, breuiter a me strictimq́. dicuntur: illi audiebãt de eo, de quo iurati sen

tentias ferre debebant; de eo, cuius præsentis nefarium, & consceleratum uultum intuebantur; de eo, quem oderant propter audaciam; de eo, quem omni supplicio dignum esse ducebant: audiebant ab accusatoribus: audiebant uerba multorum testium: audiebant, cum unaquaque de re a P. Canutio, homine eloquentissimo, grauiter, & diu diceretur. Et est quisquam, qui, cum hæc cognouerit, suspicari possit Oppianicum iudicio oppressum, & circumuentum esse innocentem? Aceruatim iam reliqua, iudices, dicā ut ad ea, quæ propiora huius caussæ, & adiunctiora sunt, perueniā. uos, quæso, memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum, ut accussem Oppianicum mortuum, sed, cum hoc persuadere uobis uelim, iudicium ab hoc non esse corruptum, hoc uti initio ac fundamēto defensionis, Oppianicum, hominem sceleratissimum, & nocentissimum, esse damnatum, qui uxori suæ Cluētiæ, quæ amita huius Habiti fuit, cum ipse poculum dedisset, subito illa in media potione exclamauit, se maximo cum dolore mori. nec diutius uixit, quàm locuta est: nam in ipso sermone hoc, et uociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repentinam, uocemq́ue morientis, omnia præterea, quæ solent esse indicia, & uestigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt. eodemq. ueneno C. Oppianicum fratrem necauit. neque est hoc satis: tametsi in ipso fraterno paricidio nullum scelus prætermissum uidetur: tamē, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit. nam cum esset grauida

Auria, fratris uxor, et iam appropinquare partus uideretur; mulierem ueneno interfecit; ut una illa & quod erat fratre conceptum, necaretur: postea fratrem aggressus est: qui sero, iam exhausto illo poculo mortis, cum & de suo, & de uxoris interitu clamaret, testamentumq. mutare cuperet, in ipsa significatione huius uoluntatis est mortuus. ita mulierem, ne, partu eius, ab hereditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuauit, quàm illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelligerent, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. Memoria teneo, Milesiam quandam mulierem, cum essem in Asia, quòd, ab heredibus secundis accepta pecunia, partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque iniuria: quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, heredem familiæ, designatũ reip. ciuem sustulisset. quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori uim attulisset, se ipsam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. ceteri non uidentur in singulis hominibus multa paricidia suscipere posse: Oppianicus inuentus est, qui in uno corpore plures necaret. itaque cum hanc eius consuetudinem audaciamque cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius; isque graui morbo affectus esset, &

heredem illum sororis suæ filium faceret: amicis adhibitis, præsente matre sua Dinea, uxorem suam interrogauit, esset ne prægnans. quæ cum se esse respondisset; ab ea petiuit, ut, se mortuo, apud Dineam, quæ tum ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret; diligentiamq. adhiberet, ut id, quod conceperat, seruaret, ut saluum parere posset. itaque ei testamento legat grandem pecuniam a filio, si qui natus esset; ab secundo herede nihil legat. quid de Oppianico suspicatus sit, uidetis: quid iudicarit, obscurum non est. nam, cuius filium faceret heredem, eum tutorem liberis non adscripsit. quid Opppianicus fecerit, cognoscite; ut illum Magium intelligatis longe animo prospexisse morientem. Quæ pecunia mulieri legata erat a filio, si qui natus esset, eam præsentem Oppianicus, non debitam, mulieri soluit: si hæc solutio legatorum, & non merces abortionis appellanda est. quo illa pretio accepto, multisq. præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illam, quam in aluo, commendatā a uiro, continebat, uicta auaritia, sceleri Oppianici uendidit. Nihil posse iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attendite exitum. Quæ mulier, obtestatione uiri, decem illis mensibus ne domum quidem ullam, nisi socrus suæ, nosse debuit, hæc quincto mense post uiri mortem ipsi Oppianico nupsit. quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate, sed sceleris societate coniunctæ. Quid illa cædes Asinij Larinatis, adolescentis pecuniosi, quàm

quàm clara, cum recens fuit, quàm omnium ſermo
na celebrata? Fuit Aiulius quidam Larinas, perdi-
ta nequitia, & ſumma egeſtate, arte quadam præ-
ditus ad libidines adoleſcentulorum excitandas ac-
commodata: qui ut ſe blanditijs, & aſſentationibus
in Aſinij conſuetudinem penitus immerſit, Oppiani
cus continuo ſperare cœpit, hoc ſe Aiulio, tanquam
aliqua machina admota, capere Aſinij adoleſcentiã,
& fortunas eius patrias expugnare poſſe. ratio ex-
cogitata Larini eſt, res tranſlata Romã. iniri enim
id conſilium facilius in ſolitudine, perfici rem eiuſmo
di commodius in turba poſſe arbitrati ſunt. Aſinius
cum Aiulio Romam eſt profectus. hos ueſtigijs Op-
pianicus conſecutus eſt. iam, ut Romæ uixerint, qui
bus conuiuijs, quibus flagitijs, quantis, & quàm
profuſis ſumptibus, non modo conſcio, ſed etiam con
uiua, & adiutore Oppianico, longum eſt mihi dice-
re, præſertim ad alia properanti. exitum huius aſſi
mulatæ familiaritatis cognoſcite. Cum eſſet adole-
ſcens apud mulierculam quandam, atque ibi perno-
ctaret, & ibi diem poſterum commoraretur; Aiu-
lius, ut erat conſtitutum, ſimulat ſe ægrotare, &
teſtamentum facere uelle. Oppianicus obſignatores
ad eum, qui neque Aſinium, neque Aiulium noſſent,
adducit, & illum Aſinium appellat: ipſe, teſtamen
to Aſinij nomine obſignato, diſcedit: Aiulius illico
conualeſcit. Aſinius autem breui illo tempore, quaſi
in hortulos iret, in arenarias quaſdam extra portã
Eſquilinam perductus, occiditur. qui cum unum iã,

& alterum diem desideraretur; neque in ijs locis, ubi ex consuetudine quærebatur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret, nuper se, & suos amicos testamentum eius obsignasse: liberti Asinij, & non nulli amici, quòd eo die, quo postremum Asinius uisus erat, Aiulium cum eo fuisse, & a multis uisum esse constabat, in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat triúuir, constituunt. atque ille continuo, nullo teste, nullo indice, recentis maleficij conscientia perterritus, omnia, ut a me paullo ante dicta sunt, exponit, Asiniumq. ab se, consilio Oppianici, interfectum fatetur. Extrahitur domo latitans Oppianicus a Manilio: index Aiulius ex altera parte coram tenetur. hic iam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis. non ille honorem a pueritia, non studia uirtutis, non ullum existimationis bonæ fructum unquam cogitarat, sed ex petulanti, atque improbo scurra, in discordijs ciuitatis, ad eam columnam, ad quam multorum sæpe conuicijs perductus erat, cum sufragijs populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico trásigit: pecuniam ab eo accipit: caussam & susceptam, et manifestam, relinquit. ac tum in Oppianici caussa crimé hoc Asinianú cum testibus multis, tum uero indicio Aiulij probabatur: in quo inter allegatos Oppianici nomen primum esse constabat, eius, quem uos miserú, atque innocentem falso iudicio circúuentum esse dicitis. Quid? auiam tuam, Oppianice, Dineam, cui tu es herës, pater tuus non manifesto necauit? ad quam cú

adduxisset

adduxiſſet medicũ illum ſuum iam cognitum, & ſæpe uictorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat, ſe ab eo nullo modo uelle curari, quo curante ſuos omnes perdidiſſet. tum repente Anconitanum quendam L. Clodium, pharmacopolam circumforaneum, qui caſu tum Larinum ueniſſet, aggreditur, & cum eo HS quadringentis, id quod ipſius tabulis tum eſt demonſtratum, tranſigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa reſtarent, ſimul atque introductus eſt, rem conficit; prima potione mulierem ſuſtulit. neque poſtea Larini punctum eſt temporis commoratus. Eadem hac Dinea teſtamentnm faciente, cum tabulas prehendiſſet Oppianicus, qui gener eius fuiſſet, digito legata deleuit: & cum id multis locis feciſſet, poſt mortem eius, ne litteris coargui poſſet, teſtamentum, in alias tabulas tranſcriptum, ſignis adulterinis obſignauit. Multa prætereo conſulto: etenim uereor, ne hæc ipſa nimium multa eſſe uideantur: uos tamen eum ſimilem ſui fuiſſe in ceteris uitæ partibus exiſtimare debetis. Illum tabulas publicas Larini cenſorias corrupiſſe, decuriones uniuerſi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rem ullá contrahebat: nemo illum ex tá multis cognatis, & affinibus tutorem unquam liberis ſuis ſcripſit: nemo illum aditu, nemo congreſſione, nemo ſermone, nemo conuiuio dignum iudicabat: omnes aſpernabantur, omnes abhorrebant, omnes ut aliquam immanem, ac pernicioſam beſtiam, peſtemq́. fugiebant.. Hunc tamen hominem, tam audacem, tam nefarium, tam

nocentem,

nocentem, nunquam accusasset Habitus, iudices, si id prætermittere saluo capite suo potuisset. erat huic inimicus Oppianicus, erat, sed tamen erat uitricus: crudelis, & huic infesta mater, attamen mater: postremo, nihil tam remotum ab accusatione, quàm Cluentius, & natura, & uoluntate, & instituta ratione uitæ. sed, cum esset hæc illi proposita condicio, ut aut iuste, pieq. accusaret, aut acerbe, indigneq. moreretur; accusare, quoquo modo posset, quàm illo modo emori, maluit. atque ut hæc ita esse perspicere possitis, exponam uobis Oppianici facinus, manifesto compertum, atque deprehensum: ex quo simul utrunque, & huic accusare, & illum condemnari necesse fuisse, intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur, ministri publici Martis, atque ei deo ueteribus institutis religionibusq. Larinatium consecrati. quorum cum satis magnus numerus esset; cumq. item, ut in Sicilia permulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarentur: repente Oppianicus, eos omnes liberos esse, ciuesq. Romanos, cœpit defendere. grauiter id decuriones Larinatium, cunctiq. municipes tulerunt: itaque ab Habito petiuerunt, ut eam caussam susciperet, publiceq. defenderet. Habitus, cum se ab omni eiusmodi negotio remouisset, tamen pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo quòd se non solum suis commodis, sed etiam suorum municipum, ceterorumq. necessariorum natum esse arbitrabatur, tantæ uoluntati uniuersorum Larinatium deesse noluit. suscepta caussa, Romamq.

mamq. delata, magnæ quotidie contentiones inter Habitum & Oppianicum ex utriuſque ſtudio defenſionis excitabantur. erat ipſe immani, acerbaq. natura Oppianicus: incendebat eius amentiam infeſta, atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi ſua intereſſe arbitrabantur, hunc a cauſſa Martialium dimouere. ſuberat etiam alia cauſſa maior, quæ Oppianici, hominis auariſſimi, atque audaciſſimi, mentem maxime commouebat. nam Habitus uſque ad illius iudicij tempus nullum teſtamentum unquam fecerat. neque enim, legare eiuſmodi matri, poterat in animum inducere, neque teſtamento nomen omnino prætermittere parentis. id cum Oppianicus ſciret, (neque enim erat obſcurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem eſſe uentura: quæ ab ſeſe poſtea, aucta pecunia, maiore præmio; orbata filio, minore periculo necaretur. itaque his rebus incenſus, qua ratione Habitum uenen o tollere conatus ſit, cognoſcite. C. & L. Fabricij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter ſe cum forma, tum moribus ſimiles, municipum autem ſuorum diſſimillimi: in quibus quantus ſplendor ſit, quàm prope æquabilis, quàm fere omnium conſtans, & moderata ratio uitæ, nemo ueſtrû, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabricijs ſemper uſus eſt Oppianicus familiariſſime. iam hoc fere ſcitis omnes, quantam uim habeat ad coniungendas amicitias ſtudiorum ac naturæ ſimilitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quæſtum turpem eſſe arbitrarentur;

tur; cum omnis ab his fraus, omnes insidiæ, circumscriptionesq. adolescentium nascerentur; cumq. essent uitijs, atque improbitate omnibus noti: studiose, ut dixi, ad eorum se familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat: itaque tunc sic statuit, per C. Fabricium (nam L. erat mortuus) insidias Habito comparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, sed spectato homine, Cleophanto: cuius seruum Diogenem Fabricius ad uenenum Habito dandum spe & pretio solicitare cœpit. seruus non incallidus, sed, ut ipsa res declarauit, frugi, atque integer, sermonem Fabricij non est aspernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Habito est locutus: Habitus autem statim cum M. Bebrio senatore, familiarissimo suo, communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret a Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res eius indicio, aut falsa esse cognosceretur. ne multis, Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interuenissent, pecuniaq. obsignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri, liberti Fabriciorum, deprehenditur. Pro dij immortales, Oppianicum quisquam, his rebus cognitis, circumuentum dicit esse? quis unquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? quod ingenium, quæ facultas dicendi, quæ a quoquam excogitata defensio huic uni crimini potuit obsistere? si

mul & illud, quis est, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifestoq. deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? Satis esse arbitror demonstratum, iudices, ijs criminibus accusatum esse Oppianicum, ut honeste absolui nullo modo potuerit. cognoscite nunc, ita reum citatum esse illũ, ut, re semel atque iterum præiudicata, condemnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius, iudices, primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat. is erat libertus Fabriciorum Scamander. integrum consilium, iudicij corrupti nulla suspicio: simplex in iudicium caussa, certa res, uerum crimen allatum est. hic tum Fabricius, is, de quo ante dixi, qui, liberto damnato, sibi illud impendere periculum uideret, quòd mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum plerisque eorum magnum usum esse sciebat, frequentes eos ad me domum adduxit. qui quanquam de homine, sicut necesse erat, existimabant: tamen, quòd erat ex eodem municipio, suæ dignitatis esse arbitrabantur, eum, quibus rebus possent, defendere: idque, a me, ut facerem, & ut caussam Scamandri susciperem, petebant; in qua caussa patroni omne periculum continebatur. ego, qui neque illis, talibus uiris, ac tam amantibus mei, rem possem ullam negare; neque illud crimen tantum, ac tam manifestum esse arbitrarer; sicut nec illi quidem ipsi, qui mihi tum illam caussam commendabant, arbitrabantur; pollicitus ijs sum, me omnia, quæ uellent, esse facturum. Res agi cœpta est: citatus est Scamander

reus

reus : accusabat P. Canutius, homo in primis ingeniosus, & in dicendo exercitatus : accusabat autem ille quidem Scamandrum uerbis tribus, uenenum esse deprehensum. omnia tela totius accusationis in Oppianicum conijciebantur: aperiebatur caussa insidiarum : Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis uita, & audacia proferebatur : denique omnis accusatio, uarie, grauiterq. tractata, ad extremum manifesta ueneni deprehensione conclusa est. Hic ego cum ad respondendum surrexi, qua cura, dij immortales, qua solicitudine animi, quo timore. semper equidem magno cum metu incipio dicere: quotiescunque dico, toties mihi uideor in iudicium uenire non ingenij solum, sed etiam uirtutis, atque officij: ne aut id profiteri uidear, quod non possim implere, quod est impudentiæ; aut id non efficere, quod possim, quod est aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum uero ita sum perturbatus, ut omnia timerem; si nihil dixissem, ne infantissimus; si multa in eiusmodi caussa dixissem, ne impudentissimus existimarer. collegi me aliquando, & ita constitui, fortiter esse agendum; illi ætati, qua tum eram, solere laudi dari, etiam si in minus firmis caussis hominum periculis non defuissem. itáque feci: sic pugnaui, sic omni ratione contendi, sic ad omnia confugi, quantum ego assequi potui, remedia, ac perfugia caussarum, ut hoc, quod timide dicam, consecutus sim, ne quis illi caussæ patronum defuisse arbitraretur. sed, ut quidquid ego apprehenderam, statim accusator extorquebat e manibus.

bus . ſi quæſieram, an inimicitiæ Scamandro cum Ha
bito : fatebatur, nullas fuiſſe ; ſed Oppianicum, cuius
ille miniſter fuiſſet, huic inimiciſſimum fuiſſe, atque
eſſe dicebat . ſin autem illud egeram, nullum ad Sca-
mandrum morte Habiti uenturum emolumentum
fuiſſe : concedebat ; ſed ad uxorem Oppianici, homi-
nis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona Ha
biti uentura eſſe dicebat . cum illa defenſione uſus eſ-
ſem, quæ in libertinorum cauſſis honeſtiſſima ſemper
exiſtimata eſt, Scamandrum patrono eſſe probatum :
fatebatur, ſed quærebat, cui probatus eſſet ipſe patro
nus . cum ego pluribus uerbis in eo commoratus eſ-
ſem, Scamandro factas inſidias eſſe per Diogenem,
conſtitutumq. inter eos de alia re fuiſſe ; ut medica-
mentum, non uenenum, Diogenes afferret ; hoc cui-
uis uſu uenire poſſe : quærebat, cur in eiuſmodi locú,
tam abditum, cur ſolus, cur cum obſignata pecunia
ueniſſet : denique hoc loco cauſſa teſtibus honeſtiſſi-
mis hominibus premebatur . M . Bebrius de ſuo con-
ſilio Diogenem emptum, ſe præſente Scamandrum
cum ueneno, pecuniaq. deprehenſum eſſe dicebat. P.
Quinctius Varus, homo ſumma religione, & ſum-
ma auctoritate præditus, de inſidijs, quæ fierent Ha
bito, & de ſolicitatione Diogenis, recenti re, ſecum
Cleophantum locutum eſſe dicebat . Atque in illo iu-
dicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur,
uerbo ille reus erat, re quidem uera, & periculo, &
tota accuſatione Oppianicus : neque id obſcure fere-
bat, nec diſſimulare ullo modo poterat : aderat fre-
quens :

quens; aduocabat; omni ſtudio, gratiaq́. pugnabat; poſtremo, id quod maximo malo illi cauſſæ fuit, hoc ipſo loco, quaſi reus ipſe eſſet, ſedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrum, ſed in Oppianicum cõij ciebantur: timor eius, perturbatio, ſuſpenſus, incer tusq́. uultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea ſuſpicioſa, hæc aperta, ac manifeſta faciebant. Cum in conſilium iri oporteret, quæſiuit ab reo C. Iunius Quæſitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clam an palam de ſe ſententiam ferri uellet? de Oppianici ſententia reſponſum eſt, quòd is Habiti familiarem Iunium eſſe dicebat, clam uelle ferri. itum eſt in conſilium: omnibus ſententijs, præter unam, quam ſuam Stalenus eſſe dicebat, Scamander prima actione condemnatus eſt. quis tum erat omnium, qui, Scamandro condemnato, non iudicium de Oppianico factum eſſe arbitraretur? quid eſt illa damnatione iudicatum, niſi uenenum id, quod Habito daretur, eſſe quæſitum? quæ porro tenuiſſima ſuſpicio collata in Scamandrum eſt, aut conferri potuit, ut is ſua ſponte necare uoluiſſe Habitum putaretur? atque, hoc tum iudicio facto, & Oppianico re, & exiſtimatione iá, lege, & pronunciatione nondum condemnato, tamé Habitus Oppianicum reum ſtatim non fecit: uoluit cognoſcere, utrum iudices in eos ſolos eſſent ſeueri, quos uenenum habuiſſe ipſos comperiſſent; an etiam conſilia, conſcientiasq́. eiuſmodi facinorum ſupplicio dignas iudicarent. itaque C. Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici conſcium illi faciniori

fuiſſe

fuiſſe arbitrabatur, reum ſtatim fecit: utq. ei locus primus conſtitueretur, propter cauſſæ coniunctionem impetrauit. Hic tum Fabricius nõ modo ad me meos uicinos, & amicos Aletrinates non adduxit, ſed ipſe ijs neque defenſoribus uti poſtea, neque laudatoribus potuit. rem enim integram hominis non alieni, quamuis ſuſpicioſam, defendere, humanitatis eſſe putabamus; iudicatam labefactare conari, impudentiæ. itaque tum ille, inopia & neceſſitate coactus, in cauſſa eiuſmodi ad Cepaſios fratres confugit, homines induſtrios, atque eo animo, ut, quæcunque dicendi poteſtas eſſet data, in honore, atque in beneficio ponerent. Iam, hoc quoque prope iniquiſſime comparatum eſt; quòd in morbis corporis, ut quiſque eſt difficillimus, ita medicus nobiliſſimus, atque optimus quæritur; in periculis capitis, ut quæque cauſſa difficillima eſt, ita deterrimus, obſcuriſſimusq. patronus adhibetur. niſi forte hæc cauſſa eſt, quòd medici nihil præter artificium, oratores etiam auctoritatem præſtare debent. Citatur reus: agitur cauſſa: paucis uerbis accuſat, ut de re iudicata, Canutius. incipit, longo, & alte petito proœmio reſpondere maior Cepaſius. primo attente auditur eius oratio. erigebat animum iam demiſſum, & oppreſſum Oppianicus: gaudebat ipſe Fabricius: non intelligebat, animos iudicium nõn illius eloquentia, ſed defenſionis impudentia commoueri. poſtea quàm de re cœpit dicere, ad ea, quæ erant in cauſſa, addebat etiam ipſe noua quædam uulnera. hoc quanquam ſedulo facie

bat, tamen interdum non defendere, sed præuaricari accusationi uidebatur. itaque cum callidissime se dicere putaret; & cum illa uerba grauissima ex intimo artificio deprompsisset, Respicite iudices hominũ fortunas, respicite dubios, uariosq́. casus, respicite C. Fabricij senectutem; cum hoc, Respicite, ornandæ orationis caussa, sæpe dixisset, respexit ipse: at C. Fabricius a subsellijs demisso capite discesserat. hic iudices ridere; stomachari, atque acerbe ferre patronus caussam sibi eripi, & se cetera de illo loco, Respicite iudices, non posse dicere: nec quidquam propius est factum, quàm ut illum persequeretur, et collo obtorto ad subsellia reduceret, ut reliqua posset perorare. Iam tum Fabricius primum suo iudicio, quod est grauissimum, deinde legis ui, & sententijs iudicum est condemnatus. Quid est, quòd iam de Oppianici caussa plura dicamus? apud eosdem iudices reus est factus, cum is duobus præiudicijs iam damnatus esset: ab ijsdem autem iudicibus, qui Fabriciorum damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus est constitutus: accusatus est criminibus grauissimis, ijs, quæ a me breuiter dicta sunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accusatus est apud eos, qui & Scamandrum, ministrum Oppianici, & Fabricium, consciũ maleficij, condemnarant. Vtrũ, per deos immortales, magis est mirandum, quòd is condemnatus est, an quòd omnino respondere ausus est? quid enim illi iudices facere potuerunt? qui si innocentes Fabricios condemnassent, tamen in Oppia-

nico

nico ſibi conſtare, & ſuperioribus conſentire iudicijs debuerunt. an uero illi ſua per ſe iudicia reſcinderent, cum ceteri ſoleant in iudicando, ne ab aliorum iudicijs diſcrepent, prouidere? & illi, qui Fabricij libertum, quia miniſter in maleficio fuerat; patronum, quia conſcius, condemnaſſent; ipſum principem, atque architectum ſceleris abſoluerent? & qui ceteros, nullo præiudicio facto, tamen ex ipſa cauſſa condemnaſſent; hunc, quem bis condemnatū iam acceperát, liberarent? tum uero illa iudicia ſenatoria non falſa inuidia. ſed uera atque inſigni turpitudine notata, atque operta dedecore, et infamia, defenſioni locū nullum reliquiſſent. quid enim tandē illi iudices reſponderent, ſiquis ab ijs quæreret: cōdemnaſtis Scamandrum, quo crimine? nempe, quòd Habitū per ſeruum me dici ueneno necare uoluiſſet. quid Habiti morte Scamander conſequebatur? nihil; ſed adminiſter erat Oppianici. condemnaſtis C. Fabriciū; quid ita? quia, cum ipſe familiariſſime Oppianico uſus, libertus autem eius in maleficio deprehenſus eſſet, illum expertē eius conſilij fuiſſe nō probatur. Si igitur ipſum Oppianicum, bis ſuis iudicijs condemnatum, abſoluiſſent; quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam inconſtantiam rerum iudicatarum, quis tantam libidinem iudicum ferre potuiſſet? Quòd ſi hoc uidetis, quod iam omni oratione patefactum eſt, illo iudicio reum condemnari, preſertim ab ijſdem iudicibus, qui duo præiudicia feciſſent, neceſſe fuiſſe: ſimul illud uideatis, neceſſe eſt, ullá accuſatori cauſ-

ſam eſſe potuiſſe, cur iudicium uellet corrumpere. Quæro enim abs te, T. Ati, relictis iam ceteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes condemnatos exiſtimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta eſſe dicas, quibus iudicijs alter a Staleno ſolo abſolutus eſt, alter etiam ipſe ſe condemnauit? age, ſi nocentes, cuius maleficij? num quid, præter uenenum quæſitum, quo Habitus necaretur, obiectum eſt? num quid aliud in illis iudicijs uerſatum eſt, præter haſce inſidias Habito ab Oppianico per Fabricios factas? nihil, inquam, aliud, iudices, reperietis. extat memoria: ſunt tabulæ publicæ: redargue me, ſi mentior: teſtium dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid, præter hoc uenenum Oppianici, non modo in criminis, ſed in maledicti loco ſit obiectum. Multa dici poſſunt, quare ita neceſſe fuerit iudicari: ſed ego occurram exſpectationi ueſtræ, iudices. nam etſi a uobis ſic audior, ut nunquam benignius, neque attentius quenquam auditum putem: tamen uocat me aliò iam dudum tacita ueſtra exſpectatio, quæ mihi obloqui uidetur: Quid ergo? negas ne illud iudicium eſſe corruptum? non nego: ſed, ab hoc corruptum non eſſe, confirmo. a quo igitur eſt corruptum? opinor, primum, ſi incertum fuiſſet, quiſnam exitus, illius iudicij futurus eſſet, ueriſimilius tamen eſſet, eum potius corrupiſſe, qui metuiſſet ne ipſe condemnaretur, quàm illum, qui ueritus

esset, ne alter absolueretur: deinde, cum esset nemini dubium, quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione diffideret, quàm eum, qui omni ratione confideret: postremo, certe potius illum, qui bis apud eos iudices offendisset, quàm illum, qui bis caussam ijs probauisset. unum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo, non ab Habito; uinco, ab Oppianico: si ostendo, ab Oppianico; purgo Habitum. quare, etsi satis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuisse, ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum: tamen de illo ipso separatim cognoscite. Atque ego illa non argumentabor, quæ sunt grauia uehementer: eum corrupisse, qui in periculo fuerit; eum, qui metuerit; eum, qui spem salutis in alia ratione non habuerit; eum, qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi: uerum, cum habeam rem non dubiam, sed apertam, atque manifestam, enumeratio singulorum argumentorum non est necessaria. Dico, C. Aelio Staleno iudici pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dedisse. num quis negat? te appello, Oppianice, te T. Ati: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacit a pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate, negate, inquam, in

eo loco. quid reticetis? at negare non potestis, quod repetistis, quod confessi estis, quod abstulistis. quo tandem igitur ore mentionē corrupti iudicij facitis, cum ab ista parte iudici pecuniam ante iudicium datam, post iudicium ereptam esse fateamini? Quonā igitur hæc modo gesta sunt? repetam paullo altius, iudices: & omnia, quæ in diuturna obscuritate latuerunt, sic aperiam, ut ea cernere oculis uideamini. uos quæso, ut adhuc me attente audistis, item, quæ reliqua sunt, audiatis: profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conuentu & silentio, dignum uestris studijs, atque auribus esse uideatur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quòd Scamander reus erat factus, quid sibi impenderet, cœpit suspicari; statim se ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrumpendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum, Scamandro reo, tantum donis datis muneribusq. profecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quàm fides iudicis postulabat. post autem, cum esset Scamander unius Staleni sententia absolutus, patronus autē Scamandri ne sua quidem sententia liberatus; acrioribus saluti suæ remedijs subueniendum putauit. tum a Staleno, sicut ab homine ad excogitandum acutissimo, ad audendum impudentissimo, ad efficiendum acerrimo, (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte se habere simulabat) auxilium capiti & fortunis suis petere cœpit. Iam hoc non ignoratis, iudices, ut etiam bestiæ, fame dominante,

nante, plerunque ad eum locum, ubi pastæ aliquando sint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante, cum caussam bonorum Safinij Atellæ recepisset, DC nummum se iudicium corrupturum esse dixerat. quæ cum accepisset a pupillo, suppressit, iudicioq́. facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. quam cum pecuniam profudisset, & sibi nihil non modo ad cupiditates suas, sed ne ad necessitatem qui dem reliquisset; statuit ad easdem sibi prædas, ac suppressiones iudiciales reuertendum. itaque cum Oppianicum iam perditum, et duobus iugulatum præiudicijs uideret, promissis eum suis excitauit abiectum, & simul saluti desperare uetuit. Oppianicus orare hominem cœpit, ut sibi rationem ostenderet iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipso Oppianico postea est auditum, negauit quenquam esse in ciuitate, præter se, qui id efficere posset: sed primo grauari cœpit, quòd ædilitatem se petere cum hominibus nobilissimis, & inuidiam, atque offensionem timere dicebat: post exoratus, initio pe rmagnam pecuniam poposcit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, & HS DCXL deferri ad se domum iussit. quæ pecunia simul atque ad eum delata est, homo imp urissimus statim cœpit in eiusmodi mente, & cogitatione uersari: nihil esse suis rationibus utilius, quàm Oppianicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dispertiendam, aut ipsi esse reddendam; damnato, repetiturum esse neminem. itaque rem excogitat singularem. Atque hæc, iudices, quæ uere

dicuntur a nobis, facilius credetis, si cum animis ue stris longo interuallo recordari C. Staleni uitam, & naturam uolueritis. nam ,, perinde ut opinio est de cuiusque moribus, ita, quid ab eo factum, & non factum sit, existimari potest. Cum esset egens, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus; & cum domi suæ, miserrimus, & inanissimus, tantum nummorum positum uideret; ad omnem malitiam, & fraudem uersare mentem suam, hæc secum cogitans, cœpit: Dem ne iudicibus? mihi igitur ipsi, præter periculum, & infamiam, quid quæretur? nihil excogitem, quamobrem Oppianico dannari necesse sit? quid tandem, (nihil enim est, quod fieri non possit) si quis eum forte casus ex periculo eripuerit; non ne reddendum est? præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum prosternamus. capit hoc consilium, ut pecuniam quibusdam iudicibus leuissimis polliceatur, deinde eam postea supprimat: ut, quoniã graues homines, sua sponte seuere iudicaturos puta bat, hos, qui leuiores erant, destitutione iratos Oppianico redderet. itaque, ut erat semper præposterus, atque peruersus, initium facit a Bulbo, et eum, quòd iam diu nihil quæsierat, tristem, atque oscitantem, leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas Bulbe, ne gratis reip. seruiamus? ille uero, simul atque hoc audiuit; Ne gratis; quò uoles, inquit, sequar: sed quid affers? tum ei quadraginta millia, si esset absolutus Oppianicus pollicetur, et eum ut ceteros appellet, quibuscum loqui consuesset, rogat:

gat: atque etiam ipse, conditor totius negotij, Guttã aspergit huic Bulbo. itaque minime amarus is uisus est, qui aliquid ex eius sermone speculæ degustarat. unus et alter dies intercesserat, cum res parũ certa uidebatur: sequester, et cõfirmator pecuniæ desiderabatur. tum appellat hilari uultu hominem Bulbus, ut blandissime potest: quid tu, inquit, Pæte? (hoc enim Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat; ne, si se Ligurem, fecisset, nationis magis suæ, quàm generis, uti cognomine uideretur) qua de re mecum locutus es, quærunt a me ubi sit pecunia. hic ille planus, improbissimus, quæstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ, quam condiderat, spe iam atque animo incubaret, contrahit frontem, (recordamini faciem, atque illos eius fictos simulatosq. uultus) queritur se ab Oppianico destitutum: &, qui esset totus ex fraude & mendacio factus, quiq. ea uitia, quæ a natura habebat, etiam studio, atque artificio quodã malitiæ condiuisset, pulchre asseuerat, se ab Oppianico destitutum: atque hoc addit testimonij, sua illum sententia, quam palam omnes laturi essent, condemnatum iri. manarat sermo in consilio, pecuniæ quandam mentionem inter iudices esse uersatam: res neque tam fuerat occulta, quàm erat occultanda; neque tam erat aperta, quàm reip. caussa aperienda. in ea obscuritate, ac dubitatione omnium, Canutio, perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenum corruptum esse sensisset, neque dum rem profectam arbittaretur, placuit, repente iudices pronunciare. iudices,

ces, ſe id uelle, dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem a Staleno perfectam eſſe arbitrabatur. in conſilium erant ituri iudices triginta & duo: ſententijs decem & ſex abſolutio confici poterat: HS XL, in ſingulos iudices diſtributa, eum numerum ſententiarum conficere debebant; ut ad cumulum, ſpe maiorum præmiorum, ipſius Staleni ſententia ſeptimadecima accederet. atque etiam caſu tum, quòd illud repente erat factum, Stalenus ipſe non aderat; cauſſam neſcio quam apud iudicem defendebat. facile hoc Habitus patiebatur, facile Canutius, at non Oppianicus, neque patronus eius L. Quinctius: qui cum eſſet eo tempore tribunus pl. conuicium C. Iunio, iudici quæſtionis, maximum fecit, ut ne ſine Staleno in conſilium iretur: cumq. id ei per uiatores conſulto negligentius agi uideretur, ipſe a publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus eſt, & illud pro poteſtate dimitti iuſſit; Stalenum ipſe ad ſubſellia adduxit. conſurgitur in conſilium, cum ſententias Oppianicus, quæ tum erat poteſtas, palam ferri uelle dixiſſet, ut Stalenus ſcire poſſet, quid cuique deberetur. uaria iudicum genera; nummarij pauci, ſed omnes irati. ut enim, qui accipere in campo conſueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos ſuppreſſos eſſe putant, inimiciſſimi ſolent eſſe: ſic eiuſmodi iudices infeſti tum reo uenerant: ceteri nocentiſſimum eſſe arbitrabantur; ſed ſpectabant ſententias eorum, quos corruptos putabant; ut ex ijs conſtituerent, a quo iudicium corruptum uideretur. ecce tibi eiuſmodi ſortitio,

tio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ eſſet iudicandum. ſumma omnium exſpectatio, quidnam ſententiæ ferrent leues, ac nummarij iudices. atque illi omnes ſine ulla dubitatione condemnant. hic tum iniectus eſt hominibus ſcrupulus, & quædam dubitatio, quidnam eſſet actum, deinde homines ſapientes, ex uetere illa diſciplina iudiciorum, qui neque abſoluere hominem nocentiſſimum poſſent; neque eum, de quo eſſet orta ſuſpicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita primo condemnare uellent; non liquere, dixerunt. non nulli autem, ſeueri homines, hoc ſtatuerunt, quo quiſque animo quid facceret, ſpectari oportere: &, ſi alij pecunia accepta uerum iudicabant, tamen nihilo minus ſe ſuperioribus ſuis iudicijs conſtare putabant oportere: itaque damnarunt. quinque omnino fuerunt, qui illum ueſtrum innocentem Oppianicum, ſiue imprudentia, ſiue miſericordia, ſiue aliqua ſuſpicione, ſiue ambitione adducti, abſoluerent. Condemnato Oppianico, ſtatim L. Quinctius, homo maxime popularis, qui omnes rumorum, & concionum uentos colligere conſueſſet, oblatam ſibi facultatem putauit, ut ex inuidia ſenatoria poſſet creſcere; quòd eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. habetur una atque altera concio uehemēs, & grauis: accepiſſe pecuniam iudices, ut innocentem reum condemnarent, tribunus pl. clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla eſſe iudicia; qui pecuniosum inimicum haberet, incolumem eſſe neminem poſſe. homines totius ignari negotij, qui Oppianicum

nunquam

nunquam uidissent, uirum optimum, & hominem pudentissimum, pecunia oppressum arbitrarentur, incensi suspicione rem in medium uocare cœperunt, & caussam illam totam deposcere. Atque illo ipso tempore in ædes T. Annij, hominis honestissimi, necessarij, & amici mei, noctu Stalenus, accersitus ab Oppianico, uenit. iam cetera nota sunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille se redditurum esse dixerit: ut eorum sermonem omnem audierint uiri boni, qui tum consulto prope in occulto stetissent: ut res patefacta atque in forum prolata, & pecunia omnis a Staleno extorta, atque erepta sit. huius Staleni persona, populo iam nota, atque perspecta, ab nulla turpi suspicione abhorrebat: suppressam esse ab eo pecuniam, quam pro reo pronunciasset, qui erant in concione, non intelligebant: neque enim docebantur: uersatam esse in iudicio mentionem pecuniæ sentiebant: innocentem reum condemnatum esse audiebant: Staleni sententia condemnatum uidebant: non gratis id ab eo factum esse, quòd hominem norant, iudicabant. similis in Bulbo, in Gutta, in alijs non nullis suspicio consistebat. itaque confiteor, (licet enim iam impune, hoc præsertim in loco, confiteri) quòd Oppianici non modo uita, sed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuisset; indignissimum porro uideretur, circumuentum esse innocentem pecunia; hanc deinde suspicionem augeret Staleni improbitas, & non nullorum eius similium iudicum turpitudo; caussam autem ageret L. Quinctius, homo cum summa

ma potestate præditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus; summam illi iudicio inuidiam, infamiamq. esse conflatam. atque in hanc flammam recentem C. Iunium, qui illi quæstioni præfuerat, iniectum esse memini, & illum, hominem ædilicium, iam prætorem opinionibus hominum constitutum, non disceptatione dicendi, sed clamore hominum de foro, atque adeo de ciuitate esse sublatum. neque me pænitet, hoc potius tempore, quàm illo, caussam A. Cluentij defendere. caussa enim manet eadem, quæ mutari nullo modo potest: temporis iniquitas, atque inuidia recessit: ut, quod in tempore mali fuit, nihil obsit; quod in caussa boni fuit, prosit. itaque, nunc quemadmodum audiar, sentio, non modo ab ijs, quorum iudicium, atque potestas est, sed etiam ab illis, quorum tantum est existimatio. at, tum si dicerem, non audirer; non quòd alia res esset; immo eadem, sed tempus aliud. id adeo sic cognoscite. Quis tum auderet dicere, nocentem condemnatum esse Oppianicum? quis nunc audet negare? quis tum posset arguere, ab Oppianico tentatum esse iudicium pecunia? quis in hoc tempore inficiari potest? cui tum liceret docere, Oppianicum reum factum esse tum denique, cum, duobus proximis præiudicijs, condemnatus esset? quis est, qui id hoc tempore infirmare conetur? Quare, inuidia remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata est, uestra fides, atque æquitas a ueritatis disceptatione reiecit, quid est prætерea, quod in caussa relinquatur? uersatam esse in iu-

dicio

dicio pecuniam constat: ea, quæritur, unde profecta sit, ab accusatore, an ab reo. Accusator dicit hæc: primum, grauissimis criminibus accusabam, ut nihil opus esset pecunia: deinde, condemnatum adducebá, ut ne eripi quidem pecunia posset: postremo, etiam si absolutus esset, mearum tamen omnium fortunarum status incolumis maneret. Quid contra reus? primum, ipsam multitudinem & atrocitatem criminum pertimescebam: deinde, Fabricijs propter conscientiam mei sceleris condemnatis, me esse condemnatum sentiebam: postremo, in eum casum ueneram, ut omnis mearum fortunarum status unius iudicij periculo contineretur. Age, quoniam corrumpendi iudicij caussas ille multas, & graues habuit, hic nullam; profectio ipsius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentissime Cluentius. hæc autem res habet hoc certe, ut nihil possit, neque additum, neque detractum de re familiari, latere. anni sunt octo, cum ista caussa in ista meditatione uersatur: cum omnia, quæ núc ad eam rem pertinent, & ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecunia uestigium nullú inuenitis. Quid? Albiana pecunia uestigijs ne uobis odoranda est, an ad ipsum cubile uobis ducibus uenire possimus? tenentur uno in loco HS DCXL: tenentur apud hominem audacissimum: tenentur apud iudicem. quid uultis amplius? At enim Stalenus non fuit ab Oppianico, sed a Cluentio ad iudicium corrumpendum constitutus. Cur eum, cum in consilium iretur, Cluentius,

&

& Canutius abesse patiebantur? cum in consilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Quin ctius flagitabat? sine Staleno ne in consilium iretur, tribunicia potestate perfectum est? At condemnauit. Hanc enim damnationem dederat obsidem Bulbo, & ceteris, ut destitutus ab Oppianico uideretur. Quare, si istinc caussa corrumpendi iudicij, istinc pecunia, istinc Stalenus, istinc denique omnis fraus & audacia est; hinc pudor, honesta uita, & nulla suspicio pecuniæ, nulla corrumpendi iudicij caussa: patiamini, ueritate patefacta, atque omni errore sublato, eò transire illius turpitudinis infamiam, ubi cetera maleficia consistant; ab eo inuidiam discedere aliquando, ad quem nunquam accessisse culpam uidetis. At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus non ad corrumpendum iudicium, sed ad conciliationem gratiæ. Te ne hoc, Ati, dicere, tali prudentia, etiam usu atque exercitatione præditum? sapientissimum esse dicunt eum, cui, quod opus sit, ipsi ueniat in mentem; proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet. in stultitia contra est. minus enim stultus est is, cui nihil in mentem uenit, quàm ille, qui, quod stulte alteri uenit in mentem, comprobat. istam conciliationem gratiæ Stalenus tum recentire, cum faucibus premeretur, excogitauit; siue, ut homines tum loquebantur, a P. Cethego admonitus, istam dedit conciliationis & gratiæ fabulam. nam fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis, Cethegum,

quòd

quòd hominem odiſſet, & quòd eius improbitatem uerſari in rep. nollet, & quòd uideret eum, qui ſe ab reo pecuniam, cum iudex eſſet, clam atque extra ordinem accepiſſe confeſſus eſſet, ſaluum eſſe non poſſe, minus ei fidele conſilium dediſſe. in hoc ſi improbus Cethegus fuit; uidetur mihi aduerſarium remouere uoluiſſe. ſin erat eiuſmodi cauſſa, ut Stalenus, nummos ſe accepiſſe, negare non poſſet; nihil autem erat periculoſius, nec turpius, quàm, ad quam rem accepiſſet, confiteri: non eſt conſilium Cethegi reprehendendum. Verum alia cauſſa tum Staleni fuit, alia nunc, Ati, tua eſt. ille, cum re premeretur, quodcunque diceret, honeſtius diceret, quàm ſi, quod erat factum, fateretur: te uero illud idem, quod tum explosum & eiectum eſt, nunc retuliſſe demiror. qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat ſimultates: hærebat in tabulis publicis reus, & accuſator: condemnati erant Fabricij: nec elabi, alio accuſatore, poterat Albius, nec ſine ignominia calumniæ relinquere accuſationẽ Cluentius. An, ut præuaricaretur? Iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet. ſed quid opus erat ad eam rem iudice ſequeſtre? & omnino, quamobrem tota iſta res per Stalenum potius, hominem ab utroque alieniſſimum, ſordidiſſimum, turpiſſimum, quàm per bonum aliquem uirum ageretur, & amicum, neceſſariumq. communem? Sed quid ego hæc pluribus, quaſi de re obſcura, diſputo? cum ipſa pecunia quæ Staleno data eſt, numero ac ſumma ſua,

non modo quanta fuerit, ſed etiam ad quam rem data fuerit, oſtendat. ſexdecim dico iudices, ut Oppianicus abſolueretur, corrumpendos fuiſſe; ad Stalenum DCXL eſſe delata: ſi, ut tu dicis, gratiæ conciliandæ cauſſa; quadraginta iſtorum acceſſio millium quid ualet? ſin, ut nos dicimus, ut DCXL nummum ſexdecim iudicibus darentur; non Archimedes melius potuit deſcribere. At enim iudicia facta permulta ſunt, a Cluentio iudicium eſſe corruptum. immo uero ante hoc tempus omnino iſta ipſa res ſuo nomine in iudicium nunquam eſt uocata: ita multum agitata, ita diu iactata iſta res eſt, ut hodierno die primum cauſſa illa defenſa ſit, hodierno die primum ueritas uocem contra inuidiam, his iudicibus freta, miſerit. ueruntamen multa iſta iudicia quæ ſunt? ego enim me ad omnia confirmaui, & ſic paraui, ut docerem, quæ facta poſtea iudicia de illo iudicio dicerētur, partim ruinæ ſimiliora, aut tempeſtati, quàm iudicio, & diſceptationi fuiſſe; partim nihil contra Habitum ualere; partim etiam pro hoc eſſe; partim eſſe eiuſmodi, ut neque appellata unquam iudicia ſint, neque exiſtimata. Hic ego, magis ut conſuetudinem ſeruem, quàm quòd uos nō ueſtra hoc ſponte faciatis, petam a uobis, ut me, dum de his ſingulis diſputo iudicijs, attente audiatis. Condemnatus eſt C. Iunius, qui ei quæſtioni præfuerat. Adde etiam illud, ſi placet: tum eſt condemnatus, cum eſſet iudex quæſtionis. non modo cauſſæ, ſed ne legi quidem quidquam per tribunum pl. laxamenti datum eſt. quo tempore

illum a quæstione ad nullum aliud reip. munus abduci licebat, eo tempore ad quæstionem ipse abreptus est. at quam quæstionem? uultus enim uestri, iudices, me inuitant, ut quæ reticenda putaram, libeat iam libere dicere. Quid? illa tandem quæstio, aut disceptatio, aut iudicium fuit? putabo fuisse. dicat, qui uult, hodie, de illo populo concitato, cui tum mos gestus est, qua de re Iunius caussam dixerit. quécunque rogaris, hoc respondebit, quòd pecuniam acceperit, quòd innocentem circumuenerit. est hæc opinio. at, si ita esset, hac lege accusatum esse oportuit, qua accusatur Habitus. at ipse ea lege quærebat. Paucos dies exspectasset Quinctius. at neque priuatus accusare, nec, sedata iam inuidia, uolebat. Videtis igitur, non in caussa, sed in tempore, ac potestate spem omnem accusatoris fuisse. Multam petiuit: qua lege? quòd in legem non iurasset; quæ res nemini unquam fraudi fuit: & quòd C. Verres, prætor urbanus, homo sanctus, & diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. His de caussis C. Iunius condemnatus est, iudices, leuissimis, et infirmissimis, quas omnino in iudicium afferri non oportuit: itaque oppressus est non caussa, sed tempore. Hoc uos Cluentio iudicium putatis obesse oportere? quam ob caussam? si ex lege subsortitus non erat Iunius, aut si in legem aliquando non iurauerat, iccirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? non, inquit: sed ille iccirco his legibus condemnatus est, quòd con

tra

tra aliam legem commiſerat. qui hoc confitentur, poſſunt, illud idem iudicium non fuiſſe, defendere. ergo iccirco, inquit, infeſtus tum prætor Iunio fuit, quòd illud iudicium corruptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore cauſſa mutata eſt? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nunc eſt, ac tum fuit? non opinor ex ijs rebus, quæ geſtæ ſunt, rem ullam potuiſſe mutari. quid ergo eſt cauſſæ, quòd nunc noſtra defenſio audiatur tanto ſilentio, tunc Iunio defendendi ſui poteſtas erepta ſit? quia tum in cauſſa nihil erat præter inuidiam, errorem, ſuſpicionem, conciones quotidianas, ſeditioſe ac populariter concitatas. accuſabat tribunus pl. idem in concionibus, idem ad ſubſellia: ad iudicium non modo de concione, ſed etiam cum ipſa concione ueniebat. gradus illi Aurelij, tum noui, quaſi pro theatro illi iudicio ædificati uidebantur: quos ubi accuſator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas erat. Nuper apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fauſto Syllæ de pecunijs reſiduis non eſt conſtitutus: non quo illi aut exlegem eſſe Syllam, aut cauſſam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent: ſed quòd, accuſante tribuno pl. condicione æqua diſceptari poſſe non putauerunt. quid? conferam Syllamne cum Iunio, ad hunc tribunum pl. cum Quinctio, an uero tempus cum tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, neceſſarijs, clientibus plurimis: hæc autem apud Iu-

nium parua, & infirma, & ipſius labore quæſita, atque collecta. hic tribunus pl. modeſtus, pudens, non modo non ſeditioſus, ſed etiam ſeditioſis aduerſarius: ille autem acerbus, criminoſus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiæ tempeſtatibus concitatum. quæ cum ita eſſent, in Fauſto tamen illi iudices ſtatuerunt, iniqua condicione reum cauſſam dicere, cum aduerſario eius ad ius accuſationis ſumma uis poteſtatis accederet. quam quidem rationem uos, iudices, diligenter pro ueſtra ſapientia, & humanitate cogitare, & penitus perſpicere debetis, quid mali, quantum periculi unicuique noſtrum inferre poſſit uis tribunicia, conflata præſertim inuidia, & concionibus ſeditioſe concitatis. Optimis hercle temporibus, tum cum homines ſe nõ iactatione populari, ſed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popillius, nec Q. Metellus, clariſſimi atque ampliſſimi uiri, uim tribuniciam ſuſtinere potuerunt: nedum, his temporibus, his moribus, his magiſtratibus, ſine ueſtra ſapientia, ac iudiciorum remedijs ſalui eſſe poſſimus. Non fuit igitur illud iudicium iudicij ſimile, iudices, non fuit; in quo non modus eſt adhibitus, non mos conſuetudoq. ſeruata, non cauſſa defenſa. uis illa fuit, &, ut ſæpe iam dixi, ruina quædam, atque tempeſtas, & quiduis potius, quàm iudicium, aut diſceptatio, aut quæſtio. Quòd ſi quis eſt, quid illud iudicium fuiſſe arbitretur, & qui his rebus iudicatis ſtandum putet: is ta-

men hanc caussam ab illa debet seiungere. ab illo enim, siue quòd in legem non iurasset, siue quòd ex lege subsortitus iudicem non esset, multa petita esse dicitur: Cluentij autem ratio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita est, nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiam Bulbus est condemnatus. adde, maiestatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. At est hoc illi crimen obiectum. Fateor: sed etiam, legionem esse ab eo solicitatam in Illyrico, Cosconij litteris, & multorum testimonijs planum factum est: quod crimen erat proprium illius quæstionis, & quæ res lege maiestatis tenebatur. At hoc obfuit ei maxime. Iam ista diuinatio est: qua si uti licet, uide ne mea coniectura multo sit uerior. ego enim sic arbitror, Bulbum, quòd homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs contaminatus in iudicium sit adductus, iccirco facilius esse damnatum. tu mihi ex tota caussa Bulbi, quod tibi commodum est, eligis, ut id esse secutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium non plus obesse huic caussæ debet, quàm illa, quæ commemorata sunt ab accusatore, duo iudicia, P. Popilij, & T. Guttæ, qui caussam de ambitu dixerunt, qui accusati sunt ab ijs, qui erant ipsi ambitus condemnati: quos ego non iccirco esse arbitror in integrũ restitutos, quòd planum fecerint, illos ob rem iudicandã pecuniam accepisse; sed quòd iudicibus probarint, quòd in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehendissent, se ad præmia legis
 ueni-

uenire oportere. quapropter neminē dubitare existimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum caussa Cluentij, uestroq. iudicio coniuncta esse possit. Quid, quòd Stalenus est condemnatus? Non dico hoc tempore, iudices, id quod nescio an dici oporteat, illum maiestatis esse damnatum. non recito testimonia hominum honestissimorum, quæ in Stalenū sunt dicta ab ijs, qui M. Aemilio, clarissimo uiro, legati, & præfecti, & tribuni militares fuerunt: quorum testimonijs planum factum est, maxime eius opera, cum quæstor esset, in exercitu seditionem esse conflatam. ne illa quidem testimonia recito, quæ dicta sunt de HS DC millibus: quæ ille cum accepisset nomine iudicij Safiniani, sicut in Oppianici iudicio, postea retinuit, atque suppressit. omitto & hæc, & alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta sunt. hoc dico, eandem tum fuisse P. & L. Cominijs, equitibus R. honestissimis hominibus, & disertis, controuersiam cum Staleno, quem accusabant, quæ nunc mihi est cum Atio. Cominij dicebant idem, quod ego dico; Stalenum ab Oppianico pecuniam accepisse, ut iudicium corrumperet. Stalenus conciliandæ gratiæ caussa se accepisse dicebat. irridebatur hæc illius reconciliatio, & persona uiri boni suscepta, sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ: quibus subscripsit, reges ab se in gratiam esse reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciæ: tota uita in eiusmodi ratione uersata aperiebatur: egestas domestica, quæstus forensis

ſis in medium proferebatur: nummarius interpres pacis & concordiæ non probabatur: itaque tum Stalenus, cum idem defenderet quod Atius, condemnatus eſt: Cominij, cum hoc agerent, quod nos in tota cauſſa egimus, probauerunt. Quamobrem ſi, Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere uoluiſſe, Oppianicum iudici ad emendas ſententias dediſſe pecuniam, iudicatum eſt; cum ita conſtitutum ſit, uti in illa culpa aut Cluentius ſit, aut Oppianicus; Cluentij nummus nullus iudici datus ullo ueſtigio reperitur; Oppianici pecunia poſt iudicium factum a iudice ablata eſt: poteſt eſſe dubium, quin illa damnatio Staleni non modo non ſit contra Cluentium, ſed maxime noſtram cauſſam defenſionemq. confirmet? Ergo adhuc Iunij iudicium uideo eſſe eiuſmodi, ut incurſionē potius ſeditionis, uim multitudinis, impetum tribunicium, quàm iudicium, appellandum putem. quòd ſi quis illud iudicium appellet, tamen hoc confiteatur neceſſe eſt, nullo modo illam multam, quæ a Iunio petita ſit, cum Cluentij cauſſa poſſe coniungi. illud igitur Iunianum per uim factum eſt; Bulbi, & Popillij, & Guttæ contra Cluentium non eſt; Staleni etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio ſit, proferre poſſimus. Dixit ne tandem cauſſam C. Fidiculanius Falcula? qui Oppianicum condemnarat: cum præſertim, id quod fuit in illo iudicio inuidioſiſſimũ, poſt paucos dies ex ſubſortitione ſediſſet. dixit; & bis quidem dixit: in ſummam enim L. Quinctius

inuidiam concionibus eum quotidianis, seditiosis, & turbulentis adduxerat. uno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, quòd non suæ decuriæ munere, neque ex lege sedisset. paullo sedatiore tempore est accusatus, quàm Iunius, sed eadem fere lege, & crimine. quia nulla in iudicio seditio, neque turba uersata est, prima actione facillime est absolutus. Non numero hanc absolutionem. nihilominus enim potest, ut illam multam non commiserit, accepisse tamen ob rem iudicandam pecuniam, quam captam nusquam Stalenus eadem lege dixit. proprium crimen illud quæstionis eius non fuit. Fidiculanius quid fecisse dicebatur? accepisse a Cluentio HS CCCC. cuius erat ordinis? senatorij. qua lege in eo genere a senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetundis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus. acta est enim caussa more maiorum, sine ui, sine metu, sine periculo: dicta, et exposita, & demonstrata sunt omnia: adducti iudices sunt, non modo potuisse honeste ab eo reum condemnari, qui non perpetuo sedisset, sed, si aliud is iudex nihil scisset, nisi quæ præiudicia de eo facta esse constaret, audire præterea nihil debuisse. tum etiam illi quinque, qui, imperitorum hominum rumusculos aucupati, tum illum absoluerunt, iam suam clementiam laudari magnopere nolebant. a quibus si qui quæreret, sedissent ne iudices in C. Fabricium: sedisse se dicerét. si interrogarentur, num quo crimine is esset accusatus, præterquá ueneni eius, quod quæsitú Habito diceretur: negarét. si de-

inde eſſent rogati, quid iudicaſſent: condemnaſſe ſe dicerent: nemo enim abſoluit. eodem modo quæſitum ſi eſſet de Scamandro, certe idem reſpõdiſſent: tametſi ille una ſententia eſt abſolutus: ſed illam unam nemo tum iſtorum ſuam dici uellet. uter igitur facilius ſuæ ſententiæ rationem redderet? is ne, qui ſe & ſibi, & rei iudicatæ conſtitiſſe dicit; an ille, qui ſe in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conſcios uehementiſſimum eſſe reſpondit? quorum ego de ſententia non debeo diſputare: neque enim dubito, quin ij tales uiri, ſuſpicione aliqua perculſi repentina, de ſtatu ſuo declinarent. quare eorum, qui abſoluerunt, miſericordiam non reprehendo: eorum, qui in iudicando ſuperiora iudicia ſecuti ſunt ſua ſponte, non Staleni fraude conſtantiam comprobo: eorum uero, qui ſibi non liquere dixerunt, ſapientiam laudo: qui abſoluere eum, quem nocentiſſimum cognorant, & quẽ ipſi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant; condemnare, cum tanta conſilij infamia, & tam atrocis rei ſuſpicio eſſet iniecta, paullo poſterius, patefacta re, maluerunt. ac, ne ex facto ſolum ſapientes illos iudicetis, ſed etiam ex nominibus ipſis, quod ij fecerint, rectiſſime, ac ſapientiſſime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut ſanctior commemorari poteſt? non abſoluit. quis Q. Conſidio conſtantior? quis iudiciorum, atque eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uerſari debet, peritior? quis uirtute, conſilio, auctoritate præſtantior?

ne

ne is quidem abſoluit. longum eſt de ſingulorum uirtute ita dicere. quæ quia cognita ſunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quærunt. qualis uir M. Iuuentius Pedo fuit ex uetere illa iudicum diſciplina? qualis L. Caulius Mergus? M. Baſilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente rep. floruerunt. ex eodem numero L. Caſſius, Cn. Næuius, pari & integritate, & prudentia: quorum nullius ſententia eſt Oppianicus abſolutus. atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, & religione par ijs, quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem ſententia fuit. O innocentiam Oppianici ſingularem: quo in reo, qui abſoluit, ambitioſus; qui diſtulit, cautus; qui condemnauit, conſtans exiſtimatur. Hæc tum, agitante Quinctio, neque in concione, neque in iudicio demonſtrata ſunt. neque enim ipſe dici patiebatur; nec per multitudinem concitatam conſiſtere cuiquam in dicendo licebat. itaque ipſe, poſtquam Iunium peruertit, cauſſam totam reliquit: paucis enim diebus illis, & ipſe priuatus eſt factus, & hominum ſtudia deferbuiſſe intelligebat. quòd ſi, per quos dies Iunium accuſauit, Fidiculanium accuſare uoluiſſet: reſpondendi Fidiculanio poteſtas facta non eſſet. ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. iam inſolentiam noratis hominis; noratis animos eius, ac ſpiritus tribunicios. quod erat odium, dij immortales? quæ ſuperbia? quanta ignoratio ſui? quàm grauis, atque intolerabilis arrogantia? qui il-

lud

lud etiam ipsum acerbe tulerit, ex quo illa nata sunt omnia, non sibi, ac defensioni suæ condonatum esse Oppianicum: proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus eum fuisse desertum, qui se ad patronum illum contulisset. erat enim Romæ summa copia patronorum, hominum eloquentissimorum, atque amplissimorum: quorum certe aliquis defendisset equitem R. in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi caussam posse defendi. nam Quinctius quidem quam caussam unquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus esset? quis eum unquam non modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quòd Rostra iam diu uacua, locúq. illum post aduentum L. Syllæ a tribunicia uoce desertum, oppresserat, multitudinemq. iam desuefactam a concionibus ad ueteris consuetudinis similitudinem reuocauerat, iccirco cuidam hominum generi paullisper iucundior fuit. atque idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos in altiorem locum ascenderat? neque iniuria. facite enim, ut non solum mores eius, & arrogantiam, sed etiam uultum, atque amictum, atque illam usque ad talos demissam purpuram recordemini. is, quasi non esset ullo modo ferendum, se ex iudicio discessisse uictum, rem ab subsellijs in Rostra detulit. Et iam querimur, sæpe hominibus nouis non satis magnos in hac ciuitate esse fructus? nego usquam unquam fuisse maiores. ubi, si quis, ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri posse uideatur; usque eò peruenit, quoad

quoad eum industria cum innocentia prosecuta est. si quis autem hoc uno nititur, quòd sit ignobilis; procedit sæpe lógius, quàm si idem ille esset cum ijsdem suis uitijs nobilissimus. ut, Quinctius (nihil enim dicam de ceteris) si fuisset homo nobilis, quis eum cum illa superbia, atque intolerantia ferre potuisset? quòd eo loco fuit, ita tulerunt, ut, si quid haberet a natura boni, prodesse ei putarent oportere; superbiam autem, atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quàm pertimescendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius est absolutus, tu, qui ea iudicia facta commemoras, quæro quid tum esse existimas iudicatum? certe, gratis iudicasse. at condemnarat: at caussam totam non audierat: at in concionibus omnibus a L. Quinctio uehementer erat & sæpe uexatus. illa igitur omnia Quinctiana iniqua, falsa, turbulenta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt. Esto, potuit esse innocens Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: iam non eos Iunius subsortitus est, qui, pecunia accepta, condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. uerum si innocens Falcula, quæso quis nocens? si hic gratis condemnauit, quis accepit? nego, rem esse ullam in quenquam illorum obiectam, quæ Fidiculanio obiecta non sit; neque aliquid fuisse in Fidiculanij caussa, quod idem non esset in ceterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti uidebatur, necesse est: aut, si

hoc uerum esse concedis, Oppianicum gratis condemnatum esse fateare. quanquam satis magno argumento esse debet, quòd ex tam multis iudicibus, absoluto Falcula, nemo reus factus est. Quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus? cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quàm ambitus. nam si in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege caussam dicerent: certe, si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset. deinde, si tanta uis fuit istius criminis, ut, qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret: cur, in tanta multitudine accusatorum, tantis præmijs, ceteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet, P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam. cuius rei quæ consuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus uerbis docere non debeo. nunquam enim ea diligentia, quæ solet adhiberi in ceteris iudicijs, eadem, reo damnato, adhibita est. In litibus æstimandis fere iudices aut, quòd sibi eum, quem semel condemnarunt, inimicum putant esse; si qua in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut, quòd se perfunctos iam esse arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cetera. itaque & maiestatis absoluti sunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites essent æstimatæ: & hæc quotidie fieri uidemus, ut, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos peruenisse

ſe pecunias in litibus æſtimandis ſtatutum ſit, eos illi iudices abſoluant. quod cum fit, non iudicia reſcindun tur, ſed hoc ſtatuitur, æſtimationem litium non eſſe iudicium. Scæuola condemnatus eſt alijs criminibus, frequentiſſimis Apuliæ teſtibus: omni contentione pugnatum eſt, ut lis hæc capitis, æſtimaretur. quæ res ſi rei iudicatæ pondus habuiſſet, ille poſtea uel iiſdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipſa factus eſſet. Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores au tem noſtri nunquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem iudicatam obſeruauerunt, animaduerſio, atque auctoritas cenſoria. qua de re ante quàm dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba facienda ſunt; ut a me cum huiuſce periculi, tum ceterorum quoque officiorum, & amicitiarum ratio conſeruata eſſe uideatur. ná mihi cum uiris forti bus, qui cenſores proxime fuerunt, ambobus eſt ami citia, cum altero uero, ſicuti & plerique ueſtrum ſciunt, magnus uſus, & ſumma utriuſque officijs con ſtituta neceſſitudo eſt. quare, quidquid de ſubſcriptio nibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam non de illorum facto, ſed de ratione cenſoria habitam exiſtimari uelim. a Lentulo autem, familiari meo, qui a me pro eximia ſua uir tute, ſummisq́. honoribus, quos a populo R. adeptus eſt, honoris cauſſa nominatur, facile hoc, iudices, im petrabo, ut, quam ipſe adhibere conſueuit in amicorum periculis fidem, & diligentiam, tum uim animi, libertatemq́. dicendi, in hac, mihi concedat, ut

tantum

tantum mihi ſumam, quantum ſine huius periculo præterire non poſſum. a me tamen, ut æquum eſt, omnia caute, pedetentimq́. dicentur; ut neque fides huius defenſionis relicta, neque cuiuſquam aut digni tas læſa, aut amicitia uiolata eſſe uideatur. Video igitur, iudices, animaduertiſſe cenſores in iudices quoſdam illius conſilij Iuniani, cum iſtam ipſam cauſ ſam ſubſcriberent. Hic primum illud commune proponam, nunquam animaduerſionibus cẽſorijs hanc ci uitatem ita contentam, ut rebus iudicatis, fuiſſe. neque in re nota conſumam tempus exemplis: ponam il lud unum; C. Getam, cum a L. Metello, & Cn. Domitio cenſoribus ex ſenatu eiectus eſſet, cenſorem ipſum poſtea eſſe factum; &, cuius mores a cenſoribus erant reprehenſi, hunc poſtea & populi R. & eorũ, qui in ipſum animaduerterant, moribus præfuiſſe. quòd ſi illud iudicium putaretur: ut ceteri, turpi iudi cio damnati, in perpetuum omni honore ac dignitate priuantur, ſic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus eſſet. nunc ſi quem Cn. Lentuli, aut L. Gellij libertus furti condemnarit, is, omnibus ornamentis amiſſis, nunquam ullam honeſtatis ſuæ partem recuperabit. quos autem ipſe L. Gellius, & Cn. Lentulus, duo cenſores, clariſſimi uiri, ſapientiſſimiq́. homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notauerunt, ij non modo in ſenatum redierunt, ſed etiam illarum ipſarum rerum iudicijs abſoluti ſunt. Neminem uoluerunt ma iores noſtri non modo de exiſtimatione cuiuſquam, ſed

ne

ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum est, de quibus caussis aut magistratum capere non liceat, aut iudicem legi, aut alterum accusare, hæc ignominiæ caussa prætermissa est. timoris enim caussam, non uitæ pœnam, in illa potestate esse uoluerunt. itaque non solum, iudices, illud ostendam, quod iam uidetis, populi R. suffragiјs sæpenumero censorias subscriptiones esse deletas, uerum etiam iudiciјs eorum, qui iurati statuere maiore cum religione & diligentia debuerunt. Primum iudices, senatores, equitesq. R. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepisse subscriptum est, suæ potius religioni, quàm censorum opinioni, paruerunt. deinde, prætores urbani, qui iurati debent optimum quenque in selectos iudices referre, nú quam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse oportere duxerunt. censores denique ipsi sæpenumero superiorum censorum iudiciјs (si ista iudicia appellari uultis) non steterunt. atque etiam ipsi inter se censores sua iudicia tanti esse arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, sed etiam rescindat; ut alter de senatu mouere uelit, alter retineat, & ordine amplissimo dignum existimet; ut alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. Quare qui uobis in mentem uenit, hæc appellare iudicia, quæ a populo R. rescindi, ab iuratis iudicibus repudiari, a magistratibus negligi, ab ijs, qui eandem potestatem adepti sunt, commutari,

inter collegas discrepare uideatis? Quæ cum ita sint, uideamus quid tandem censores de illo iudicio corrupto iudicasse dicantur. Ac primum illud statuamus; utrum, quia censores subscripserint, ita sit; an, quia ita fuerit, illi subscripserint. si ideo, quia subscripserint: uidete, quid agatis; ne in unumquenque nostrum censoribus in posterum potestatem regiam permittatis; ne subscriptio censoria non minus calamitatis ciuibus, quàm illa acerbissima proscriptio, possit afferre; ne censorium stylum, cuius mucronem multis remedijs maiores nostri retuderunt, æque posthac, atque illum dictatorium gladium, pertimescamus. sin autem, quòd subscriptum est, quia uerum est, iccirco graue debet esse: hoc quæramus, uerum sit, an falsum; remoueantur auctoritates censoriæ; tollatur id ex caussa, quod in caussa non est. doce, quam pecuniam Cluentius dederit, unde dederit, quemadmodum dederit: unum denique aliquod a Cluentio profectæ pecuniæ uestigium ostende. uince deinde, uirum bonum fuisse Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo unquam secus esse existimatum, nihil denique præiudicatum: tum auctoritatem censorum amplexato; tum illorũ iudicium cum re coniunctum esse defendito. dum uero eum fuisse Oppianicum constabit, qui tabulas publicas municipij sui corrupisse iudicatus sit; qui testamentum interleuerit; qui, supposita persona, falsum testamentum obsignandum curarit; qui eum, cuius nomine id obsignatum est, interfecerit; qui

auunculum filij sui in seruitute, ac uinculis necarit; qui municipes suos proscribendos, occidendosq́. curarit; qui eius uxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit; qui pecuniam pro abortione dederit; qui socrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, speratosq́. liberos, fratremq́. ipsum, qui denique suos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno suo quæreret, manifesto sit deprehensus; cuius ministris conscijsq́. damnatis, ipse adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad sententias iudicum corrumpendas: dum hæc, inquam, de Oppianico constabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur; quid est, quòd te ista censoria siue uoluntas, siue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere posse uideatur? Quid igitur censores secuti sunt? Ne ipsi quidem, ut grauissime dicam, quidquam aliud dicent, præter sermonem, atque famam. nihil se testibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperisse, nihil denique, caussa cognita, statuisse dicent. quòd si ita fecissent; tamen id non ita fixum esse deberet, ut conuelli non liceret. nō utar exemplorum copia, quæ summa est: non rem ueterem, non hominem potentem aliquem, aut gratiosum proferam. nuper hominem tenuem, scribam ædilicium, D. Matrinium cum defendissem apud M. Iunium, Q. Publicium prætores, & M. Plætorium, C. Flaminium ædiles curules, persuasi ut scribam iurati legerent eum, quem ijdem isti censores ærarium reliquissent. cum enim in homi-

homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruisset, non quid de eo statutum esset, quærendum esse duxerunt. Nam hæc quidem, quæ de iudicio corrupto subscripserint, quis est, qui ab illis satis cognita, et diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquillium, & in T. Guttam uideo esse subscriptum. quid est hoc? duos esse corruptos solos pecunia? quid? ceteri uidelicet gratis condemnarunt. non est igitur circumuentus, non est oppressus pecunia; non, ut illæ Quinctianæ conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt, ac suspicione ponendi. duos solos uideo auctoritate censorum affines ei turpitudini iudicari. Nam, ut illud afferant, nihil est; quod de ijs duobus habuerint compertum, de ceteris comperisse. nam illud quidem minime probandum est, ad notationes auctoritatemq. censoriam exemplum illos a consuetudine militari transtulisse. statuerunt enim ita maiores nostri, ut, si a multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere censores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in animaduersione uitiorum, qui conuenit? nam miles, qui locum non tenuit, qui hostium impetum, uimq. pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quae, ne in bello propter hostium metum delinqueret, plior ei mortis & supplicij metus est a maioribus constitutus: ne autem nimium multi pœnam ca-

pitis subirent, iccirco illa sortitio comparata est. hoc tu idem facies censor in senatu legendo? si erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, sed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiare? habebit igitur, te sciente, & uidente, curia senatorem, populus R. iudicem, resp. ciuem sine ignominia quenquam, qui ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pecunia commutarit? et, qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is censoriæ seueritatis nota non inuretur? tu es præfectus moribus? tu magister ueteris disciplinæ, & seueritatis, si aut retines quenquam sciens in senatu, scelere tanto contaminatum; aut statuis, qui in eadem culpa sit, non eadem pœna affici oportere? et quam condicionem supplicij maiores in bello timiditati militis propositam esse uoluerunt, eandem tu in pace constitues improbitati senatoris? Quòd si hoc exemplum ex re militari ad animaduersionem censoriam transferẽdum fuit, sortitione id ipsum factum esse oportuit. sin autem sortiri ad pœnam, atque hominum delictum fortunæ iudicio committere, minime censorium est: certe, in multorum peccato, carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem non oportet. Verum omnes intelligimus, in istis subscriptionibus uentum quendam popularem esse quæsitum. iactata res erat in concione a tribuno seditioso: incognita caussa probatum illud erat multitudini: illicitum erat contra dicere: nemo

denique, ut defenderet contrariam partem, laborabat: in inuidiam porro magnam illa iudicia uenerant: etenim paucis postea mensibus alia uehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uersata. prætermitti a censoribus & negligi macula iudiciorum posse non uidebatur. homines, quos ceteris uitijs, atque omni dedecore infames uidebant, eos hac quoque subscriptione notare uoluerunt; & eo magis, quòd illo ipso tempore, illis censoribus erant iudicia cum equestri ordine communicata; ut uiderétur per hominum idoneorum ignominiam sua auctoritate illa iudicia cum equestri ordine reprehendisse. quod si hanc apud eos ipsos censores mihi, aut alij caussam agere licuisset: hominibus tali prudentia certe probauissem, (res enim indicat) nihil ipsos habuisse cogniti, nihil comperti, ex tota ipsa subscriptione rumorem quendam, & plausum popularem esse quæsitum. Nam in L. Popillium, qui Oppianicum condemnarat, subscripsit L. Gellius, quòd is pecuniam accepisset, quo innocentem condemnaret. Iam id ipsum quantæ diuinationis est, scire innocentem fuisse reum, quem fortasse nunquam uiderat? cum homines sapientissimi iudices, (ut nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) caussa cognita, sibi, dixerint, non liquere. Verum esto, condemnat Popillium Gellius; iudicat accepisse a Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nam Popillium, quòd erat libertini filius, in senatum non legit; locum quidem senatorium ludis, & cetera ornamenta reliquit; &

eum omni ignominia liberat . quod cum facit , iudicat , eius ſententia gratis eſſe Oppianicum condemnatum . & eundem Popillium poſtea Lentulus in ambitus iudicio pro teſtimonio diligentiſſime laudat . Quare ſi neque L. Gellij iudicio ſtetit Lentulus ; neque Lentuli exiſtimatione contentus fuit Gellius ; et ſi uterque cenſor cenſoris opinione ſtandum non putauit : quid eſt , quamobrem quiſquam noſtrum cenſorias ſubſcriptiones omnes fixas , & in perpetuum ratas putet eſſe oportere ? At in ipſum Habitum animaduerterunt . Nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius uitæ, non dicam uitium , ſed erratum . neque enim hoc homine ſanctior , neque probior, neque in omnibus officijs retinendis diligentior eſſe quiſquam poteſt . neque illi aliter dicunt ; ſed eandem illam famam iudicij corrupti ſecuti ſunt : neque ipſi ſecus exiſtimant, quàm nos exiſtimari uolumus, de huius pudore , integritate, uirtute ; ſed putarunt, prætermitti accuſatorem non potuiſſe, cum animaduerſum eſſet in iudices . qua de re tota ſi unum factū ex omni antiquitate protulero, plura non dicam. non enim mihi exemplum ſummi & clariſſimi uiri P. Africani prætereundum uidetur : qui cum eſſet cenſor ; & in equitum cenſu C. Licinius Sacerdos prodijſſet ; clara uoce , ut omnis concio audire poſſet , dixit , ſe ſcire illum uerbis conceptis peieraſſe ; ſi quis contra dicere uellet, uſurum eſſe eum ſuo teſtimonio : deinde , cum contra nemo diceret , iuſſit equum traducere . itaque is , cuius arbitrio & populus R.

&

& exteræ gentes contentæ esse consueuerunt, ipse sua conscientia ad ignominiam alterius contentus nõ fuit. quòd si hoc Habito facere licuisset, facile illis ipsis iudicibus, & falsæ suspicioni, & inuidiæ populariter excitatæ restitisset. Vnum etiam est, quod me maxime conturbat, cui loco respondere posse uix uideor, quòd elogium recitasti de testamento Cn. Egnatij patris, hominis honestissimi uidelicet, & sapientissimi, iccirco se exheredasse filium, quòd is ob Oppianici damnationem pecuniam accepisset. de cuius hominis leuitate, & inconstantia plura non dicam. hoc testamentum ipsum, quod recitas, eiusmodi est, ut ille, cum eum filium exheredaret, quem oderat, ei filio coheredes homines alienissimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu, Ati, consideres censeo dilig ẽter, utrum censorium iudicium graue uelis esse, an Egnatij. si Egnatij: leue est, quod censores de ceteris subscripserunt: ipsum enim Egnatium, quem tu grauem esse uis, ex senatu eiecerunt. sin autem censorium: hunc Egnatium, quem pater censoria subscriptione exheredauit, censores in senatu, cum patrem eijcerent, retinuerunt. At enim senatus uniuersus iudicauit illud corruptum esse iudicium. quo modo? suscepit caussam. an potuit rem delatam eiusmodi repudiare? cum tribunus pl. populo concitato, rem pæne ad manus reuocasset; cum uir optimus, et homo innocentissimus pecunia circumuentus esse diceretur; cum inuidia flagraret ordo senatorius; potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudi

 nis

nis ſine ſummo periculo reip. repudiari? At quid eſt decretum? quàm iuſte? quàm ſapienter? quàm diligenter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. *Vtrum, uidetur ſenatus id factum iudicare, an, ſi factum ſit, moleſte grauiterq. ferre? ſi ipſe A. Cluentius ſententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum ſententijs Cluentium condemnatum eſſe dicitis. Sed quæro a uobis, num iſtam legem ex iſto S. C. L. Lucullus conſul, homo ſapientiſſimus, tulerit? num anno poſt M. Lucullus, & C. Caſ-*
* *ſius? in quos cum conſules deſignatos idem illud ſenatus decreuerit. non tulerunt: &, quod tu Habiti pecunia factum eſſe arguis, neque id ulla tenuiſſima ſuſpicione confirmas; factum eſt primo illorum æquitate, & ſapientia conſulum, ut id, quod ſenatus decreuerat ad illud inuidiæ præſens incendium reſtinguendum, id poſtea referendum ad populum non arbitrarentur: ipſe deinde populus R. qui, L. Quinctij tribuni pl. fictis querimonijs antea concitatus, rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli, lacrymis commotus, maximo clamore, & concurſu totam illam legem, & quæſtionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod ſæpe dictum eſt; ut mare, quod ſua natura tranquillum ſit, uentorum ui agitari, atque turbari, ſic & populum R. ſua ſponte eſſe placatum, hominum ſeditioſorum uocibus, ut uio*

len-

lentissimis tempestatibus, concitari. Est etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter pæne præterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio qua Atius, quam meam esse dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honeste iudicandum, & commemorationem tum illorum iudiciorum, quæ probata non essent, tum illius ipsius iudicij Iuniani. perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium; aut, cum de infamia iudiciorum disputarem, potuerim illud, quod tam populare esset, in illo tempore præterire. ego uero, si quid eiusmodi dixi, neque cognitum commemoraui; neque pro testimonio dixi; & illa oratio potius temporis mei, quàm iudicij, & auctoritatis fuit. cum enim accusarem, & mihi initio proposuissem, ut animo & populi R. & iudicum commouerem; cumq. omnes offensiones iudiciorum, non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem; istam rē, quæ tam populariter esset agitata, præterire non potui. Sed errat uehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur. omnes enim illæ orationes caussarum, & temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorum. nam si caussæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ nostra auctoritate constituantur, sed quæ ex re ipsa, caussaq. ducantur. hominem ingeniosum, M. Antonium aiunt solitum esse dicere, iccirco se nullam unquam orationem scri-

psiße,

pſiſſe, ut, ſi quid aliquando, quod non opus eſſet, ab ſe eſſet dictum, poſſet ſe negare dixiſſe. perinde quaſi, quid a nobis dictum, aut actum ſit, id niſi litteris mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentiſſimi, & ſapientiſſimi, L. Craſſi auctoritatem ſequor: qui cum L. Plancium defenderet, accuſante M. Bruto, homine in dicendo uehementi, & callido; cum Brutus, duobus recitatoribus conſtitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter ſe contraria recitanda curaſſet, quòd in diſſuaſione rogationis eius, quæ contra coloniam Narbonenſem ferebatur, quantum poteſt de auctoritate ſenatus detrahit, in ſuaſione legis Seruiliæ ſummis ornat ſenatum laudibus; & multa in equites R. cum ex ea oratione aſperius dicta recitaſſet, quo animi illorum iudicum in Craſſum incenderentur; aliquantum eſſe commotus dicitur. itaque in reſpondendo primum expoſuit utriuſque rationem temporis; ut oratio ex re, & cauſſa habita uideretur: deinde, ut intelligere poſſet Brutus, quem hominem, & non ſolum qua eloquentia, uerum etiam quo lepore, & quibus facetijs præditum laceſſiſſet, tres & ipſe excitauit recitatores cum ſingulis libellis, quos M. Brutus, pater illius accuſatoris, de iure ciuili reliquit. eorum initia cum recitarentur ea, quæ uobis nota eſſe arbitror; FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVS EGO, ET BRVTVS FILIVS; fundum Priuernatem flagitabat:

IN ALBANO ERAMVS EGO, ET BRVTVS FILIVS; *Albanum poſcebat:* IN TIBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS; *Tiburtem fundum requirebat: Brutum autem, hominem ſapientem, quòd filij nequitiam uideret, quæ prædia ei relinqueret, teſtificari dicebat uoluiſſe. quòd ſi potuiſſet honeſte ſcribere, ſe in balneis cum id ætatis filio fuiſſe; non præteriſſet: eas ſe tamen ab eo balneas non ex libris patris, ſed ex tabulis, & ex cenſu quærere. Craſſus tum ita Brutum ultus eſt, ut illum recitationis ſuæ pæniteret. moleſte enim fortaſſe tulerat, ſe in iis orationibus reprehenſum, quas de rep. habuiſſet, in quibus forſitan magis requiratur conſtantia. Ego autem illa recitata eſſe non moleſte fero. neque enim ab illo tempore, quod tum erat, neque ab ea cauſſa, quæ tum agebatur, aliena fuerunt. neque mihi quidquam oneris ſuſcepi, cum iſta dixi, quo minus honeſte hanc cauſſam & libere poſſem defendere. quòd ſi uelim confiteri, me cauſſam A. Cluentij nunc cognoſcere, antea fuiſſe in illa opinione populari: quis tandem id poſſit reprehendere? præſertim, iudices, cum a uobis quoque ipſis hoc impetrare ſit æquiſſimum, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut, ſi quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attuliſtis, hanc, cauſſa perſpecta, atque omni ueritate cognita, deponatis. Nunc, quoniam ad omnia, quæ abs te dicta ſunt, T. Ati, de Oppianici damnatione, reſpondi: confiteare, neceſſe eſt, te opinione multum fefelliſſe, quòd exiſtimaris me cauſſam A. Cluentij*

non facto eius, sed lege defensurum. nam hoc persæpe dixisti, tibi sic renũciari, me habere in animo caussam hanc præsidio legis defendere. Ita ne est? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & est nescio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad aduersarios deferat. quisnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor, in culpa est: sed nimirum tibi istuc lex ipsa renunciauit. sed num tibi ita defendisse uideor, ut tota in caussa mentionem ullam fecerim legis? unum secus hanc caussam defendisse, ac si lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus est locus a me purgandi istius inuidiosi criminis prætermissus. Quid ergo est? quæret fortasse quispiam, displiceat ne mihi legum præsidio a capite periculum propulsare? mihi uero, iudices, non displicet: sed utor instituto meo in hominis honesti prudentisq. iudicio. non solum meo consilio uti consueui, sed multum etiam eius, quem defendo, & consilio, & uoluntati obtempero. nam, ut hæc ad me caussa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus uersamur, nosse deberem, dixi Habito statim, de eo, qui coisset, quo quis condemnaretur, illum esse liberum, teneri autem nostrum ordinem. atque ille me orare, & obsecrare cœpit, ut ne sese lege defenderem. cum ego, quæ mihi uiderentur, dicerem, traduxit me ad suam sententiam. affirmabat enim lacrymans, non se cupidiorem esse ciuitatis retinendæ, quã existimationis. morem homini gessi: & tamen iccir

co feci, (neque enim id ſemper facere debemus) quòd uidebam per ſe ipſam cauſſam copioſiſſime ſine lege poſſe defendi: uidebam in hac defenſione, qua iam ſum uſus, plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. quòd ſi nihil aliud eſſet actum, niſi ut hanc cauſſam obtinerem: lege recitata, peroraßem: neque me illa oratio commoueret, quòd ait Atius, indignum eße facinus, ſi ſenator iudicio quenquam circumuenerit, legibus eum teneri; ſi eques R. hoc idem fecerit, non teneri. Vt tibi concedam hoc indignum eße; (quod cuiuſmodi ſit, iam uidero) tu mihi concedas neceße eſt, multo eße indignius, in ea ciuitate, quæ legibus teneatur, diſcedi a legibus. hoc enim uinculum eſt huius dignitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & conſilium, & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. ut corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege ſuis partibus, ut neruis, ac ſanguine, & membris, uti non poteſt. legum miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, iudices: legum denique iccirco omnes ſerui ſumus, ut liberi eße poſſimus. Quid eſt, Q. Naſo, cur tu in iſto loco ſedeas? quæ uis eſt, qua abs te hi iudices, tali dignitate præditi, coerceantur? uos autem, iudices, quamobrem ex tam magna multitudine ciuium tam pauci de hominum fortunis ſententiam fertis? quo iure Atius, quæ uoluit, dixit? cur mihi tam diu poteſtas dicendi datur? quid ſibi autem illi ſcribæ, quid lictores, quid ceteri, quos apparere huic quæſtioni uideo,

deo, uolunt? opinor, hæc omnia lege fieri, totumq. hoc iudicium, ut antea dixi, quasi mente quadam regi, & administrari. Quid ergo est? hæc quæstio sola ita gubernatur? quid M. Plætorij, & C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquillij, apud quem nunc de ambitu caußa dicitur? quid reliquæ quæstiones? circumspicite omnes reip. partes: omnia legum imperio, & præscripto fieri uidebitis. si quis apud me te, T. Ati, reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recusatio confessio sit captæ pecuniæ, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris constituatur, uide. Iubet lex ea, qua lege hæc quæstio constituta est, iudicem quæstionis, hoc est Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint (uos appellat, iudices) quærere de ueneno: in quem quærere? infinitum est. QVICVNQVE FECERIT, VENDIDERIT, EMERIT, HABVERIT, DEDERIT. Quid eadem lex statim adiungit? recita. DEQVE EIVS CAPITE QVAERITO. Cuius? qui coierit? conuenerit? non ita est. quid ergo est? dic. QVI TRIBVNVS MIL. LEGIONIBVS QVATTVOR PRIMIS, QVI VE QVAESTOR, TRIBVNVS PL. Deinceps omnes magistratus nominauit. QVI VE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT. Quid tum? QVI EORVM COIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT,

NERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. *Qui eorum? quorum? uidelicet, qui ſupraſcripti ſunt. quid intereſt, utro modo ſcriptum ſit? etſi eſt apertum, tamen ipſa lex docet: ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur.* QVI VENENVM MALVM FECIT, FECERIT. *Omnes uiri, mulieres, liberi, ſerui in iudicium uocantur. ſi item de coitione uoluiſset, adiunxiſset, Qui ue coierit: nunc ita eſt:* DE QVE EIVS CAPITE QVAERITO, QVI MAGISTRATVM HABVERIT, QVI VE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT. QVI EORVM COIT, COIERIT. *Num is eſt Cluentius? certe non eſt. quis ergo eſt Cluentius? qui tamen defendi cauſsam ſuam lege nolit: itaque obiicio legem: morem Cluentio gero. tibi tamen, Ati, pauca, quæ ab huius cauſsa ſeiuncta ſunt, reſpondebo. eſt enim quiddam in hac cauſsa, quod Cluentius ad ſe; eſt aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic ſua putat intereſse, ſe re ipſa, & geſto negotio, non lege, defendi: ego autem mea exiſtimo intereſse, me nulla in diſputatione ab Atio uideri eſse ſuperatum. non enim mihi hæc cauſsa ſola dicenda eſt: omnibus hic labor meus propoſitus eſt, quicunque hac facultate defenſionis contenti eſse poſsunt. nolo quenquam eorum, qui adſunt, exiſtimare, me, quæ de lege ab Atio dicta ſunt, ſi reticuerim, comprobare. quamobrem, Cluenti, de te tibi obſequor; neque ego legem recito; neque hoc loco pro te dico: ſed ea, quæ a me deſiderari arbitror,*

bitror, non relinquam. Iniquum tibi uidetur, Atti, esse, non ijsdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquissimum esse confitear, huiusmodi est, ut commutatis eis opus sit legibus, non ut ijs, quæ sunt, non pareamus. deinde, quis unquam hoc senator accusauit, ut, cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. esset consecutus, eo se putaret durioribus legum condicionibus uti nó oportere? quàm multa sunt commoda, quibus caremus: quàm multa molesta, ac difficilia, quæ subimus. atque hæc omnia tantum honoris, & amplitudinis commodis compensantur. Conuerte nunc ad equestrem ordinem, atque in ceteros ordines: easdem uitæ condiciones non perferent: putant enim minus multos sibi laqueos legú, & condicionum, ac iudiciorum propositos esse oportere, qui in summum locum ciuitatis aut non potuerunt ascendere, aut non petiuerunt. Atque ut omittam leges alias omnes, quibus nos tenemur, ceteri autem sunt ordines liberati: hanc ipsam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit: eá legem pro plebe, non in plebem tulit. postea L. Sylla, homo a populi caussa remotissimus, tamen, cum eius rei quæstionem hac ipsa lege constitueret, qua uos hoc tempore iudicatis, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus non est. quod si fieri posse existimasset, pro illo odio, quod habuit in equestrem ordinem, nihil fecisset libentius, quàm omnem illam acerbitaté proscriptionis suæ, questus in ueteres iudices, in hác

unam

unam quæstionem contulisset. nec nunc quidquam agitur, mihi credite iudices, & prospicite id, quod prouidendum est, nisi ut equester ordo in huiusce legis periculum includatur: neque hoc agitur ab omnibus, sed a paucis. nam ij senatores, qui se facile tuentur integritate, & innocentia, quales, ut uere dicã, uos estis, & ceteri, qui sine cupiditate uixerunt, equites ordini senatorio dignitate proximos, concordia coniunctissimos esse cupiunt: sed ij, qui se uolunt posse omnia, neque præterea quidquam esse aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu se putãt equites R. in potestatem suam redacturos, si constitutum est, ut de ijs, qui rem iudicarent, huiuscemodi iudicia fieri possint. uident enim auctoritatem huius ordinis confirmari: uident iudicia comprobari: hoc me tu proposito, euellere se aculeum seueritatis uestræ posse confidunt. quis enim de homine audeat paullo maioribus opibus prædito uere & fortiter iudicare, cum uideat sibi de eo, quòd coierit, aut consenserit, caussam esse dicendam? o uiros fortes equites R. qui homini clarissimo, ac potentissimo M. Druso trib. pl. restiterunt, cum ille nihil aliud ageret cum illa cuncta, quæ tum erat, nobilitate, nisi uti, qui rem iudicassent, huiuscemodi quæstionibus in iudiciũ uocarentur. tunc C. Flauius Pusio, Cn. Titinius, C. Mæcenas, illa robora populi R. ceteriq. huiusmodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpæ suscipere se putarent recusando; sed apertissime repugnarunt, cum hæc recusarent, & palam for

tissime atque honestissime dicerent: se potuisse iudicio populi R. in amplissimum locum peruenire, si sua studia ad honores petendos conferre uoluissent: sese uidisse, in ea uita qualis splendor inesset, quanta ornamenta, quæ dignitas: quæ se non contempsisse, sed ordine suo patrumq. suorum contentos fuisse, & uitam illam tranquillam, & quietam, remotam a procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum anfractu, sequi maluisse: aut sibi ad honores petendos ætatem integram restitui oportere; aut, quoniam id non posset, eam condicionem uitæ, quam secuti, petitionem reliquissent, manere: iniquum esse, eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem prætermisissent, populi beneficijs esse priuatos, iudiciorum nouorum periculis non carere: senatorem hoc queri non posse; propterea quòd ea condicione proposita petere cœpisset, quodq. permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, sellæ curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cum summum recte factis maiores nostri præmium, tum plura peccatis pericula proposita esse uoluerunt. illi non hoc recusabant, ea ne lege accusarentur, qua nunc Habitus accusatur, quæ tunc erat Sempronia, nunc est Cornelia: intelligebant enim ea legem equestrem ordinem non teneri: sed, ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem unquam recusauit, quo minus uel ea lege ratio-

nem uitæ suæ redderet, qua non teneretur. quæ si uobis condicio placet, omnes id agamus, ut hæc quamprimum in omnes ordines quæstio perferatur. interea quidem, per deos immortales, quoniam omnia commoda nostra, iura, libertatem, salutem denique legibus obtinemus, a legibus non recedamus: simul & illud quàm sit indignum cogitemus, populum R. aliud nunc agere, uobis remp. & fortunas suas commisisse, ipsum sine cura esse, non metuere ne lege ea, quam nunquam ipse iusserit, & quæstione, qua se solutum liberumq. esse arbitretur, per paucos iudices astringatur. agit enim sic caussam T. Atius, adolescens bonus, & disertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, & auditis silentio, sicut facere debetis A. Cluentius, eques R. caussam dicit ea lege, qua lege senatores, & ij, qui magistratum habuerunt, soli tenentur. mihi per eum recusare, et in arce legis præsidia cõstituere defensionis meæ non licet. si obtinuerit caussam Cluentius, sicuti uestra æquitate nixi confidimus: omnes existimabunt id, quod erit, obtinuisse propter innocentiam, quoniam ita defensus sit; in lege autem, quam attingere noluerit, præsidij nihil fuisse. Hic nunc est quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo R. præstare debeam; quoniam is meæ uitæ status est, ut omnis mihi cura, atque opera posita sit in omnium periculis defendendis. Video, quanta, & quàm periculosa, & quàm infinita quæstio tentetur ab accusatoribus, cum eam legem, quæ in no-

nostrum ordinem scripta sit, in populum R. transferre conentur. qua in lege est: QVI COIERIT. Quod quàm late pateat, uidetis. CONVENERIT. Aeque infinitum, & incertum est. CONSENSERIT. Hoc uero cum incertum, & infinitum, tum obscurum, & occultum est. FALSVMVE TESTIMONIVM DIXERIT. Quis de plebe Romana testimonium dixit unquam, cui non hoc periculum, T. Atio auctore, paratum esse uideatis? nam dicturum quidem certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem unquam esse confirmo. sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negotium facessetur, qui lege non teneatur, si is uti me defensore uoluerit, me eius caussam legis præsidio defensurum, & uel his iudicibus, uel eorum similibus facile probaturum, & omni me defensione usurum esse legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandum est, non conceditur. non enim debeo dubitare, iudices, quin, si qua ad uos caussa huiusmodi delata sit eius, qui lege non teneatur, etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse uideatur, etiam si eum oderitis, etiam si inuiti absoluturi sitis, tamen absoluatis, & religioni potius uestræ, quàm odio, pareatis. est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem; cogitare, tantum sibi a populo R. esse permissum, quantum commissum, & creditum sit; &, non solum sibi potestatem datam, uerum etiam fidem habitam esse, meminisse; posse, quem oderit, absoluere; quem non oderit, condemnare;

& ſemper, non quid ipſe uelit, ſed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res in quæſtione uerſetur. cum hæc ſunt uidenda, tum uero illud eſt hominis magni, iudices, atque ſapientis, cum illam iudicandi cauſſa tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum, neque ſibi, quodcunque concupierit, licere, ſed habere in conſilio legem, religionem, æquitatem, fidem; libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq. omnes amouere; maximiq. æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam ab dijs immortalibus accepimus, quæ a nobis diuelli nõ poteſt: quæ ſi optimorum conſiliorum, atque factorum teſtis in omni uita nobis erit, ſine ullo metu, & ſumma cum honeſtate uiuemus. hæc ſi T. Atius aut cognouiſſet, aut cogitaſſet; profecto ne conatus quidem eſſet dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur, ſtatuere, & non deuinctum legibus eſſe oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uoluntate nimium, pro reip. dignitate parum, pro ueſtra prudentia ſatis dixiſſe uideor. Reliqua perpauca ſunt, quæ, quia ueſtræ quæſtionis erant, iccirco illi ſtatuerunt ſibi fingenda eſſe, & proferenda, ne omnium turpiſſimi reperirentur, ſi in iudicium nihil, præter inuidiam, attuliſſent. Atque, ut exiſtimetis neceſſario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egiſſe uerbis, attẽdite reliqua: profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonſtrari potuerunt, breuiſſime eſſe defenſa. Cn. Decio Samniti, ei, qui

proſcriptus eſt, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factã eſſe dixiſtis. a nullo ille liberalius, quã a Cluentio, tractatus eſt. huius illum opes in rebus eius incommodis ſubleuarunt. atque hoc cum ipſe, tum omnes eius amici, neceſſarijq. cognouerunt. An carij, & Paceni paſtoribus huius uillicos uim, & manus attuliſſe. Cum quædam in collibus, ut ſolet, controuerſia paſtorum eſſet orta; Habiti uillici rem domini, & priuatam poſſeſſionem defende runt. cum eſſet expoſtulatio facta; cauſſa illis demonſtrata, ſine iudicio controuerſiaq. diſceſſum eſt. P. Aelij teſtamento propinquus exheredatus cum eſſet, heres hic alienior inſtitutus eſt. P. Aelius Habiti merito fecit: neque hic in teſtamento faciendo interfuit: idq. teſtamentum ab huius inimico Oppianico eſt obſignatum. Florio legatum ex teſtamento, inficiatum eſſe. Non eſt ita: ſed cum HS x x x ſcripta eſſent, pro HS c c c, neque ei ſatis cautum uideretur, uoluit eum aliquid acceptum referre liberalitati ſuæ: primo debere negauit, poſt ſine controuerſia ſoluit. Cœlij cuiuſdam Samnitis uxorem poſt bellum ab hoc eſſe repetitam. Mulierem cum emiſſet de ſectoribus; quo tempore eam primum liberam eſſe audiuit, ſine iudicio reddidit Cœlio. Ennium eſſe quendam, cuius bona teneat Habitus. Eſt hic Ennius egens quidam calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquando cum ſeruo Habiti furti egit, nuper ab ipſo Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, nobis

iiſdem

iisdem fortasse patronis calumniam non effugiet. At que etiam, ut nobis renunciatur, hominem multorum hospitum, A. Binnium quendam, coponem de uia Latina, subornatis, qui sibi a Cluentio, seruisq. eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. si in uitauerit, id quod solet, sic hominem accipiemus, ut moleste ferat, se de uia decessisse. Habetis iudices, quæ in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum uolunt esse, annos octo meditati accusatores collegerũt, quàm leuia genere ipso, quàm falsa re, quàm breuia responsu. cognoscite nunc id, quod ad uestrum iusiurandum pertinet, quod uestri iudicij est, quod uobis oneris imposuit ea lex, qua co acti huc conuenistis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, quàm paucis uerbis hæc caussa perorari potuerit; & quàm multa a me dicta sint, quæ ad huius uoluntatem maxime, ad uestrum iudicium minime pertinerent. Obiectum est, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno esse sublatũ. Opportune adest, homo summa fide, & omni uirtute præditus, L. Plætorius senator, qui illius Capacis hospes fuit, & familiaris. apud hunc ille Romæ habitauit, apud hunc ægrotauit, huius domi est mortuus. haud heres est Cluentius: intestatum dico esse mortuum, possessionemq. eius bonorum prætoris edicto huic, illius sororis filio, adolescenti pudentissimo, & inprimis honesto, equiti R. datam, Numerio Cluentio, quem uidetis. Alterum ueneficij crimen,

Oppianico huic adolescenti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, uenenum Habiti consilio paratum: id cum daretur in mulso, Balbutium quendam, eius familiarem, intercepisse, bibisse, statimq. esse mortuum. Hæc ego si sic agerem, tanquam mihi crimen esset diluendum; hæc pluribus uerbis dicerem, quæ nunc paucis percurrit oratio mea. Quid unquam Habitus in se admisit, ut hoc tantum ab eo facinus non abhorrere uideatur? Quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipsa caussa nullum facere potuerit, huic autem accusatores, matre uiua, deesse non possent: quod iam intelligetis. an, ut de caussa eius periculi nihili decederet, ad caussam nouum crimen accederet? Quod autem tempus ueneni dandi illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? unde sumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa sunt, quæ dici possunt: sed non committam, ut uidear non dicendo uoluisse dicere: res enim iam se ipsa defendat. Nego illum adolescentem, quem statim, epoto poculo, mortuum esse dixistis, omnino illo die esse mortuum. magnum, & impudens mendacium. perspicite cetera. Dico illum, cum ad illud prandium crudior uenisset, &, ut ætas illa fert, sibi tum non pepercisset, aliquot dies ægrotasse, & ita esse mortuum. quis huic rei testis est? idem, qui sui luctus, pater, pater, inquam, illius adolescentis: quem

propter

propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testem in A. Cluentium constituere, is hunc suo testimonio subleuat. quod recita. tu autem, nisi molestum est, paullisper exsurge, & perfer hunc dolorem commemorationis necessariæ: in qua ego diutius non morabor; quoniam, quod fuit uiri optimi, fecisti, ut ne cui innocenti mæror tuus calamitatem, & falsum crimen afferret. TESTIMONIVM. Vnum etiam mihi reliquum eiusmodi crimen est, iudices, ex quo illud perspicere possitis, quod a me initio orationis meæ dictum est; quidquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit, quidquid hoc tempore habeat solicitudinis, ac negotij, id omne a matre esse conflatum. Oppianicum ueneno necatum esse, quod ei datum sit in pane per M. Asellium quendam, familiarem illius, idque Habiti consilio factum esse, dicitis. in quo primum illud quæro, quæ caussa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet. inimicitias enim inter ipsos fuisse confiteor: sed homines inimicos suos morte affici uolunt, uel quòd metuunt, uel quòd oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in se facinus suscipere conatus est? quid erat, quòd iam Oppianicum, pœna affectum pro maleficijs, eiectum e ciuitate, quisquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur a perdito? an ne accusaretur a condemnato, an ne exsulis testimonio læderetur? sin autem, quòd oderat, Habitus ic-

circo

*circo illum uita frui noluit: adeo ne erat stultus, ut il
lam, quam tum ille uiuebat, uitam esse arbitraretur
damnati, exsulis, deserti ab omnibus, quem propter
animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adi
re, nemo alloqui, nemo respicere uellet? huius igitur
uitæ Habitus inuidebat? hunc si acerbe, & penitus
oderat, nõ eum quamdiutissime uiuere uelle debebat?
huic mortem maturabat inimicus, quod illi unum in
malis perfugium erat calamitatis? qui si quid animi
ac uirtutis habuisset, ut multi sæpe fortes uiri in eius-
modi dolore, mortem sibi ipse conscisset. huic quam-
obrem id uellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare
deberet? nam nunc quidẽ quid tandem illi mali mors
attulit? nisi forte ineptijs, ac fabulis ducimur, ut exi
stimemus illum apud inferos impiorum supplicia per
ferre, ac plures illic offendisse inimicos, quàm hic re-
liquisse; a socrus, ab uxorem, a fratris, a liberum pœ
nis actum esse præcipitem in sceleratorum sedem, at-
que regionem. quæ si falsa sunt, id quod omnes intel
ligunt: quid ei tandem aliud mors eripuit, præter sen
sum doloris? Age uero, uenenum per quem datum?
per M. Asellium. quid huic cum Habito? nihil; at-
que adeo, quòd ille Oppianico familiarissime est usus,
potius etiam contra simultas. ei ne igitur, quem sibi
offensiorem, Oppianico familiarissimum sciebat esse,
potissimum & suum scelus, & illius periculum com-
mittebat? cur deinde tu, qui pietate ad accusandum
excitatus es, hunc Asellium esse inultum tã diu sinis?
cur non Habiti exemplo usus es, ut per illum, qui at-*

tulisset

tulisset uenenum, de hoc præiudicaretur? Iam uero illud quàm non probabile, quàm inusitatum, iudices, quàm nouum? in pane datum uenenum. facilius ne potuit, quàm in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quàm si totum colliquefactum in potione esset? celerius potuit comesum, quàm epotum, in uenas, atque in omnes partes corporis permanare? facilius fallere in pane, si esset animaduersum; quàm in poculo, cum ita confusum esset, ut secerni nullo modo posset? At repentina morte perijt. quod si esset ita factum; tamen ea res, propter multorum eiusmodi mortem, satis firmam ueneni suspicionem non haberet: si esset suspiciosum, tamen ad alios potius, quàm ad Habitum, pertineret. uerum in eo ipso homines impudentissime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum post mortem in Habitum sit crimen a matre quæsitum, cognoscite. Cum uagus, & exsul erraret, atque undique exclusus Oppianicus in Falernum se ad C. Quinctilium contulisset, ibi primum in morbum incidit, ac satis uehementer, diuq. ægrotauit. cum esset una Sassia; & Statio Albio, quodam colono, homine ualente, qui simul esse solebat, familiarius uteretur, quàm uir dissolutissimus incolumi fortuna pati posset; & ius illud matrimonij, castum, atque legitimum, damnatione uiri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidam, fidelis Oppianici seruulus, percuriosus, et minime mendax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. interea Oppianicus cum iam conualesceret, neque in Falerno

lerno improbitatem coloni diutius ferre posset, et huc ad urbem profectus esset, (solebat enim extra portá aliquid habere conductis) cecidisse ex equo dicitur, et homo infirma ualetudine latus offendisse uehementer, &, postea quàm ad urbem cum febri uenerit, paucis diebus esse mortuus. mortis ratio, iudices, eiusmodi est, ut aut nihil habeat suspicionis, aut, si quid habet, id intra parietes in domestico scelere uersetur. post mortem eius Sassia statim moliri nefaria mulier cœpit insidias filio: quæstionem habere de uiri morte constituit: emit de A. Rupilio, quo erat usus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quasi ut idem faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de assecla quodam, seruo suo, quæsituram esse dixit. præterea seruum illum Nicostratum, quem nimium loquacem fuisse, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppianico in quæstionem postulauit. hic cum esset illo tempore puer, & illa quæstio de patris sui morte constitui diceretur; etsi illum seruum & sibi beneuolum esse, & patri fuisse arbitrabatur, nihil tamen est ausus recusare. aduocantur amici, & hospites Oppianici, & ipsius mulieris, multi homines honesti, atque omnibus rebus ornati: tormentis omnibus uehemétissimis quæritur. cum essent animi seruorum & spe, & metu tentati, ut aliquid in quæstione dicerent, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorum, & ui tormentorum adducti, in ueritate manserunt, neque se quidquam scire dixerunt. quæstio illo die de amicorum sen

tentia dimissa est. satis longo interuallo post iterum aduocantur. habetur de integro quæstio: nulla uis tormentorum acerrimorum prætermittitur: auersari aduocati, & iam uix ferre posse: furere crudelis, atque importuna mulier, sibi nequaquam, ut sperasset, ea, quæ cogitasset, procedere. cum iam tortor, atque essent tormenta ipsa defessa, neque tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & summa uirtute præditus, intelligere se dixit, non id agi, ut uerum inueniretur, sed ut aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postquam ceteri comprobarunt, ex omnium sententia constitutum est, satis uideri esse quæsitum. redditur Oppianico Nicostratus: Larinum ipsa proficiscitur cum suis, mærens, quòd iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerum crimen, sed ne ficta quidem suspicio perueniret, & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, sed ne occultæ quidem matris insidiæ nocere potuissent. Larinum postquam uenit, quæ, a Stratone illo uenenum antea uiro suo datum, sibi persuasum esse simulasset, instructam ei continuo, & ornatam Larini medicinæ exercendæ caussa tabernam dedit. unum, alterum, tertium annum Sassia quiescebat, ut uelle, atque optare aliquid calamitatis filio potius, quàm id struere, & moliri uideretur. cum interim, Hortensio, Metello cos. ut hunc Oppianicum, aliud agentem, ac nihil eiusmodi cogitantem, ad hanc accusationem detraheret, inuito despondit ei filiam suam, illam, quam ex genero susceperat;

perat; ut eum nuptijs alligatum, ſimul & teſtamenti ſpe deuinctum, poſſet habere in poteſtate. hoc ipſo fere tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & cædem eiuſmodi. cum eſſet in ædibus armarium, in quo ſciret eſſe nummorum aliquantum, & auri, noctu duos conſeruos dormientes occidit, in piſcináq. deiecit; ipſe armarij fundum exſecuit, & HS *, & auri quinque pondo abſtulit, uno ex ſeruis, puero non grandi, conſcio. furto poſtridie cognito, omnis ſuſpicio in eos ſeruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exſectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines, quonam modo fieri potuiſſet. quidam ex amicis Saſſiæ recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam uidiſſe in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuoſam uenire ſerrulam, qua illud potuiſſe ita circumſecari uideretur. ne multa, perquiritur a coactoribus. inuenitur ea ſerrula ad Stratonem perueniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato Stratone, puer ille conſcius pertimuit, rem omnem dominæ indicauit: homines in piſcina inuenti ſunt: Strato in uincula coniectus eſt: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. conſtituitur quæſtio de furto. nam quid quiſquam ſuſpicari; aliud poteſt? an hoc dicitis, armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occiſis hominibus, inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt, quod minus ueriſimile proferre potuiſtis? deinde, ut omittam cetera, triennio poſt mortem Oppianici

de eius morte quærebatur. atque etiam incensa odio pristino Nicostratum eũdem illum tum sine caussa in quæstionem postulauit. Oppianicus primo recusauit: postea quàm illa abducturam se filiam, mutaturam esse testamentum minaretur, mulieri crudelissimæ seruum fidelissimum non in quæstionem tulit, sed plane ad supplicium dedit. post triennium igitur agitata denique quæstio de uiri morte habebatur: & de quibus seruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in suspicionem uocati sunt: de Stratone, & de Nicostrato. quid? Romæ quæsitum de istis hominibus non erat? ita ne tandem? mulier, iam non morbo, sed scelere furiosa, cum quæstionem habuisset Romæ, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, et ceterorum, honestissimorum uirorum, sententia constitutum esset, satis quæsitum uideri; eadem de re, triennio post, ijsdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colonum forte affuisse dicatis, sed bono uiro, in filij caput quæstionem habere conata est. an hoc dicitis; (mihi enim uenit in mentem, quid dici possit; tametsi adhuc non esset dictum) cum haberetur de furto quæstio, Stratonem aliquid de ueneno esse confessum? hoc uno modo, iudices, sæpe multorum improbitate depressa ueritas emergit, & innocentiæ defensio interclusa respirat; quòd aut ij, qui ad fraudem callidi sunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia, atque proiecta est, a consilijs malitiæ deseruntur. quòd si aut confidens astutia, aut callida esset audacia; uix ullo

ullo obsisti modo posset. Vtrum, furtum factum non est? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonem suspicio non pertinuit? at is & ex serrula insimulatus, & a puero conscio est indicatus. an id actum non est in quærendo? quæ fuit alia igitur caussa quærendi? an id, quod dicendum uobis est, & quod tum Sassia dictitabat; cum de furto quæreretur, tum Strato iisdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud est, quod ante dixi: mulier abundat audacia, consilio, & ratione deficitur: nam tabellæ quæstionis plures proferuntur, quæ recitatæ, uobisq́. editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum obsignatas esse dixi: in quibus tabellis de furto littera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem Stratonis conscribere de furto, post aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percontatione quæsitum, sed dolore expressum uideretur. quæstio de furto est, ueneni iam suspicione superiore quæstione sublata: quod ipsum hæc eadem mulier indicarat: quæ ut Romæ de amicorum sententia statuerat satis esse quæsitum, postea per triennium maxime ex omnibus seruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno statim dixit: de furto, si non eo loco, quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua denique parte quæstionis uerbum fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem, iudices, eadem manu, qua si de-
tur

tur poteſtas, interficere filium cupiat, hanc fictam quæſtionem conſcripſiſſe. Atque iſtam ipſam quæſtionem, dicite, quis obſignauit? unum aliquem nominate. neminem reperietis, niſi forte eiuſmodi hominem, quem ego proferri malim, quàm neminem nominari. Quid ais, T. Ati? tu periculum capitis, tu iudicium ſceleris, tu fortunas alterius, litteris conſcriptas, in iudicium afferas; neque earum auctorem litterarum, neque obſignatorem, neque teſtem ullum nominabis? & quam tu peſtem innocentiſſimo filio ex matris ſinu deprompſeris, hanc hi tales uiri comprobabunt? Eſto: in tabellis nihil eſt auctoritatis: quid? ipſa quæſtio iudicibus, quid? amicis hoſpitibusq. Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tandem ipſi tempori cur non reſeruata eſt? quid iſtis hominibus factum eſt, Stratone, & Nicoſtrato? quæro abs te, Oppianice, ſeruo tuo Nicoſtrato quid factum eſſe dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accuſaturus eſſes, Romam deducere, dare poteſtatem indicandi, incolumem denique ſeruare quæſtioni, ſeruare his iudicibus, ſeruare huic tempori debuiſti. nam Stratonem quidem, iudices, in crucem actum eſſe exacta ſcitote lingua: quod, nemo eſt Larinatium, qui neſciat. timuit mulier amens non ſuam conſcientiam, non odium municipum, non famam omnium, ſed, quaſi non omnes eius ſceleris teſtes eſſent futuri, ſic metuit, ne condemnaretur extrema ſeruuli uoce morientis. quod hoc portentum, dij immortales? quod tantum mon

ſtrum in ullis locis? quod tam infeſtum ſcelus, & im mane, aut unde natum eſſe dicamus? iam enim uidetis profecto, iudices, non ſine neceſſarijs me ac maximis cauſſis principio orationis meæ de matre dixiſſe. nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio uoluerit, optauerit, cogitauerit effecerit. Mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam: quæ non dum ad huiuſce uitæ periculum, ſed ad commune familiæ dedecus pertinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs queror; quarum illa cum obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique in familiæ luctum, atque in priuignorum funus nupſit: prætereo, quòd Aurium Melinum, cuius illa quondam ſocrus, paullo ante uxor fuiſſet, cum Oppianici eſſe opera proſcriptum, occiſumq; cognoſceret, eam ſibi domum ſedemq. coniugij delegit, in qua quotidie ſuperioris uiri mortis indicia, & ſpolia fortunarum uideret. illud primum queror, de illo ſcelere, quod nunc denique patefactum eſt, Fabriciani ueneni, quod iam tum recens ſuſpicioſum ceteris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omnibus, ac manifeſtum uidetur. non eſt profecto de illo ueneno cælata mater: nihil eſt ab Oppianico ſine conſilio mulieris cogitatum. quod niſi eſſet; certe poſtea, deprehenſa re, non illa ut ab improbo uiro diſceſſiſſet, ſed ut a crudeliſſimo hoſte fugiſſet, domumq. illam in perpetuum, ſcelere omni affluentem, reliquiſſet. non modo id non

fecit, ſed ab illo tempore nullum locum prætermiſit, in quo non inſtrueret inſidias aliquas, ac dies omnes, ac noctes tota mente mater de pernicie filij cogitaret. quæ primum, ut iſtum confirmaret Oppianicum accuſatorem filio ſuo, donis, muneribus, collocatione filiæ, ſpe hereditatis obſtrinxit. itaque apud ceteros, nouis inter propinquos ſuſceptis inimicitijs, ſæpe fieri diuortia, atque affinitatum diſſidia uidimus: hæc mulier ſatis firmum accuſatorem filio ſuo fore neminem putauit, niſi qui in matrimonium ſororem eius ante duxiſſet. ceteri, nouis affinitatibus adducti, ueteres inimicitias ſæpe deponunt: illa ſibi ad confirmandas inimicitias affinitatis coniunctionem pignori fore putauit. neque in eo ſolum diligens fuit, ut accuſatorem filio ſuo compararet: ſed etiam cogitauit, quibus eum rebus armaret. hinc enim illæ ſolicitationes ſeruorum & minis, & promiſſis: hinc illæ infinitæ, crudeliſſimæq. de morte Oppianici quæſtiones; quibus finem aliquando non mulieris modus, ſed amicorum auctoritas fecit: ab eodem ſcelere illæ triennio poſt habitæ Larini quæſtiones: eiuſdem amentiæ falſæ conſcriptiones quæſtionum: ex eodem furore etiam illa conſcelerata exſectio linguæ: totius denique huius ab illa eſt & inuenta, & adornata comparatio criminis. atque his rebus cum inſtructum accuſatorem filio ſuo Romam ipſa miſiſſet, paulliſper, conquirendorum, & conducendorum teſtium cauſſa, Larini eſt commorata: poſtea autem, cum appropin-

quare huius iudicium ei nunciatum est, confestim huc aduolauit; ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset; aut ne forte mater hoc sibi optatissimum spectaculum huius sordium, atque luctus, & tanti squaloris amitteret. iam uero, quod iter Romam eius mulieris fuisse existimatis? quod ego, propter uicinitatem Aquinatium, & Venafranorum, ex multis audiui, & comperi: quos concursus in ijs oppidis? quantos & uiuorum, & mulierum gemitus esse factos? mulierem quandam Larino, atque illam usque a mari supero, Romam proficisci, cum magno comitatu, & pecunia, quo facilius circumuenire iudicio capitis, atque opprimere filium posset. nemo erat illorum, pæne dicam, quin expiandum illum locum esse arbitraretur, quacunque illa iter fecisset: nemo, quin terram ipsam uiolari, quæ mater est omnium, uestigijs con sceleratæ matris putaret. itaque nullo in oppido con sistendi potestas ei fuit. nemo ex tot hospitibus inuentus est, qui non contagionem aspectus fugeret. nocti se potius ac solitudini, quàm ulli aut urbi, aut hospiti, committebat. Nunc uero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiserit, quorum fidem pretio labefactare conata sit, tenemus. quin etiam nocturna sacrificia, quæ putat occultiora esse, sceleratasq. eius preces, & nefaria uota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de suo scelere testatur; ne-

que intelligit, pietate, & religione, & iustis precibus deorum mentes, non contaminata superstitione, neque ad scelus perficiendum cæsis hostijs, posse placari: cuius ego furorem, atque crudelitatem deos immortales a suis aris, atque templis aspernatos esse confido. Vos, iudices, quos huic A. Cluentio quosdam alios deos ad omne uitæ tempus fortuna esse uoluit, huius importunitatem matris a filij capite depellite. multi sæpe in iudicando peccata liberum parentum misericordiæ concesserunt: uos ne huius honestissime actam uitam matris crudelitati condonetis, rogamus; præsertim cum ex altera parte totũ municipium uidere possitis. omnes scitote, iudices, (incredibile dictu est; sed a me uerissime dicetur) omnes Larinates, qui ualuerunt, uenisse Romam, ut hunc studio, frequentiaq. sua, quantum possent, in tanto eius periculo subleuarent. pueris illud hoc tempore, & mulieribus oppidum scitote esse traditum, idq. in præsentia in communi Italiæ pace domesticis copijs esse tutum. quos tamen ipsos æque, & eos, quos præsentes uidetis, huius exspectatio iudicij dies noctesq. solicitat. non illi uos de unius municipis fortunis arbitrantur, sed de totius municipij statu, dignitate, cõmodisq. omnibus sententias esse laturos. summa est enim, iudices, hominis in communem municipij rem diligentia, in singulos municipes benignitas, in omnes homines iustitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter suos, locumq. a maioribus traditum sic tuetur, ut maiorum grauitatem, constantiam,

 gratiam,

gratiam, liberalitatem aſſequatur. itaque ijs eum uerbis publice laudant, ut non ſolum teſtimonium ſuum, iudiciumq. ſignificent, uerum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, uos quæſo, qui eam detuliſtis, aſſurgite. ex lacrymis horum, iudices, exiſtimare poteſtis, omnes hæc decuriones decreuiſſe lacrymantes. LAVDATIO.

Age uero, uicinorum quantum ſtudium, quàm incredibilis beneuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus omnes, huc frequentes adeſſe, & hunc præſentes laudare uoluerunt. adſunt Ferentani, homines nobiliſſimi; Marrucini item: pari dignitate Theano Apulo, atque Luceria equites Romanos, honeſtiſſimos homines, laudatores uidetis: Bouiano, totoq. ex Samnio cum laudationes honeſtiſſimæ miſſæ ſunt, tum homines ampliſſimi nobiliſſimiq. uenerunt. iam, qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res pecuniarias habent, honeſti homines, & ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt, quàm ſint ſoliciti, quàm laborent. non multi mihi ab uno ſic diligi uidentur, ut hic ab his uniuerſis. Quàm, non abeſſe ab huius iudicio L. Voluſienum, ſummo ſplendore hominem, ac uirtute præditum, uellem. præſentem poſſem P. Heluidium Rufum, equitem R. omnium ornatiſſimum, nominare: qui cum huius cauſſa dies noctesq. uigilaret, & cum me hanc cauſſam doceret, in morbum grauem periculoſumq. incidit: in quo tamen non minus

de

de capite huius, quàm de ſua uita, laborat. Cn. Tu dici ſenatoris, uiri optimi, & honeſtiſſimi, par ſtudium & teſtimonio, & laudatione cognoſcetis. eadem ſpe, ſed maiore uerecundia, de te, P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. &, ne longum ſit, omnium uicinorum ſummam eſſe in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium ſtudium, curam, diligentiam, meumq. una laborem, qui totam hanc cauſſam uetere inſtituto perorauí, ueſtramq. ſimul, iudices, æquitatem, & manſuetudinem una mater oppugnat. at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & ſcelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla unquam turpitudo retardauit: quæ uitijs animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea ſtultitia eſt, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo feminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare poſſit. atque etiam nomina neceſſitudinum, non ſolum naturæ nomen, & iura mutauit, uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex: eò iam denique adducta eſt, ut ſibi, præter formam, nihil ad ſimilitudinem hominis reſeruarit. Quare, iudices, ſi ſcelus odiſtis, prohibete aditum matris a filij ſanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex ſalute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orbata filio lætetur, uictam potius ueſtra æquitate diſcedere. ſin autem, id quod ueſtra natura poſtulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq. diligitis: leuate hunc aliquando ſupplicem ueſtrum, iudices, tot annos in falſa inuidia, periculisq.

lisq́. uersatum: qui nunc primum post illam flammam, aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe uestræ æquitatis erigere animum, & paullum respirare a metu cœpit: cui posita sunt in uobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli uos potestis. orat uos Habitus, iudices, & flens obsecrat, ne se inuidiæ, quæ in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, & preces a uestris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam, & mortuo, condonetis. quòd si qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit nocentem: næ iste miser, iudices, si, id quod difficile factu est, in uita remanebit, sæpe, & multum queretur, deprehensum esse illud quondam Fabricianum uenenum: quod si tum indicatum non esset, non huic ærumnosissimo uenenum illud fuisset, sed multorum medicamentum laborum: postremo etiam fortassis mater exequias illius funeris prosecuta, mortem se filij lugere simulasset: nunc uero quid erit profectum, nisi ut huius ex medijs mortis insidijs uita ad luctum reseruata, mors sepulcro patris priuata esse uideatur? satis diu fuit in miserijs, iudices: satis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus, præter parentem, fuit, cuius animum non iam expletum essè putemus. uos, qui æqui estis omnibus, qui, ut, quisque crudelissime oppugnatur, eum lenissime subleuatis; conseruate A. Cluentium; restituite incolumem municipio; amicis, uicinis, hospitibus, quorum studia uidetis, reddite; uobis

bis in perpetuum liberisq. uestris obstringite. uestrũ est hoc, iudices, uestræ dignitatis, uestræ clementiæ: recte hoc repetitur a uobis, ut uirum optimum, atque innocentissimum, plurimisq. mortalibus carum, atque iucundissimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in concionibus esse inuidiæ locum, in iudicijs ueritati.

DE LEGE AGRARIA,
CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. IN SENATV.
ORATIO XV.

Desunt multa.

quæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim decemuiri id, quod & dicitur a multis, & sæpe dictum est; post eosdem consules, regis Alexandrini testamento regnum illud populi R. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clam petentibus ijs, quibus apertissime pugnantibus restitistis? hæc, per deos immortales, utrum esse uobis consilia siccorum, an uinolentorum somnia; & utrum cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur? Videte nunc, proximo capite ut impurus heluo turbet remp. ut a maioribus nostris possessiones relictas disperdat, & dissipet: ut sit non minus in populi

li R. patrimonio nepos, quàm in suo. Proscribit in sua lege uectigalia, quæ decemuiri uendant; hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum. agros emi uult, qui diuidantur: quærit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas populi R. uiolabatur, nomen imperij in commune odium orbis terræ uocabatur; urbes pacatæ, agri sociorum, regum status decemuiris donabantur: nunc præsens certa pecunia numerata quæritur. exspecto, quid tribunus pl. uigilans, & acutus, excogitet. Veneat, inquit, silua Scantia. Vtrum tandem hanc siluam in relictis possessionibus, an in censorum pascuis inuenisti? si quid est, quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris; quanquam iniquum est, tamen consume sane, quoniam commodum est, quoniam quidem tu attulisti. siluam uero tu Scantiam uendas, nobis consulibus, atque hoc senatu? tu ullum uectigal attingas? tu populo R. subsidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum uero hoc me inertiorem consulem iudicabo, quàm illos fortissimos uiros, qui apud maiores nostros fuerunt; quòd, quæ uectigalia illis consulibus populo R. parta sunt, ea me consule ne retineri quidem potuisse iudicabuntur. Vendit Italiæ possessiones ex ordine omnes. sane est in eo diligens: nullam enim prætermittit: persequitur in tabulis censorijs totam Siciliam: nullum ædificium, nullos agros relinquit. audistis auctionem populi R. proscriptam a tribuno pl. constitutam in mensem Ianuariū. &, credo, non dubitatis, quin iccirco

hæc

hæc, ærarij caussa, nō uendiderint ij, qui armis, et uirtute pepererunt, ut esset, quod nos, largitionis caussa, uenderemus. Videte nunc, quò affectarint iter apertius, quàm antea. nam, superiore parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, a me indicati sunt: nunc iam se ipsi indicabūt. Iubent uenire agros Attalensium, atque Olympenorum: hos populo R. P. Seruilij, fortissimi uiri, uictoria adiunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Paulli, qui Persen uicit, uirtute parti sunt: deinde agrum opimum, & fructuosissimum Corinthium, qui L. Mummij imperio, ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus est: post autem agros in Hispania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia uirtute possessos: tum ipsam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus, nudatam tectis, ac mœnibus, siue ad notandam Carthaginiensium calamitatem, siue ad testificandam nostram uictoriam, siue ad oblatam aliquam religionem, ad æternam hominum memoriam consecrauit. his insignibus, atque infulis imperij uenditis, quibus ornatam uobis maiores uestri remp. tradiderunt, iubent eos agros uenire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq. possederit. num obscure uidentur prope hasta præconis insectari Cn. Pompeij exercitum, qui uenire iubeant eos ipsos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque uersetur? Hoc uero cuiusmodi est, quòd eius auctionis, quam constituunt, locum sibi nullum definiunt? nam decem-

uiris

uiris, quibus in locis ipsis uideatur, uendendi potestas lege permittitur. censoribus uectigalia locare, nisi in conspectu populi R. non licet: his uendere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiam nequissimi homines, consumptis patrimonijs, faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quàm in triuijs, aut in compitis auctionentur: hic permittit sua lege decemuiris, ut, in quibus commodum sit tenebris, aut in qua uelint solitudine, bona populi R. possint diuendere. Iam, illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quàm acerba, quàm formidolosa, quàm quæstuosa concursatio decemuiralis futura sit, non uidetis? hereditatum obeundarum caussa quibus uos legationes dedistis, qui & priuati, & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque summa auctoritate præditi, tamen auditis profecto, quàm graues eorum aduentus socijs uestris esse soleant. quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris, & mali, cum mittantur in orbem terrarum decemuiri summo cum imperio, summa cum auaritia, infinitaq. omnium rerum cupiditate? quorum cum aduentus graues, cum fasces formidolosi, tum uero iudicium, ac potestas erit non ferenda. licebit enim, quod uidebitur, publicum iudicare; quod iudicarint, uendere. etiam illud, quod homines sancti non facient, ut pecuniam accipiant, ne uendant; tamen id ijs ipsum per legem licebit. hinc uos quas spoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? etenim,

nim, quod ſuperiore parte legis præfinitum fuit, Sylla & Pompeio cos. id rurſus liberum, infinitumq́. fecerunt. iubet eoſdem decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere; ut ijdem poſſint & liberare agros, quos commodum ſit, &, quos ipſis libeat, publicare. quo in iudicio, perſpici non poteſt, utrum ſeueritas acerbior, an benignitas quæſtuoſior ſit futura. Sunt tamen in tota lege exceptiones duæ, non tam iniquæ, quàm ſuſpicioſæ. excipit in uectigali imponendo agrum Recentoricum Siciliensem, in uendendis agris eos agros, de quibus cautum ſit fœdere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale poſſidentur. Hic quæro, ſi Hiempſali ſatis eſt cautum fœdere, & Recentoricus ager priuatus eſt; quid attinuerit excipi? ſin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur non nunquam eſſe publicus; quem putet exiſtimaturum, duas cauſſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? numquiſnam tam abſtruſus uſquam nummus uidetur, quem non architecti huiuſce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, ſocios, amicos, reges denique exhauriunt: admouent manus uectigalibus populi R. non eſt ſatis. Audite uos, qui ampliſſimo populi, ſenatusq́. iudicio exercitus habuiſtis, & bella geſſiſtis. quod ad quenque peruenit, peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monumento, neque in ærarium relatum ſit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa ſperant: in omnes imperato-
res,

res, heredesq́. eorum quæstionem suo iudicio comparant: sed maximam pecuniam se a Fausto ablaturos arbitrantur. quam caussam suscipere iurati iudices noluerunt, hanc isti decemuiri suscepere. icirco a iudicibus fortasse prætermissam esse arbitrantur, quòd sit ipsis reseruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentissime sancit, ut, quod quisque imperator habeat pecuniæ, protinus ad decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium, simillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur. non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, sed unus priuatur iniuria. sed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet etenim pecuniã, si qua post nos consules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti decemuiros. quasi uero non intelligamus, hæc eos uectigalia, quæ Cn. Pompeius adiunxerit, uendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus rebus, & modis constructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. Minuetur huius pecuniæ inuidia: consumetur enim in agrorum emptionibus. Optime. quis ergo emet agros istos? ijdem decemuiri: tu, Rulle, (missos enim facio ceteros) emes, quos uoles: uendes, quos uoles: utrunque horum facies, quanti uoles. Cauet enim uir optimus, ne emat ab inuito. Quasi uero non intelligamus, ab inuito emere, iniuriosum esse; ab non inuito, quæstuosum. Quantum tibi agri uendet, ut alios omittam, socer tuus? &, si ego eius æquitatem animi probe noui, uendet non inuitus. facient idem ceteri libenter; ut

possessionis

possessionis inuidiam pecunia commutent; accipiant, quod cupiunt; dent, quod retinere uix possunt. Nunc prospicite omnium rerum infinitam, atque intoleran dam licentiam. Pecunia coacta est ad agros emendos: ij porro ab inuitis non ementur: si consenserint possessores non uendere, quid futurum est? referetur pecunia? non licet: exigetur? uetat. uerum esto: nihil est, quod non emi possit, si tantum des, quantum uelit uenditor. spoliemus orbem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus ærarium, ut, locupletatis aut inuidiæ, aut pestilentiæ possessoribus, agri tamen emantur. quid tum? quæ erit in istos agros deductio? quæ totius rei ratio, atque descriptio? deducentur, inquit, coloniæ: quò? quorum hominum? in quæ loca? quis enim non uidet, in colonijs esse hæc omnia consideranda? tibi nos, Rulle, & istis tuis, harum omnium rerum machinatoribus, totam Italiam inermem tradituros existimasti, quam præsidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus uinclis deuinctam, & constrictam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atque urgere possitis? non faciemus, inquit. primum nescio: deinde timeo: postremo non committam, ut uestro beneficio potius, quàm nostro consilio, salui esse possimus. Quod uero totam Italiam uestris colonis complere uoluistis, id cuiusmodi esset, neminem ne nostrum intellecturum existimastis? scriptum est enim, quæ in municipia, quasq. in colonias decemuiri uelint, deducant colonos,

nos, quos uelint; & ijs agros aſſignent, quibus in locis uelint: ut, cum totam Italiam militibus ſuis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendæ, ſed ne libertatis quidem recuperandæ ſpes relinquatur. Atque hæc a me ſuſpicionibus, & coniectura coarguuntur. iam omnis omnium tolletur error: iam aperte oſtendent, ſibi nomen huius reip. ſedem urbis, atque imperij, denique hoc templum Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium diſplicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rurſus opponere, illuc opes ſuas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamq. rerum omnium, ſuperbiam, & crudelitatem genuiſſe dicitur; ibi noſtri coloni, delecti ad omne facinus, a decemuiris collocabuntur. &, credo, qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq. nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea iſti ueſtri ſatellites modeſte inſolentiam ſuam continebunt. Maiores noſtri Capua magiſtratus, ſenatum, conſilium commune, omnia denique inſignia reip. ſuſtulerunt, neque aliud quidquam, niſi inane nomen Capuæ, reliquerunt: non crudelitate: quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hoſtibus uictis ſua ſæpiſſime reddiderunt? ſed conſilio, quòd uidebant, ſi quod reip. ueſtigium illis mœnibus contineretur, urbem ipſam imperio domicilium præbere poſſe. Vos hæc, niſi euertere remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem comparare, credo, quàm pernicioſa

eſſent,

essent, non uideretis. quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries, Hannibalem ipsum Capua corrupit: si superbia, nata inibi esse ex Campanorum fastidio uidetur: si præsidium, non præponitur huic urbi ista colonia, sed opponitur. At quemadmodum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuit ipsa per sese: nunc omnes urbes, quæ circum Capuam sunt, a colonis per eosdem decemuiros occupabuntur. hanc enim ob caussam permittit ipsa lex, in omnia, quæ uelint, oppida colonos ut decemuiri deducant, quos uelint. Atque his colonis agrum Campanum, & Stellatem campum diuidi iubet. Non queror diminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturæ, atque damni: prætermitto illa, quæ, nemo est, quin grauissime & uerissime conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi R. possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisq. reip. positum uectigal seruare non potuisse; eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico, solum hoc in rep. uectigal esse, quod amissis alijs remaneat: intermissis non conquiescat; in pace niteat, in bello non obsolescat; militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis, ac libertatis loquor. quid enim existimatis integrum uobis in rep. fore, aut in uestra libertate, ac digni-

tate retinendum, cum Rullus, atque ij, quos multo magis, quàm Rullum, timetis, cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro Capuam, & urbes circa Capuam occuparint? His ego rebus P. C. resistam uehementer, atque acriter, neque patiar homines ea me consule expromere, quæ contra remp. diu cogitarunt. Errastis, Rulle, uehementer & tu, & nonnulli collegæ tui, qui sperastis uos contra consulem, ueritate, non ostentatione popularem, posse in euertenda rep. populares existimari. lacesso uos, in concionem uoco: populo R. disceptatore uti uolo. etenim, ut circumspiciamus omnia, quæ populo grata, atque iucunda sunt, nihil tam populare, quàm pacem, quàm concordiam, quàm otium, reperiemus. solicitam mihi ciuitatem suspicione, suspensam metu, perturbatam uestris legibus, & concionibus, & seditionibus tradidistis: spem improbis ostendistis, timorem bonis iniecistis: fidem de foro, dignitatem de rep. sustulistis. hoc motu, atque hac perturbatione animorum, atque rerum cum populo R. uox, & auctositas consulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum ostenderit nihil esse metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romam, neque aliam sedem imperij nobis consulibus futuram, summamq. tranquillitatem pacis, atque otij: uerendum, credo, nobis

bis

bis erit, ne uestra ista præclara lex agraria magis popularis esse uideatur. cum uero scelera consiliorum uestrorum, fraudemq́. legis, & insidias, quæ ipsi populo R. a popularibus tribunis pl. fiant: pertimescam, credo, ne mihi non liceat contra uos in concione consistere; præsertim cum mihi deliberatum, & constitutum sit, ita gerere consulatum, quo uno modo geri grauiter, & libere potest, ut neque prouinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem ullam, quæ a tribuno pl. impediri possit, appetiturus sim. dicit frequentissimo senatu consul kalendis Ian. sese, si status hic reip. maneat, neque aliud negotium extiterit, quod honeste subterfugere non possit, in prouinciam non iturum. sic me in hoc magistratu geram P. C. ut possim tribunum pl. reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. Quamobrem, per deos immortales, colligite uos tribuni pl. deserite eos, a quibus, nisi prospicitis, breui tempore deseremini: conspirate nobiscum: consentite cum bonis: communem remp. communi studio, atque amore defendite. multa sunt occulta reip. uulnera, multa nefariorum ciuium perniciosa consilia: nullum externum periculum est: non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est: inclusum malum, intestinum, ac domesticum est. huic pro se quisque nostrum mederi, atque hoc omnes sanare uelle debemus. Erratis, si senatum probare ea, quæ dicuntur a me, putatis, populum autem esse in alia uoluntate. omnes, qui

se incolumes uolent, sequentur auctoritatem consulis soluti a cupiditatibus, liberi a delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. quòd si quis uestrum spe ducitur, se posse turbulenta ratione honori uelificari suo: primum me consule id sperare desistat: deindc habeat me ipsum sibi documento, qué equestri ortum loco consulem uidet, quæ uitæ uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq. perducat. Quòd si uos uestrum mihi studium P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime resp. desiderat, ut huius ordinis auctoritas, quæ apud maiores nostros fuit, eadem nunc longo interuallo reip. restituta esse uideatur.

DE LEGE AGRARIA, CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVLVM ORATIO XVI.

EST hoc in more positum Quirites, institutoq. maiorum, ut ij, qui beneficio uestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude cóiungant. qua in oratione non nulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum esse uideatur, unde, etiam quod posteris solueretur, redunda-

dundaret. mihi quidem apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non quòd non tales fuerint, quales nos, illorum ſanguine creatos, diſciplinisq́. inſtitutos, uidetis: ſed quòd laude populari, atque honoris ueſtri luce caruerunt. de me autem ipſo, uereor ne arrogantis ſit, apud uos dicere; ingrati, tacere. nam &, quibus ſtudijs hanc dignitatem conſecutus ſim, memet ipſum commemorare, perquam graue eſt: & ſilere de tantis ueſtris beneficijs nullo modo poſſum. quare adhibebitur a me certa ratio, moderatioq́. dicendi; ut, quid a uobis acceperim, commemorem; quare dignus ueſtro ſummo honore, ſingulariq́. iudicio ſim, ipſe modice dicam, ſi neceſſe erit; uos eoſdem exiſtimaturos putem, qui iudicauiſtis. Me, perlongo interuallo prope memoriæ, temporumq́. noſtrorum, primum, hominem nouum, conſulem feciſtis: & eum locum, quem nobilitas præſidijs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat, me duce reſcidiſtis, uirtutiq́. in poſterum patere uoluiſtis: neque me tantummodo conſulem, quod eſt ipſum per ſeſe ampliſſimum, ſed ita feciſtis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate conſules facti ſunt, nouus ante me nemo. nam profecto, ſi recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui ſine repulſa conſules facti ſunt, diuturno labore, atque aliqua occaſione eſſe factos, cum multis annis poſt petiſſent, quàm prætores fuiſſent, aliquanto ſerius, quàm per ætatem, ac per leges liceret; qui autem anno ſuo petierint, ſine repulſa non

esse factos: me esse unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminisse possimus, qui consulatum petierim, cum primum licitum sit; consul factus sim, cum primum petierim: ut uester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse uideatur. est illud amplissimum, quod paullo ante commemoraui, Quirites, quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis posthabitis, affecistis, quòd prima petitione, quòd anno meo: sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, quòd meis comitijs non tabellam, uindicem tacitæ libertatis, sed uocem uiuam præ uobis, indicem uestrarum erga me uoluntatum, ac studiorum, tulistis. itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi uestri concursus, neque singulæ uoces præconum, sed una uoce uniuersus populus R. consulem declarauit. hoc ego tam insigne, tam singulare uestrum beneficium, Quirites, cum ad animi mei fructum, atque lætitiam duco esse permagnum, tum ad curam, solicitudinemq. multo maius. uersantur enim, Quirites, in animo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ, neque nocturnæ quietis impartiunt; primum tuendi consulatus: quæ cum omnibus est difficilis, & magna ratio, tum uero mihi præter ceteros; cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expressa proponitur, non dubitanti fidele consilium, non laboranti certum

ſubſidium nobilitatis oſtenditur. quòd ſi ſolus in diſcrimen aliquod adducerer, ferrem, Quirites, animo æquiore: ſed mihi uidentur certi homines, ſi qua in re me non modo conſilio, uerum etiam caſu lapſum eſſe arbitrabuntur, uos uniuerſos, qui me antetuleritis nobilitati, uituperaturi. mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda eſſe duco, quàm non ita gerendum conſulatum, ut in omnibus meis factis, atque conſilijs ueſtrum de me factum, conſiliumq. laudetur. Accedit etiam ille mihi ſummus labor, ac difficillima ratio conſulatus gerendi, quòd non eadem, qua ſuperioribus conſulibus, lege, & condicione utendum eſſe decreui: qui aditum huius loci, conſpectumq. ueſtrum partim magnopere fugerunt, partim non uehementer ſecuti ſunt. ego autem non ſolum hoc in loco dicam, ubi eſt id dictu facillimum, ſed in ipſo ſenatu, in quo eſſe locus huic uoci non uidebatur, popularem me futurum eſſe conſulem, prima mea illa oratione kalendis Ian. dixi. neque enim ullo modo poſſum, cum me intelligam non hominum potentium ſtudio, non excellentibus gratijs paucorum, ſed uniuerſi populi R. iudicio conſulem ita factum, ut nobiliſſimis hominibus longe præponerer, non & in hoc magiſtratu, & in omni uita eſſe popularis. ſed mihi ad huiuſce uerbi uim, & interpretationem uehementer opus eſt ueſtra ſapientia. uerſatur enim magnus error propter inſidioſas non nullorum ſimulationes; qui cum populi non ſolum commoda, uerum etiam ſalutem oppugnant, & impediunt,

diunt, oratione aſſequi uolunt, ut populares eſſe uideantur. ego, qualem kalendis Ian. acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam ſolicitudinis, plenam timoris; in qua, nihil erat mali, nihil aduerſi, quod non boni metuerent, improbi exſpectarent. omnia turbulenta conſilia contra hunc reip. ſtatum, & contra ueſtrum otium partim iniri, partim, nobis conſulibus deſignatis, inita eſſe dicebantur. ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouæ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria non imperia, ſed regna quæri putabantur. quæ cum ego non ſolum ſuſpicarer, ſed plane cernerem; neque enim obſcure gerebantur: dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularem conſulem futurum. quid enim eſt tam populare, quàm pax? qua non modo ij, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta, atque agri mihi lætari uidentur. quid tam populare, quàm libertas? quam non ſolum ab hominibus, uerum etiam a beſtijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidetis. quid tam populare, quàm otium? quod ita iucundum eſt, ut & uos, & maiores ueſtri, & fortiſſimus quiſque uir maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquando in otio poſſit eſſe, præſertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiam maioribus noſtris præcipuam laudem, gratiamq. debemus, quòd eorum labore eſt factum, ut impune in otio eſſe poſſemus. Quare qui poſſum non eſſe popularis, cum uideam

hæc

hæc omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis ueſtri, otium domeſticum, denique omnia, quæ uobis cara, atque ampla ſunt, in fidem, & quodam modo in patrocinium mei conſulatus eſſe collata? neque enim, Quirites, illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quæ uerbis oſtentari poteſt, re uera fieri, niſi exhauſto ærario, nullo pacto poteſt. Neque uero illa popularia ſunt exiſtimanda, iudiciorum perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, reſtitutio damnatorum: qui ciuitatum afflictarum, perditis iam rebus, extremi exitiorum ſolent eſſe exitus: neque, ſi qui agros populo R. pollicentur, ſi aliud quiddam obſcure moliuntur, aliud ſpe, ac ſpecie ſimulationis oſtentant, populares exiſtimandi ſunt. nam uere dicam, Quirites: genus ipſum legis agrariæ uituperare non poſſum. uenit enim mihi in mentem, duos clariſſimos, ingenioſiſſimos, amantiſſimos plebis Romanæ uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis conſtituiſſe, qui agri a priuatis antea poſſidebantur. non ſum autem ego is conſul, qui, ut plerique, nefas eſſe arbitrer, Gracchos laudare, quorum conſilijs, ſapientia, legibus multas eſſe uideo reip. partes conſtitutas. itaque, ut initio mihi deſignato conſuli nunciabatur, legem agrariam tribunos pl. deſignatos conſcribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoſcere. etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis eſſent magiſtratus, eſſe aliquam oportere inter nos bene adminiſtrandæ reip. ſocietatem.

cietatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem, cælabar, excludebar: &, cum ostenderem, si lex utilis plebi Romanæ mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam: negabant me adduci posse, ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei; ne forte mea sedulitas aut insidiosa, aut impudens uideretur. interea non desistebant clam inter se conuenire, priuatos quosdam adhibere, ad suos cœtus occultos noctem adiungere, & solitudinem. quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex uestra solicitudine, in qua illis temporibus fuistis, facile assequi coniectura poteritis. Ineunt tandem magistratus tribuni pl. concio tandem exspectata P. Rulli, quòd & princeps erat agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quàm ceteri. iam designatus alio uultu, alio uocis sono, alio incessu esse meditabatur, uestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm ante, barbaq. maiore, ut oculis & aspectu denunciare omnibus uim tribuniciam, & minitari reip. uideretur. legem hominis, concionemq. exspectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis aduocari iubet. summa cum exspectatione concurritur. explicat orationem sane longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitiosum uidebatur, quòd tanta ex frequẽtia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille utrum insidiarum caussa fecerit, an hoc genere eloquentiæ delectetur, nescio. tamen si qui acutiores in concione steterant,

terant, de lege agraria nescio quid uoluisse eum dicere suspicabantur. Aliquando tandem, me designato, lex in publicum proponitur: concurrunt iussu meo plures uno tempore librarij: descriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare possum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoscendamq. uenisse, ut, si eam uobis accommodatam, atque utilem esse intelligerem, auctor eius, atque adiutor essem. non enim natura, neque dissidio, neque odio penitus insito bellum nescio quod habet susceptũ consulatus cum tribunatu: quia persæpe seditiosis, atque improbis tribunis pl. boni, & fortes consules obstiterunt, & quia uis tribunicia non nunquam libidini restitit consulari. non potestatum dissimilitudo, sed animorum disiunctio dissensionem facit. itaque hoc animo legem sumpsi in manus, ut eam cuperem esse aptam uestris commodis, & eiusmodi, quam consul, re, non oratione popularis, & honeste, & libenter posset defendere. atque ego a primo capite legis usque ad extremum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actum, nisi uti decem reges ærarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius reip. regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur, legis agrariæ simulatione, atque nomine. sic confirmo, Quirites, hac lege agraria, pulchra, atque populari, dari uobis nihil, condonari certis hominibus omnia; ostentari populo R. agros, eripi etiam libertatem; priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri;

riri; denique, quod est indignissimum, per tribunum pl. quem maiores præsidem libertatis, custodemq. esse uoluerunt, reges in ciuitate constitui. quæ cum exposuero: si falsa uobis uidebuntur esse, sequar auctoritatem uestram, mutabo meam sententiam: sin insidias fieri libertati uestræ, simulatione largitionis, intelligetis, nolitote dubitare, plurimo sudore, & sanguine maiorum uestrorum partam, uobisq. traditam libertatem, nullo uestro labore, consule adiutore, defendere. Primum caput est legis agrariæ, quo, ut illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis uestræ diminutionem ferre possitis. iubet enim, tribunum pl. qui eam legem tulerit, creare decemuiros per tribus septem decem; ut, quem nouem tribus fecerint, is decemuir sit. Hic quæro, quam ob caussam initium rerum, ac legum suarum hinc duxerit, ut populus R. suffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores constituti sunt, triumuiri, quinqueuiri, decemuiri: quæro, a populari tribuno pl. ecquando, nisi per XXXV tribus, creati sint? etenim cum omnes potestates, imperia, curationes ab uniuerso populo R. proficisci conuenit, tum eas profecto maxime, quæ constituuntur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuersi deligant, quem populo R. maxime consulturum putent; & unusquisque studio, & suffragio suo uiam sibi ad beneficium impetrandum munire possit. hoc tribuno pl. potissimum uenit in mentem, populum R. uniuersum priuare suffragijs, paucas tribus non certa condicione iuris,

ris, sed sortis beneficio fortuito ad usurpandam libertatem uocare. Item, inquit, eodemq. modo, capite altero, ut comitijs pontificis maximi. Ne hoc quidem uidit, maiores nostros tam fuisse populares, ut, quod per populum creari fas non erat, propter religionem sacrorum, in eo tamen, propter amplitudinem sacerdotij, uoluerint populo supplicari. atque hoc idem de ceteris sacerdotijs Cn. Domitius trib. pl. uir clarissimus, tulit; quòd populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui esset factus, is a collegio cooptaretur. Videte, quid intersit inter Cn. Domitiũ trib. pl. hominem nobilissimum, & P. Rullum: qui tentauit, ut opinor, patientiam uestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod, per cærimonias, populi fieri nõ poterat, ratione assecutus est, ut id, quoad posset, quoad fas esset, quoad liceret, populo ad partes daret: hic, quod populi propriũ sẽper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros essent assignaturi, ante acciperent a populo beneficiũ, quàm darent, id totum eripere uobis, atque e manibus extorquere conatus est. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur. Quæret quispiam, in tanta iniuria, tantaq. impudentia quid spectarit. Non defuit consilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in uos, libertatemq. uestram uehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit.

tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. non dum reprehendo. uideo fecisse alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quò pertineat, uidete. habebit comitia: uolet eos renunciare, quibus regia potestas hac lege quæritur. uniuerso populo neque ipse committit, neque illi horum consiliorum auctores committi recte putant posse. sortietur tribus idem Rullus, homo felix: educet, quas uolet, tribus: quos nouē tribus decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductæ, hos omnium rerum, ut iam ostendam, dominos habebimus. atque ij, ut grati, ac memores beneficij esse uideantur, aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero VI et XX tribubus, nihil erit, quod non putent posse suo iure denegare. Quos tandem igitur decemuiros creari uult? se primum. qui licet? leges enim sunt ueteres, neque eæ consulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed tribuniciæ, uobis, maioribusq́. uestris uehementer gratæ, atque iucundæ. Licinia est lex, atque altera Aebutia: quæ non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiā collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas, curatio ue mandetur. etenim si populo consulis: remoue te a suspicione alicuius tui commodi: fac fidem, te nihil, nisi populi utilitatem, & fructum, quærere: sine ad alios potestatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem uix est liberi populi, uix uestrorum animorum, ac magnificentiæ. Quis legem tulit?

lit? Rullus. quis maiorem partem populi suffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs præfuit? Rullus. quis tribus, quas uoluit, uocauit, nullo custode sortitus? quis decemuiros, quos uoluit, renunciauit? idem Rullus. quem principem renunciauit? Rullum. uix mehercule seruis hoc eum suis, non uobis, omnium gentium dominis, probaturum arbitrarer. optimæ leges igitur hac lege sine ulla exceptione tollentur. idem legis sibi sua lege curationem petet: idem, maiore parte populi suffragijs spoliata, comitia habebit: quos uolet, atque in ijs se ipsum, renunciabit: & uidelicet collegas suos, adscriptores legis agrariæ, non repudiabit, a quibus ei locus primus inuidiæ in præscriptione legis concessus est: ceteri fructus omnium rerum, qui in spe legis huius positi sunt, communi cautione, atque æqua sibi parte retinentur. At uidete hominis diligentiam; si aut Rullum cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentem uenire arbitramini. Viderunt ij, qui hæc machinabantur; si uobis ex omni populo deligendi potestas esset data, quæcunque res esset, in qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quæretur, uos eam sine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. etenim quem unum ex cunctis delegissetis, ut eum omnibus omnium gentium bellis terra, & mari præponeretis, certe in decemuiris faciendis, siue fides haberetur, siue honos, & committi huic optime, & ornari hunc iustissime posse intelligebant. itaque excipitur hac lege non adolescentia, non legitimum aliquod impedimentum, non potestas,

non

non magiſtratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus denique, quo minus decemuir fieri poſſit. præſentem eum profiteri iubet. quod nulla alia in lege unquam fuit, ne in ijs quidem magiſtratibus, quorum certus ordo eſt. timebat enim Pópeius, ne, ſi adeſſet, ferri non poſſet; aut ne, ſi accepta lex eſſet, illum ſibi collegam adſcriberetis, cuſtodem ac uindicem cupiditatum. Hic quoniam uideo uos hominis dignitate, & cótumelia legis eſſe commotos; renouabo illud, quod initio dixi, regnũ comparari, libertatem ueſtrã hac lege funditus tolli. an uos aliter exiſtimabatis, cum ad omnia ueſtra pauci homines cupiditatis oculos adiecíſſent, non eos in primis id acturos, ut ex omni cuſtodia ueſtræ libertatis, ex omni poteſtate, curatione, patrocinio ueſtrorum commodorum Cn. Pompeius depelleretur? uiderunt, & uident, ſi per imprudentiam ueſtram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore, uti poſtea, cognitis inſidijs, cum decemuiros crearetis, tum uitijs omnibus, & ſceleribus legis Cn. Pompeij præſidium opponendum putetis. & hoc paruum argumentum uobis erit, a certis hominibus dominationem, poteſtatemq́. omnium rerum quæri, cum uideatis eum, quem cuſtodem ueſtræ libertatis fore uideant, expertem fieri dignitatis? Cognoſcite nunc, quæ poteſtas decemuiris, & quanta detur. Primum lege curiata decemuiros ornat. Iam hoc inauditum, & plane nouo more, uti curiata lege magiſtratus detur, cui nullis comitijs ante ſit datus. eam legem ab eo prætore, qui ſit primus

factus, ferri iubet: at quo modo? ut ij decemuiratum habeant, quos plebs designauerit. oblitus est, nullos a plebe designari. & is orbem terrarum constringit nouis legibus, qui, quid in secundo capite scriptum est, non meminit in tertio. Atque hic perspicuum est, quid iuris a maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magistratibus bis uos sententiam ferre uoluerunt. nam centuriata lex censoribus ferebatur, cum curiata ceteris patricijs magistratibus: tum iterum de eisdem iudicabatur; ut esset reprehendendi potestas, si populum beneficij sui pœniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantum auspiciorum caussa remanserunt. hic autem tribunus pl. quia uidebat potestatem neminem iniussu populi, aut plebis posse habere; curiatis ea comitijs, quæ uos non sinitis, confirmauit; tributa, quæ uestra erant, sustulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de singulis magistratibus iudicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum potestatem reliquit. Sed uidete hominis religionem, & diligentiam. Vidit, & perspexit, sine curiata lege decemuiros habere potestatem non posse, quoniam per nouem tribus essent constituti. iubet ferri de his legem curiatam: prætori imperat. quàm id ipsum absurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus sit prætor factus, eum legem curiatam ferre: sin is ferre non possit, qui postremus sit: ut aut lusisse in tantis rebus, aut profecto nescio quid spectasse uideatur. uerũ hoc,

quod eſt aut ita peruerſum, ut ridiculum, aut ita malitioſum, ut obſcurum ſit, relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. Videt, ſine lege curiata nihil agi per decemuiros poſſe. quid poſtea, ſi ea lata non erit? attendite ingenium. tum ij decemuiri, inquit, eodem iure ſint, quo qui optima lege. ſi hoc fieri poteſt, ut in hac ciuitate, quæ longe iure libertatis ceteris ciuitatibus antecellit, quiſquam nullis comitijs imperium, aut poteſtatem aſſequi poſſit: quid attinet tertio capite, legem curiatam ferre, iubere, quoniam quarto permittas, ut ſine lege curiata idem iuris habeant, quod haberent, ſi optima lege a populo eſſent creati? Reges conſtituuntur, non decemuiri, Quirites: hiq. ab ijs initijs fundamentisq. naſcuntur, ut, non modo cum gerere cœperint, ſed etiam cũ conſtituentur, omne ueſtrum ius, poteſtas, libertasq. tollatur. at uidete, quàm diligenter retineat ius tribuniciæ poteſtatis. Conſulibus legem curiatam ferentibus a tribunis pl. ſæpe eſt interceſſum. neque tamen nos id querimur, eſſe hanc tribunorum pl. poteſtatem: tantummodo, ſi quis ea poteſtate temere eſt uſus, exiſtimamus. hic tribunus pl. legi curiatæ, quam prætor ferat, adimit intercedendi poteſtatem. atque hoc cum in eo reprehendendum eſt, quòd per tribunum pl. tribunicia poteſtas minuitur: tum in eo deridendum, quòd conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet; hic, qui uetat intercedere, poteſtatem, etiam ſi interceſſum ſit, tamen eandem conſtituit, quam ſit lata eſſet lex: ut

non intelligam, quare aut hic uetet intercedere, aut quenquam intercessurum putet, cum intercessio stultitiam intercessoris significatura sit, non rem impeditura. Sint igitur decemuiri neque ueris comitijs, hoc est populi suffragijs, neque illis ad speciem, atque ad usurpationem uetustatis per XXX lictores auspiciorum caussa adumbratis, constituti. Videte nunc, eos, qui a uobis nihil potestatis acceperint, quanto maioribus ornamentis afficiat, quàm omnes nos affecti sumus, quibus uos amplissimas potestates dedistis. Iubet, auspicij coloniarum deducendarum caussa, decemuiros habere pullarios. eodem iure, inquit, quo habuerunt tresuiri lege Sempronia. Audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipsa commonet, tresuiros illos XXXV tribuum suffragio esse creatos? & cum tu a Ti. Gracchi æquitate, ac pudore longissime remotus sis; id, quod dissimillima ratione factum sit, eodem iure putas esse oportere? Dat præterea potestatem, uerbo prætoriam, re uera regiam: definit in quinquennium, facit sempiternam: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. Deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centurijs, supellectili: sumptum haurit ex ærario: suppeditat a socijs: ianitores ex equestri loco ducentos in annos singulos, stipatores corporis constituit, eosdem ministros, & satellites potestatis. Formam adhuc habetis, Quirites, & speciem ipsam tyrannorum: insignia uidetis

potestatis, non dum ipsam potestatem. dixerit enim fortasse quispiam: quid me ista lædunt, scriba, lictor, præco, pullarius? Omnia sunt hæc huiusmodi, Quirites, ut, ea qui habeat sine uestris suffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus esse uideatur. perspicite, quanta potestas permittatur: non priuatorum insaniam, sed intolerantiam regum esse dicetis. Primum permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de uestris uectigalibus, non fruendis, sed alienandis. deinde orbis terrarum, gentiumq. omnium datur cognitio sine consilio, pœna sine prouocatione, animaduersio sine auxilio. iudicare per quinquennium uel de consulibus, uel de ipsis, tribunis pl. poterunt: de illis interea nemo iudicabit. magistratus his gerere licebit, caussam dicere non licebit: emere agros a quibus uolent, uel quos uolent, quàm uolent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, totam Italiam suis colonijs ut complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum uel dandorum summa potestas datur: cum uelint, Romæ esse; cum commodum sit: quacunque uelint, summo cum imperio iudicioq. omnium rerum uagari ut liceat, cóceditur: interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos uelint: singuli de maximis rebus iudicent: quæstori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod finitor uni illi, a quo missus erit, renunciauerit. Verbum mihi deest, Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior

est

est quædam. nullum enim regnum fuit unquam, quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum est, quo & regna omnia, & uestrum imperium, quod latissime patet, & ea, quæ partim libera a uobis, partim etiam ignorata uobis sunt, permissu legis continentur. Datur igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S. C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio cos. Cur hoc tam est obscurum, atque cæcum? quid? ista omnia, de quibus senatus censuit, nominatim in lege perscribi non ne potuerunt? duæ sunt huius obscuritatis caussæ, Quirites, una pudoris; si quis pudor esse potest in tam insigni impudentia; altera sceleris. nam neque ea, quæ senatus nominatim uendenda censuit, audet appellare. sunt enim loca publica urbis, sunt sacella, quæ post restitutam tribuniciam potestatem nemo attigit, quæ maiores in urbe passim periculi perfugia esse uoluerunt. hæc lege tribunicia decemuiri uendent. accedet eò mons Gaurus: accedent salicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Herculanea, multarum deliciarum, & magnæ pecuniæ, permulta alia, quæ senatus propter angustias ærarij uendenda censuit, consules propter inuidiam non uendiderunt. Verum hæc fortasse propter pudorem in lege reticentur: sed illud magis est credendum, & pertimescendum, quòd audaciæ decemuirali corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq. S. C. quæ facta nunquam sunt, cum ex eo numero, qui per eos annos consu-

les fuerunt, multi mortui sint, magna potestas permittitur. nisi forte nihil est æquum uos de eorum audacia suspicari, quorum cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse uideatur. Habetis unum uenditionis genus; quod magnum uideri uobis intelligo: sed attendite animos ad ea, quæ consequuntur: hunc quasi gradum quendam, atque aditum ad cetera factum intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, QVAE AEDIFICIA. Quid est præterea? multa, in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, ueste, supellectili, ceteris rebus. quid dicam? inuidiosum putasset hoc fore, si omnia nominasset? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid præteriret: adscripsit, ALIVD VE QVID. Qua breuitate rem nullam esse exceptam uidetis. quidquid ergo sit extra Italiam, quod publicum populi R. factum sit L. Sylla, Q. Pompeio cos. aut postea, id decemuiros iubet uendere. Hoc capite, Quirites, omnes gentes, nationes, prouincias, regna decemuirum ditioni, iudicio, potestatiq. permissa, & condonata esse dico. primum hoc. quæro enim, qui tandem locus usquam sit, quem non possint decemuiri dicere publicum populi R. esse factum? nam cum idem possit iudicare, qui dixerit: quid est, quod non liceat ei dicere, cui liceat eidem iudicare? commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralles, Ephesum, Miletum, Cyzicum, totam denique Asiam, quæ post L. Syllam, Q. Pompeium consules recuperata sit, populi R. factam esse dicere. utrum, oratio

tio ad eius rei disceptationem deerit; an, cum idem & differet, & iudicabit, impelli non poterit, ut falsum iudicet? an, si condemnare Asiam uolet, terrorem damnationis, & minas non, quanti uolet, æstimabit? Quid (quod disputari contra nullo pacto potest: quoniam statutum a uobis est, & iudicatum: quam hereditatem iam creuimus) regnum Bithyniæ, quod certe publicum est populi R. factum? num quid caussæ est, quin omnes agros, urbes, statiua, portus, totam denique Bithyniam decemuiri uendituri sint? Quid Mitylenæ, quæ certe uestræ, Quirites, belli lege, ac uictoriæ iure factæ sunt, urbs & natura, & situ, & descriptione ædificiorum, & pulchritudine in primis nobilis; agri iucundi, & fertiles? nempe eodem capite inclusi continentur. Quid Alexandria, cunctaq. Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita est? ut furtim tota decemuiris traditur? quis enim uestrum hoc ignorat? dici, illud regnum testamento regis Alexandrini populi R. esse factum. hic ego consul populi R. non modo nihil iudico, sed ne quid sentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad dicendum uidetur esse. uideo, qui testamentum factum esse confirmet: auctoritatem senatus extare hereditatis aditæ sentio, tum, quando, Alexandro mortuo, legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. hæc L. Philippum sæpe in senatu confirmasse, memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo

regio esse, inter omnes fere uideo conuenire. **Dicitur** *contra: nullum esse testamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. Hac tanta de re P. Rullus cum ceteris decemuiris, collegis suis, iudicabit? & uerum iudicabit? nam utrunque ita magnum est, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendum sit. Volet esse popularis, populo R. adiudicabit. Ergo idem ex sua lege uendet Alexandriam, uendet Aegyptum, urbis copiosissimae, pulcherrimorumq. agrorum iudex, arbiter, dominus, rex denique opulentisissimi regni reperietur. Non sumet sibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam regis esse, a populo R. abiudicabit. Primum populi R. hereditatem decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hereditatibus centumuiros iudicare? deinde quis aget caussam populi R.? ubi res ista agetur? qui sunt isti decemuiri, quos perspiciamus regnum Alexandriae Ptolemaeo gratis adiudicaturos? Quòd si Alexandria petebatur; cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato cos. concurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item, ut cum directo, & palam regionem illam petierunt? an quietis ijs, qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruenturos arbitrati sunt? * atque illud circumspicite uestris mentibus, unaque. Legatos nostros, homines auctorita-*

te tenui, qui rerum priuatarum caussa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre uix possunt: graue est enim nomen imperij, atque id etiam in leui persona pertimescitur: propterea quòd uestro, non suo, nomine, cum hinc egressi sunt, abutuntur. quid censetis, cum isti decemuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miseras nationes futuras? Est in imperio terror: patientur. est in aduentu sumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recusabunt. illud uero quantum est, Quirites, cum is decemuir, qui aliquam in urbem aut exspectatus, ut hospes, aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipsum locum, quò uenerit, illam ipsam sedem hospitalem, in quam erit deductus, publicam populi R. esse dicet? at quanta calamitas populi, si dixerit? quantus ipsi quæstus, si negarit? Atque ijdem, qui hæc appetunt, queri non nunquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria esse permissa. Simile uero est, multa committi, an condonari omnia: uel labori, & negotio præponi, an prædæ, & quæstui: mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos. denique, si quis est honos singularis, nihil ne interest, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is, imprudente populo R. per legis fraudem surripiatur? Intellexistis, quot res, & quantas decemuiri legis permissu uendituri sint. non est satis. cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum re-

gum ſanguine implerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigalibus ueſtris, irrumpant in ærarium. ſequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, ſi forte deſit pecunia, quæ tanta ex ſuperioribus recipi poteſt, ut deeſſe non debeat; ſed plane, quaſi ea res nobis ſaluti futura ſit, ita cogit, atque imperat, ut decemuiri ueſtra uectigalia uendant nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis ſcripto populi R. auctionem. quam mehercule ego præconi huic ipſi luctuoſam, & acerbam recitationem futuram puto. AVCTIO. Vt in ſuis rebus, ita in rep. luxurioſus nepos, qui prius ſiluas uendat, quàm uineas. Italiam percenſuiſti: perge in Siciliam. nihil eſt in hac prouincia, quod aut in oppidis, aut in agris maiores noſtri proprium nobis reliquerint, quin id uenire iubeat. quod partum recenti uictoria maiores uobis in ſociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, & monumentum belli reliquerunt, id uos, ab illis acceptum, hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper mentes ueſtras, Quirites, commouere uideor, dum patefacio uobis, quas iſti penitus abſtruſas inſidias ſe poſuiſſe arbitrantur contra Cn. Pompeij dignitatem. & mihi, quæſo, ignoſcite, ſi appello talem uirum ſæpius. uos mihi prætori biennio ante, Quirites, hoc eodem in loco perſonam hanc impoſuiſtis, ut, quibuſcunque rebus poſſem, illius abſentis dignitatem uobiſcum una tuerer. feci adhuc quæ potui, neque familiaritate illius adductus, nec ſpe honoris, atque ampliſſimæ dignita-

tis; quam ego, etsi libente illo, tamen absente, per uos consecutus sum. quamobrem, cum intelligam hanc totam fere legem ad illius opes euertendas tanquam machinam comparari; & resistam consilijs hominum; & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuersi non solum uidere, uerum etiam tenere possitis. Iubet uenire, quæ Attalensium, quæ Phaselitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumq́. Agerensem, & Orindicum, & Gedusanum. hæc P. Seruilij imperio, & uictoria, clarissimi uiri, uestra facta sunt. adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherrhoneso: in Macedonia, qui regis Philippi, siue Persæ fuerunt: qui item a censoribus locati sunt, & certissimum uectigal. adscribit idem auctioni Corinthios agros opimos, & fertiles, & Cyrenenses, qui Appionis fuerunt: & agros in Hispania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipsam ueterem Carthaginem uendit: quam uidelicet P. Africanus non propter religionem sedium illarum, ac uetustatis de consilij sententia consecrauit, sed ut ipse locus eorum, qui cum hac urbe de imperio certarunt, uestigia calamitatis ostenderet. sed non fuit tam diligens, quàm est Rullus: ant fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute summorum imperatorum, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemuiri uendant.

Itane uero? non legibus datis, non auditis uerbis imperatoris, non dum denique bello confecto, cum rex Mithridates, amisso exercitu, regno expulsus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeij manu Mæotide, & illis paludibus, & itinerum angustijs, atque altitudine montium defendatur; cum imperator in bello uersetur; in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & potestas more maiorum debet esse, decemuiri uendent? &, credo, P. Rullus (is enim sic se gerit, ut sibi iam decemuir designatus esse uideatur) ad eam auctionẽ potissimum proficiscetur. is uidelicet, antequam ueniat in Pontum, litteras ad Cn. Pompeium mittet. quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror.

P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PL. DECEMVIR S. D. CN. POMPEIO CN. F.

Non credo adscripturum esse, Magno: non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, concessurus uerbo. TE VOLO CVRARE, VT MIHI SINOPE PRAESTO SIS, AVXILIVMQVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TV TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. An Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto, inter uestra, atque hostium castra, hasta posita, cum suis formosis finitoribus auctionantem. neque in hoc solum inest

contu-

contumelia, quæ uehementer & insignis est, & noua, ut ulla res parta bello, non dum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modo uenierit, uerum etiam locata sit. plus spectant homines certe, quàm contumeliam: sperant, si concessum sit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia non solum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipsius exercitum peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria detrahi posse: putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum uiderit earum rerum omnium potestatem ad decemuiros esse translatam. Patior non moleste, tam stultos esse, qui hæc sperent; tam impudentes, qui conentur: illud queror, tam me ab ijs esse contemptum, ut hæc portenta me consule potissimum cogitarent. Atque in omnibus his agris, ædificijsq. uendendis permittitur decemuiris, ut uendant quibuscunque in locis uideatur. o perturbatam rationem: o libidinem refrænandam: o consilia dissoluta, atque perdita. uectigalia locare nusquam licet, nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uestrum frequentia: uenire uestras res proprias, & in perpetuum a uobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris, atque in Cappadociæ solitudine licebit? L. Sylla cum bona indemnatorum ciuium funesta illa auctione sua uenderet, & se prædam suam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit;

nec,

nec, quorum oculos offendebat, eorum ipsorum conspectum fugere ausus est. decemuiri uestra uectigalia non modo ne uobis quidem arbitris, sed ne præcone quidem publico teste uendent? Sequitur, Omnes agros extra Italiam, infinito ex tempore, non ut antea, ab Sylla, & Pompeio cos. cognitio decemuirum, priuatus sit, an publicus: sicq. agro pergrande uectigal imponitur. Hoc quantum iudicium, quàm intolerandum, quàm regium sit, quem præterit? posse, quibuscunque locis uelint, nulla disceptatione, nullo consilio priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum necessitudinem, & propter æquitatem, Quirites, sæpe uehementer gaudeo: sed quæ hæc impudentia? qui agrum Recentoricum possident, uetustate possessionis se, non iure, misericordia senatus, non agri condicione, defendunt. nam illum agrum publicum esse fatentur; sed, moueri possessionibus, amicissimis sedibus, ac dijs penatibus, negant oportere. at si est priuatus ager Recentoricus; quid eum excipis? sin autem publicus; quæ est ista æquitas, ceteros, etiam si priuati sint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, quem qui possident, publicum esse fateantur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione ualuerunt: ceteri agri omnes, qui ubique sunt, sine ullo delectu, sine populi R. notione, sine iudicio senatus decemuiris addicentur. Atque etiam est alia superiore capite, quo omnia ue

neunt, quæstuosa exceptio: quæ tegit eos agros, de quibus fœdere cautum est. audiuit, hanc rem non a me, sed ab alijs agitari sæpe in senatu, nonnunquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima regem Hiempsalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; & tamen postea per C. Cottam consulem cautum esse fœdere. hoc quia uos fœdus non iusseritis, ueretur Hiempsal ut satis firmum sit, & ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur uestrum iudicium: fœdus totum excipitur, comprobatur. quòd minuit auctionem decemuiralem, laudo: quòd regi amico cauet, non reprehendo: quòd non gratis fit, indico. uolitat enim ante oculos istorum Iuba, regis filius, adolescens non minus bene nummatus, quàm bene capillatus. Vix iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscunque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quæstionem de clarissimis uiris, qui populi R. bella gesserunt, iudiciumque de pecunijs repetundis ad decemuiros translatum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantæ cuiusque manubiæ fuerint, quid relatum, quid residuum sit. in posterum uero lex hæc imperatoribus uestris constituitur, ut, quicunque de prouincia decesserit, apud eosdem decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri

coro-

coronarij, profiteatur. Hic tamen uir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iſte amor tam improuiſus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur prope nominatim; cuius iudicium, legumq. datio, captorum agrorum ipſius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciam, ſed in ipſa caſtra decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima poteſtate, et iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatorium, quod ſemper omnibus imperatoribus eſt conſeruatum, ſoli eripitur: is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quæri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio iſto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam ſi eſt æquum, prædas, ac manubias ſuas imperatores non in monumenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, ſed ad decemuiros, tanquam ad dominos, reportare: nihil ſibi appetit præcipue Pompeius, nihil; uult ſe in communi, atque in eodem, quo ceteri, iure uerſari. ſin eſt iniquum, Quirites, ſi turpe, ſi intolerandum, hos decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs conſtitui, qui non modo reges, atque exterarum nationum homines, ſed etiam imperatores noſtros excutiant: non mihi uidétur honoris cauſſa excipere Pompeium, ſed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam ceteri, ferre non poſſit. Pompeius autem, cum hoc animo ſit, ut, quidquid uobis placeat, ſibi ferendum putet; quod uos ferre non poteritis, id, profe-

cto

cto perficiet, ne diutius inuiti ferre cogamini. Veruntamen cauet, ut, si qua pecunia post nos consules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea decemuiri utantur. noua porro uectigalia uidet ea fore, quæ Pompeius adiunxerit. ita, remissis manubijs, uectigalibus, eius uirtute partis, se frui putat oportere. Parta sit pecunia, Quirites, decemuiris tanta, quanta sit in terris: nihil prætermissum, sed omnes urbes, agri, regna denique, postremo etiam uectigalia uestra uenierint: accesserint in cumulum manubiæ uestrorum imperatorum: quantæ, & quàm immanes diuitiæ decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita potestate rerum omnium quærantur, uidetis. Cognoscite nunc alios immensos, atque intolerabiles quæstus; ut intelligatis, ad certorum hominum importunam auaritiam hoc populare legis agrariæ nomen esse quæsitum. Hac pecunia iubet agros emi, quò deducamini. Non consueui homines appellare asperius, Quirites, nisi lacessitus. uelim fieri posset, ut a me sine contumelia nominarentur ij, qui se decemuiros sperant futuros: iam uideretis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarum potestatem permitteretis. sed, quod ego non dum statuo mihi esse dicendum, uos tamen id potestis cum animis uestris cogitare. unum hoc certe uideor mihi uerissime posse dicere. tum cum haberet hæc resp. Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines non solum honoribus populi, rebusq. gestis, uerum etiam patientia paupertatis ornatos; & tum

cum erant Catones, Phili, Lælij; quorum ſapientiam, temperantiamq. in publicis, priuatisq., forenſibus, domeſticisq. rebus perſpexeratis: tamen huiuſcemodi res commiſſa nemini eſt, ut idem iudicaret, & uenderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq. agros uectigales populi R. abalienaret; &, cum ſummam tantæ pecuniæ nullo teſte ſibi ipſe ex ſua uoluntate feciſſet, tum denique emeret a quibus uellet, quod uideretur. committite uos nunc, Quirites, his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc decemuiratum ſuſpicamini: reperietis, partem eſſe eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad conſumendum nihil ſatis eſſe uideatur. Hic ego iam illud, quod expeditiſſimum ſit, ne diſputo quidem, Quirites, non eſſe hanc nobis a maioribus relictam conſuetudinem, ut emantur agri a priuatis, quò plebs publice deducatur: omnibus legibus agris publicis priuatos eſſe deductos: huiuſcemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno pl. exſpectaſſe: hanc uero emendi, et uendendi quæſtuoſiſſimam, ac turpiſſimam mercaturam, alienam actione tribunicia, alienam dignitate populi R. ſemper putaui. Libet agros emi. primum quæro quos agros? & quibus in locis? nolo ſuſpenſam & incertam plebem R. obſcura ſpe & cæca exſpectatione pendere. Albanus ager eſt, Setinus, Priuernas, Fundanus, Veſtinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Caſſinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliſcus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Alliſanus, Trebulanus.

bulanus. habes tantam prcuniam, qua hosce omnes agros, & ceteros horum similes non modo emere, uerum etiam coaceruare possis: cur eos non definis, neque nominas? ut saltem deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quantum tibi in emendis, et in uendendis rebus committendum putet. Definio, inquit, Italiam. satis certa regio. etenim quantulum interest, utrum in Massici radices, an in Italiã alioue deducamini? Age uero, definis locum: quidnam agri? Vero, inquit; qui arari, aut coli possit. Qui possit arari, inquit, aut coli, non qui aratus, aut cultus sit. utrum hæc lex est, an tabula Veratianæ auctionis? in qua scriptũ fuisse aiunt: iugera CC, in quibus oliuetum fieri potest: iugera CCC, ubi institui uineæ possunt. hoc tu emes ista innumerabili pecunia, quod arari aut coli possit? quod solum tam exile, & macrum est, quod aratro perstringi non possit? aut quod est tam asperum saxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? Iccirco, inquit, agros nominare non possum, quia tangam nullum ab inuito. Hoc quoque multo est quæstuosius, quàm si ab inuito sumeret. inibitur enim ratio quæstus de uestra pecunia; & tum denique ager emetur, cum idem expediet emptori, & uenditori. Sed uidete uim legis agrariæ. ne ij quidem, qui agros publicos possident, decedent de possessione, nisi erunt deducti optima cõdicione, et pecunia maxima. conuersa ratio. antea, cum erat a tribuno pl. mentio legis agrariæ facta, continuo, qui agros publicos, aut qui possessiones inuidio-

ſas tenebant, pertimeſcebant: hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. quàm multos enim, Quirites, exiſtimatis eſſe, qui latitudinem poſſeſſionum tueri, qui inuidiá Syllanorum agrorum ferre non poſſint? qui uendere cupiant, emptores non reperiant? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paullo ante diem noctemq. tribunicium nomen horrebant, ueſtram uim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimeſcebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos inuidiæ, plenos periculi, quanti ipſi uelint, decemuiris tradant. Atque hoc carmen hic tribunus pl. non uobis, ſed ſibi intus canit. habet ſocerum uirum optimum, qui tantum agri in illis reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic ſubuenire uult ſuccumbenti, iam oppreſſo, Syllanis oneribus graui, ſua lege, ut liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere. Et uos non dubitatis, quin uectigalia ueſtra uendatis, plurimo maiorum ueſtrorum ſanguine, et ſudore quæſita, ut Syllanos poſſeſſores diuitijs augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum ſpectant, Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiunt, alterum propter uaſtitatem. Syllanus ager, a certis hominibus latiſſime continuatus, tátam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. ſtridorem unum perferre non poſſit. hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. Alterum genus agrorum, propter ſteri

litatem incultum, propter pestilentiam uastum, atque desertum, emetur ab ijs, qui eos uident sibi esse, si non uendiderint, relinquendos. Et nimirum istud est, quod ab hoc tribuno pl. dictum est in senatu, urbanam plebem nimium in rep. posse. exhauriendam esse. hoc enim uerbo est usus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorum ciuium genere loqueretur. Vos uero, Quirites, si me audire uultis, retinete istam possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, festorum dierum, ceterorum omnium commodorum. nisi forte mauultis, relictis his rebus, atque hac luce reip. in Sipontina siccitate, aut in Salapinornm pestilentiæ finibus, Rullo duce, collocari. At dicat, quos agros empturus sit: ostendat, & quid, & quibus daturus sit. ut uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos potestis, quæso, concedere? Quanquam illud est egregium, quòd hac lege ante omnia ueneunt, ante pecuniæ coguntur, & coaceruantur, quàm gleba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. Quæro, si, qui uelint uendere, non fuerint; quid pecunia fiet? referre in ærarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemuiri tenebunt; uobis ager non emetur. uectigalibus abalienatis, socijs uexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. Facile, inquit, adducentur pecuniæ magnitudine, ut uelint uendere. Ergo ea lex est, qua nostra uendamus, quan-

ti possumus; aliena emamus, quanti possessores uelint. Atque in hos agros, qui hac lege empti sint, colonias ab ijs decemuiris deduci iubet. Quid? omnisne eiusmodi locus est, ut nihil intersit reip. colonia deducatur in eum locum, nec ne: an est locus, qui coloniam postulet, est qui plane recuset? quo in genere, sicut in ceteris reip. partibus, est operæpretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt, ut esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperij uiderentur. Hi deducent colonias in eos agros, quos emerint. etiamne, si reip. non expediat? Et in quæ loca præterea uidebitur. quid igitur est caussæ, quin coloniā in Ianiculum possint deducere. & suum præsidium in capite, atque ceruicibus uestris collocare? Tu non definias, quot colonias, in quæ loca, quo numero colonorum, deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præsidio, quo uelis? populi R. uectigalibus, atque omnibus copijs ipsum populū R. coerceas? opprimas? redigas in istam decemuiralem ditionem, ac potestatem? Vt uero totam Italiam suis præsidijs obsidere, atque occupare cogitet, quæso, Quirites, cognoscite. Permittit decēuiris ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant, quos uelint: ijsq. colonis agrū dari iubet. nū obscure maiores opes, quàm libertas uestra pati potest, et maiora præsidia quæruntur? num obscure regnum constituitur? num obscure libertas uestra tollitur? nam cum ijdem

omnem

omnem pecuniam, maximam multitudinem, id est totam Italiam, suis opibus obtinebunt, ijdem uestram libertatem suis præsidijs & colonijs interclusam tenebunt: quæ spes tandem, quæ facultas recuperandæ uestræ libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege diuidetur, orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem amplissimam, atque ornatissimam. atqui quid ad hæc possumus dicere? De commodo uestro prius dicam, Quirites: deinde ad amplitudinem, & dignitatem reuertar: ut, si quis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne, quid exspectet; si quem rei dignitas commmouet, ut huic simulatæ largitioni resistat. ac primum de oppido dicam; si quis est forte, quem Capua magis, quàm Roma delectat. Quinque millia colonorum Capuam scribi iubet. ad hunc numerum quingenos sibi singuli sument. quæso nolite uosmet ipsos consolari: uere, & diligenter considerate. Num uobis, aut uestri similibus, integris, quietis, otiosis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus uobis, aut maiori uestrum parti: quanquam me uester honos uigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omnes reip. partes intueri iubet; tamen paullisper, si ita commodum uestrum feret, conniuebo. sed si quinque hominum millibus, ad uim, facinus, cædemq. delectis, locus, atque urbs, quæ bellum facere atque instruere possit, quæritur: tamen ne patiemini, uestro nomine contra uos firmari opes, armari præsidia, urbes, agros, copias com-

parari? nam agrum quidem Campanum, quem uobis ostentant, ipsi concupiuerunt: deducent suos, quorum nomine ipsi teneant, & fruantur: coement præterea: ista dena iugera continuabunt. nam si dicent, per legem id non licere: ne per Corneliam quidem licet: at uidemus (ut longinqua mittamus) agrum Prænestinum a paucis possideri. neque istorum pecunijs quidquam aliud deesse uideo, nisi eiusmodi fundos, quorum subsidio familiarum magnitudines, & Cumanorum, ac Puteolanorum prædiorum sumptum sustinere possint. Quòd si uestrum cōmodum spectat; ueniat, & coram mecum de agri Campani diuisione dusputet. Quæsiui ex eo kalendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum esset distributurus. respondit, a Romilia tribu se initium esse facturum. primū, quæ est ista superbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuū negligatur? ante rusticis detur ager, qui habent, quàm urbanis, quibus ista agri spes, & iucunditas ostenditur? aut, si hoc ab se dictum negat, & satisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena describat, a Suburana usque ad Arniensem nomina uestra proponat. si, non modo dena iugera dari uobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanum, intelligetis: tamen ne uexari remp. contemni maiestatem populi R. deludi uosmet ipsos diutius a tribuno pl. patiemini? Quòd si posset ager iste ad uos peruenire; non ne eum tamen in patrimonio uestro remanere malletis? unum ne fundum

dum

dum pulcherrimum populi R. caput uestræ pecuniæ, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, solatium annonæ, disperire patiemini? an obliti estis, Italico bello, amissis ceteris uectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, cetera illa magnifica populi R. uectigalia perleui sæpe momento fortunæ, inclinatione temporis, pendere? quid nos Asiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia transmarina uectigalia iuuabunt, tenuissima suspicione prædonum, aut hostium iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiusmodi est, ut domi sit, & omnibus præsidijs oppidorum tegatur; tum neque bellis infestum, nec fructibus uarium, nec cælo ac loco calamitosum esse solet. Maiores nostri non solum id, quod de Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod ei tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerunt. qua de caussa nec duo Gracchi, qui de plebis R. commodis plurimum cogitauerunt; nec L. Sylla, qui omnia sine ulla religione, quibus uoluit, est dilargitus, agrum Campanum attingere ausus est. Rullus extitit, qui ex ea possessione remp. dimoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deiecisset. quem agrum nunc prætereuntes uestrum esse dicitis; et quem per iter qui faciunt, externi homines uestrum esse audiunt: is, cum erit diuisus, neque erit, neque uester esse dicetur. At qui homines possidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad seditionem parati; qui, simulac decem-

uiri

uiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad cædem esse possint. deinde ad paucos, opibus, & copijs affluentes, totum agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas a maioribus pulcherrimas uectigalium sedes, armis captas, accepistis, gleba nulla de paternis, atque auitis possessionibus relinquetur. ac tantum intererit inter uestram, & priuatorum diligentiam, quòd, cum a maioribus nostris P. Lentulus, is qui princeps senatus, in ea loca missus esset, ut priuatos agros, qui in publicum Cápanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundum cuiusdam emere potuisse; eumque, qui nollet uendere, ideo negasse se adduci posse uti uenderet, quòd, cum plures fundos haberet, ex illo solo fundo nunquam malum nuncium audisset. Ita ne uero? priuatum hæc caussa commouit; populum R. ne agrum Campanum priuatis gratis, Rullo rogante, tradat, non commouebit? atqui idem populus R. de hoc uectigali potest dicere, quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos uobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hispaniarum uectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorum M'. Aquillius etiam mutuum frumentum dedit: at ex hoc uectigali nunquam malus nuncius auditus est. cetera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. Deinde, in hac assignatione agrorum ne illud quidem dici potest, quod in ceteris, agros desertos a plebe, atque a

cultura hominum liberorum esse non oportere. sic enim dico; si Campanus ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, non constitui, & colloca ri. totus enim ager Campanus colitur, & possidetur a plebe, & a plebe optima, & modestissima: quod genus hominum optime moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola tribuno funditus eijcitur. atque illi miseri, nati in illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quò se subito conferant, non habebunt: his robustis, & ualentibus, & audacibus decemuirum satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. & ut uos nunc de uestris maioribus prædicatis, hunc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic uestri posteri de uobis prædicabũt, hunc agrũ patres nostri, acceptum a patribus suis, pe diderunt. Equidem existimo, si iam campus Martius diuidatur, & unicuique uestrum, ubi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscue toto, quàm proprie parua frui parte malletis. Quare, etiam si ad uos esset singulos aliquid ex hoc agro peruenturum, qui uobis ostenditur, alijs comparatur: tamen honestius eum uos uniuersi, quàm singuli, possideretis. nunc uero, cum ad uos nihil pertineat, sed paretur alijs, eripiatur uobis: non ne accerrime, tanquam armato hosti, sic huic legi pro uestris agris resistetis? Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera. Qua si uero paullum differat ager Campanus a Stellati. et multitudo, Quirites, quæritur, qua illa oppida omnia

nia compleantur. nam dixi antea, lege permitti, ut, quæ uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis suis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum opprriment: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis præsidijs deuincient: Puteolos uero, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure libertateq. utuntur, totos nouo populo, atque aduenticijs copijs occupabunt. tunc
* illud exsilium Campanæ coloniæ, uehementer huic imperio timendum, Capuam a decemuiris inferetur: tunc contra hác Romam, communem patriam omnium nostrum, illa altera Roma quæretur. in id oppidum homines nefarij remp. nostram transferre conantur, quo in oppido maiores uestri nullam omnino remp. esse uoluerunt: qui tres solum urbes in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerunt posse imperij grauitatem, ac nomen sustinere. deleta Carthago est, quòd cum hominum copijs, tum ipsa natura, ac loco, succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis insulis populi R. uidebatur. Corinthi uestigium uix relictum est: erat enim posita in angustijs, atque in faucibus Græciæ, sic, ut terra claustra locorum teneret, & duo maria, maxime nauigationi diuersa, pæne coniungeret, cum pertenui discrimine separarentur. hæc, quæ procul erant a conspectu imperij, non solum afflixerunt, sed etiam, ne quando recreata exurgere, atque erigere se possent, funditus, ut dixi, sustulerunt. de Capua multum

tum est et diu consultum. extant litteræ, Quirites, publice: sunt S.C. complura. statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, magistratus, publicum ex illa urbe consilium sustulissent, imaginem reip. nullam reliquissent, nihil fore quòd Capuam timeremus. itaque hoc perscriptum in monumentis ueteribus reperietis: ut esset urbs, quæ res eas, quibus ager Campanus coleretur, suppeditare posset; ut esset locus comportandis, condendisq. fructibus; ut aratores, cultu agrorum defessi, urbis domicilijs uterentur; iccirco illa ædificia non esse deleta. uidete, quantum interuallum sit interiectum inter maiorum nostrorum consilia, & inter istorum hominum dementiam, illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas rusticorum, cællam atque horreum Campani agri esse uoluerũt: hi, expulsis aratoribus, effusis ac dissipatis fructibus uestris, eandem Capuam sedem nouæ reip. constituunt, molem contra ueterem remp. comparant. quòd si maiores nostri existimassent, quenquam in tam illustri imperio, & tam præclara populi R. disciplina M. Bruti, aut P. Rulli similem futurum: (hos enim nos duos adhuc uidimus, qui hanc remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquissent. uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam si senatum, & magistratum sustulissent, agrumq. ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerent, atque qui ante omnia commutarent, quàm nos audire possemus; hic uero, in oculis senatus, populiq. R. nihil posse existere, quod non ante extingui

tingui

tingui, atque opprimi posset, quàm plane exortum, ac natum esset. neque uero ea res fefellit homines diuina mente, & consilio præditos. nam post Q. Fuluium, Q. Fabium cos. quibus consulibus Capua deuicta, atque capta est, nihil est in ea urbe contra hanc remp. non dico factum, sed omnino cogitatum. multa postea bella gesta cum regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & ceteris: multa præterea grauia, Carthaginiensium, Corinthium, Numantinum: multæ in hac rep. seditiones domesticæ, quas prætermitto: bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisq. bellis Capua non modo non obfuit, sed oportunissimam se nobis præbuit, & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac sedibus suos recipiendos. homines non inerant in urbe, qui malis concionibus, turbulentis S.C. iniquis imperijs remp. miscerent, & rerum nouarum caussam aliquam quærerent. neque enim concionandi potestas erat cuiquam, nec consilij capiundi publici: non gloriæ cupiditate efferebantur: propterea quòd, ubi honos publice non est, ibi gloriæ cupiditas esse non potest: non contentione, non ambitione discordes. nihil enim supererat, de quo certarent; nihil, quod contra peterent; nihil, ubi dissiderent. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimum, & desidiosissimum otium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt, quòd urbem ex

Italia

Italia pulcherrimam non sustulerunt: & multum in posterum prouiderunt, quòd, neruis urbis omnibus exectis, urbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerunt. Hæc consilia maiorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, & P. Rullo uisa sunt: neque te P. Rulle omina illa M. Bruti, atque auspicia a simili furore deterrent. nam & ipse, qui deduxit, & qui magistratum Capuæ, & Leocreanti ceperunt, & *
qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt. Et quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionem, commemorabo id, quod egomet uidi cum uenissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, prætoribus: ut intelligatis, quantam locus ipse afferat superbiam: quæ paucis diebus, quibus illò colonia deducta fuit, perspici atque intelligi potuit. Nam primum, id quod dixi, cum ceteris in colonijs duumuiri appellentur, hi se prætores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem attulisset, nonne arbitramini paucis annis fuisse consulum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed, ut hic prætoribus anteeunt, cum fascibus duobus. erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab his prætoribus de tribunali, sicut a nobis consulibus de consilij sententia probatis, ad præconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde patres conscripti uocabantur. Iam uero, uultum Considij uidere, ferendum uix erat. quem hominem ut

grandi

grandi macie torridum, Romæ cótemptum, abiectum uidebamus, hunc Capuæ Campano supercilio, ac regio spiritu cum uideremus, Magios, Blossios mihi uidebar illos uidere, ac Iubelios. Iam uero, qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplasia quæ cócursatio percontantium, quid prætor edixisset? ubi cenaret? quid enunciasset? nos autem, hinc Roma qui ueneramus, iam non hospites, sed peregrini, atque aduenæ nominabamur. Hæc qui prospexerint, maiores nostros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos a nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos, quæso, perspicite, atque cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam a stirpe generis, ac seminis, quàm ex ijs rebus, quæ ab ipsa natura loci, et a uitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginienses fraudulenti, & mendaces, non genere, sed natura loci, quòd, propter portus suos, multis & uarijs mercatorum & aduenarum sermonibus ad studium fallendi studio quæstus uocabantur. Ligures montani, duri, atque agrestes: docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, & magno labore quæsitum. Campani semper superbi bonitate agrorum, & fructuum, magnitudine urbis, salubritate, descriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omnium rerũ affluẽtia primum illa nata sunt; arrogantia, qua a maioribus nostris alterum Capua consulem postulauit; deinde ea luxuries, quæ ipsum Hannibalem, armis etiam tum inuictum, uoluptate uicit.

uicit. Huc isti decemuiri cum I ↄ ↄ *colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, sex pontifices constituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus positam, & conuallibus; cœnaculis sublatam, atque suspensam, non optimis uijs, angustissimis semitis, præ sua Capua, planissimo in loco explicata, ac præ illis semitis irridebunt, atque contemnent. agros uero, Vaticanum, & Pupiniam, cum suis optimis, atque uberibus campis conferendos scilicet putabunt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per risum, ac per iocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipsum hercle Lanuuium, Ariciam, Tusculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeijs, Nuceria non comparabunt. quibus illi rebus elati, et inflati, fortasse non continuo, sed certe si paullum assumpserint uetustatis, ac roboris, non continebuntur; progredientur longius, efferentur. singularis homo priuatus, nisi magna sapientia præditus, uix facile sese regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs, continet: ne dum isti, ab Rullo, & Rulli similibus conquisiti, atque electi, coloni Capuæ, in domicilio superbiæ, atque in sedibus luxuriæ collocati, non statim conquisituri sint aliquid sceleris, & flagitij: immo uero etiam hoc magis, quàm illi ueteres, germaniq. Campani, quòd in uetere fortuna illos natos & educatos nimiæ tamen rerum omnium copiæ deprauabant; hi ex summa egestate in eandem rerum*

abundantia traducti, non solum copia, uerum etiam insolentia commouebuntur. Hæc tu, P. Rulle, M. Bruti sceleris uestigia, quàm monumenta maiorum sapientiæ, sequi maluisti: hæc tu cum istis tuis auctoribus excogitasti, ut uetera uectigalia uenderetis, & expilaretis noua; ut urbi Capuam ad certamen dignitatis opponeretis; ut sub uestrum ius, iurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbem subiungeretis; ut, cum omnem pecuniam ex ærario exhausissetis, ex uectigalibus redegissetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus nostris coegissetis, tamen omnes uobis pecunias ad nutum uestrum penderent; ut ijdem partim inuidiosos agros a Syllanis possessoribus, partim desertos ac pestilentes a uestris necessarijs, a uobismet ipsis emptos, quanti uelletis populo R. induceretis; ut omnia municipia, coloniasq. Italiæ nouis colonis occuparetis; ut, quibuscunque in locis uobis uideretur, ac quàm multis uideretur, colonias collocaretis; ut omnem remp. uestris militibus, uestris urbibus, uestris præsidijs cingeretis, atque oppressam teneretis; ut ipsum Cn. Pompeium, cuius præsidio sæpissime populus R. contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues uictor euasit, proscribere, atque horum conspectu priuare possetis; ut nihil auro & argento uiolari, nihil numero, * & suffragijs declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod non uos oppressum, atque ereptum teneretis; ut uolitaretis interea per gentes, per regna omnia

nia cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in castra Cn. Pompeij, atque ipsa castra, si commodum uobis esset, uenderetis; ut interea magistratus reliquos, legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis; ut nemo ad populum R. uos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non consul coercere, non tribunus pl. retinere posset. hæc ego uos concupisse, pro uestra stultitia, atque intemperantia, non miror; sperasse me consule assequi posse, demiror. nam cum omnium consulum grauis in rep. custodienda cura, ac diligentia debet esse, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, sed in campo sunt consules facti. nulli populo R. pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditum est: a me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. quemadmodum, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei commendarunt: sic, si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me a uobis deprecentur. quare, modo ut uita suppetat; quam, ego sum is, qui possim ab istorum scelere, insidijsq. defendere; polliceor hoc uobis, Quirites, bona fide: remp. uigilanti homini, non timido; diligenti, non ignauo, commisistis. ego is consul, qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorrescam? qui sæpe & sine caussa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum sit, si tribunus pl. duci iussisset? ego, non dum uestris armis armatus, insignibusq. amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi posse, uobisq. auctoribus impro

bitati hominis resistere: nunc uerear, ne resp. tantis munita præsidijs, ab istis uinci, aut opprimi possit? si antea timuissem, hac concione, hoc populo certe non uererer. quis enim unquam tam secunda concione legem agrariam suasit, quàm ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac non disturbare, atque peruertere. ex quo intelligi Quirites potest, nihil esse tam populare, quàm id, quod ego uobis in hunc annum consul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. quæ nobis designatis timebatis; ea ne accidere possent, consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non modo uos eritis in otio, qui semper esse uolueratis, uerum etiam istos, quibus otiosi negotium facessimus, otiosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiæ ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent: uos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, honos in iudicijs, & æquitate magistratuum, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam etsi ij, qui propter desidiam in otio uiuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso otio, quo uos fortunam regitis, hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, * non ut quæsitum, sed uita partum otium tenueritis. quòd ego & concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus, quos in consulatu inimicos esse & animis, & corporis actibus prouidi omnibus prospexi, & sane reuocaui: idem tribunis * pl. denunciaui, ne quid turbulenti me consule conflarent. summum, & firmissimum est illud communibus

fortu-

fortunis præsidium, Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro salute uestra præbuistis, tales reliquis temporibus reip. præbeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me esse perfecturum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuersos in consule deligendo plurimum uidisse fateantur.

DE LEGE AGRARIA, CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TIB. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVII.

C OMMODIVS *fecissent tribuni pl. Quirites, si, quæ apud uos de me deferunt, ea coram potius me præsente dixissent. nam & æquitatem uestræ disceptationis, & consuetudinem superiorum, & ius suæ potestatis retinuissent. sed quoniam adhuc præsens certamen, contentionemq. fugerunt; nunc, si uidetur eis, in meam concionem prodeant; &, quò prouocati a me uenire noluerunt, reuocati saltem reuertantur. Video quosdam, Quirites, strepitu significare nescio quid, & non eosdem uultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc concionem mihi retulisse. quare a uobis, qui nihil de me credidistis, ut eam uoluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: a uobis autem, quos leuiter immuta-*

tos esse sentio, paruam exigui temporis usuram bonæ de me opinionis postulo, ut eam, si, quæ dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter, hoc ipso in loco depositam, atque abiectam relinquatis. Completi sunt animi, auresq. uestræ, Quirites, me gratificantem septem tyrannis, ceterisq. Syllanarum assignationum possessoribus, agrariæ legi, & commodis uestris obsistere. hæc si qui crediderunt, illud prius crediderint necesse est, hac lege agraria, qua promulgata sit, adimi Syllanos agros, uobisq. diuidi, aut denique minui priuatorum possessiones, ut in eas uos deducamini. si ostendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentissime confirmari, atque sanciri; si doceo, agris iis, qui a Sylla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, ut facile appareat eam legem non a uestrorum commodorum patrono, sed a Valgii genero esse conscriptam: num quid est caussæ, Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam uestram diligentiam prudentiamq. despexerit? Caput est legis XL. de quo ego consulto, Quirites, neque apud uos ante feci mentionem, ne aut refricare obductam iam reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alienissimo tempore nouæ dissensionis commouere; neque uero nunc ideo disputabo, quòd hunc statum reip. non magnopere defendendum putem, præsertim qui otii, & concordiæ patronum me in hunc annum reip. professus sim; sed ut doceã

Rullum, posthac in ijs saltem tacere rebus, in quibus de se, & de suis factis taceri uelit. Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq. legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sylla tulit, ut omnia, quæcunque ille fecisset, essent rata. nam cum ceteris in ciuitatibus, tyrannis institutis, leges omnes extinguantur, atque tollantur: hic reip. tyrannum lege constituit. est inuidiosa lex, sicut dixi; ueruntamen habet excusationem. non enim uidetur hominis lex esse, sed temporis. quid, si est hæc multo impudentior? nam Valeria lege, Cornelijsq. * *legibus, cum eripitur, cum datur, coniungitur impudens gratificatio cum acerba iniuria: sed tamen habet in illis legibus spem non nullam ille, cui ademptus est; aliquem scrnpulum, cui datus est: Rulli cautio est hæc:* QVAE POST C. MARIVM, CN. PAPIRIVM COS. *Quàm procul a suspicione fugit, quòd eos consules, qui aduersarij Syllæ maxime fuerunt, potissimum nominauit. si enim Syllam dictatorem nominasset, perspicuum fore, & inuidiosum arbitratus est. sed quem uestrum tam tardo ingenio fore putauit, cui, post eos consules Syllam dictatorem fuisse, in mentem uenire non posset? quid ergo ait Marianus tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiam rapit?* QVAE POST MARIVM ET CARBONEM. *Agros, ædificia, lacus, stagna, loca, possessiones: cælum, & mare prætermisit, cetera complexus est.* PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT.

A quo, Rulle? post Marium & Carbonem cos. quis assignauit? quis dedit? quis concessit, præter Syllam? EA OMNIA EO IVRE SINT. *Quo iure? labefactat uidelicet nescio quid: nimium acer, nimium uehemens tribunus plebis Syllana rescindit.* VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. *Etiam ne meliore, quàm paterna, & auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit, Corneliæ leges non sanciunt, Sylla ipse non postulat. si isti agri partem aliquam iuris, aliquam similitudinem propriæ possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est tam impudens istorum, quin agi secum præclare arbitretur. tu uero, Rulle, quid quæris? quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum? sed ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit, siue ager Irpinus, (totum enim possidet) quàm meus paternus auitusq. fundus Arpinas. id enim caues. optimo enim iure ea sunt profecto prædia, quæ optima condicione sunt: libera meliore iure sunt, quàm serua. capite hoc omnia, quæ seruiebant, non seruient: soluta meliore in caussa sunt, quàm obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur: immunia commodiore condicione sunt, quàm illa, quæ pensitant. ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: si a Sylla mihi datus esset, Rulli lege non penderem. Video uos, Quirites, sicuti res ipsa cogat, commoueri, uel legis, uel orationis impudentia; legis, quæ ius me-*

melius Syllanis prædijs constituat, quàm paternis; orationis, quæ eiusmodi caussa insimulare quenquam audeat, rationes Syllæ nimium uehementer defendere. At si illa solum sanciret, quæ a Sylla essent data, tacerem, modo ipse se Syllanum esse confiteretur: sed non modo illis cauet, uerum etiam aliud quoddam genus donationis inducit; & is, qui a me Syllanas possesiones defendi criminatur, non eas solum sanit, uerum ipse nouas assignationes instituit, & repentinus Sylla nobis exoritur. nam attendite, quantas concessiones agrorum hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. Patior, audio: quid deinde? POSSESSA. Hoc tribunus pl. promulgare ausus est, ut, quod quisque post Marium, & Carbonem cõsules possidet, id eo iure teneret, quod optimo priuatum? etiamne, si ui eiecit? etiam ne, si clam, si precario uenit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, caussæ possessionum, prætorum interdicta tollentur. non mediocris res, neque paruum sub hoc uerbo furtum, Quirites, latet. sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neque uenditi, qui a paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos, inquam, agros, quos Sylla nemini dedit, Rullus non uobis assignare uult, sed eis condonare, qui possident. Caussam quæro, cur ea, quæ maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia quæsiuerunt, uenire patiamini; cum ea, quæ uestra

sunt,

sunt, condonari possessoribus eadem lege uideatis? Iam totam legem intelligitis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, ad Syllanæ assignationis rationes esse acommodatissimam. nam socer huius uir multum bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de generi impudentia disputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque se Syllanum esse dissimulat: hic, ut ipse habeat, quod non habet, quæ dubia sunt, per uos sancire uult: &, cum plus appetat, quàm ipse Sylla, quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminatur. Habet agros non nullos, inquit, socer meus, desertos, atque longinquos: uendet eos mea lege, quanti uolet. habet incertos, ac nullo iure possessos: confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Casinati optimos, fructosissimos continuauit, cum usque eò uicinos proscriberet, quoad oculos continuando, ex multis prædijs unam fundi regionem formamq. perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. Et quoniam, qua de caussa, & quorum caussa ille hoc promulgauit, ostendi; doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariæ legi resisto. siluam Scantiam uendis: resp. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos estis in possessione: non cedo. deinde Italiæ, Siciliæ, ceterarumq. prouinciarum possessiones uenales, ac proscriptas hac lege uideo: uestra sunt prædia, uestræ possessiones: resistam, atque repugnabo, neque patiar a quoquam populum R. de suis possessionibus me consule

ſule dimoueri, præſertim cum uobis nihil quæratur. hoc enim uos in errore uerſari diutius non oportet. num qui ueſtrum ad uim, ad facinus, ad cædem accommodatus eſt? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua ſeruatur: exercitus contra uos, contra libertatem ueſtram, contra Cn. Pompeium conſtituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominem audaciſſimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coram, &, quoniam me in ueſtram concionem, uobis flagitantibus, conuocauerunt, diſſerant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIONIS REO, AD QVIRITES ORATIO XVIII.

E T S I, *Quirites, non eſt meæ conſuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de cauſſa quenque defendam; propterea quòd cum omnibus ciuibus in eorum periculis ſemper ſatis iuſtam mihi cauſſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac defenſione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur eſſe officij mei: propterea quòd quæ iuſtiſſima mihi cauſſa ad hunc defendẽdum eſſe uiſa eſt, eadem uobis ad abſoluendum debet uideri. nam me cum amicitiæ uetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio*

ratio humanitatis, tū meæ uitæ perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendēdum est adhortata: tum uero, ut id studiosissime facerem, salus reip. consulare officium, cōsulatus denique ipse, mihi una uobiscum cum salute reip. commendatus, coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitæq. turpitudo, non denique ueteres, iustæ, grauesq. inimicitiæ ciuium in discrimē capitis uocauerunt: sed, ut illud summum auxilium maiestatis, atque imperijs, quod, nobis a maioribus est traditum, de rep. tolleretur, ut nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil cōsensio bonorum contra pestem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis senectus, infirmitas, solitudoq. tentata est. quamobrem si est boni consulis, cum cuncta auxilia reip. labefactari, conuelliq. uideat, ferre opem patriæ, succurrere saluti, fortunisq. communibus, implorare ciuium fidem, suam salutem posteriorem salute communi ducere: est etiam bonorum, & fortium ciuium, quales uos omnibus reip. temporibus extitistis, intercludere omnes seditionum uias, munire præsidia reip. summum in consulibus imperium, summum in senatu consilium putare; ea qui secutus sit, laude potius, & honore, quàm pœna, & supplicio dignum iudicari. quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus est, studium uero conseruandi hominis commune mihi uobiscum esse debebit. sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculosam, magis ab omnibus

nibus uobis prouidendam, neque a tribuno pl. suscẽptam, neque a consule defensam, neque ad populum R. esse delatam. agitur enim nihil aliud in hac caussa, Quirites, quàm ut nullum sit posthac in rep. publicum consilium, nulla bonorum consensio contra improborum furorem, & audaciam, nullum extremis reip. temporibus perfugium, & præsidium salutis. Quæ cum ita sint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumq. omnium fieri necesse est, ab Ioue Optimo Maximo, ceterisq. dijs, deabusq. immortalibus, quorum ope, & auxilio multo magis hæc resp. quàm ratione hominum, & consilio gubernatur, pacem, ac ueniam peto; precorq. ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius salutem conseruandam, & ad remp. constituendam illuxisse patiantur. deinde uos, Quirites, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro, atque obsecro, quoniam uno tempore uita C. Rabirij, hominis miserrimi, atque innocentissimi, salus reip. uestris manibus, suffragijsq. permittitur, adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in reip. salute sapientiam, quam soletis. Nunc quoniam, T. Labiene, diligentiæ meæ temporis angustijs obstitisti; meq. ex comparato et constituto spatio defensionis in semihoræ curriculum coegisti: parebitur &, quod iniquissimum est, accusatoris condicioni, &, quod miserrimum, inimici potestati. quanquam in hac præscriptione semihoræ patroni mihi partes reliquisti, cõsulis ademisti: propterea quòd ad defendendum pro

pemodum

pemodum satis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Nisi forte de locis religiosis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos esse dixisti, pluribus uerbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est unquam abs te dictum, nisi, a C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitum esse, quid æqui, & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenso longa oratio est expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij, iudicio clarissimo, C. Curtius pro uirtute sua est honestissime liberatus: ipse uero Rabirius non modo in iudiciũ horum criminum, sed ne in tenuissimã quidem suspicionem uerbo est unquam uocatus. An de sororis filio diligentius respondendum est, quẽ ab hoc necatum esse dixisti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quæreretur? quid enim est tam uerisimile, quàm cariorem huic sororis maritũ, quàm sororis filium fuisse? atque ita cariorem, ut alter uita crudelissime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduum quæreretur? An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plura dicenda sunt? cum tanto studio C. Rabirius totius Apuliæ, singulari uoluntate Campaniæ uicinitatis ornetur; cumq. ad eius propulsandum periculum non modo homines, sed prope regiones ipsæ conuenerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quàm ipsius uicinitatis nomen ac termini postulabant. Nam quid ego

ad id longam orationem comparem, quod est in eadem multæ irrogatione perscriptum, hunc nec suæ, nec alienæ pudicitiæ pepercisse? quin etiam suspicor eo mihi semihoram a Labieno præstitutam esse, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam desiderant, intelligis mihi semihoram istam nimium longam fuisse. Illam alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam, atque angustam esse uoluisti: quæ non oratoris ingenium, sed consulis auxilium implorat, & flagitat. nam de perduellionis iudicio, quod a me sublatum esse criminari soles, meũ crimen est, non Rabirij. quòd utinam, Quirites, ego id aut primus, aut solus ex hac rep. sustulissem: utinam, quod ille crimen esse uult, proprium testimonium meæ laudis esset. quid enim optari potest, quod ego mallem, quàm me in consulatu meo carnificem de foro, crucem de campo sustulisse? sed ista laus primum est maiorum nostrorum, Quirites, qui, expulsis regibus, nullum in libero populo uestigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui uestram libertatem non acerbitate suppliciorum infestam, sed lenitate legum munitam esse uoluerunt. Quamobrem uter nostrum tandem, Labiene, popularis est; tune, qui ciuibus R. in concione ipsa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo Martio, comitijs centuriatis, auspicato in loco, crucem ad ciuium supplicium defigi, & constitui iubes: an ego, qui funestari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum

rum populi R. ab illis nefarijs sceleris uestigijs esse di
co; qui castam concionem, sanctum campum, inuiolatū
corpus omnium ciuium R. integrum ius libertatis de
fendo seruari oportere? popularis uero tribunus pl. cu
stos, defensorq. iuris, & libertatis. Porcia lex uir-
gas ab omnium ciuium R. corpore amouit: hic mise-
ricors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium
lictori eripuit: Labienus, homo popularis, carnifici
tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite ciuiū
R. iniussu uestro iudicaretur: hic popularis, a du-
umuiris iniussu uestro non iudicari de ciue R. sed indi-
cta caussa ciuem R. capitis condemnari coegit. Tu mi-
hi etiam legis Porciæ, tu C. Cracchi, tu horum li-
bertatis, tu cuiusquam denique hominis popularis
mentionem facis, qui non modo supplicijs inusitatis,
sed etiam uerborum inaudita crudelitate uiolare li-
bertatem huius populi, tentare mansuetudinē, com-
mutare disciplinam conatus es? nanque hæc tua, quæ
te hominem clementem, popularemq. delectant; I
lictor, colliga manus; quæ non modo huius liberta-
tis, mansuetudinisq. non sunt, sed ne Romuli qui-
dem, aut Numæ Pompilij, sed Tarquinij, superbis-
simi, atque crudelissimi regis: ista sunt cruciatus car
mina, quæ tu, homo lenis, ac popularis, libentissi-
me commemoras: Caput obnubito, arbori infelici su-
spendito. quæ uerba, Quirites, iam pridem in hac
rep. non solum tenebris uetustatis, uerum etiam luce
libertatis oppressa sunt. an uero, si actio ista popula-
ris esset, & si ullam partem æquitatis haberet, aut iu

ris;

ris; C. Gracchus eam reliquiſſet? ſcilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quàm C. Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors eſt, quẽ nunquam uidiſti, quàm illi eius fratris, quicum concordiſſime uixerat: & ſimilis uiri tu ulciſceris patrui mortem, atque ille perſequeretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere uoluiſſet: & par deſiderium ſui reliquit apud populum R. Labienus iſte, patruus ueſter, quiſquis fuit, ac Ti. Gracchus reliquerat. an pietas tua maior, quàm Gracchi? an animus? an conſilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ, ſi in illo minima fuiſſent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omnes uicerit; quantum interuallum tandem inter te atque illum interiectum putas? ſed moreretur prius acerbiſſima morte millies Gracchus, quàm in eius concione carnifex conſiſteret; quem non modo foro, ſed etiam cælo hoc, ac ſpiritu cenſoriæ leges, atque urbis domicilio carere uoluerunt. Hic ſe popularem dicere audet, me alienum a commodis ueſtris? cum iſte omnes & ſuppliciorum, & uerborum acerbitates non ex memoria ueſtra, ac patrum ueſtrorum, ſed ex annalium monumentis, atque ex regum commentarijs conquiſierit; ego omnibus meis opibus, omnibus conſilijs, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & reſtiterim crudelitati. niſi forte hanc condicionem uobis eſſe uultis, quam ſerui, ſi libertatis ſpem propoſitam non haberent, ferre nullo modo poſſent. miſera eſt ignominia iudiciorum publicorum, miſera

multatio bonorum, miserum exsilium: sed tamen in omni calamitate retinetur aliquod uestigium libertatis. mors denique si proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomen ipsum crucis absit non modo a corpore ciuium R. sed etiam a cogitatione, oculis, auribus. harum enim omnium rerum non solum euentus, atque perpessio, sed etiam condicio, exspectatio, mentio ipsa denique indigna ciue R. atque homine libero est. an uero seruos nostros horum suppliciorum omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberabit: nos a uerberibus, ab unco, a crucis denique terrore neque res gestæ, neque acta ætas, neque nostri honores uindicabunt? quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, sed regia, meo cõsilio, uirtute, auctoritate esse depulsum. qua tu in actione quãquam omnia exempla maiorum, omnes leges, omnẽ auctoritatẽ senatus, omnes religiones, atque auspiciorum publica iura neglexisti: tamen a me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istã disceptationẽ. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occisum esse a C. Rabirio L. Saturninum: et id C. Rabirius multorũ testimoniis, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem, si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem caussa concederet, ut possem

hoc prædicare C. Rabirij manu L. Saturninum, hostem populi R. interfectũ. Nihil me clamor iste commouet, sed consolatur; cum indicat esse quosdam ciues imperitos, sed non multos. nunquam, mihi credite, populus R. hic, qui silet, consulem me fecisset, si uestro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto iam leuior est acclamatio. quin continetis uocem, indicem stultitiæ uestræ, testem paucitatis? Libenter, inquam, confiterer, si uere possem, aut etiam si mihi esset integrum, C. Rabirij manu L. Saturninum esse occisum; & id facinus pulcherrimum esse arbitrarer. sed quoniam id facere non possum; confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini caussa C. Rabirium arma cepisse. Quid est, Labiene? quam a me grauiorem confessionem, aut quod in hunc maius crimen exspectas? nisi uero interesse aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, & eum, qui cum telo, occidendi hominis caussa, fuit. si interfici Saturninum nefas fuit: arma sumpta esse contra Saturninum sine scelere non possunt. si arma iure sumpta concedis: interfectum iure concedas, necesse est.

Pauca quædam uidentur deesse.

fit S. C. ut C. Marius, L. Valerius cos. adhiberent tribunos pl. & prætores, quos eis uideretur; operamq. darent, ut imperium populi R. maiestasq. conseruaretur. adhibent omnes tribunos pl. præter Saturninum,

* turninum, præter Glauciam: qui remp. ſaluam eſſe uellent, arma capere, & ſe ſequi iubent. parent omnes. ex ædificijs, armamentarijsq́. publicis arma populo R. C. Mario conſule diſtribuente, dantur. Hic iam, ut omittam cetera, de te ipſo, Labiene, quæro; cum Saturninus Capitolium teneret; armatus eſſet una C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atque ergaſtulo Gracchus; addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum, patruum tuum; in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus cos. poſt cunctus ſenatus, atque ille ſenatus, quem etiam uos ipſi, qui hos patres conſcriptos, qui nunc ſunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc ſenatu detrahere poſſitis, laudare conſueuiſtis; cum equeſter ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrum noſtrorum, atque eius ætatis, quæ tum magnam partem reip. atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat; cum omnes omnium ordinum homines, qui in ſalute reip. ſalutem ſuam repoſitam eſſe arbitrabantur, arma cepiſſent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? de te ipſo, inquam, Labiene, quæro; cum ad arma conſules ex S. C. uocauiſſent; cum armatus M. Aemilius princeps ſenatus in Comitio conſtitiſſet; qui cum ingredi uix poſſet, non ad inſequendum ſibi traditatem pedum, ſed ad fugiendum impedimento fore putabat; cum denique Q. Scæuola confectus ſenectute, præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus, ac debilis, haſtili nixus & animi uim, & infirmitatem corporis oſtenderet; cum L. Metellus, Sér. Galba

ba C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesque, qui tum erant, consulares pro salute communi arma cepissent; cum omnes prætores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Crassus, Q. Mucius, C. Claudius M. Drusus; cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Cassii, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipse P. Seruilius, quo tu imperatore, Labiene, meruisti, cum hic Q. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clarissimi uiri cum consulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrum, inclusum, atque abditum latere in occulto, atque ignauiam suam tenebrarum, ac parietum custodijs tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi se cum tuo patruo, & ceteris ad mortem propter uitæ turpitudinem confugientibus cōgregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis denique omnibus coire non modo salutis, uerum etiam periculi societatem? tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret; consules ad patriæ salutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum uelles? Patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. Quid pater? quicū? quid propinqui uestri, equites R.? quid omnis præfectura, regio, uicinitas uestra? quid ager Picenus

uniuersus, utrum tribunicium furorem, an cõsularem auctoritatem secutus est? equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo prædicas, neminem unquam adhuc de sese esse confessum. nemo est unquam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honestate, sed etiam simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cum Saturnino fateretur. at fuit uester patruus. fuerit, & fuerit nulla desperatione rerum suarum, nullis domesticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ præponeret: iccirco ne oportuit C. Rabirium desciscere a rep. non comparere in illa armata multitudine bonorum? consulum uoci, atque imperio non obedire? atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuisse, ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat instar turpissimæ: cum Saturnino esse, furoris, & sceleris: uirtus, & honestas, & pudor cum consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quòd cum ijs fuerit C. Rabirius, quos, amentissimus fuisset, si oppugnasset; turpissimus, si reliquisset? At C. Decianus, de quo tu sæpe commemoras, quia, cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis Furium accusaret summo studio bonorum omnium, queri est ausus in concione de morte Saturnini, condemnatus est; at Sex. Titius, quòd habuit imaginem L. Saturnini domi suæ, condemnatus est. Statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem esse, & non retinendum in ciuitate, qui hominis hostilem in modum seditiosi imagine aut

mortem eius honeſtaret, aut deſideria imperitorum miſericordia commoueret, aut ſuam ſignificaret imitandæ improbitatis uoluntatem. itaque mihi mirum uidetur, unde hanc tu, Labiene, imaginem, quam habes, inueneris. nam, Sex. Titio damnato, qui iſtam habere auderet, inuentus eſt nemo. quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes: nunquam profecto iſtam imaginem, quæ domi poſita peſtem, atque exſilium Sex. Titio attuliſſet, in Roſtra, atque in concionem attuliſſes; nec tuas unquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sex. Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. ſed in his rebus omnibus imprudentia laberis: cauſſam enim ſuſcepiſti antiquiorem memoria tua: quæ cauſſa ante mortua eſt, quàm tu natus eſſes. qua in cauſſa tute profecto fuiſſes, ſi per ætatem eſſe potuiſſes; eam cauſſam in iudicium uocas. An non intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos ſummi ſceleris arguas; deinde, quot ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in ſummum capitis periculum arceſſas? nam ſi C. Rabirius fraudem capitalem admiſit, quòd arma contra L. Saturninum tulit: huic quidem affert aliquam deprecationem periculi ætas illa, qua tum fuit: Q. uero Catulum, patrem huius, in quo ſumma ſapientia, eximia uirtus, ſingularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa grauitate, illo conſilio, illa prudentia; duos Mucios, L. Craſſum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum præſidio fuit, quorum in hac ciuitate longe maxima

 conſilia,

consilia, atque ingenia fuerunt; ceteros, pari dignitate præditos, custodes, gubernatoresq. reip. quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis, honestissimis uiris, atque optimis ciuibus, equitibus R. dicemus, qui tum una cum senatu salutem reip. defenderunt? quid de tribunis ærarijs, ceterorumq. ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt? sed quid ego de ijs omnibus, qui consulari imperio paruerunt, loquor? de ipsorum consulum fama quid futurum est? L. Flaccum, hominem cum semper in rep. tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio, cærimonijsque, quibus præerat, diligentissimum, nefarij sceleris, ac paricidij mortuũ condemnabimus? adiungemus ad hanc labem, ignominiamq. mortis etiam C. Marij nomen? C. Mariũ, quem uere patrem patriæ, parentem, inquam, uestræ libertatis, atque huiusce reip. possumus dicere, sceleris, ac paricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim si C. Rabirio, quòd ijt ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putauit: quod tandem excogitabitur in eum supplicium, qui uocauit? ac si fides Saturnino data est, quod abs te sæpissime dicitur; non eam C. Rabirius, sed C. Marius dedit; idemq. uiolauit, si in fide non stetit. quæ fides, Labiene, qui potuit sine S. C. dari? adeo ne hospes huiusce urbis, adeo ne ignarus es disciplinæ, consuetudinisq. nostræ, ut hæc nescias? ut peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magistratum gerere uideare? Quid iam ista C. Mario, inquit, nocere possunt, quoniam

niam ſenſu, & uita caret? Ita ne uero? tantis in laboribus C. Marius, periculisq́. uixiſſet, ſi nihil longius, quàm uitæ termini poſtulabant, ſpe, atque animo de ſe, & gloria ſua cogitaſſet? at, credo, cum innumerabiles hoſtium copias in Italia fudiſſet, atque obſidione remp. liberaſſet, omnia ſua ſecum una moritura arbitrabatur. non eſt ita, Quirites: neque quiſquam noſtrum in reip. periculis cum laude, ac uirtute uerſatur, quin ſpe poſteritatis, fructuq́. ducatur. itaque cum multis alijs de cauſſis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi, atque æternæ uidentur eſſe, tum maxime quòd optimi, & ſapientiſſimi cuiuſque animus ita præſentit in poſterum, ut nihil, niſi ſempiternum, ſpectare uideatur. Quapropter equidem & C. Marrij, & ceterorum uirorum ſapientiſſimorum, ac fortiſſimorum ciuium mentes, quæ mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, & ſanctimoniam demigraſſe, teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria non ſecus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandum putare. ac ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent; non minus ſtrenue caperem, quàm illi pro communi ſalute ceperunt. etenim, Quirites, exiguum nobis uitæ curriculum natura circumſcripſit, immenſum gloriæ. quare ſi eos, qui iam de uita deceſſerunt, ornabimus: iuſtiorem nobis mortis condicionem relinquemus. ſed ſi illos, Labiene, quos iam uidere non poſſumus, negligis: ne his quidem, quos uides, conſuli putas oportere? neminem eſſe dico ex ijs omnibus,

qui illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubesq. tum fuerit, quin arma ceperit, quin consules secutus sit. omnes ij, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine, citantur. At occidit Saturninum Rabirius. Vtinam fecisset: non supplicium deprecarer, sed præmium postularem. etenim si Scæuæ, seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est: quod equiti R. præmium dari par fuisset? & si C. Marius, quòd fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis, ac sedibus, præcidi imperarat; quòd in cliuo Capitolino improborum ciuium. *

Desunt non pauca.

IN L. CATILINAM, IN SENATV, ORATIO IX.

QVOVSQVE tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quàm diu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrænata iactabit audacia? nihil ne te nocturnum præsidium Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil

horum ora, uultusq́. mouerunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum conscientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora, o mores. senatus hæc intelligit, consul uidet: hic tamen uiuit: uiuit? immo uero etiam in senatum uenit: fit publici consilij particeps: notat, & designat oculis ad cædem unumquenque nostrum. nos autem uiri fortes satisfacere reip. uidemur, si istius furorem, ac tela uitemus. Ad mortem te, Catilina, duci iussu consulis iam pridem oportebat, in te conferri pestem istam, quam tu in nos omnes iam diu machinaris. an uero uir amplissimus P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum, mediocriter labefactantem statum reip. priuatus interfecit: Catilinam, orbem terræ, cæde, atque incendijs uastare cupientem, nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Seruilius Ahala Sp. Melium, nouis rebus studentem, manu sua interfecit. fuit, fuit ista quondam in hac rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus supplicijs ciuem perniciosum, quàm acerbissimum hostem, coercerent. Habemus S. C. in te, Catilina, uehemens, & graue: non deest reip. consilium, neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico aperte, consules desumus. decreuit quondam senatus, ut L. Opimius consul uideret, ne quid resp. detrimenti caperet: nox nulla intercessit: interfectus est propter

quasdam

quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, auis, maioribus: occisus cum liberis M. Fuluius consularis. simili S. C. C. Mario, & L. Valerio cos. permissa est resp. num unum diem postea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruilium prætorem pœna remorata est? at uero nos uicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. habemus enim eiusmodi S. C. uerum inclusum in tabulis, tanquam in uagina reconditum; quo ex S. C. confestin interfectum te esse, Catilina, conuenit. uiuis, & uiuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio P. C. me esse clementem, cupio in tantis reip. periculis non dissolutum uideri: sed iam me ipsum inertiæ, nequitiaeq. condemno. castra sunt in Italia contra remp. in Etruriæ faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorum, ducemq. hostium intra mœnia, atque adeo in senatu uidetis, intestinam aliquam quotidie perniciem reip. molientem. si te iam, Catilina, comprehendi, si interfici iussero: credo, erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius a me, quàm quisquam crudelius factum esse dicat. uerum ego hoc, quod iam pridem factum esse oportuit, certa de caussa nondum adducor ut faciam. tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. quàm diu quisquam erit, qui te defendere audeat, uiues, & uiues ita, ut nunc uiuis, mul-

tis meis & firmis præsidijs obsessus, ne commouere te contra remp. possis: multorum te etiam oculi, & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atque custodient. etenim quid est, Catilina, quod iam amplius exspectes, si neque nox tenebris obscurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus continere uocem coniurationis tuæ potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere cædis, atque incendiorum: teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quæ etiam mecum licet recognoscas. Meministine, me ante diem XII. kal. Nou. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. kal. Nou. C. Manlium, audaciæ satellitem atque administrum tuæ? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerum, id quod multo magis est admirandum, dies? dixi ego idem in senatu, cædem te optimatum contulisse in ante diem V. kal. Nou. tum cum multi principes ciuitatis Romæ, non tam sui conseruandi, quàm tuorum consiliorum reprimendorum caussa, profugerunt. num infitiari potes, te illo ipso die, meis præsidijs, mea diligentia circumclusum, commouere te contra remp. non potuisse? cum tu, discessu ceterorum, nostra tamen, qui remansissemus, cæde contentum te esse dicebas. Quid, cum, te Præneste kal. ipsis Nou. occupaturum nocturno impetu esse confideres? sensisti ne illam coloniam meo iussu, meis præsidijs, custodijs, uigilijs es-

*ſe munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas,
quod ego non modo audiam, ſed etiam uideam, pla
neq́. ſentiam. recognoſce tandem mecum noctem il-
lam ſuperiorem: iam intelliges multo me uigilare a-
crius ad ſalutem, quàm te ad perniciem reip. Dico te
priori nocte ueniſſe inter falcarios, (non agam obſcu
re) in M. Lœcæ domum, conueniſſe eodem complu-
res eiuſdem amentiæ, ſceleriſq́. ſocios. num negare
audes? quid taces? conuincam, ſi negas. uideo enim
eſſe hic in ſenatu quoſdam, qui tecum una fuere. O dij
immortales, ubinam gentium ſumus? quam remp.
habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic ſunt, no-
ſtro in numero P. C. in hoc orbis terræ ſanctiſſimo
grauiſſimoq́. conſilio, qui de meo, noſtrumq́. omni-
um interitu, qui de huius urbis, atque adeo orbis
terrarum exitio cogitent. hoſce ego uideo conſul, &
de rep. ſententiam rogo; &, quos ferro trucidari o-
portebat, eos non dum uoce uulnero. Fuiſti igitur a-
pud Lœcam ea nocte Catilina: diſtribuiſti partes Ita-
liæ: ſtatuiſti, quò quenque proficiſci placeret: dele-
giſti, quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres:
deſcripſiſti urbis partes ad incendia: confirmaſti, te
ipſum iam eſſe exiturum: dixiſti, paullulum tibi eſ-
ſe etiam tum moræ, quòd ego uiuerem. reperti ſunt
duo equites R. qui te iſta cura liberarent, & ſeſe il-
la ipſa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo in-
terfecturos pollicerentur. hæc ego omnia, uix dum
etiam cœtu ueſtro dimiſſo, comperi: domum meam
maioribus præſidijs muniui, atque firmaui: excluſi*

eos,

eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cum illi ipsi ueuissent, quos ego iam multis uiris ad me uenturos id temporis esse prædixeram. quæ cum ita sint, Catilina; perge, quò cœpisti; egredere aliquando ex urbe: patent portæ, proficiscere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant: educ tecum etiam omnes tuos; si minus, quamplurimos: purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit. nobiscum uersari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam. magna dijs immortalibus habenda gratia est, atque huic ipsi Ioui Statori, antiquissimo custodi huius urbis, quòd hanc tam tætram, tam horribilem, tamq. infestam reip. pestem toties iam effugimus. non est sæpius in uno homine salus summa periclitanda reip. Quàm diu mihi, consuli designato, Catilina, insidiatus es, non publico me præsidio, sed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs consularibus me consulem in campo, & competitores tuos interficere uoluisti; compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio, & copijs, nullo tumultu publice concitato. denique, quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti. quanquam uidebam. perniciem meam cum magna calamitate reip. esse coniunctam. nunc iam aperte remp. uniuersam petis: templa deorum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium, & uastitatem uocas. quare, quoniam id, quod primum, atque huius imperij, disciplinæq. maiorum proprium est,

est, facere non audeo, faciam id, quod est ad seueritatem lenius, ad communem salutem utilius. nam si te interfici iussero, residebit in rep. reliqua coniuratorum manus: sin tu, quod te iam dudum hortor, exieris; exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna, & perniciosa sentina reip. Quid est, Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua sponte faciebas? exire ex urbe consul hostem iubet: interrogas me, num in exsilium? non iubeo: sed, si me consulis, suadeo. quid enim, Catilina, est, quod te iam in hac urbe delectare possit, in qua nemo est, extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non oderit? quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta uitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus a manibus unquam tuis, quod flagitium a toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti? quid uero nuper? cum morte superioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam fecisses, non ne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & facile patior sileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non uindicata esse uideatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus senties. ad illa uenio, quæ non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem, ac turpitudinem,

nem, sed ad summam reip. atque ad omnium nostrum uitam, salutemq. pertinent. Potest ne tibi huius uitæ lux, Catilina, aut huius cæli spiritus esse iucundus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie kal. Ian. Lepido, & Tullo cos. stetisse in Comitio cum telo? manum, consulum & principum ciuitatis interficiendorum caussa, parauisse? sceleri, ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam reip. obstitisse? ac iam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multa postea commissa. Quoties tu me designatum, quoties consulem interficere uoluisti? quot ego tuas petitiones, ita coniectas, ut uitari posse non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil sequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tempore: neque tamen conari, ac uelle desistis. quoties tibi iam, quoties iam extorta est sica ista de manibus? quoties uero excidit casu aliquo, & elapsa est? tamen ea carere diuitius non potes: quæ quidem quibus abs te initiata sacris, ac deuota sit, nescio, quòd eam necesse putas consulis in corpore defigere. nunc uero quæ tua est ista uita? sic enim iam tecum loquar, non ut odio permotus esse uidear, quo debeo; sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. uenisti paullo ante in senatum: quis te ex hac tanta frequentia, tot ex tuis amicis, ac necessarijs salutauit? si hoc post hominum memoriam contigit nemini, uocis exspectas contumeliam, cum sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid,

pp quòd

quòd aduentu tuo ista subsellia uacua facta sunt? quid, quòd omnes consulares, qui tibi persæpe ad cædem constituti fuerunt, simul atque assedisti, partem istam subselliorum nudam, atque inanem reliquerunt? quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? serui mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes ciues tui; domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? &, si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter, atque offensum uiderem; carere me aspectu ciuium, quàm infestis oculis omnium conspici, mallem: tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum, & iam diu tibi debitum, dubitas, quorum mentes, sensusq́. uulneras, eorum aspectum præsentiamq́. uitare? si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses: ut opinor, ab eorum oculis aliquò concederes: nunc te patria, quæ communis est omnium nostrum parens, odit, ac metuit, & iam diu te nihil iudicat nisi de parricidio suo cogitare. huius tu neque auctoritatem uerebere, neque iudicium sequere, neque uim pertimesces? quæ tecum Catilina sic agit, & quodam modo tacita loquitur. Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexatio, direptioq́. sociorum impunita fuit, ac libera: tu non solum ad negligendas leges, & quæstiones, uerum etiam ad euertendas, perfringendasq́. ualuisti. superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli:
nunc

nunc uero, me totam esse in metu propter te unum; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullũ uideri contra me consilium iniri posse, quod a tuo scelere abhorreat; non est ferendum. quammobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe; si uerus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiam si uim adhibere non possit? Quid, quòd tu te ipse in custodiam dedisti? quid, quòd uitandæ suspicionis caussa apud M. Lepidum te habitare uelle dixisti? a quo non receptus, etiam ad me uenire ausus es, atque, ut domi meæ te asseruarem, rogasti. cum a me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tuto esse tecum, qui magno in periculo essem, quòd iisdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellum prætorem uenisti: a quo repudiatus, ad sodalem tuum, uirum optimum, M. Marcellum demigrasti: quem tu uidelicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad uindicandum fortissimum fore putasti. Sed quàm longe uidetur a carcere, atque a uinculis abesse debere, qui se ipsum iam dignum custodia iudicauerit? Quæ cum ita sint, Catilina; dubitas, si hic morari æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitam istam, multis suppliciis iustis, debitisq. ereptam, fugæ, solitudiniq. mandare? Refer, inquis, ad senatum. id enim postulas: et, si hic ordo placere decreuerit, te ire in exsilium, obtẽperaturum te esse dicis. Non referam id, quod abhor

ret a meis moribus: & tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te ſentiant. egredere ex urbe Catilina: libera remp. metu: in exſilium, ſi hanc uocem exſpectas, proficiſcere. quid eſt, Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum ſilentium? patiuntur, tacent: quid exſpectas auctoritatem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum perſpicis? at ſi hoc idem huic adoleſcenti optimo, P. Sextio, ſi fortiſſimo uiro, M. Marcello dixiſſem, iam mihi conſuli hoc ipſo in templo iure optimo ſenatus uim, & manus intuliſſet: de te autem, Catilina, cum quieſcunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque hi ſolum, quorum tibi auctoritas eſt uidelicet cara, uita uiliſſima, ſed etiam illi equites R. honeſtiſſimi, atque optimi uiri, ceteriq. fortiſſimi ciues, qui circumſtant ſenatum, quorum tu et frequentiam uidere, & ſtudia perſpicere, & uoces paullo ante exaudire potuiſti. quorum ego uix abs te iam diu manus ac tela contineo, eoſdem facile adducam, ut te hæc, quæ iam pridem uaſtare ſtudes, relinquentem uſque ad portas proſequantur. quanquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ullum ut exſilium cogites? utinam tibi iſtam mentem dij immortales darét. tametſi uideo, ſi mea uoce perterritus ire in exſilium animum induxeris, quanta tempeſtas inuidiæ nobis, ſi minus in præſens tempus, recenti memoria ſcelerũ tuorum, at in poſteritatem impendeat. ſed eſt tanti; dummodo iſta tua priuata ſit calamitas, & a reip. periculis

riculis seiungatur. sed tu ut uitijs tuis commoueare, ut legum pœnas pertimescas, ut temporibus reip. concedas, non est postulandum. neque enim, Catilina, is es, ut te aut pudor a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore reuocarit. quamobrem, ut sæpe iam dixi, proficiscere: ac, si mihi, inimico, ut prædicas, tuo, conflare uis inuidiam; recta perge in exsilium. uix feram sermones hominum, si id feceris: uix molem istius inuidiæ, si in exsilium ieris iussu consulis, sustinebo. sin autem seruire meæ laudi & gloriæ mauis; egredere cum importuna sceleratorum manu; confer te ad Manlium; concita perditos ciues; secerne te a bonis; infer patriæ bellum; exulta impio latrocinio: ut a me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse uidearis. quanquam quid ego te inuitem, a quo iam sciam esse præmissos, qui tibi ad forum Aurelium præstolarentur armati? sciam pactam, & constitutam esse cum Manlio diem? a quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse præmissam? tu ut illa diutius carere possis? quam uenerari ad cædem proficiscens solebas: a cuius altaribus sæpe istam dextram impiam ad necem ciuium transtulisti. ibis tandem aliquando, quò te iam pridem tua ista cupiditas effrænata ac furiosa rapiebat. neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem uoluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, uoluntas exercu-

fortuna seruauit. nunquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium, concupisti: nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, uerũ etiam spe derelictis conflatam improborum manum. hic tu qua lætitia perfruere, quibus gaudijs exultabis, quanta in uoluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirum bonum quenquam, neque uidebis? ad huius uitæ studium meditati sunt illi, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo ad obsidendum stuprum, uerum etiam ad facinus obeundum; uigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, uerum etiam bonis otiosorum. habes, ubi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore confectum esse senties. tantum profeci tum, cum te a consulatu repuli, ut exsul potius tentare, quàm cõsul uexare remp. posses, atque ut id, quod esset a te scelerate susceptum, latrocinium potius, quàm bellum, nominaretur. Nunc ut a me, P. C. quandam prope iustam patriæ querimoniam detester, ac deprecer, percipite, quæso, diligenter quæ dicam, & ea penitus animis uestris mentibusq. mandate. etenim si mecum patria, quæ mihi uita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis resp. loquatur: M. Tulli, quid agis? tu ne eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum uides, quem exspectari imperatorem in castra hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniurationis, euocatorem seruorum, & ciuium perditorum, exire patieris, ut abs te non emis-

sus

ſus ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe uideatur? non ne hunc in uincula duci, non ad mortem rapi, non ſummo ſupplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? mos ne maiorum? at perſæpe etiam priuati in hac rep. pernicioſos ciues morte multarunt. an leges, quæ de ciuium R. ſupplicio rogatæ ſunt? at nunquam in hac urbe ij, qui a rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam poſteritatis times? præclaram uero populo R. refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam mature ad ſummum imperium per omnes honorum gradus extulit, ſi, propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, ſalutem ciuium tuorum negligis. ſed ſi quis eſt inuidiæ metus, non eſt uehementius ſeueritatis, ac fortitudinis inuidia, quàm inertiæ, ac nequitiæ pertimeſcenda. an, cum bello uaſtabitur Italia, uexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non exiſtimas inuidiæ incendio conflagraturum? His ego ſanctiſſimis reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem ſentiunt, mentibus pauca reſpondebo. Ego, ſi hoc optimum factu iudicarem, P. C. Catilinam morte multari, unius uſuram horæ gladiatori iſti ad uiuendum non dediſſem. etenim ſi ſummi uiri, & clariſſimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & ſuperiorum complurium ſanguine non modo ſe non contaminarunt, ſed etiam honeſtarunt: uerendum certe mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in poſteritatem redundaret. quòd ſi ea maxime impenderet; tamen

hoc animo semper fui, ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quanquam non nulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non uideant; aut ea, quæ uident, dissimulent: qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, coniurationemq. nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi non solum improbi, uerum etiam imperiti, si in hunc animaduertissem, crudeliter, & regie factum esse dicerent. nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non uideat coniurationem esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reip. pestem paullisper reprimi, nō in perpetuum comprimi posse. quòd si se eiecerit, secumq. suos eduxerit, et eodē ceteros undique collectos naufragos aggregauerit: extinguetur, atque delebitur non modo hæc tam adulta reip. pestis, uerum etiam stirps, ac semen malorum hominum. etenim diu iam, P. C. in his periculis coniurationis, insidijsq. uersamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri consulatus tempus erupit. quòd si ex tanto latrocinio iste unus tolletur; uidebimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati; periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in uenis, atque in uisceribus reip. ut sæpe homines ægri, morbo graui, cum æstu febriq. iactantur, si aquam gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius uehementiusq.

tiusq. afflictantur: sic hic morbus, qui est in republica, releuatus istius pœna uehementius uiuis reliquis ingrauescet. Quare, P. C. secedant improbi; secernant se a bonis; unum in locum congregentur; muro denique, id quod sæpe iam dixi, secernantur a nobis; desinant insidiari domi suæ consuli, circumstare tribunal prætoris urbani, obsidere cum gladijs curiam, malleolos, & faces ad incendendam urbem comparare: sit denique inscriptum in fronte uniuscuiusque ciuis, quid de rep. sentiat. Polliceor hoc uobis, P. C. tantam in nobis consulibus fore diligentiam, tantam in uobis auctoritatem, tantam in equitibus R. uirtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, uindicata esse uideatis. Hisce omnibus, Catilina, cum reip. salute, & cum tua peste, ac pernicie, cumq. eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parici dioq. iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Iuppiter, qui ijsdem, quibus hæc urbs, auspicijs a Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis, atque imperij uere nominamus, hunc, & huius socios a tuis aris, ceterisq. templis, a tectis urbis, ac mœnibus, a uita, fortunisq. ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate coniunctos, æternis supplicijs uiuos, mortuosq. mactabis.

IN

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XX.

TANDEM aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientem, uobis, atque huic urbi ferrum, flammamq. minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emisimus, uel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. abijt, excessit, euasit, erupit. nulla iam pernicies a monstro illo, atque prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur. atque hunc quidem unum belli domestici ducem sine controuersia uicimus. non iam inter latera nostra sica illa uersabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. loco ille motus est, cum est ex urbe depulsus: palam iam cum hoste, nullo impediente, bellum iustum geremus. sine dubio perdidimus hominem, magnificeq. uicimus, cum illum ex occultis insidijs in apertum latrociniũ coniecimus. quòd uero non cruētum mucronem, ut uoluit, extulit; quòd uiuis nobis egressus est; quòd ei ferrum de manibus extorsimus; quòd incolumes ciues, quòd stantem urbem reliquit; quanto tandem illum mærore afflictum esse, & profligatum putatis? iacet ille nunc prostratus, Quirites, & se perculsum, atque abiectum esse sentit, & retorquet oculos profecto sæpe ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget. quæ

quidem lætari mihi uidetur, quòd tantam pestem euomuerit, forasq. proiecerit. at si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exsultat, & triumphat oratio mea, me uehementer accuset, quòd tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quàm emiserim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. interfectum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iam pridem oportebat; idq. a me & mos maiorum, & huius imperij seueritas, & resp. postulabat: sed quàm multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos, qui propter stultitiam non putarent? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem fauerent? ac si, sublato illo, depelli a uobis omne periculum iudicarem; iam pridem ego L. Catilinam non modo inuidiæ meæ, uerum etiá uitæ periculo sustulissem. sed cum uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiam probata, si illum, ut erat meritus, morte multassem, fore, ut eius socios inuidia oppressus prosequi non possem; rem huc deduxi, ut tum palam pugnare possetis, cum hostem aperte uideretis. quem quidem ego hostem, Quirites, quàm uehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quòd illud etiam moleste fero, quòd ex urbe parum comitatus exierit. utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongilium mihi eduxit, quem amare in prætexta cœperat; Publicium, & Munatium, quorum æs alienum contractum in popinam nullum reip. motum afferre poterat: reliquit, quos ui

ros,

ros, quanto alieno ære, quàm ualentes, quàm nobiles, uos uidetis. itaque ego illum exercitum, & Gallicanis legionibus, & hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, & his copijs, quæ a nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deserere, quàm illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, uerum etiam si edictum prætoris ostendero, concident. hos, quos uideo uolitare in foro, quos stare ad curiá, quos etiam in senatum uenire, qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mementote non tam exercitum illum esse nobis, quàm hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. atque etiam hoc magis sunt timendi, quòd, quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen permouentur. uideo, cui Apulia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has urbanas insidias cædis, atque incendiorum depoposcerit. omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt: patefeci in senatu hesterno die: Catilina ipse pertimuit, profugit: hi quid exspectant? næ illi uehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperát futuram. quod exspectaui, iam sum assecutus, ut uos omnes factam esse aperte coniurationem contra remp. uideretis. nisi uero si quis est, qui Catilinæ similes cum Catilina sentire non putet. non est iam lenitati locus: seueritatem

res

res ipsa flagitat. unum etiam nunc concedam: : exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere: demonstrabo iter: Aurelia uia profectus est: si accelerare uolẽt, ad uesperam con sequentur. O fortunatam remp. siquidem hanc sentinam huius urbis eiecerit. uno mehercule Catilina exhausto, releuata mihi, & recreata resp. uidetur. quid enim mali, aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subiector, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime uixisse fateatur? quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? iam uero quæ tanta in ullo unquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amori flagitiosissime seruiebat: aliis fructum libidinum, aliis mortẽ parentum non modo impellendo, uerum etiam adiuuando pollicebatur. nunc uero quàm subito non solum ex urbe, uerum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiæ, oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus adsciuerit. atque ut eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis; nemo est in ludo gladiatorio paullo ad facinus audacior, qui se non intimum

Catilinæ

Catilinæ esse fateatur; nemo in scena leuior, & nequior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret. atque idem tamen, stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, & siti, ac uigilijs perferendis, fortis ab istis prædicabatur, cum industriæ subsidia, atque instrumenta uirtutis in libidine, audaciaq. consumeret. hunc uero si sui fuerint comites secuti, si ex urbe ex ierint, desperatorum hominum flagitiosi greges: o nos beatos, o remp. fortunatam, o præclaram laudem consulatus mei. non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ, ac tolerandæ: nihil cogitant, nisi cædem, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt, fortunas suas abligurrierunt: res eos iam pridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. quòd si in uino, & alea comessationes solum, & scorta quærerét; essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi: hoc uero quis ferre possit, inertes homines fortissimis uiris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobrijs, dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, confecti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iam diu improbitati, nequitiæ, sceleri, libidini debitas aut instare iam plane, aut certe iam appropinquare. quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit: non breue

breue nescio quod tempus, sed multa sæcula propagarit reip. nulla est enim natio, quam pertimescamus; nullus rex, qui bellum populo R. inferre possit: omnia sunt externa, unius uirtute, terra, mariq. pacata: domesticum bellum manet: intus insidiæ sunt: intus inclusum periculum est: intus est hostis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certãdum est. huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: suscipio inimicitias hominum perditorum. quæ sanari poterunt, quacunque ratione sanabo: quæ resecanda erũt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant, aut, si & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quæ merentur, exspectẽt. At etiam sunt, Quirites, qui dicant a me in exsilium eiectum esse Catilinam. quod ego si uerbo assequi possem, istos ipsos eijcerem, qui hæc loquuntur. homo enim uidelicet timidus, & permodestus uocem consulis ferre non potuit: simul atque ire in exsilium iussus est, paruit, quieuit. Hesterno die, cum domi meæ pæne interfectus essem, senatum in ædem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres conscriptos detuli. quò cum Catilina uenisset, quis eum senator appellauit? quis salutauit? quis denique ita adspexit ut perditum ciuem, ac non potius ut importunissimum hostem? quinetiam principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille consul, qui uerbo ciues in exsilium eijcio, quæsiui a Catilina, an nocturno cõuentu apud M. Læcam fuisset, necne.

cum

cum ille, homo audacissimus, conscientia conuictus primo reticuisset; patefeci cetera: quid ea nocte egisset, quid in proximam constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, edocui. cum hæsitaret, cum cunctaretur, quæsiui, quid dubitaret proficisci eò, quò iam pridem pararat, cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. in exsilium eijciebam, quem iam ingressum in bellum esse uidebam? etenim, credo, iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo R. suo nomine indixit; & illa castra nunc non Catilinam ducem exspectant; & ille, eiectus in exsilium, se Massiliam, ut aiunt, non in hæc castra conferet. O condicionem miseram non modo administrandæ, uerum etiam conseruandæ reip. nunc si L. Catilina, consilijs, laboribus, periculis meis circumclusus, ac debilitatus, subito pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, et belli iter ad fugam, atque in exsilium conuerterit: non ille a me spoliatus armis audaciæ, non obstupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatuq. depulsus, sed indemnatus, innocens in exsilium eiectus a consule ui, & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari uelint. Est mihi tanti, Quirites, huius inuidiæ falsæ, atque iniquæ

tempestatem

tempestatem subire, dummodo a uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur sane eiectus esse a me, dummodo eat in exsilium: sed, mihi credite, non est iturus. nunquam ego a dijs immortalibus optabo, Quirites, inuidiæ meæ leuandæ caussa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis uolitare audiatis: sed triduo tamen audietis: multoq. magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quòd illum emiserim potius, quàm quòd eiecerim. sed cum sint homines, qui illum, cum profectus sit, eiectum esse dicant: ijdem, si interfectus esset, quid dicerent? quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quàm uerentur. nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad Massilienses ire malit. ille autem si mehercules hoc, quod agit, nunquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exsulem uiuere. nunc uero, cum ei nihil adhuc præter ipsius uoluntatem, cogitationemq. acciderit, nisi quòd uiuis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut eat in exsilium, quàm queramur. Sed cur tam diu de uno hoste loquimur; & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem; & quem, quia, quod semper uolui, murus interest, non timeo; de ijs, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tam ulcisci studeo, quàm sanare, & ipsos placare reip. neque, id quare fieri non possit, si me audire uoluerint, intelligo. ex-

ponam enim uobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiæ comparentur: deinde singulis medicinam consilij, atque orationis meæ, si quam potero, afferam. Vnum genus est eorum, qui magno in ære alieno maiores etiam possessiones habent; quarum amore adducti dissolui nullo modo possunt. horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes: uoluntas uero, & caussa impudentissima. tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? quid enim exspectas? bellũ? quid? ergo in uastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui istas a Catilina exspectant: meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, uerum auctionariæ. neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione ulla salui esse possunt. quòd si maturius facere uoluissent, neque, id quod stultissimum est, certare cum usuris fructibus prædiorum: locupletioribus ijs, & melioribus ciuibus uteremur. sed hosce homines minime puto pertimescendos: quòd aut deduci de sententia possunt; aut, si permanebunt, magis mihi uidentur uota facturi contra remp. quàm arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen exspectant, rerum potiri uolunt, honores, quos quieta rep. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. quibus hoc præcipiendum uidetur, unum scilicet & idem, quod ceteris omnibus, ut desperent

se

ſe id, quod conantur, conſequi poſſe: primum omnium, me ipſum uigilare, adeſſe, prouidere reip. deinde magnos animos eſſe in bonis uiris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas præterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clariſſimo imperio, pulcherrimæ urbi contra tantam uim ſceleris præſentis auxilium eſſe laturos. quòd ſi iam ſint id, quod cum ſummo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, & ſanguine ciuium, quæ mente conſcelerata, ac nefaria concupierunt, ſe conſules, aut dictatores, aut etiam reges ſperant futuros? non uident ſe cupere id, quod ſi adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi ſit neceſſe? Tertium genus eſt ætate iam effetum, ſed tamen exercitatione robuſtum: quo ex genere iſte eſt Manlius, cui nunc Catilina ſucceſſit. hi ſunt omnes ex ijs colonijs, quas Sylla conſtituit: quas ego uniuerſas ciuium eſſe optimorum, & fortiſſimorum uirorum ſentio: ſed tamen hi ſunt coloni, qui ſe inſperatis, repentinisq. pecunijs ſumptuoſius, inſolentiusq. iactarunt: hi dum ædificant tanquam beati, dum prædijs lectis, familijs magnis, conuiuijs apparatis delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut, ſi salui eſſe uelint, Sylla ſit ijs ab inferis excitandus. qui etiam non nullos agreſtes, homines tenues, atque egentes, in eandem illam ſpem rapinarum ueterum impuluerunt. quos ego utroſque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorumq. pono. ſed eos hoc moneo: deſinant furere, & pro-

 ſcriptio-

ſcriptiones, & dictaturas cogitare. tantus enim illorum temporum dolor inuſtus eſt ciuitati, ut iam iſta non modo homines, ſed ne pecudes quidem mihi paſſuræ eſſe uideantur. Quartum genus eſt ſane uarium, & miſtum, & turbulentum: qui iam pridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam ſumptibus in uetere ære alieno uacillant: qui uadimonijs, iudicijs, proſcriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris ſe in illa caſtra conferre dicuntur. hoſce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos eſſe arbitror. qui homines primum, ſi ſtare non poſſunt, corruant, ſed ita, ut non modo ciuitas, ſed ne uicini quidem proximi ſentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, ſi uiuere honeſte non poſſunt, perire turpiter uelint; aut cur, minore dolore perituros ſe cum multis, quàm ſi ſoli pereant, arbitrentur. Quinctum genus eſt paricidarum, ſicariorum, denique omnium facinoſorum: quos ego a Catilina non reuoco. nam neque diuelli ab eo poſſunt; & pereant ſane in latrocinio, quoniam ſunt ita multi, ut eos carcer capere non poſſit. Poſtremum autem genus eſt non ſolum numero, uerum etiam genere ipſo, atque uita, quod proprium eſt Catilinæ, de eius delectu, immo uero de complexu eius, ac ſinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uidetis, manicatis, & talaribus tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis induſtria uitæ, & uigilandi labor in an-

telucanis cenis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq. uersantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solum amare, & amari, neque cantare, & saltare, sed etiam sicas uibrare, & spargere uenena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt; etiam si Catilina perierit, scitote hoc in rep. seminarium Catilinarium futurum. ueruntamen quid sibi isti miseri uolunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas, ac niues perferent? nisi iccirco se facilius hiemem toleraturos putant, quòd in conuiuijs nudi saltare didicerunt. o bellum magnopere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem prætoriam. Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias uestra præsidia, uestrosq. exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & saucio consules, imperatoresq. uestros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum florem totius Italiæ, ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis siluestribus. neque uero ceteras copias, ornamenta, præsidia uestra cum illius latronis inopia, atque egestate debeo conferre. sed si, omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamus, eget ille, senatu, equitibus R. populo, urbe, ærario, uectigalibus, cuncta Italia,

prouincijs omnibus, exteris nationibus, si, inquam, his rebus omissis, ipsas caussas, quæ inter se confligunt, contendere uelimus: ex eo ipso, quàm ualde illi iaceant, intelligere possumus. ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, illinc furor; hinc honestas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido: hinc denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: postremo copiæ cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. in huiusmodi certamine, ac prœlio non ne etiam si hominum studia deficiant, dij ipsi immortales cogent ab his præclarissimis uirtutibus tot, et tanta uitia superari? Quæ cum ita sint, Quirites; uos, quemadmodum iam ante, uestra tecta custodijs, uigilijsq. defendite; mihi, ut urbi sine uestro motu, ac sine ullo tumultu satis esset præsidij, cõsultum, ac prouisum est. coloni omnes, municipesq. uestri, certiores a me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facile urbes suas, finesq. defendẽt: gladiatores, quam sibi ille maximam manum, & certissimam fore putauit, quanquã meliore animo sunt, quàm pars patriciorum, potestate tamen in uestra cõtinebuntur: Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrum Gallicanũ, Picenumq. præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus,

tus, conatusq. prohibebit: reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis iam ad senatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeo qui contra urbis salutem omniumq. uestrũ in urbe a Catilina relicti sunt, quanquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt ciues, monitos etiam atque etiam uolo. mea lenitas adhuc si cui solutior uisa est, hoc exspectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum est, iam non possum obliuisci, meam hanc esse patriam, me horum esse consulem; mihi aut cum his uiuendum, aut pro his esse moriendum. nullus est portæ custos, nullus insidiator uiæ: si qui exire uolunt, consulere sibi possunt: qui uero in urbe se commouerit, cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum, conatum ue contra patriam deprehendero, sentiet in hac urbe esse consules uigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem uindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse uoluerunt. atque hæc omnia sic agentur, Quirites, ut res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum, & maximum, me uno togato duce, & imperatore sedetur. quod ego sic administrabo, Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe pœnam sui sceleris sufferat. sed si uis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint:

rint: illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam insidioso bello uix optandum uidetur, ut neque bonus quisquam intereat, paucorumq. pœna uos omnes sal ui esse possitis. quæ quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consilijs fretus polliceor uobis, Quirites, sed multis, & non dubijs deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem, sententiamq. sum ingressus: qui iam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste, atque longinquo, sed hic præsentes suo numine, atque auxilio sua templa, atque urbis tecta defendunt: quos uos, Quirites, precari, uenerari, atque implorare debetis, ut quam urbem pulcherrimam, florentissimam, potentissimamq. esse uoluerunt, hanc, omnibus hostium copijs terra, mariq. superatis, a perditissimorum ciuium ne fario scelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XXI.

REMP. Quirites, uitamq. omnium uestrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq. uestros, atque hoc domicilium clarissimi imperij, fortunatissimam pulcherrimamq. urbem, hodierno die, deorum immortalium summo erga uos amore, laboribus, consilijs, periculis meis, ex flamma, atque ferro, ac pæne ex

faucibus

faucibus fati ereptam, & uobis conſeruatam, ac reſtitutam uidetis. & ſi non minus nobis iucundi, atque illuſtres ſunt ij dies, quibus conſeruamur, quàm illi, quibus naſcimur; quòd ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta condicio; & quòd ſine ſenſu naſcimur, cum uoluptate conſeruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales beneuolentia, famaq́. ſuſtulimus; eſſe apud uos, poſterosq́. ueſtros in honore debebit is, qui eandem hác urbem conditam, amplificatamq́. ſeruauit. nam toti urbi, templis, delubris, tectis omnibus ac mœnibus ſubiectos prope iam ignes circumdatosq́. reſtinximus; ijdemq́. gladios in remp. districtos retudimus; mucronesq́. eorum a iugulis ueſtris reiecimus. quæ quoniam in ſenatu illuſtrata, patefacta, cóperta ſunt per me: uobis iam exponam breuiter, Quirites: ut, & quanta, & quàm manifeſta, & qua ratione inueſtigata, & comprehenſa ſint, uos, qui & ignoratis, & exſpectatis, ſcire poſſitis. Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum ſceleris ſui ſocios, & huiuſce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquiſſet; ſemper uigilaui, & prouidi, Quirites, quémadmodum in tantis, & tam abſconditis inſidijs ſalui eſſe poſſemus. nam tum, cum ex urbe Catilinam eijciebam, (non enim iam uereor huius uerbi inuidiam, cum illa magis ſit timenda, quòd uiuus egreſſus eſt) ſed tum, cum illum exterminari uolebam; aut reliquam cõiuratorum manum ſimul exituram, aut eos, qui remanſiſſent, infirmos ſine illo ac debiles fore putabam.

tabam. atque ego, ut uidi, quos maximo furore, et scelere esse inflammatos sciebam, eos esse nobiscum, & Romæ remansisse; in eo omnes dies noctesq. consumpsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirem, ac uiderem: ut, quoniam auribus uestris, propter incredibilem magnitudinem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis saluti uestræ prouideretis, cum oculis maleficium ipsum uideretis. itaque ut comperi legatos Allobrogum, belli transalpini, & tumultus Gallici excitandi caussa, a P. Lentulo esse solicitatos, eosq. in Galliam ad suos ciues, eodem itinere cum litteris, mandatisq. ad Catilinā esse missos, comitemq. ijs adiūctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam litteras: facultatem mihi oblatā putaui, ut, quod erat difficillimum, quodq. ego semper optabam a dijs immortalibus, tota res non solum a me, sed etiam a senatu, & a uobis manifeste deprehenderetur. itaque hesteruo die L. Flaccum, & C. Pontinium, prætores, fortissimos, atque amātissimos reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. illi autem, qui omnia de rep. præclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotium susceperunt; &, cum aduesperasceret, occulte ad pontem Muluium peruenerunt; atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons interesset. eodem autem & ipsi sine cuiusquam suspicione multos fortes uiros eduxerunt: & ego de præfectura Reatina complures de lectos

lectos adolescentes, quorũ opera utor assidue in reip. præsidio, cum gladijs miseram. interim, tertia fere uigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaq. Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & a nostris. res erat prætoribus nota solis, ignorabatur a ceteris. tum interuentu Pontinij, atque Flacci pugna, quæ erat commissa, sedatur: litteræ, quæcunque erant in eo comitatu, integris signis, prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinium statim ad me, nihil dum suspicantem, uocaui: deinde item accersitur L. Statilius, & post eum Cethegus: tardissime autem Lentulus uenit, credo, quòd in litteris dandis præter consuetudinem proxima nocte uigilarat. cum summis ac clarissimis huius ciuitatis uiris, qui, audita re, frequentes ad me mane conuenerant, litteras a me prius aperiri, quàm ad senatum referrem, placeret; ne, si nihil esset inuentum, temere a me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem. etenim, Quirites, etiam si ea, quæ erant ad me delata, reperta non essent; tamen ego non arbitrabar in tantis reip. periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut uidistis, coegi: atque interea statim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium, prætorem, fortem uirum, misi,

qui

qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorum eſſet, efferret. ex quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. introduxit Vulturcium ſine Gallis: fidem ei publicam iuſſu ſenatus dedi: hortatus ſum, ut ea, quæ ſciret, ſine timore indicaret. tum ille, cum uix ſe ex magno timore recepiſſet, dixit, a P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata, & litteras, ut ſeruorum præſidio uteretur, & ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum deſcriptũ, diſtributumq. erat, incendiſſent, cædemq. infinitam ciuium feciſſent, præſto eſſet ille, qui & fugientes exciperet, & ſe cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli, iuſiurandum ſibi, & litteras a P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe dixerunt, atque ita ſibi ab his, & a L. Caſſio eſſe præſcriptum, ut equitatum in Italiam quamprimum mitterent, pedeſtres ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe, ex libris ſibyllinis, haruſpicumq. reſponſis ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Syllam fuiſſe: eundemq. dixiſſe, fatalem hunc eſſe annum ad interitum huius urbis, atque imperij, qui eſſet decimus annus poſt uirginum abſolutionem, poſt Capitolij autem incenſionem uigeſimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controuerſiam fuiſſe dixerunt, quòd Lentulo, & ceteris Saturnalibus cædem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum

gum uideretur. Ac, ne longum ſit, Quirites, tabellas proferri iuſſimus, quæ a quoque dicebantur datæ. primum oſtendimus Cethego: ſignum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat ſcriptum ipſius manu Allobrogum ſenatui, & populo, ſeſe, quæ eorum legatis confirmaſſet, eſſe facturum: orare, ut item illi facerent, quæ ſibi legati eorum recepiſſent. tum Cethegus, qui paullo ante aliquid tamen de gladijs, ac ſicis, quæ apud ipſum erant deprehenſæ, reſpondiſſet, dixiſſetq. ſe ſemper bonorum ferramentorum ſtudioſum fuiſſe, recitatis litteris, debilitatus, atque abiectus, conſcientia conuictus repente conticuit. Introductus eſt Statilius: cognouit & ſignum, & manum ſuam. recitatæ ſunt tabellæ in eandem fere ſententiá: confeſſus eſt. Tum oſtendi tabellas Lentulo, & quæſiui, cognoſceret ne ſignum: annuit. eſt uero, inquá, ſignum notum, imago aui tui, clariſſimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues ſuos; quæ quidem te a tanto ſcelere etiam muta reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad ſenatum Allobrogum populumq. litteræ. ſi quid de his rebus dicere uellet, feci poteſtatem. atque ille quidem primo negauit: poſt autem aliquanto, toto iam indicio expoſito, atque edito, ſurrexit: quæſiuit a Gallis, quid ſibi eſſet cum ijs, quamobrem domum ſuam ueniſſent; itemq. a Vulturcio. qui cum illi breuiter conſtanterq. reſpondiſſent, per quem ad eum, quotiesq. ueniſſent; quæſiſſentq. ab eo, nihil ne ſecum eſſet de libris ſibyllinis locutus: tum ſubito ille ſcelere demens, quanta uis conſcientiæ eſſet, oſtendit:

ostendit: nam cum id posset infitiari, repente præter opinionem omnium confessus est. ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua semper ualuit, sed etiam, propter uim sceleris manifesti, atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitasq. defecit. Vulturcius uero subito proferri litteras, atque aperiri iubet, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat: atque ibi uehementissime perturbatus Lentulus, tamen signum, & manum suam cognouit. erant autem scriptæ sine nomine, sed ita. QVI SIM, EX EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA, VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA, VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. *Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex ijs, quæ Galli insimulabant, negauit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima sunt uisa argumenta, atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: tum multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas. sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim non nunquam inter se aspiciebant, ut non iam ab alijs indicari, sed ipsi a se uiderentur. Indicijs expositis, atque editis, Quirites, senatum consului, de summa reip. quid fieri placeret. dictæ sunt a principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ,*

quas

quas senatus sine ulla uarietate est consecutus. & quoniam non'dum est perscriptum S. C. ex memoria uobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur, quòd uirtute, consilio, prouidentia mea resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, & C. Pontinius, prætores, quòd eorum opera forti fideliq. usus essem, merito ac iure laudantur: atque etiam uiro forti, collegæ meo laus impertitur, quòd eos, qui huius coniurationis participes fuissent, a suis & reip. consilijs remouisset. atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur; itemq. ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsentes erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat; in M. Ceparium, cui ad solicitandos pastores Apuliam esse attributam erat indicatum; in P. Furiũ, qui est ex ijs colonis, quos Fesulas L. Sylla deduxit; in Q. Magium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum solicitatione uersatus; in P. Vmbrenum, libertinum hominem, a quò primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. atque ea lenitate senatus est usus, Quirites, ut ex tanta coniuratione, tantaq. ui ac multitudine domesticorum hostium nouem hominum perditissimorum pœna rep. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. atque etiam supplicatio dijs immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites:

rites: quod mihi primum post hanc urbem conditá togato contigit: & ijs decreta uerbis, quòd urbem incendijs, cæde ciues, Italiam bello liberassem. quæ supplicatio, si cum ceteris cóferatur, Quirites, hoc intersit, quòd ceteræ bene gesta, hæc una conseruata rep. constituta est. atque illud, quod faciendum primum fuit, factum, atque transactum est. nam P. Lentulus, quanquam, patefactus indicijs, & confessionibus suis, iudicio senatus non modo prætoris ius, uerum etiam ciuis amiserat, tamen magistratu se abdicauit; ut, quæ religio C. Mario, clarissimo uiro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam, Quirites, sceleratissimi periculosissimiq. belli nefarios duces captos iam, & comprehensos tenetis; existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes spes, opesque, his depulsis urbis periculis, concidisse. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tam diu, dum mœnibus urbis continebatur: omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, solicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus deerat: iam ad certas res conficiendas certos homines delectos, ac descriptos habebat: neque uero, cum aliquid mandauerat,

uerat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere uigilantem, tam in perditis rebus diligentem nisi ex domesticis insidijs in castrense latrocinium compulissem; (dicam id, quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a ceruicibus uestris depulissem. non ille uobis Saturnalia constituisset; neque tanto ante exitij, ac fati diem reip. denunciasset; neque commisisset, ut signum, ut litteræ suæ, testes denique manifesti sceleris deprehenderentur. quæ nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in priuata domo furtum unquã sit tam palam inuentum, quàm hæc tanta in rep. coniuratio manifesto inuenta, atque deprehensa est. quòd si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset: quanquã, quoad fuit, omnibus eius consilijs occurri, atque obstiti; tamen, ut leuissime dicam, dimicandum uobis cum illo fuisset; neque nos unquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto silentio, liberassemus. quãquam hæc omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, ut deorum immortalium nutu, atque consilio & gesta, & prouisa esse uideantur. idq. cum coniectura consequi possumus, quòd uix uidetur humani consilij tantarũ rerum gubernatio esse potuisse: tum uero ita præsentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos pæne oculis uidere possemus. nam ut illa omittam, uisas nocturno tempo

re ab occidente faces, ardoremq. cæli, ut fulminum iactus, ut terræ motus, ceteraque, quæ tam multa nobis consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc certe, Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum est. nam profecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato cos. complures in Capitolio turres de cælo esse percussas, cum & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ ueterum hominum deiectæ, et legũ æra liquefacta. tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus; quem inauratum in Capitolio, paruum, atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. quo quidem tẽpore, cum haruspices ex tota Etruria conuenissent, cædes, atque incendia, & legum interitum, & bellum ciuile ac domesticum, & totius urbis ac imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dij immortales, omni ratione placati, suo numine prope fata ipsa flexissent. itaque illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt; neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est: ijdemq. iusserunt simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare, &, contra atque ante fuerat, ad orientem conuertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod uidetis, solis ortum, & forum curiamq. conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis, atque imperij, illustrarentur, ut a senatu, populoq. R. perspici possent. atque illud ita collocandum consules illi statuerunt: sed tanta fuit ope-

ris

ris tarditas, ut neque a superioribus consulibus, neque a nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam auersus a uero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ uidemus, præcipueq. hanc urbem deorum immortalium nutu, atque potestate administrari? etenim cum esset ita responsum, cædes, incendia, interitumq. reip. comparari, & ea per ciues: quæ tum propter magnitudinem scelerum non nullis incredibilia uidebantur, ea non modo cogitata a nefarijs ciuibus, uerum etiam suscepta esse sensistis. Illud uero nonne ita præsens est, ut nutu Iouis Optimi Maximi factum esse uideatur? ut, cum hodierno die mane per forum meo iussu & coniurati, & eorum indices in ædé Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur: quo collocato, atque ad uos, senatumq. conuerso, omnia & senatus, & uos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta uidistis. quo etiam maiore sunt isti odio supplicioq. digni, qui non solum uestris domicilijs, atque tectis, sed etiá deorum templis, atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati. quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus: ille, ille Iuppiter restitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille uos omnes saluos esse uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mẽtem, Quirites, uoluntatemq. suscepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. Iam uero illa Allobrogum solicitatio, iam a Lentulo, ceterisq. domesticis hostibus tanta res tam de-

menter credita & ignotis, & barbaris, cómissæq. litteræ nunquam essent profecto, nisi a dijs immortalibus huic tantæ audaciæ cósilium esset ereptum. Quid uero, ut homines Galli, ex ciuitate male pacata, quæ gens una restat, quæ populo R. bellú facere & posse, & non nolle uideatur, spem imperij, et rerum amplissimarum, ultro sibi a patricijs hominibus oblatam, negligerent, uestramq. salutem suis opibus anteponerent; id non ne diuinitus factum esse putatis? præsertim qui nos nó pugnando, sed tacendo superare potuerunt. Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est; celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis uestris. nam multi sæpe honores dijs immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores nunquam. erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, togati me uno togato duce et imperatore uicistis. etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis, sed & has, quas uosmet ipsi meministis, et uidistis. L. Sylla P. Sulpiciú oppressit: C. Mariú, custodem huius urbis, multosq. fortes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius cósul armis ex urbe collegam suum expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum uero, clarissimis uiris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. ultus est huius uictoriæ crudelitatem postea Sylla, ne dici quidem opus est, quanta diminutio-

ne

ne ciuium, et quanta calamitate reip. dissensit M. Lepidus a clarissimo, & fortissimo uiro, Q. Catulo: attulit non tam ipsius interitus reip. luctum, quàm ceterorum. atque illæ dissensiones erant huiusmodi, Quirites, quæ non ad delendam, sed ad commutandam remp. pertinerent. non illi nullam esse remp. sed in ea, quæ esset, se esse principes, neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere uoluerunt. atque illæ tamen omnes dissensiones, quarũ nulla exitiũ reip. quæsiuit, eiusmodi fuerunt, ut non reconciliatione cõcordiæ, sed internecione ciuium dijudicatæ sint. in hoc autem uno post hominum memoriam maximo, crudelissimoq́. bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit a Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salua urbe salui esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut omnes salui conseruaremini. & cum hostes uestri tantũ ciuium superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: & urbem, et ciues integros incolumesq́. seruaui. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a uobis præmium uirtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, præterquam huius diei memoriam sempiternam. in animis ego uestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis insignia condi, & collocari uolo. nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus di

gni assequi possint. memoria uestra, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescent, litterarum monumentis inueterascent, et corroborabuntur: eandemq. diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam consulatus mei propagatam; unoq. tempore in hac rep. duos ciues extitisse, quorum alter fines uestri imperij non terræ, sed cæli regionibus terminaret, alter eiusdem imperij domicilium, sedesq. seruaret. sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque cõdicio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt; quòd mihi uiuendum est cum illis, quos uici, ac subegi; illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: uestrum est, Quirites, si ceteris sua recte facta prosunt, mihi mea ne quando obsint, prouidere. mentes enim hominum audacissimorum sceleratæ, ac nefariæ ne uobis nocere possent, ego prouidi; ne mihi noceant, uestrum est prouidere. quanquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest. magnum enim est in uobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est; magna in rep. dignitas, quæ me semper tacita defendet; magna uis est conscientiæ; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, se ipsi indicabunt. est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. quòd si omnis impetus domesticorum hostium, depulsus a uobis, se in me unum conuerterit: uobis erit prouidendum, Quirites, qua condicione posthac eos esse uelitis, qui se pro salute

uestra

uestra obtulerint inuidiæ, periculisq. omnibus: mihi quidem ipsi, quid est, quod iam ad uitæ fructum possit acquiri? præsertim cum neque in honore uestro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quò quidem mihi libeat ascendere. illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quæ gessi in consulatu, priuatus tuear, atque ornem: ut, si qua est inuidia in conseruanda rep. suscepta, lædat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in rep. tractabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curemq. ut ea uirtute, non casu gesta esse uideantur. Vos, Quirites, quoniam iam nox est, ueneramini illum Iouem, custodem huius urbis, ac uestrum, atque in uestra tecta discedite, et ea, quanquam iam periculum est depulsum, tamen æque, ac priori nocte fecistis, custodijs, uigilijsq. defendite. id ne uobis diutius faciundum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

IN L. CATILINAM,

IN SENATV.

ORATIO XXII.

VIDEO, P. C. in me omnium uestrum ora, atque oculos esse conuersos: uideo uos non solum de uestro, ac reip. uerum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. est mihi iucunda in malis, & grata in dolore uestra erga me uoluntas: sed eam per deos immortales, quæso deponite; atque obliti salutis

meæ, de uobis, ac de liberis ueſtris cogitate. mihi quidem ſi hæc condicio conſulatus data eſt; ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusq́. perferrem; feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus uobis, populoq́. R. dignitas, ſalusq́. pariatur. ego ſum ille conſul, P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur; non campus, conſularibus auſpicijs conſecratus; non curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique hæc ſedes honoris, ſella curulis, unquam uacua mortis periculo, atque inſidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore in ueſtro timore ſanaui. nunc ſi hunc exitum conſulatus mei dij immortales eſſe uoluerunt, ut uos P. C. populumq́. R. ex cæde miſera, coniuges, liberosq́. ueſtros, uirginesq́. Veſtales ex acerbiſſima uexatione, templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrum ex fœdiſſima flamma, totam Italiam ex bello, & uaſtitate eriperem: quæcunque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. etenim ſi P. Lentulus ſuum nomen inductus a uatibus fatale ad perniciem reip. fore putauit: cur ego non læter meum conſulatum ad ſalutem reip. prope fatalem extitiſſe? quare, P. C. conſulite uobis, proſpicite patriæ, conſeruate uos; coniuges, liberos, fortunasq́. ueſtras; populi R. nomen, ſalutemq́. defendite; mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. nam primum debeo ſperare omnes deos, qui huic urbi præſident, pro

eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam esse: deinde, si quid obtigerit, æquo animo, paratoq́. moriar. neque enim turpis mors forti uiro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi atque amantissimi præsentis mærore non mouear, horumq́. omnium lacrymis, a quibus me circumsessum uidetis. neque meam mentem non domum sæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, quem mihi uidetur amplecti resp. tanquam obsidem consulatus mei; neque ille, qui exspectans huius exitum diei astat in conspectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, sed in eam partem, ut salui sint uobiscum omnes, etiam si uis aliqua me oppresserit, potius, quàm ut illi, & nos una reip. peste pereamus. quare, P. C. incumbite ad reip. salutem, circumspicite omnes procellas, quæ impendent, nisi prouidetis. non Ti. Gracchus, qui iterum tribunus pl. fieri uoluit; nó C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod, atque in uestræ seueritatis iudicium adducitur: sed tenentur ij, qui ad urbis incendium, ad uestrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ restituerunt: tenentur litteræ, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: solicitantur Allobroges: seruitia excitantur: Catilina accersitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, atque ad lamentandam tanti imperij calamitatem relinquatur. hæc omnia

nia indices detulerunt, rei confeßi ſunt, uos multis iá indicijs iudicauiſtis: primum, quòd mihi gratias egiſtis ſingularibus uerbis, & mea uirtute, atque diligentia perditorum hominum patefactam eſſe coniurationem decreuiſtis: deinde, quod P. Lentulum, ut ſe abdicaret prætura, coegiſtis: tum, quòd eum, & ceteros, de quibus iudicauiſtis, in cuſtodiam dandos cenſuiſtis: maximeque, quòd meo nomine ſupplicationem decreuiſtis; qui honos togato habitus ante me eſt nemini: poſtremo, heſterno die præmia legatis Allobrogum, Titoq. Vulturtio dediſtis ampliſſima. quæ ſunt omnia eiuſmodi, ut ij, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione a uobis damnati eſſe uideantur. ſed ego inſtitui referre ad uos, P.C. tanquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de pœna, quid cenſeatis. illa prædicam, quæ ſunt conſulis. Ego magnum in rep. uerſari furorem, & noua quædam miſceri et concitari mala, iam pridem uidebam: ſed hanc tantam, tam exitioſam haberi coniurationem a ciuibus, nunquam putaui. nunc, quidquid eſt, quocunque ueſtræ mentes inclinant, atque ſententiæ, ſtatuendum uobis ante noctem eſt. quantum facinus ad uos delatum ſit, uidetis. huic ſi paucos putatis affines eſſe, uehementer erratis. latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manauit non ſolum per Italiam, uerum etiam tranſcendit alpes, & obſcure ſerpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi ſuſtentando ac prolatando nullo pacto poteſt. quacunque ratione placet, celeriter uobis uindicandum

eſt.

est. Video duas adhuc esse sententias, unam D. Silani, qui censet eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse multandos; alteram C. Cæsaris, qui mortis pœnam remouet, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro sua dignitate, & pro rerum magnitudine in summa seueritate uersatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum R. uita priuare conati sunt, qui delere imperium, qui populi R. nomen extinguere, punctum temporis frui uita, & hoc communi spiritu non putat oportere: atque hoc genus pœnæ sæpe in improbos ciues in hac rep. esse usurpatum recordatur. alter intelligit, mortem a dijs immortalibus non esse supplicij caussa constitutam, sed aut necessitatem naturæ, aut laborum, ac miseriarum quietem esse: itaque eam sapientes numquam inuiti, fortes etiam sæpe libenter appetiuerũt: uincula uero, & ea sempiterna, certe ad singularem pœnam nefarij sceleris inuenta sunt. municipijs dispertiri iubet. habere uidetur ista res iniquitatem, si imperare uelis; difficultatem, si rogare. decernatur tamen, si placet: ego enim suscipiam, &, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium caussa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. adiungit grauem pœnam municipibus, si quis eorum uincula ruperit: horribiles custodias circumdat: et digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum leuare possit: eripit etiam spem, quæ sola hominem in miserijs consulari solet: bona præterea pu-
blicari

blicari iubet: uitam ſolam relinquit nefarijs hominibus: quam ſi eripuiſſet, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes ſcelerum pœnas ademiſſet. itaque, ut aliqua in uita formido improbis eſſet poſita, apud inferos eiuſmodi quædam illi antiqui ſupplicia impijs conſtituta eſſe uoluerunt; quòd uidelicet intelligebant, his remotis, non eſſe mortem ipſam pertimeſcendam. Nunc, P. C. ego mea uideo quid interſit. ſi eritis ſecuti ſententiam C. Cæſaris; quoniam hanc is in rep. uiam, quæ popularis habetur, ſecutus eſt: fortaſſe minus erunt, hoc monitore, & auctore, huiuſce ſententiæ mihi populares impetus pertimeſcendi. ſin illam alteram ſecuti eritis; neſcio, an amplius mihi negotij contrahatur: ſed tamen meorum periculorum rationes utilitas reip. uincat. habemus enim a C. Cæſare, ſicut ipſius dignitas, & maiorum eius amplitudo poſtulabat, ſententiam tanquam obſidem perpetuæ in remp. uoluntatis: intellectum eſt, quid intereſt inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, ſaluti populi conſulentem. uideo, de iſtis, qui ſe populares haberi uolunt, abeſſe non neminem; ne de capite uidelidet ciuium R. ſententiam ferat. is & nudius tertius in cuſtodiam ciues R. dedit; & ſupplicationem mihi decreuit; & indices heſterno die maximis præmijs affecit. iam hoc nemini dubium eſt, qui reo cuſtodiam, quæſitori gratulationem, indici præmium decreuit, quid de tota re, & cauſſa iudicarit. at uero C. Cæſar intelligit, legem Semproniam eſſe de ciuibus R. conſtitutam; qui autem reip. ſit ho

ſtis,

stis, eum ciuem esse nullo modo posse; denique ipsum latorem legis Semproniæ iussu populi pœnas reip. dependisse. idem etiam ipsum largitorem Lentulum, et prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio huius urbis tam acerbe, tamq. crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. itaque homo mitissimus, atque lenissimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris, uinculisq. mandare: & sancit in posterum, ne quis huius supplicio leuando se iactare, & in perniciem reip. posthac popularis esse possit. adiungit etiam publicationem bonorum; ut omnes animi cruciatus, & corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur. Quamobrem siue hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo R. carum, atque iucundum: siue illam Silani sententiam sequi malueritis, facile me, atque uos a crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo eam multo leuiorem fuisse. quanquam, P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate puniẽda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico. nam, ita mihi salua rep. uobiscum perfrui liceat, ut ego, quòd in hac caussa uehemẽtior sum, non atrocitate animi moueor, (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate, & misericordia. uideor enim mihi hanc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros, atque insepultos aceruos ciuium: uersatur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor in uestra cæde bacchantis. cum uero mihi proposui re

gnantem

gnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex factis ſperaſſe confeſſus eſt, purpuratum eſſe hunc Gabinium, cum exercitu ueniſſe Catilinam, tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam uirginum, atque puerorum, ac uexationem uirginum Veſtalium; perhorreſco; &, quia mihi uehementer hæc uidentur miſera, atque miſeranda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerunt, me ſeuerum, uehementemq. præbeo. etenim quæro, ſi quis paterfamilias, liberis ſuis a ſeruo interfectis, uxore occiſa, incenſa domo, ſupplicium de ſeruis quam acerbiſſimum ſumpſerit; utrum is clemens, ac miſericors, an inhumanus, & crudeliſſimus eſſe uideatur? mihi uero importunus, ac ferreus, qui non dolorem ſuum & cruciatum dolore nocentis, & cruciatu lenierit. ſic nos in ijs hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos noſtros trucidare uoluerunt, qui ſingulas uniuſcuiuſque noſtrum domos, et hoc uniuerſum reip. domicilium delere conati ſunt, qui id, egerunt, ut gentem Allobrogum in ueſtigijs huius urbis, atque in cinere deflagrati imperij collocarent; ſi uehementiſſimi fuerimus, miſericordes habebimur; ſin remiſſiores eſſe uoluerimus, ſummæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumq. pernicie fama ſubeunda eſt. niſi uero cuipiam L. Cæſar, uir fortiſſimus, & amantiſſimus reip. crudelior nudius tertius eſt uiſus, cum ſororis ſuæ, feminæ lectiſſimæ, uirum præſentem, & audientem uita priuandum eſſe dixit, cuius aui iuſſu conſularem interfectum, filiumq. eius impuberem, legatum a patre miſſum, in carcere necatum eſſe dixit. quorum quod

ſimile

simile fuit factum? quod initum delendæ reip. consilium? largitionis uoluntas tum in rep. uersata est, & partium quædam contentio. atque illo tempore huius auus Lentuli, clarissimus uir, armatus Gracchum est persecutus, & graue tum uulnus accepit, ne quid de summa dignitate reip. minueretur: hic ad euertenda fundamenta reip. Gallos accersiuit, seruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros ciues interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam uastandam, diripiendamq́. Catilinæ. Vereamini, censeo, ne in hoc scelere tá immani ac nefario nimis aliquid seuere statuisse uideamini: cum multo magis sit uerendum, ne remissione pœnæ crudeles magis in patriam, quám ne seueritate animaduersionis nimis uehementes in acerbissimos hostes fuisse uideamur. Sed ea, quæ exaudio P. C. dissimulare non possum. iactantur enim uoces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeam satis præsidij ad ea, quæ uos statueritis hodierno die, transigenda. omnia prouisa, parata, & constituta sunt, P.C. cum mea summa cura, atque diligentia, tum multo etiam maiore populi R. ad summum imperium retinendum, & ad communes fortunas conseruandas uoluntate. omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatú: plenum est forum, pleni omnes aditus huius loci, ac templi. caussa enim est post urbem conditam hæc inuenta sola, in qua omnes sentirent unum atque idem, præter eos, qui cum sibi uiderent esse pereundum, cum

omnibus

omnibus potius, quàm soli perire uoluerunt. hosce ego homines excipio, & secerno libenter: neque enim in improborum ciuium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. ceteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad communem dignitatem, salutemq. consentiunt? quid ego hic equites R. commemorem? qui uobis ita summa ordinis consilijq. concedunt, ut uobiscum de amore reip. certent: quos ex multorum annorum dissensione ad huius ordinis societatem, concordiamq. reuocatos, hodiernus dies uobiscum, atque hæc caussa coniungit: quam coniunctionem si in consulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenuerimus; confirmo uobis, nullum posthac malum ciuile ac domesticum ad ullam reip. partem esse uenturum. Pari studio defendendæ reip. conuenisse uideo tribunos ærarios, fortissimos uiros, scribas item uniuersos: quos cum casu hic dies ad ærarium frequentasset, uideo ab exspectatione sortis ad communem salutem esse conuersos. omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. quis est enim, cui non hæc templa, adspectus urbis, possessio libertatis, lux denique hæc ipsa, & hoc commune patriæ solum cum sit carum, tum uero dulce, atque iucundum? Operæpretium est, P. C. libertinorum hominum studia cognoscere: qui sua uirtute fortunam ciuitatis consecuti, hanc uere suam patriam esse iudicant: quam quidam hinc nati, & summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse iudicauerunt. sed quid ego huiusce ordinis homi-

nes

nes commemorem? quos priuatæ fortunæ, quos com munis resp. quos denique libertas, ea, quæ dulcissima est, ad salutem patriæ defendendam excitauit. seruus est nemo, qui modo tolerabili condicione sit ser uitutis, qui non audaciam ciuium perditorum perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum, quantum audet, & quantum potest, conferat ad communem salutis uoluntatem. Quare si quem uestrum forte commouet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperantem solicitari posse animos egentium, at que imperitorum: est id quidem cœptum, atque tentatum; sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri, aut uoluntate perditi, qui non ipsum illum sellæ, atque operis, & quæstus quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulum suum, qui denique non cursum hunc otiosum uitæ suæ saluum esse uelint. multo uero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo uero (id enim potius est dicendum) genus hoc uniuersum amantissimum est otij. etenim omne eorum instrumentum, omnis opera, ac quæstus frequentia ciuium sustinetur, alitur otio: quorum si quæstus, oc clusis tabernis, minui solet; quid tandem, incensis, futurum est? Quæ cum ita sint, P.C. uobis populi R. præsidia non desunt: uos, ne populo R. deesse uideamini, prouidete. habetis consulem ex plurimis periculis, & insidijs, atque ex media morte non ad uitam suam, sed ad salutem uestram reseruatum. omnes ordines ad conseruandam remp. mente, uo-

iuntate, ſtudio, uirtute, uoce conſentiunt. obſeſſa facibus, & telis impiæ coniurationis, uobis ſupplex manus tendit patria communis: uobis ſe, uobis uitam omnium ciuium, uobis arcem, & Capitolium, uobis aras, penates, uobis illum ignem Veſtæ perpetuum, ac ſempiternum, uobis omnia templa deorum, atque delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. præterea de ueſtra uita, de coniugum ueſtrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de ſedibus, de focis ueſtris hodierno die uobis iudicandum eſt. habetis ducem memorem ueſtri, oblitum ſui: quæ non ſemper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuerſum populum R. id quod in ciuili cauſſa hodierno die primum uidemus, unum atque idem ſentientem. cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta uirtute ſtabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasq́. fortunas una uox pæne delerit. id ne unquam poſthac non modo confici, ſed ne cogitari quidem poſſit, uobis hodierno die prouidendum eſt. Atque hæc, non ut uos, qui mihi ſtudio pæne præcurritis, excitarem, locutus ſum; ſed ut mea uox, quæ debet eſſe in rep. princeps, officio functa conſulari uideretur. nunc, ante quàm ad ſententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus eſt coniuratorum, quam uidetis eſſe permagnam, tantam me inimicorum multitudinem ſuſcepiſſe uideo: ſed eam eſſe iudico turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam. quòd ſi aliquando

do alicuius furore, & scelere concitata manus ista plus ualuerit, quàm uestra, ac reip. dignitas: me tamen meorum factorum, atque consiliorum nunquam, P.C. pœnitebit. etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata: uitæ tantam laudem, quanta uos me uestris decretis honestastis, nemo est assecutus. ceteris enim semper bene gestæ, mihi uni conseruatæ reip. gratulationem decreuistis. sit Scipio clarus ille, cuius consilio, atque uirtute Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numantiamq. deleuit: habeatur uir egregius L. Paullus ille, cuius currum rex potentissimus quondam, & nobilissimus Perses honestauit: sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione, & metu seruitutis liberauit: antepo natur omnibus Pompeius, cuius res gestæ, atque uirtutes iisdem, quibus solis cursus, regionibus, ac terminis continentur. erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ. nisi forte maius est patefacere nobis prouincias, quò exire possimus; quàm curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant quò uictores reuertantur. quanquam est in uno loco condicio melior externæ uictoriæ, quàm domesticæ: quòd hostes alienigenæ aut oppressi seruiunt, aut recepti beneficio se obligatos putant; qui autem ex numero ciuium, dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse cœperunt, eos, cum a pernicie reip. repule-

ris, neque ui coercere, neque beneficio placare possis. quare mihi cum perditis ciuibus æternum bellum susceptum esse uideo: quod ego uestro bonorumq. omniũ auxilio, memoriaq. tantorum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui seruatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus, ac mentibus semper hærebit, a me, atque a meis facile propulsari posse confido. neque ulla profecto tanta uis reperietur, quæ coniunctionem uestram equitumq. R. & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere, & labefactare possit. Quæ cum ita sint, P. C. pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi; pro triumpho, ceterisq. laudis insignibus, quæ sunt a me propter urbis, uestræq. salutis custodiam repudiata; pro clientelis, hospitijsq. prouincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quàm comparo; pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos singularibus studijs, proq. hac, quam conspicitis, ad conseruandam remp. diligentia nihil aliud a uobis, nisi huius temporis, totiusq. mei consulatus memoriam, postulo: quæ dum erit uestris mentibus infixa, firmissimo me muro septum esse arbitrabor. quòd si meam spem uis improborum fefellerit, atque superauerit: commendo uobis paruum meum filium: cui profecto satis erit præsidij non solum ad salutem, uerum etiam ad dignitatem, si eius, qui hæc omnia suo solus periculo conseruauerit, illum esse filium memineritis. Quapropter de summa salute uestra populiq. R. P. C. de uestris coniugibus, ac

liberis,

liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq. uniuersa rep. decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. habetis enim consulem, qui & parere uestris decretis non dubitet; & ea, quæ statueritis, quoad uiuet, defendere, & per se ipsum præstare possit.

PRO L. MVRAENA.

ORATIO XXIII.

QVAE precatus sum a dijs immortalibus iudices, more institutoq. maiorum, illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murænam consulem renunciaui; ut ea res mihi, magistratuiq. meo, populo plebiq. R. bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijsdem dijs immortalibus ob eiusdem hominis consulatum una cum salute obtinendum; & ut uestræ mentes, atque sententiæ cum populi R. uoluntate, suffragijsq. consentiant; eaq. res uobis, populoq. R. pacé, tranquillitatem, otium, concordiamq. afferat. quòd si illa sollemnis comitiorum precatio, consularibus auspicijs consecrata, tantam habet in se uim, & religionem, quantam reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic consulatus me rogante datus esset, ea res fauste, felici-

ter, prospereq. eueniret. quæ cum ita sint, iudices; & cum omnis deorum immortalium potestas aut translata sit ad uos, aut certe communicata uobiscũ: idem consul cum uestræ fidei commendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, ut eiusdem hominis uoce & declaratus consul, & defensus, beneficium populi R. cum uestra atque omnium ciuium salute tueatur. & quoniam in hoc officio studium meæ defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio caussæ reprehensa est; ante quàm pro L. Muræna dicere instituo, pro me ipso pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore sit officij mei, quàm huiusce salutis defensio; sed ut, meo facto uobis probato, maiore auctoritate ab huius honore, fama, fortunisq. omnibus inimicorum impetus propulsare possim. & primum M. Catoni, uitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentissime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo respondebo. Negat fuisse rectum Cato, me & consulem, & legis ambitus latorem, & tam seuere gesto consulatu, caussam L. Murænæ attingere. cuius reprehensio me uehementer mouet, non solum ut uobis, iudices, quibus maxime debeo, uerum etiam ut ipsi Catoni, grauissimo, atque integerrimo uiro, rationem facti mei probem. A quo tandẽ, M. Cato, est æquius consulem defendi, quàm a consule? quis mihi in rep. potest, aut debet esse coniunctior, quàm is, cui resp. a me una traditur sustinenda, magnis meis laboribus & periculis sustentata? quòd

si in ijs rebus repetendis, quæ mancipij sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit: profecto etiam rectius in iudicio consulis designati is potissimum consul, qui consulem declarauit, auctor beneficij populi R. defensorq́. periculi esse debebit. ac si, ut non nullis in ciuitatibus fieri solet, patronus huic caussæ publice constitueretur; is potissime honore affecto defensor daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quàm facultatis. quòd si e portu soluentibus ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio solent & tempestatum rationem, & prædonum, & locorum; quòd natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem animo me esse oportet, prope iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas reip. tempestates esse subeundas? quare si est boni consulis, non solum uidere quid agatur, uerum etiam prouidere quid futurum sit: ostendam alio loco, quantum salutis communis intersit, duos consules in rep. kalendis Ian. esse. quod si ita est; non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quàm resp. consulem ad communem salutem defendendam uocare. Nam quòd legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet ipsi iam pridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim si largitionem factam esse confiterer, idq́. recte factum esse defenderem: facerem improbe, etiam si alius

legem tulisset. cum uero nihil commissum contra legem esse defendam: quid est, quod meam defensionem latio legis impediat? Negat esse eiusdem seueritatis, Catilinam, exitium reip. intra mœnia molientem, uerbis, & pæne imperio urbe expulisse, & nũc pro L. Muræna dicere. Ego autem has partes lenitatis, & misericordiæ, quas me natura ipsa docuit, semper legi libenter: illam uero grauitatis seueritatisq. personam non appetiui, sed ab rep. mihi impositam sustinui, sicut huius imperij dignitas in summo periculo ciuium postulabat. quòd si tum, cum resp. uim, & seueritatem desiderabat, uici naturam, & tam uehemens fui, quàm cogebar, non quàm uolebam: nunc, cũ omnes me caussæ ad misericordiã, atque ad humanitatẽ uocent, quanto tãdẽ studio debeo naturæ meæ, consuetudiniq. seruire? ac de officio defensionis meæ, ac de ratione accusationis tuæ fortasse etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me, iudices, non minus, hominis sapientissimi, atque ornatissimi, Ser. Sulpicij conquestio, quàm Catonis accusatio commouebat: qui grauissime & acerbissime ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisq. oblitum, caussam L. Murænæ contra se defendere. huic ego, iudices, satisfacere cupio, uosq. adhibere arbitros. nam cũ graue est, uere accusari in amicitia: tũ etiam, si falso accuseris, non est negligẽdum. Ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia studia, atque officia pro nostra necessitudine & debuisse confiteor, & præstitisse arbitror. nihil tibi consulatum petenti a me defuit,

desuit, quod esset aut ab amico, aut a gratioso, aut a consule postulandum. abijt illud tempus: mutata ratio est: sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murænæ, quantum tu a me postulare ausus sis, tantum debuisse; contra salutem, nihil debere. neque enim, si tibi tum, cum peteres consulatum, affui, iccirco nunc, cum Murænam ipsum petas, adiutor eodem pacto esse debeo. atque hoc non modo non laudari, sed ne concedi quidem potest, ut, amicis nostris accusantibus, non etiam alienissimos defendamus. Mihi autem cum Muræna, iudices, & uetus, & magna amicitia est: quæ in capitis dimicatione a Ser. Suplicio non iccirco obruetur, quòd ab eodem in honoris contentione superata est. quæ si caussa non esset; tamé uel dignitas hominis, uel honoris eius, quem adeptus est, amplitudo summam mihi superbiæ crudelitatisq. famá inussisset, si hominis & suis, & populi R. ornamentis amplissimi caussam tanti periculi repudiassem. neque enim iam mihi licet, neque est integrum, ut meum laborem hominum periculis subleuandis non impertiam. nam cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cum adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti, & ingrati. quòd si licet desinere, si te auctore possum; si nulla inertiæ, nulla superbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego uero libenter desino. sin autem fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum
hæc

hæc caussa est eiusmodi, quam nec industrius, quam nec misericors, nec officiosus deserere possit. atque huiusce rei coniecturam de tuo ipsius studio, Serui, facillime ceperis. nam si tibi necesse putas etiam aduersarijs amicorum tuorum de iure consulentibus respondere; & si turpe existimas, te aduocato illum ipsum, quem contra ueneris, caussa cadere: noli tam esse iniustus, ut, cum tui fontes uel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes claussos esse oportere. etenim si me tua familiaritas ab hac caussa remouisset; & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso, clarissimis uiris, si item ceteris, a quibus intelligo tuam gratiam magni æstimari, accidisset: in ea ciuitate consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini unquam infimo maiores nostri patronum deesse uoluerunt. ego uero, iudices, ipse me existimarem nefarium, si amico; crudelem, si misero; superbum, si consuli defuissem. quare, quod dandum est amicitiæ, large dabitur a me, ut tecum agam Serui, non secus, ac si meus esses frater, qui mihi est carissimus: isto in loco quod tribuendum est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici studium pro amici periculo dicere. Intelligo, iudices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione uitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse uersatam. atque harum trium partium prima illa, quæ grauissima esse debebat, ita fuit infirma, & leuis, ut illos lex magis quædam accusatoria, quàm uera maledicendi

facultas de uita L. Murænæ dicere aliquid coegerit. Obiecta est enim Asia: quæ ab hoc non ad uolptatem, & luxuriam expetita est, sed in militari labore pera grata. qui si adolescens patre suo imperatore non meruisset; aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut a parente repudiatus uideretur. an, cum sedere in equis triumphantium prætextati potissimum filij solea nt, huic donis militaribus patris triumphum deco rare fugiendum fuit, ut, rebus communiter gestis, pæne simul cum patre triumpharet? hic uero, iudices, & fuit in Asia, & uiro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratula tioni in uictoria fuit. & si habet Asia suspicionem luxuriæ quandam; non Asiam nunquam uidisse, sed in Asia continentur uixisse, laudandum est. quamobrem non Asiæ nomen obijciendum Murænæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, & gloria nomini constituta est; sed aliquod aut in Asia susceptũ, aut ex Asia deportatum flagitium, ac dedecus. meruisse uero stipendia in eo bello, quod tum populus R. non modo maximum, sed etiam solum gerebat, uirtu tis; patre imperatore libentissime meruisse, pietatis; nem stipendiorum patris uictoriam, ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. maledicto quidem iccirco nihil in hisce rebus loci est, quòd omnia laus occupauit. Sal tatorem appellat L. Murænam Cato. maledictum est, si uere obijcitur, uehementis accusatoris; sin fal so, maledici conuiciatoris. quare, cum ista sis aucto ritate, non debes M. Cato arripere maledictum ex triuio,

triuio, aut ex ſcurrarum aliquoconuicio, neque teme
re conſulem populi R. ſaltatorem uocare; ſed conſpice
re, quibus præterea uitijs affectum eſſe neceſſe ſit eũ,
cui uere iſtud obijci poſſit. nemo enim fere ſaltat ſo-
brius, niſi forte inſanit, neque in ſolitudine, neque
in conuiuio moderato, atque honeſto. tempeſtiui con
uiuij, amœni loci, multarum deliciarum comes eſt ex
trema, ſaltatio. tu mihi arripis id, quod neceſſe eſt
omnium uitiorum eſſe poſtremum: relinquis illa, qui
bus remotis hoc uitium omnino eſſe non poteſt. nul-
lum turpe conuiuium, non amor, non comeſſatio, non
libido, non ſumptus oſtenditur: & cum ea non repe-
riantur, quæ uoluptatis nomen habent, quæq. uitio-
ſa ſunt; in quo ipſam luxuriam reperire non potes, in
eo te umbram luxuriæ reperturum putas? nihil igi-
tur in uitam L. Murænæ dici poteſt? nihil, inquam,
omnino, iudices. ſic a me conſul deſignatus defendi-
tur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia,
nulla crudelitas, nullum petulans dictum in uitam
proferatur. Bene habet. iacta ſunt fundamenta defen
ſionis: non dum enim noſtris laudibus, quibus utar po
ſtea, ſed prope inimicorum confeſſione uirum bonum,
atque integrum hominem defendimus. quo conſtitu-
to, facilior eſt mihi aditus ad contentionem dignita-
tis, quæ pars altera fuit accuſationis. Summam ui-
deo eſſe in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, inte-
gritatis, induſtriæ, ceterorumq. ornamentorum om-
nium, quibus fretum ad conſulatus petitionem aggre
di par eſt. paria cognoſco eſſe iſta in L. Muræna, at-
que

que ita paria, ut neque ipse dignitate uinci potuerit, neque te dignitate superarit. Contempsisti L. Murænæ genus, extulisti tuum. quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum: facis, ut rursus plebs in Auentinum se uocanda esse uideatur. sin autem sunt amplæ & honestæ familiæ plebeiæ: & proauus L. Murænæ, & auus prætores fuerunt, & pater, cum amplissime atque honestissime ex prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit, quòd is iam patri debitus, a filio petebatur. tua uero nobilitas, Ser. Sulpici, tametsi summa est, tamen hominibus litteratis, & historicis est notior, populo uero & suffragatoribus obscurior. pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: itaque non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium uetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo, quòd uirtute, industriaq. perfecisti, ut, cum equitis R. esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortissimo uiro, uirtutis esse uisum est, quàm in homine nobilissimo M. Aemilio. etenim eiusdem animi, atque ingenij est, posteris, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, &, ut Scaurus, memoriam, prope intermortuam, generis sui, uirtute renouare. quanquam ego iam putabam, iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectum, qui non modo

Curijs,

Curijs, Catonibus, Pompeijs, antiquis illis fortissimis uiris, nouis hominibus, sed his recentibus Marijs, & Didijs, & Cœlijs commemorandis iacebant. cum ego uero tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quàm uirtuti, pateret: non arbitrabar, cum ex familia uetere, & illustri consul designatus ab equitis R. filio consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos. etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patricijs, altero improbissimo, atque audacissimo, altero modestissimo, atque optimo uiro, peterem: superaui tamẽ dignitate Catilinam, gratia Galbam. quòd si id crimen homini nouo esse deberet: profecto mihi neque inimici, neque inuidi defuissent. omittamus igitur de genere dicere, cuius est magna in utroque dignitas: uideamus cetera. Quæsturam una petijt, & sum ego factus prior. Non est respondendum ad omnia. neque enim quenquam uestrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum solus possit obtinere, non eundem esse ordinem dignitatis, & renunciationis; propterea quòd renunciatio gradus habeat, dignitas autem sit persæpe eadem omnium. sed quæstura utriusque propemodum pari momento sortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciam tacitã, & quietam: tu illam, cui, cum quæstores sortiuntur, etiam acclamari solet, Hostiensem, non tam gratiosam, & illustrem, quàm negotiosam, & molestam. consedit utriusque nomen in quæstura: nullum enim uo

bis ſors campum dedit, in quo excurrere uirtus, cognoſciq́. poſſet. reliqui temporis ſpatium in contentionem uocatur, ab utroque diſſimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiſcum hanc urbanam militiam reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſolicitudinis, ac ſtomachi, ſecutus eſt: ius ciuile didicit: multum uigilauit: laborauit: præſto multis fuit: multorum ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem exorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, non ad ſuum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. Quid Muræna interea? fortiſſimo, & ſapientiſſimo uiro, ſummo imperatori, legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitum: ſigna contulit: manum conſeruit: magnas copias hoſtium fudit: urbes partim ui, partim obſidione cepit: Aſiam iſtam refertam, & eandem delicatam ſic obijt, ut in ea neque auaritiæ, neque luxuriæ ueſtigium reliquerit: maximo in bello ſic eſt uerſatus, ut hic multas res & magnas ſine imperatore geſſerit, nullam ſine hoc imperator. atque hæc, quanquam præſente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipſo propter periculum noſtrum conceſſam uideamur habere licentiam fingendi, publicis litteris teſtata ſunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambitioſus imperator, neque inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. Summa in utroque eſt honeſtas, ſumma dignitas. quam ego, ſi mihi per Seruium liceat, pari, atque eadem in laude ponam: ſed non li-

cet

cet : agitat rem militarem : insectatur totam hanc legationem : assiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat esse consulatum. Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos : forum non attigeris : absfueris tam diu, &, cum longo interuallo ueneris, cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? Primum, ista nostra assiduitas, Serui, nescis, quantum interdum afferat hominibus fastidij, quantum satietatis. mihi quidem uehementer expedijt, positam in oculis esse gratiam: sed tamen ego mei satietatem magno meo labore superaui : & tu idem fortasse : ueruntamen utrique nostrum desiderium nihil obfuisset. sed ut, hoc omisso, ad studiorum, atque artiũ contentionem reuertamur : qui potest dubitari, quin ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, quàm iuris ciuilis gloria? uigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas : ille, ut, quò intendit, mature cum exercitu perueniat. te gallorum, illum bucinarum cantus exuscitat. tu actionem instituis; ille aciem instruit. tu caues, ne tui consultores, ille, ne urbes aut castra capiantur. ille tenet, & scit, ut hostium copiæ; tu, ut aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum est enim, quod sentio) rei militaris uirtus præstat ceteris omnibus : hæc nomen populo R. hæc huic urbi æternam gloriam peperit : hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanæ res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc forensis laus, & industria latent in

tutela

tutela ac præsidio bellicæ uirtutis. simul atque increpuit suspicio tumultus, artes illico nostræ conticescũt. Et quoniam mihi uideris istam scientiam iuris tanquam filiolam osculari tuam; non patiar te in tanto errore uersari, ut istud nescio quid, quod tantopere didicisti, præclarum aliquid esse arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continentiæ, grauitatis, iustitiæ, fidei, ceteris omnibus, consulatu, & omni honore semper dignissimum iudicaui: quòd quidem ius ciuile didicisti, non dicam, operam perdidisti, sed illud dicam, nullam esse in illa disciplina munitam ad consulatum uiam. omnes enim artes, quæ nobis populi R. studia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. summa dignitas est in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quæ sunt in imperio, & in statu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: summa etiam utilitas; siquidem eorum consilio, & periculo cum rep. tum etiam nostris rebus perfrui possumus. grauis etiam illa est, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ sæpe ualuit in consule deligendo, posse consilio, atque oratione & senatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. quæritur consul, qui dicendo non nunquam comprimat tribunicios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni resistat. non mirum, si ob hanc facultatem homines sæpe etiam non nobiles consulatum consecuti sunt; præsertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmissimas amicitias, maxi-

ma studia pariat. quorum in isto uestro artificio, Sulpici, nihil est. primum, dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim sunt paruæ, prope in singulis litteris, atque interpunctionibus uerborum occupatæ. deinde, etiam si quid apud maiores nostros fuit in isto studio admirationis, id, enunciatis uestris mysterijs, totum est contemptum, & abiectum. posset agi lēge, nec ne, pauci quondam sciebant: fastos enim uulgo non habebant: erant in magna potentia, qui consulebantur: a quibus etiam dies, tanquam a Chaldæis, petebantur. inuentus est scriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixerit: & singulis diebus ediscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis iurisconsultis eorum sapientiam compilarit. itaque irati illi, quòd sunt ueriti, ne, dierum ratione prouulgata, & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent. cum hoc fieri bellissime posset; fundus Sabinus meus est, immo meus, deinde iudicium: noluerũt. fundus, inquit, qui est in agro, qui Sabinus uocatur. satis uerbose. cedo, quid postea? ego eum ex iure meum esse aio. quid tum? inde ego te ex iure manu consertũ uoco. quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, non habebat. transit idem iurisconsultus tibicinis Latini modo: unde tu me, inquit, ex iure manu consertum uocasti, inde ibi ego te reuoco. prætor interea ne pulchrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua spōte loqueretur, ei quoque carmẽ compositum est, cum ceteris rebus absurdum,

tum

tum uero nullo uſu. Vtriſque ſuperſtitibus præſenti-
bus iſtam uiá dico: inite uiam. præſto aderat ſapiens
ille, qui inire uiam doceret. redite uiam: eodem duce
redibant. hæc iam tum apud illos barbatos ridicula,
credo, uidebantur, homines, cum recte atque in loco
conſtitiſſent, iuberi abire, ut, unde abiſſent, eodem ſta
tim redirent. ijſdem ineptijs fucata ſunt illa omnia,
Quando te in iure conſpicio; & hæc, Sed an ne tu di-
cis, qui cauſſa uindicaueris? quæ dum erant occulta,
neceſſario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: poſtea
uero peruulgata, atque in manibus iactata, & excuſ
ſa: inaniſſima prudentiæ reperta ſunt, fraudis autem
& ſtultitiæ pleniſſima. nam cum permulta præclare
legibus eſſent conſtituta, ea iureconſultorum ingenijs
pleraque corrupta, ac deprauata ſunt. mulieres om-
nes propter infirmitatem conſilij maiores in tutorum
poteſtate eſſe uoluerunt: hi inuenerunt genera tuto-
rum, quæ poteſtate mulierum continerẽtur. ſacra in
terire illi noluerũt: horum ingenio ſenes ad coemptio
nes faciendas interimendorum ſacrorum cauſſa re-
perti ſunt. in omni denique iure ciuili æquitatem reli
querunt, uerba ipſa tenuerunt: ut, quia in alicuius li-
bris exempli cauſſa id nomen inuenerant, putarunt
omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, Caias
uocari. Iam illud mihi quidẽ mirum uideri ſolet, tot
homines, tam ingenioſos, per tot annos etiam nunc
ſtatuere non potuiſſe, utrum diem tertium, an perendi
num; iudicem, an arbitrum; rem, an litem dici opor
teret. itaque, ut dixi, dignitas in iſta ſcientia conſula

ris numquam fuit, quæ tota ex rebus fictis commenti cijsq. cōstaret; gratiæ uero multo etiam minus. quod enim omnibus patet, & æque promptum est mihi, et aduersario meo, id esse gratum nullo pacto potest. itaque non modo beneficij collocandi spem, sed etiam illud, quod aliquando fuit, Licet consulere, iam perdidistis. sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ neque extra Romam usquam, neque Romæ, rebus prolatis, quidquam ualet. peritus ideo haberi nemo potest, quòd in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autem res ideo non putatur, quòd & perpaucis, & minime obscuris litteris continetur. itaque si mihi, homini uehemēter occupato, stomachum moueritis; triduo me iurisconsultum esse profitebor. etenim, quæ de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neque tamen quidquam tam anguste scriptum est, quo ego nō possim, qua de re agitur, addere. quæ cōsuluntur autem, minimo periculo respondentur. si id, quod oportet, responderis; idem uideare respondisse, quod Seruius: sin aliter; etiam controuersum ius nosse, et tractare uideare. quapropter non solum illa gloria militaris uestris formulis, atque actionibus anteponenda est: uerum etiam dicendi consuetudo longe, et multum isti uestræ exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi uidētur plerique initio multo hoc maluisse: post, cum id assequi non potuissent, istuc potissimum sunt delapsi. ut aiunt in Græcis artificibus, eos auletas esse, qui citharœdi fieri non potuerint: sic non nullos uidemus, qui oratores euadere

non potuerunt, eos ad iuris studiũ deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa etiam gratia. etenim a uobis salubritas quædam, ab ijs, qui dicunt, salus ipsa petitur. deinde uestra respon sa, atque decreta & euertuntur sæpe dicendo, et sine defensione oratoris firma esse non possunt. in qua re si satis profecissem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de me dico, sed de ijs, qui in dicendo magni sunt, aut fuerunt. Duæ sunt artes, quæ possunt locare homi nes in amplissimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. ceteræ ta men uirtutes ipsæ per se multum ualẽt, iustitia, fides, pudor, temperãtia: quibus te, Serui, excellere omnes intelligunt: sed nunc de studijs ad honorem dispositis, non de insita cuiusque uirtute, disputo. omnia ista nobis studia de manibus excutiuntur, simul atque aliquis motus nouus bellicum canere cœpit. etenim, ut ait ingeniosus poeta, & auctor ualde bonus, prœlijs promulgatis, TOLLITVR E MEDIO nõ solum ista uestra uerbosa simulatio prudẽtiæ, sed etiam ipsa illa domina rerum SAPIENTIA: VI GERITVR RES: SPERNITVR ORATOR non solum odiosus in dicendo, ac loquax, uerũ etiam BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR: uestrum uero studiũ totum iacet. NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, inquit, REM REPETVNT. quod si ita est, cedat opinor, Sulpici, forũ castris, otiũ militiæ, stylus gladio, umbra soli: sit deni

que in ciuitate ea prima res, propter quam ipsa est ciuitas omnium princeps. Verum hæc Cato nimiũ nos nostris uerbis magna facere demonstrat, et oblitos esse bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis esse gestum. quod ego lõge secus existimo, iudices; deq́. eo pauca disseram: neque enim caussa in hoc continetur. Nam si omnia bella, quæ cũ Græcis gessimus, contemnenda sunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M'. Curij, de Philippo T. Flaminini, de Aetolis M. Fuluij, de rege Perse L. Paulli, de Pseudophilippo Q. Metelli, de Corinthijs L. Mummij. sin hæc bella grauissima, uictoriæq́. eorum bellorum gratissimæ fuerunt: cur Asiaticæ nationes, atque ille a te hostis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monumentis uel maximum bellũ populum R. cum Antiocho gessisse uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum P. fratre gloria, quam laudem ille, Africa oppressa, cognomine ipso præ se ferebat, eandem hic sibi ex Asiæ nomine assumpsit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis, proaui tui. quò ille, cum esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse uideo, nunquam cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. neque uero cum P. Africano senatus egisset, ut legatus patri proficisceretur, cũ ipse paullo ante, Hánibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis remp. liberauisset, nisi illud graue bellum, & uehemens putaretur. atqui si diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit,

consideraris, omnibus regibus, quibuscum populus R. bellum gessit, hunc regem nimirum antepones. quem L. Sylla maximo, & fortissimo exercitu, pugna excitatum, non rudis imperator, ut aliud nihil dicam, cũ bello inuectum totam in Asiam cum pace dimisit: quem L. Muræna, pater huiusce, uehemẽtissime uigilantissimeq. uexatũ, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui rex, sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantũ ipse opibus conatuq. inualuit, ut se Oceanum cum Ponto, Sertorij copias cum suis coniuncturum putaret. ad quod bellum duobus consulibus ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur; alterius res & terra, & mari calamitosæ, uehementer & opes regis, & nomen auxerunt; L. Luculli uero res tantæ extiterunt, ut neque maius bellum commemorari possit, neque maiore consilio, & uirtute gestum. nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia constitisset; eamq. urbem sibi Mithridates Asiæ ianuã fore putauisset; qua effracta, & reuulsa, tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorum defenderetur, ut omnes copiæ regis diuturnitate obsidionis consumerentur. quid, illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento cursu, accerrimis ducibus, hostium classis Italiam spe, atque animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commissam arbitraris? mitto prœlia: prætereo oppugnationes oppidorum: expulsus

regno tandem aliquando, tantum tamen consilio, atque auctoritate ualuit, ut se, rege Armeniorum adiuncto, nouis opibus, copijsq́. renouarit. Ac si mihi nunc de rebus gestis esset nostri exercitus imperatorisq́. dicendum, plurima & maxima prœlia commemorare possem: sed non id agimus, hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille rex contemnendus fuisset; neque tanta cura senatus, & populus R. suscipiendum putasset, neque tot annos gessisset, neque tanta gloria L. Luculli; neque uero eius belli conficiendi curam tanto studio populus R. ad Cn. Pompeium detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quæ cum rege commissa est, & summa contentione pugnata. qua ex pugna cum se ille eripuisset, & Bosphorum confugisset, quò exercitus adire non posset; etiam in extrema fortuna, & fuga nomen tamen retinuit regium. itaque ipse Pompeius, regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantum in unius anima posuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, sperarat, uictoria possideret, tamen non ante, quàm illum uita expulit, bellum confectum iudicarit. Nunc tu hostem, Cato, contemnis? quo cum per tot annos, tot prœlijs, tot imperatores bella gesserūt: cuius expulsi, & eiecti uita tanti æstimata est, ut, morte eius nunciata, tum denique bellum confectum arbitraremur. Hoc igitur in bello L. Murænam legatum fortissimi animi, summi consilij, maximi laboris cognitum esse, defendimus, & hanc eius

ope-

operam non minus ad consulatum adipiscendum, quàm hanc nostram forensem industriam, dignitatis habuisse. At enim in præturæ petitione prior renunciatus est Seruius. Pergitis ne uos, tanquam ex syngrapha, agere cum populo, ut quem locum semel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua non nunquam commutat aura rumoris. sæpe etiam sine ulla aperta caussa fit aliud, atque existimamus; ut non nunquam ita factum esse etiam populus admiretur; quasi uero non ipse fecerit. nihil est incertius uulgo, nihil obscurius uoluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio superari posse arbitratus est? quis Q. Catulum, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, a Cn. Manlio? quis M. Scaurum, hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum senatorem, a Q. Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum est, sed ne cum esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. nam ut tempestates sæpe certo aliquo cæli signo commouentur, sæpe improuiso, nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex caussa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpe intelligas, quo signo commota sit; sæpe ita obscura

est,

est, ut casu excitata esse uideatur. sed tamen si est reddenda ratio, duæ res uehementer in prætura desideratæ sunt, quæ ambæ in consulatu tum Murænæ profuerunt; una, exspectatio muneris, quæ & rumore non nullo, & studijs, sermonibusq. competitorum creuerat; altera, quòd ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis suæ testes habuerat, non dum decesserant. horum utrunque ei fortuna ad consulatus petitionem reseruauit. nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comitijs L. Murænæ præsto fuit; & munus amplissimum, quod petitio præturæ desiderabat, prætura restituit. num tibi hæc parua uidentur adiumenta, & subsidia consulatus? uoluntas militum: quæ cum per se ualet multitudine, tum apud suos gratia; tum uero in consule declarando multum etiam apud uniuersum populum R. auctoritatis habet suffragatio militaris. imperatores enim comitijs consularibus, non uerborum interpretes deliguntur. quare grauis est illa oratio: me saucium recreauit: me præda donauit: hoc duce castra cepimus, signa contulimus: nunquam iste plus militi laboris imposuit, quàm sibi sumpsit: ipse cum fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas esse ad famam hominum, ac uoluntatem? etenim si tanta illis comitijs religio est, ut adhuc semper omen ualuerit prærogatiuum: quid mirum est, in hoc felicitatis famam, sermonemq. ualuisse? sed si hæc leuiora ducis, quæ sunt grauissima, & hanc urbanam suffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiam,

gantiam, & scenæ magnificentiam ualde contemnere, quæ huic admodum profuerunt. nam quid ego dicam populum, ac uulgus imperitorum ludis magnopere delectari? minus est mirandum. quanquam huic caussæ id satis est. sunt enim populi, ac multitudinis comitia. quare si populo ludorum magnificentia uoluptatis est; non est mirandum, eam L. Murænæ apud populum profuisse. sed si nosmet ipsi, qui & ab delectatione omni negotijs impedimur, & in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam uoluptatem. itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quòd honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos qui dissimulant, non solum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi: nam nos quoque habuimus scenam competitricem. quòd si ego, qui trinos ludos ædilis feceram, tamen Antonij ludis commouebar: tibi, qui casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam, quam irrides, argenteam, scenam aduersatam putas? sed hæc sane sint paria omnia: sit par forensis opera militari: sit par militari suffragatio urbana: sit idem, magnificentissimos, & nullos unquam fecisse ludos: quid? in ipsa prætura nihil ne existimas inter tuam & istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit, quam omnes tui necessarij tibi optabamus,

mus, iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo negotij, gratiam æquitatis largitio: qua in sorte sapiens prætor, qualis hic fuit, offensionem uitat æquabilitate decernendi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi. egregia, & ad consulatum apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum uoluptate concluditur. Quid tua sors? tristis, atrox, quæstio peculatus, ex altera parte lacrymarum, & squaloris, ex altera plena catenarum, atque indicum. cogendi iudices inuiti, retinendi contra uoluntatem, scriba damnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehensa: multi uiri fortes, & prope pars ciuitatis offensa est: lites seuere æstimatæ: cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. postremo tu in prouinciam ire noluisti. non possum id in te reprehendere, quod in me ipso & prætor, & consul probaui: sed tamen L. Murænæ prouincia multas bonas gratias cum optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem resp. liberalitatis: qua usus, multas sibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ conficiuntur, adiunxit. ipse autem in Gallia, ut nostri homines desperatas iam pecunias exigerent, æquitate, diligentiaq. perfecit. Tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti. fateor. sed tamen illud cogita, non nullorum amicorum studia minui solere in eos, a quibus prouincias contemni intelligant. Et quoniam ostendi iudices parem dignitatem ad consulatus petitionem, disparem fortunam prouincialium negotiorum in Muræna, atque

que in Sulpicio fuisse: dicam iá apertius, in quo meus necessarius fuerit inferior Seruius; & ea dicam uobis audientibus, amisso iam tempore, quæ ipsi soli, re integra, sæpe dixi. Petere consulatum nescire te, Serui, persæpe dixi: & in ijs rebus ipsis, quas te magno, & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi uideri, quàm sapientem candidatum. primum accusandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis uiri; sed & populi opinionem a spe adipiscendi auertunt, & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit, neque in uno, aut altero animaduersum est, sed iam in pluribus; simul atque candidatus accusationem meditari uisus est, ut honorem desperasse uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo uehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. petitorem ego, præsertim consulatus, magna spe, magno animo, magnis copijs & in forum, et in campum deduci uolo: non placet mihi inquisitio candidati, prænuncia repulsæ; non testium potius, quàm suffragatorum comparatio; non minæ magis, quàm blanditiæ; non declamatio potius, quàm salutatio: præsertim cũ iam hoc nouo more omnes fere domos omnium concursent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciát, quantum quisque animi, & facultatis habere uideatur. uides ne tu illum tristem, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? te-

stes

stes quærere? alium faciam; quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur; studia deponunt: aut testatam rem abijciunt; aut suam operam, & gratiam iudicio, & accusationi reseruant. accedit eodem, ut etiam ipse candidatus totum animum, atque omnem curam, operam, diligentiamq. suam in petitione non possit ponere. adiungitur enim accusationis cogitatio], non parua res, sed nimirum omnium maxima. magnum est enim te comparare ea, quibus possis hominem e ciuitate, præsertim non inopem, neque infirmum, exturbare, qui & per se, & per suos, & uero etiam per alienos defendatur: omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus; & qui non aperte inimici sumus, etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorum officia, & studia præstamus. quare ego expertus & petendi, & defendendi, & accusandi molestiam, sic intellexi, in petendo studium esse acerrimum, in defendendo officium, in accusando laborem. itaque sic statuo, fieri nullo modo posse, ut idem accusationem, & petitionem consulatus diligenter adornet, atque instruat. unum sustinere pauci possunt, utrunque nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexisses, animumq. ad accusandum transtulisses, existimasti te utrique negotio satisfacere posse? uehementer errasti. quis enim dies fuit, postea quàm in istam accusandi denunciationem ingressus es, quem tu non totum in ista ratione consumpseris? Legem ambitus flagitasti, quæ tibi non de-

erat: erat enim seuerissime scripta Calpurnia: gestus est mos & uoluntati, & dignitati tuæ: sed tota illa lex accusationem tuam, si haberes nocentem reum, fortasse armasset: petitioni uero refragata est. Pœna grauior in plebem tua uoce efflagitata est: commoti animi tenuiorum. exsilium in nostrum ordinem: concessit senatus postulationi tuæ, sed non libenter duriorem fortunæ communi condicionem te auctore constituit. morbi excusationi pœna addita est: uoluntas offensa multorum, quibus aut contra ualetudinis commodum laborandum est, aut incommodo morbi etiam ceteri uitæ fructus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is, qui auctoritati senatus, uoluntati tuæ paruit: denique is tulit, cui minime proderant. illa, quæ mea summa uoluntate senatus frequens repudiauit, mediocriter aduersata tibi esse existimas? Confusionem suffragiorum flagitasti, prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, suffragiorum. grauiter homines honesti, atque in suis ciuitatibus, & municipijs gratiosi tulerunt, a tali uiro esse pugnatum, ut omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. Idem editicios iudices esse uoluisti, ut odia occulta ciuium, quæ tacitis nunc discordijs continentur, in fortunas optimi cuiusque erumperent. Hæc omnia tibi accusandi uiam muniebāt, adipiscendi obsepiebant. Atque ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuæ non tacente me maxima: de quæ ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortensio multa grauissime dicta sunt: quo etiam mihi durior locus

est

est dicendi datus: ut, cum ante me & ille dixisset, & uir summa dignitate, & diligentia, & facultate dicendi, M. Crassus, ego in extremo non partem aliquam agerem caussæ, sed de tota re dicerem, quod mihi uideretur. itaque in iisdem rebus fere uersor, &, quod possum iudices, occurro uestræ sapientiæ. Sed tamen, Serui, quam te securim putas iniecisse petitioni tuæ, cum tu populum R. in eum metum adduxisti, ut pertimesceret, ne consul Catilina fieret, dum tu accusationem comparares, deposita atque abiecta petitione? etenim te inquirere uidebant tristem ipsum: mæstos amicos, obseruationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animaduertebant: quibus rebus certe ipsi candidatorum uultus obscuriores uideri solent. Catilinam interea alacrem, atque letum, stipatum choro iuuentutis, uallatum indicibus, atque sicariis, inflatum cum spe militum, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circumfluente colonorum Aretinorum, & Fesulanorum exercitu. quam turbam dissimillimo ex genere distinguebant homines percussi Syllani temporis calamitate. uultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiæ, sic, ut ei iam exploratus, & domi conditus consulatus uideretur. Murænam contemnebat: Sulpicium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei uim denunciabat: reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quantaq. desperatio reip. si ille factus esset, nolite a me commoneri uelle, uosmet ipsi nobiscum

cum recordamini. meministis enim, cum illius nefarij gladiatoris uoces percrebuissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur; cum miserorum fidelem defensorem negasset inueniri posse, nisi eum, qui ipse miser esset; integrorum, & fortunatorum promissis saucios, & miseros credere non oportere; quare qui consumpta replere, erepta recuperare uellent, spectarent, quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet; minime timidum, & ualde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorum: tum igitur, his rebus auditis, meministis fieri S. C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. itaque postridie frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iussi, si quid uellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit, atque innuit. tum enim dixit, duo corpora esse reipublicæ, unum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite: huic, cum ita de se meritum esset, caput se uiuo non defuturum. congemuit senatus frequens, neque tamen satis seuere pro rei indignitate decreuit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant; partim, quia timebant. tum erupit e senatu triumphans gaudio, quem omnino uiuum illinc exire non oportuerat, præsertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni, fortissimo uiro, iudicium minitanti, ac denuncianti, respondisset, si quod esset in suas fortunas incendium excitatum,

id se non aqua, sed ruina restincturum. His tum rebus commotus, & quòd homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci a Catilina sciebam, descendi in campum cum firmissimo præsidio fortissimorum uirorum, & cum illa lata insigniq. lorica, non quæ me tegeret, (etenim sciebam Catilinam non latus, aut uentrem, sed caput, & collum solere petere) uerum ut omnes boni animaduerterent, &, cum in metu & periculo consulem uiderent, id quod est factum, ad opem præsidiumq. meum concurrerent. Itaque cum te, Serui, remissiorem in petendo putarent, Catilinam & spe, & cupiditate inflammatum uiderent, omnes, qui illam ab rep. pestem depellere cupiebant, ad Murænam se statim contulerunt. magna est autem comitijs consularibus repentina uoluntatum inclinatio, præsertim cum incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honestissimo patre, atque maioribus, modestissima adolescentia, clarissima legatione, prætura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petisset diligenter, & ita petisset, ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur: huic, mirandum est, magno adiumento Catilinæ subitam spem consulatus adipiscendi fuisse?
Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt, a me, quoniam ita Muræna uoluit, retractandus. quo in loco Postumio, familiari meo, ornatissimo uiro, de diuisorum indicijs, & de deprehensis pe-

cuniis; adolescenti ingenioso, & bono, Ser. Sulpicio, de equitum centuriis; M. Catoni, homini in omni uirtute excellenti, de ipsius accusatione, de S. C. de rep. respondebo. sed pauca, quæ meum animum repente mouerunt, prius de L. Murænæ fortuna conquerar. Nam cum sæpe antea, iudices, & ex aliorum miseriis, & ex meis curis, laboribusq. quotidianis fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti a studiis ambitionis, otium, ac tranquillitatem uitæ secuti sunt: tum uero in his L. Murænæ tantis, tamq. improuisis periculis ita sum animo affectus, ut non queam satis neque communem omnium nostrum condicionem, neque huius euentum, fortunamq. miserari: qui primum dum ex honoribus continuis familiæ, maiorumq. suorum unum ascendere gradum dignitatis conatus est, uenit in periculum, ne & ea, quæ relicta, & hæc, quæ ab ipso parta sunt, amittat: deinde propter studium nouæ laudis etiam in ueteris fortunæ discrimen adducitur. quæ cum sunt grauia, iudices, tum illud acerbissimum est, quòd habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent. nam, ut omittam Ser. Sulpicium, quem intelligo non iniuria L. Murænæ, sed honoris contentione permotum; accusat paternus amicus Cn. Postumius, uetus, ut ait ipse, uicinus, ac necessarius, qui necessitudinis caussas complures protulit, simultatis nullam commemorare potuit; accusat Ser. Sulpicius, sodalis filii, cuius ingenio paterni omnes necessarii munitiores esse debebant; accusat

M.' Cato; qui, quanquam a Muræna nulla re unquam alienus fuit, tamen ea condicione nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, & ingenium præsidio multis etiam alienissimis, uix cuiquam inimicus esse deberet. Respondebo igitur Postumio primum: qui nescio quo pacto mihi uidetur prætorius candidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius competitores si nihil deliquerunt; dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est; expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam, quàm suam persequatur.

Ea omnia, quæ & Postumio, & Ser. Sulpicio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem; quod est firmamentum, ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatem, quàm criminationem pertimescam. in quo ego accusatore, iudices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murænæ dignitas illius, ne quid exspectatio tribunatus, ne quid totius uitæ splendor, & grauitas noceat; denique ne ea soli huic obsint bo-

na

na M. Catonis, quæ ille adeptus est, ut multis prodesse posset. bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij, Carthaginem, Numantiamq́. deleuerat, cum accusauit L. Cottam. erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tanta, quanta in ipso imperio populi R. quod illius opera tenebatur. sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quenquam cadere in iudicio, ut nimijs aduersarij uiribus abiectus uideretur. Quid? Ser. Galbam (nam traditum memoriæ est) non ne proauo tuo, fortissimo, atque florentissimo uiro, M. Catoni, incumbenti ad eius perniciem, populus R. eripuit? semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus & populus uniuersus, & sapientes, ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. nolo, accusator in iudicium potentiam afferat, non uim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: ualeant hæc omnia ad salutem innocẽtium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorum; in periculo uero, & in pernicie ciuium repudientur. nam si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de caussa iudicasset: iniquam legem, iudices, & miseram condicionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo præiudicio ualere oportere. ego tuum consilium, Cato, propter

singulare animi mei de tua uirtute iudicium, uituperare non audeo, non nulla in re forsitan conformare, & leuiter emendare possim. non multa peccas, inquit ille fortissimo uiro senior magister: sed, si peccas, te regere possum. at ego te uerissime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te esse huiusmodi, ut corrigendus potius, quàm leuiter inflectendus esse uideare. finxit enim te ipsa natura ad honestatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iustitiam, ad omnes denique uirtutes magnum hominem, & excelsum. accessit his tot doctrina non moderata, nec mitis, sed, ut mihi uidetur, paullo asperior, & durior, quàm aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non est nobis hæc oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agrestium; audacius paullo de studijs humanitatis, quæ & mihi, & uobis nota, & iudicanda sunt, disputabo. In M. Catone, iudices, hæc bona, quæ uidemus, diuina, & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ non nunquam requirimus, ea sunt omnia non a natura, sed a magistro. fuit enim quidam, summo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorum æmuli Stoici nominantur. huius sententiæ sunt, & præcepta eiusmodi; sapientem gratia nunquam moueri, nunquam cuiusquam delicto ignoscere, neminem misericordem esse, nisi stultum & leuem; uiri non esse, neque exorari, neque placari; solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos; si mendicissimi, diuites; si seruitutem seruiant, reges: nos autem, qui sapientes

tes non ſumus, fugitiuos, exſules, hoſtes, inſanos deniqve eſſe dicunt; omnia peccata eſſe paria; omne delictum ſcelus eſſe nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quàm eum, qui patrem ſuffocauerit; ſapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, ſententiam mutare nunquam. hæc homo ingenioſiſſimus M. Cato, auctoribus eruditiſſimis inductus, arripuit, neque diſputandi cauſſa, ut magna pars, ſed ita uiuendi. Petunt aliquid publicani: caue quidquã habeat momenti gratia. ſupplices aliqui ueniunt miſeri, & calamitoſi: ſceleratus, & nefarius fueris, ſi quidquam miſericordia adductus feceris. fatetur aliquis ſe peccaſſe, & eius delicti ueniam petit: nefarium eſt facinus ignoſcere. at leue delictum eſt: omnia peccata ſunt paria. dixiſti quippiam: fixum, & ſtatutum eſt. non re ductus es, ſed opinione: ſapiens nihil opinatur. erraſti aliqua in re: male dici putat. hac ex diſciplina nobis illa ſunt. dixi in ſenatu me nomen conſularis candidati delaturum. iratus dixiſti: nunquam, inquit, ſapiens iraſcitur. at temporis cauſſa: improbi, inquit, hominis eſt mendacio fallere; mutare ſententiam, turpe eſt; exorari, ſcelus; miſereri, flagitium. noſtri autem illi, (fatebor enim, Cato, me quoque in adoleſcentia, diffiſum ingenio meo, quæſiſſe adiumenta doctrinæ) noſtri, inquam, illi a Platone, & Ariſtotele, moderati homines, & temperati, aiunt, apud ſapientem ualere aliquando gratiam; uiri boni eſſe, miſereri; diſtin-

cta genera esse delictorum, & dispares pœnas; esse apud hominem constantem ignoscendi locum; ipsum sapientem sæpe aliquid opinari, quod nesciat; irasci non nunquam, exorari eundem, & placari; quod dixerit, interdū, si ita rectius sit, mutare; de sententia decedere aliquando; omnes uirtutes mediocritate quadam esse moderatas. hos ad magistros si qua te fortuna, Cato, cum ista natura detulisset; non tu quidem uir melior esses, nec fortior, nec temperantior, nec iustior, (neque enim esse potes) sed paullo ad lenitatem propensior: non accusares, nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria, pudētissimum hominem, summa dignitate, atque honestate præditum: putares, cum in eiusdem anni custodia te atque L. Murænam fortuna posuisset, aliquo te cum hoc reip. uinculo esse coniunctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut non dixisses, aut seposuisses, aut mitiorem in partem interpretarere. ac te ipsum, quantum ego opinione auguror, nunc & animi quodam impetu concitatum, & ui naturæ atque ingenij elatum, & recentibus præceptorum studijs flagrantem iam usus flectet, dies leniet, ætas mitigabit. etenim isti ipsi mihi uidentur uestri præceptores, & uirtutis magistri, fines officiorum paullo longius, quàm natura uellet; protulisse, ut, cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, consisteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, non omnia. nihil gratiæ caussa feceris: immo resistito gratiæ, cum officium, & fides postulabit. misericordia commotus

tus ne sis: etiam, in dissoluenda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto: enimuero, nisi sententia alia uicerit melior. huiuscemodi Scipio ille fuit, quem non pænitebat facere idem, quod tu; habere eruditissimum hominem, & pæne diuinum domi: cuius oratione, & præceptis, quanquam erant eadem ista, quæ te delectant, tamen asperior non est factus, sed, ut accepi a senibus, lenissimus. quis uero C. Lælio comior? quis iucundior, eodem ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: sed te domum iam deducam tuam. quenquam ne existimas Catone, proauo tuo, commodiorem, comiorẽ, moderatiorem fuisse ad omnem rationem humanitatis? de cuius præstanti uirtute cum uere grauiterq. diceres, domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum. est illud quidem exemplum tibi propositum domi: sed tamen naturæ similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unumquenque nostrum peruenire potuit: ad imitandum uero tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. sed si illius comitatem, & facilitatem tuæ grauitati, seueritatiq. asperseris; non ista quidem erunt meliora, quæ nunc sunt optima, sed certe condita iucundius. Quare ut ad id, quod institui reuertar, tolle mihi e caussa nomen Catonis: remoue, ac prætermitte auctoritatem, quæ in iudicijs aut nihil ualere, aut ad salutem debet ualere: congredere mecum criminibus ipsis: quid accusas, Cato? quid affers in iudicium? quid arguis?

arguis? ambitum accusas: non defendo. me reprehendis, quòd idem defendam, quod lege punierim: puniui ambitum, non innocentiam: ambitum uero ipsum uel tecum accusabo, si uoles. Dixisti, S.C. me referente esse factum; si mercede corrupti obuiam candidatis issent, si conducti sectarentur, si, gladiatoribus, uulgo locus tributus, & item prandia si uulgo essent data, contra legem Calpurniam factum uideri. ergo ita senatus iudicat, contra legem facta hæc uideri, si facta sint: decernit quod nihil opus est, dum candidatis morem gerit. nam, factum sit necne, uehementer quæritur: si factum sit, quin contra legem sit, dubitare nemo potest. est igitur ridiculum, quod est dubium, id relinquere incertum; quod nemini dubium potest esse, id iudicare. atque id decernitur omnibus postulantibus candidatis: ut ex S.C. neque cuius intersit, neque contra quem sit, intelligi possit. quare doce, a L. Muræna illa esse commissa: tum egomet tibi contra legem commissa esse concedam. Multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, consulatum petenti: solet fieri. eccui autem non proditur reuertenti? quæ fuit ista multitudo? primum, si tibi istam rationem non possim reddere; quid habet admirationis, tali uiro, aduenienti, candidato consulari obuiam prodisse multos? quod nisi esset factum, magis mirandum uideretur. Quid, si etiam illud addam, quod a consuetudine non abhorret, rogatos esse multos? num aut criminosum sit, aut mirandum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex ultima

tima sæpe urbe deductum uenire soleamus, in ea non esse grauatos homines prodire hora tertia in campú Martium, præsertim talis uiri nomine rogatos? Quid, si omnes societates uenerunt? quarum ex numero multi hic sedent iudices. quid, si multi homines nostri ordinis, honestissimi? quid, si illa officiosissima, quæ neminem patitur non honeste in urbem introire, tota natio candidatorum? si denique ipse accusator noster Postumius obuiam cum bene magna caterua sua uenit? quid habet ista multitudo admirationis? omitto clientes, uicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies uenerat: hoc dico, frequentiam in isto officio gratuitam non modo dignitati ullius unquam, sed ne uoluntati quidem defuisse. at sectabantur multi: doce, mercede; concedam esse crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? quid opus est, inquit, sectatoribus? a me tu id quæris? quid opus sit eo, quo semper usi sumus? homines tenues unum habent in nostrum ordinem aut promerendi, aut referendi beneficij locum, hanc in nostris petitionibus operam, atque assectationem. neque enim fieri potest, neque postulandum est a nobis, aut ab equitibus R. ut suos necessarios candidatos sectentur totos dies: a quibus si domus nostra celebratur, si interdum ad forum deducimur, si uno basilicæ spatio honestamur, diligenter obseruari uidemur, & coli. tenuiorum, & non occupatorum amicorum est ista assiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deesse non solet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum

num fructum officij, Cato: sine eos, qui omnia a nobis sperant, habere ipsos quoque aliquid, quod nobis tribuere possint. si nihil erit præter ipsorum suffragium, tenue est, si, ut suffragentur: nihil ualent gratia: ipsi denique, ut solent loqui, non dicere pro nobis, non spondere, non uocare domum suam possunt: atque hæc a nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quæ a nobis consequuntur, nisi opera sua compensari putant posse. itaque & legi Fabiæ, quæ est de numero sectatorum, & S. C. quod est L. Cæsare consule factum, restiterunt. nulla est enim pœna, quæ possit obseruantiam tenuiorum ab hoc uetere instituto officiorum excludere. At spectacula sunt tributim data, & ad prandium uulgo uocati. Etsi hoc factum a Muræna omnino, iudices, non est, ab eius amicis autem more & modo factum est: tamen admonitus re ipsa recordor quantum hæ quæstiones in senatu habitæ punctorum nobis, Serui, detraxerint. quod enim tempus fuit, aut nostra, aut patrum nostrorum memoria, quo hæc siue ambitio est, siue liberalitas, non fuerit, ut locus & in Circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum ne dum qui ea suis tribulibus uetere instituto assequebantur *

Desunt non nulla.

præfectum fabrum ſemel locum tribulibus ſuis dediſſe: quid ſtatuent in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium cauſſa comparabunt? hæc omnia ſectatorum, ſpectaculorum, prandiorum item crimina a multitudine in tuam nimiam diligentiam, Serui, coniecta ſunt: in quibus tamen Muræna ab ſenatus auctoritate defenditur. quid enim? ſenatus num, obuiam prodire, crimen putat? non, ſed mercede: conuince. num ſectari multos? non, ſed, conductos: doce. num locum ad ſpectandum dare, aut ad prandium inuitare? minime, ſed uulgo, paſſim. quid eſt uulgo? uniuerſos. non igitur, ſi L. Natta, ſummo loco adoleſcens, qui & quo animo iam ſit, & qualis uir futurus ſit, uidemus, in equitum centurijs uoluit eſſe & ad hoc officium neceſſitudinis, & ad reliquum tempus gratioſus, id erit eius uitrico fraudi, aut crimini: nec, ſi uirgo Veſtalis, huius propinqua, & neceſſaria, locum ſuum gladiatorium conceſſit huic, non & illa pie fecit, et hic a culpa eſt remotus. omnia hæc ſunt officia neceſſariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum. At enim agit mecum auſtere, & Stoice, Cato: negat uerum eſſe allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magiſtratibus mandandis corrumpi uoluptatibus oportere. ergo, ad cœnam petitionis cauſſa ſi quis uocat, condemnetur. quippe, inquit: tu mihi ſummum imperium, ſummam auctoritatem, tu gubernacula reip. petas fouendis hominum ſenſibus, & deliniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenocinium, inquit.

quit, a grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarum imperium a populo R. petebas? Horribilis oratio: sed eam usus, uita, mores, ciuitas ipsa respuit. neque tamen Lacedæmonij, auctores istius uitæ, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt, neque uero Cretes, quorum nemo gustauit unquam cubans, melius, quàm Romani homines, qui tempora uoluptatis, laborisq. dispertiunt, resp. suas retinuerunt: quorum alteri uno aduentu nostri exercitus deleti sunt; alteri, nostri imperij præsidio, disciplinam suam, legesq. conseruant. Quare noli, Cato, maiorum instituta, quæ res ipsa publica, quæ diuturnitas imperij comprobat, nimium seuera oratione reprehendere. Fuit eodem ex studio uir eruditus apud patres nostros, & honestus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus Africani, patrui sui, nomine populo R. daret, rogatus est a Maximo, ut triclinium sterneret, cum esset Tubero eiusdem Africani sororis filius. atque ille, homo eruditissimus, ac Stoicus, strauit pelliculis hædinis lectulos Punicanos, & exposuit uasa Samia: quasi uero esset Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honestaretur: quẽ cũ supremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quòd ille uir in hac rep. potissimum natus esset: necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, ubi ille esset. huius in morte celebranda grauiter tulit populus R. hanc peruersam sapientiam Tuberonis: itaque homo integerrimus, ciuis optimus, cum esset L. Paulli nepos, P. Africani,

ut

ut dixi, sororis filius, his hœdinis pelliculis prætura deiectus est. odit populus R. priuatam luxuriam, publicam magnificentiā diligit: non amat profusas epulas, sordes & inhumanitatē multo minus: distinguit rationem officiorum, ac temporum, uicissitudinem laboris, ac uoluptatis. Nam quod ais nulla re allici hominum mentes oportere ad magistratum mandandū, nisi dignitate: hoc tu ipse, in quo summa est dignitas, nō seruas. cur enim quenquā, ut studeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi præsis, ut cōmittam ego me tibi? quid tandem? istuc me rogari oportet abs te, an te potius a me, ut pro mea salute laborem, periculumq. suscipias? quid, quòd habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis. nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestū est; turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi: sin etiam noris; tamen per monitorem appellandi sunt? cur non ante petis, quàm insusurrauit? aut quid, cum admoneris, tamen, quasi tute noris, ita salutas? quid, postea quàm es designatus, multos salutas negligentius? hæc omnia ad rationem ciuitatis si dirigas, recta sunt; sin perpendere ad disciplinæ præcepta uelis, reperiantur prauissima. quare nec plebi R. eripiendi fructus isti sunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum, quæ omnia maiores nostri cōparauerunt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quæ liberalitatem magis significat, quàm largitionem. At enim te ad accusandū resp. adduxit. Credo, Cato, te isto animo, atque ea opinione uenisse: sed tu imprudentia laberis: ego, quod facio, iudices,

cum amicitiæ dignitatisq́. L. Murænæ gratia facio, tum me pacis, otij, concordiæ, libertatis, salutis, uitæ denique omnium uestrum caussa facere clamo, atque obtestor. Audite, audite consulem, iudices: nihil dicam arrogantius: tantum dicam, totos dies, atque noctes de rep. cogitantem. usque eò L. Catilina remp. despexit, atque contempsit, ut ea copia, quam secum eduxit, se hàc ciuitatem oppressurum arbitraretur? latius patet illius sceleris contagio, quàm quisquam putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam, est equus Troianus, a quo nunquam, me cõsule, dormientes opprimemini. Queris a me, quid ego Catilinam metuá? nihil; & curaui, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic uideo, dico esse metuendas: nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, quàm isti, qui illum exercitum deseruisse dicuntur: non enim deseruerunt, sed ab illo in speculis, atque insidijs relicti, in capite, atque in ceruicibus nostris restiterunt. hi & integrum consulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum reip. salute coniunctum, deijci de urbis præsidio, & de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari uolunt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compressi etiam domi meæ sæpe, iudices; his uos si alterum consulem tradideritis, plus multo erũt uestris sententijs, quàm suis gladijs consecuti. magni interest, iudices, id quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, esse kal. Ian. in rep. duos consules. nolite arbitrari, mediocribus consilijs, aut usitatis uitijs, aut lege improba,

ba, aut perniciosa largitione, auditum aliquando ali quod malum reip. quæri. inita sunt in hac ciuitate consilia, iudices, urbis delendæ, ciuium trucidandorum, nominis R. extinguendi. atque hæc ciues, ciues, inquam (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua & cogitant, & cogitauerunt. horum ego quotidie consilijs occurro, audaciam debilito, sceleri resisto. sed uos moneo, iudices: in exitu est iam meus consulatus: nolite mihi subtrahere uicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui remp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. atque ad hæc mala, iudices, quid accedat aliud, non uidetis? te, te appello, Cato: non ne prospicis tempestatem anni tui? iam enim hesterna concione intonuit uox perniciosa designati tribuni collegæ tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt, qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. omnia, quæ per hoc triennium agitata sunt iam ab eo tempore, quo a L. Catilina, & Cn. Pisone initum consilium senatus interficiendi scitis esse, in hos dies, in hos menses, in hoc tempus erumpunt. qui locus est, iudices, quod tempus, qui dies, quæ nox, cum ego non ex istorum insidijs ac mucronibus non solum meo, sed multo etiam magis diuino consilio eripiar, atque euolem? neque isti me meo nomine interfici, sed uigilantem consulẽ de reip. præsidio dimouere uolunt. nec minus uellent, Cato, te quoque aliqua ratione, si possent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quan-

tum in te sit animi, quantum ingenij, quantum auctoritatis, quantum reip. præsidij. sed cum consulari auctoritate, & auxilio spoliatam uim tribuniciam uiderint; tum se facilius inermem, & debilitatum te oppressuros arbitrantur. nam, ne sufficiatur consul, non timent: uident in tuorum potestate collegarum fore: sperant sibi Silanum, clarum uirum, sine collega, te sine consule, remp. sine præsidio obijci posse. his tantis in rebus, tantisq. in periculis, est tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, sed patriæ natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defensorem, socium in rep. consulem non cupidum, consulem, quod maxime tempus hoc postulat, fortuna constitutum ad amplexandum otium, scientia ad bellum gerendum, animo, & usu ad quod uelis negotiũ. quanquam huiusce rei potestas omnis in uobis sita est, iudices: totam remp. uos in hac caussa tenetis, uos gubernatis. si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset iudicare, condemnaret L. Murænam: si interficere posset, occideret. petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio resp. ut minuatur contra suum furorem imperatorum copia, ut maior facultas tribunis pl. detur, depulso aduersario, seditionis ac discordiæ concitandæ. idem ne igitur delecti amplissimis ex ordinibus honestissimi atque sapientissimi uiri iudicabunt, quod ille importunissimus gladiator, hostis reip. iudicaret? mihi credite, iudices, in hac caussa non solum de L. Murænæ, uerum etiam de uestra salute sententiam

tiam

tiam feretis. in discrimen extremum uenimus: nihil est iam, unde nos reficiamus, aut ubi lapsi resistamus. non solum minuenda non sunt auxilia, quæ habemus; sed etiam noua, si fieri possit, comparanda. hostis est enim non apud Anienem, quod bello Punico grauissimum uisum est, sed in urbe, in foro, (dij immortales, sine gemitu hoc dici non potest) non nemo etiam in illo sacrario reip. in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est. dij faxint, ut meus collega, uir fortissimus, hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus, uobis bonisq. omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum resp. periculum parturit, consilio discutiam, & comprimam. sed quid tandem fiet, si hæc elapsa de manibus nostris in eum annum, qui consequitur, redundarint? unus erit consul, & is non in administrando bello, sed in sufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint,

Desunt non nulla.

illa pestis immanis, importuna Catilinæ prorumpet: quà minatur, in agros suburbanos repente aduolabit: uersabitur in castris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uastitas: omni autem in sede, ac loco ferrum, flammamq. metuemus: quæ iam diu comparantur: eadem ista omnia, si ornata suis præsidijs

 erit

erit resp. facile & magistratum consilijs, & priuatorum diligentia opprimentur. Quæ cum ita sint, iudices, primum reip. caussa, qua nulla res cuiquam potior debet esse, uos pro mea summa, & uobis cognita in remp. diligentia moneo, pro auctoritate consulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor, ut otio, ut paci, ut saluti, ut uitæ uestræ, & ceterorum ciuium cõsulatis: deinde ego fidem uestram, uel defensoris, et amici officio adductus, oro, atque obsecro, iudices, ut ne hominis miseri, et cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murænæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi R. ornatus, fortunatus uidebatur, quòd primus in familiam ueterẽ, primus in municipium antiquissimum consulatum attulisset: nunc idem squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis, ac mærore perditus, uester est supplex, iudices, uestrá fidem obtestatur, misericordiam implorat, uestram potestatem, ac uestras opes intuetur. nolite, per deos immortales, iudices hac eum re, qua se honestiorem fore putauit, etiam ceteris ante partis honestatibus, atque omni dignitate, fortunaq. priuare. atque ita uos Muræna, iudices, orat, atque obsecrat: si iniuste neminem læsit; si nullius aures, uoluntatem ue uiolauit; si nemini, ut leuissime dicam, odio nec domi, nec militiæ fuit; sit apud uos modestiæ locus; sit demissis hominibus perfugium; sit auxilium pudori. misericordiam spoliatio consulatus magnam habere debet, iudices: una enim eripiuntur cum consulatu omnia. inuidiam uero

ro his temporibus habere consulatus ipse nullam potest. obijcitur enim concionibus seditiosorum, insidijs coniuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam solus opponitur. quare, quid inuidendum Murænæ, aut cuiquam nostrum sit in hoc præclaro consulatu, non uideo, iudices: quæ uero miseranda sunt, ea & mihi ante oculos uersantur, & uos uidere, & perspicere potestis. Si, quod Iuppiter omen auertat, hunc uestris sententijs afflixeritis, quò se miser uertet? domumne? ut eam imaginem clarissimi uiri parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemq. uideat? an ad matrem? quæ misera modo consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, & solicita est, ne eundem paullo post spoliatum omni dignitate conspiciat. sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua pœna legis & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, conspectuq. priuat. ibit igitur in exsilium miser? quò? ad orientis ne partes, in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reuerti. an se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime uiderit, eundem lugentem, mærentem, exsulem uideat? in ea porro prouincia quo animo C. Murænam fratrem suum adspiciet? qui huius dolor? qui illlus

mæror erit? quæ utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque sermonis? quòd, quibus in locis, paucis ante diebus, factum esse consulem Murænam nuncij, litteræq. celebrassent, & unde hospites, atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eò accedat ipse nuncius suæ calamitatis. Quæ si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima mansuetudine, & misericordia uestra, iudices; conseruate populi R. beneficium, reddite reip. consulem date hoc ipsum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuuio, municipio honestissimo, quod in hac caussa frequens, mæstumq. uidistis: nolite a sacris patrijs Iunonis Sospitæ, cui omnes consules facere necesse est, domesticum, & suum consulem potissimum auellere. quem ego uobis, si quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, consul consulem, iudices, ita commendo, ut cupidissimum otij, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic coniurationi, quæ nunc remp. labefactat, futurum esse promittam, & spondeam.

PRO L. FLACCO, ORATIO XXIIII.

CVM in maximis periculis huius urbis, atque imperij, grauissimo, atque acerbissimo reip. casu, socio, atque adiutore consiliorum, periculorumq́. meorum L. Flacco cædem a uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem a templis, delubris, urbe, Italia depellebam, sperabam, iudices, honorum potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miseriarum deprecatorem. quod enim esset præmium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem prope quingentesimo anno reip. retulisset. sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset; existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quàm sapientissimorum & lectissimorum uirorum iudicium esse subeundum. etenim quibus auctoribus, & defensoribus omnium tum salus esset non ciuium solum, uerum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem unquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis, atque insidias creaturum. quòd si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimaui, iudices, D. Lælium, optimi uiri filium, optima ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam susceptu

rum accuſationem, quæ ſceleratorum ciuium potius odio, & furori, quàm ipſius uirtuti, atque inſtitutæ adoleſcentiæ conueniret. etenim cum a clariſſimis uiris iuſtiſſimas inimicitias ſæpe cum bene meritis ciuibus depoſitas eſſe uidiſſem, non ſum arbitratus quenquam amicum reip. poſtea quàm L. Flacci amor in patriam perſpectus eſſet, nouas huic inimicitias, nulla accepta iniuria, denunciaturum. ſed quoniam, iudices, multa nos & in noſtris rebus, & in rep. fefellerunt: ferimus ea, quæ ſunt ferenda: tantum a uobis petimus, ut omnia reip. ſubſidia, totum ſtatum ciuitatis, omnem memoriam temporum præteritorum, ſalutem præſentium, ſpem reliquorum in ueſtra poteſtate, in ueſtris ſententijs, in hoc uno iudicio poſitam eſſe, & defixam putetis. ſi unquam reſp. conſilium, grauitatem, ſapientiam, prouidentiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tempore implorat. non eſtis de Lydorũ, aut Myſorum, aut Phrygum, qui huc compulſi concitatiq. uenerunt, ſed de ueſtra rep. iudicaturi, de ciuitatis ſtatu, de communi ſalute, de ſpe bonorum omnium, ſi qua reliqua eſt etiam nunc, quæ fortium ciuium mentes, cogitationesq. ſuſtentet. omnia alia perfugia bonorum, præſidia innocentum, ſubſidia reip. conſilia, auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem? quem obteſter? quem implorem? ſenatum ne? at is ipſe auxilium petit a uobis, & confirmationem auctoritatis ſuæ ueſtræ poteſtati permiſſam eſſe ſentit. an equites R.? iudicabitis principes eius ordinis quinquagin

ta, quid cum omnibus senseritis. an populum R.? at is quidem omnem suam de bonis potestatem tradit uobis. quamobrem nisi hoc loco, nisi apud uos, nisi per uos, iudices, non auctoritatem, quæ amissa est, sed salutem nostram, quæ spe exigua extremaq. pendet, tenuerimus: nihil est præterea, quò confugere possimus. nisi forte, quæ res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui caussæ fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus est is, qui Catilinam, signa patriæ inferentem, interemit. quid est caussæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? rapitur ad pœnam, qui indicia communis exitij cepit: cur sibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? socij consiliorum, ministri, comitesq. uexantur: quid auctores, quid duces, quid principes sibi exspectent? atque utinam inimici nostri, ac bonorum omnium mecum potius contendant, utrum tamen omnes boni, duces nostri, an comites fuerint ad communem conseruandam salutem *

Deest aliquid.

Hunc igitur uirum, Læli, quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia tribunus mil. ea res siletur. fuit M. Pisoni quæstor in Hispania: uox de quæstura nulla missa est. bellum Cretẽse ex magna parte gessit, atque una cum summo imperatore sustinuit: muta est huius temporis accusatio.

accuſatio. præturæ iuriſdictio, res uaria, & multiplex ad ſuſpiciones, & ſimultates, non attingitur: at uero in ſummo et periculoſiſſimo reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. At a teſtibus læditur. Ante quàm dico, a quibus, qua ſpe, qua re concitatis, qua leuitate, qua egeſtate, qua perfidia, qua audacia præditis, dicam de genere uniuerſo, & de condicione omnium noſtrum. Per deos immortales, iudices, uos, quo modo is, qui anno ante Romæ ius dixerat, anno poſt in Aſia ius dixerit, a teſtibus quæretis ignotis, ipſi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratioſorum læſæ uoluntates: quæ eſt unquam iacta non ſuſpicio, quæ tamen ſolet eſſe falſa, ſed iracundiæ uox, aut doloris? & is eſt reus auaritiæ, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentiſſima ciuitate, in ſuſpicioſiſſimo negotio maledictum omne, non modo crimen, effugit. prætereo illa, quæ prætereũda non ſunt; nullum huius in priuatis rebus factum, auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari ſordem poſſe proferri. quibus igitur teſtibus ego hoſce poſſum refutare, niſi uobis? Tmolites ille uicanus, homo non modo nobis, ſed ne inter ſuos quidem notus, uos docebit qualis ſit L. Flaccus? quem uos modeſtiſſimum adoleſcentem, prouinciæ maximæ ſanctiſſimum uirum, noſtri exercitus fortiſſimum militem, diligentiſſimum ducem, temperatiſſimum legatum, quæſtoremq. cognouerunt: quem uos præſentes conſtantiſſimum ſenatorem, iuſtiſſimum prætoré,

ac amantiſſimum reip. ciuem iudicaſtis. de quibus uos alijs teſtes eſſe debetis, de ijs ipſi alios teſtes audietis? at quos teſtes? primum dicam, id quod eſt commune, Græcos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam ſi quis unquam de noſtris hominibus a genere iſto, ſtudio ac uoluntate non abhorrens fuit, me & eſſe arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otij, fuiſſe: ſed ſunt in illo numero multi boni, docti, pudentes, qui ad hoc iudicium deducti non ſunt; multi imprudentes, illitterati, leues, quos uarijs de cauſſis uideo concitatos. ueruntamen hoc dico de toto genere Græcorum. tribuo illis litteras: do multarum artium diſciplinam: non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, ſi qua ſibi alia ſumunt, non repugno: teſtimoniorum religionem, & fidem nunquam iſta natio coluit; totiusq. huiuſce rei quæ ſit uis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illud eſt, Da mihi teſtimonium mutuum? num Gallorum, num Hiſpanorum putatur? totum iſtud Græcorum eſt: ut, etiam qui Græce neſciunt, hoc quibus uerbis a Græcis dici ſoleat, ſciant. itaque uidete, quo ult u, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua reli gione dicant. nunquam nobis ad rogatum reſpondent, ſemper accuſatori plus quàm ad rogatum: nunquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, ſed quemadmodum ſe explicent dicendo. Iratus Flacco dixit M.' Lurco, quòd, ut ipſe aiebat, libertus erat eius turpi iudicio condemnatus: nihil dixit, quod læderet eum,

eum, cum cuperet: impediebat enim religio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore, & pallore dixit? Quàm promptus homo P. Septimius? quàm iratus de iudicio, & de uillico? tamen hæsitabat; tamen eius iracundiæ religio non nunquam repugnabat. Inimicus M. Cœlius, quòd cum in re manifesta putasset nefas esse publicanum iudicare contra publicanum, sublatus erat e numero recuperatorum: tamen tenuit se, neque attulit in iudicium quidquam ad lædendum, nisi uoluntatem. hi si Græci fuissent; ac nisi nostri mores ac disciplina plus ualerent, quàm dolor, ac simultas: omnes se spoliatos, uexatos, fortunis euersos esse dixissent. Græcus testis cum ea uoluntate processit, ut lædat, non iurisiurandi, sed lædendi uerba meditatur. uinci, refelli, coargui, putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil curat aliud: itaque non optimus quisque, nec grauissimus, sed impudentissimus, loquacissimusq́. deligitur. uos autem in priuatis minimarum rerum iudicijs testem diligenter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minus ue, quàm sit necesse, dicat. num illos idem putatis? quibus iusiurandum, iocus est; testimonium, ludus; existimatio uestra, tenebræ; laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mendacio. sed non dilatabo orationem meam: etenim pos-

ſet eſſe infinita, ſi mihi libeat totius gentis in teſtimonijs dicendis explicare uanitatem. ſed propius accedam: de his noſtris teſtibus dicam. Vehementem accuſatorem nacti ſumus, iudices, & inimicum in omni genere odioſum, ac moleſtum; quem ſpero his rebus fore magno uſui & amicis, & reip. ſed certe inflammatus incredibili cupiditate hanc cauſſam accuſationemq. ſuſcepit. qui comitatus in inquirendo? comitatum dico? immo uero quantus exercitus? quæ iactura? qui ſumptus? quanta largitio? quæ quanquam utilia ſunt cauſſæ, timide tamen dico, quòd uereor, ne Lælius ex his rebus, quas ſibi ſuſcepit gloriæ cauſſa, putet aliquid oratione mea ſermonis in ſeſe, aut inuidiæ eſſe quæſitum. itaque hanc partem totam relinquam: tantum a uobis petam iudices, ut, ſi quid ipſi audiſtis communi fama, atque ſermone de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis, quarum rerum inuidia, lege hac recenti, ac noua, certus eſt inquiſitioni comitum numerus conſtitutus. Sed ut hanc uim omittam, quanta illa ſunt? quæ quoniam accuſatorio iure, & more ſunt facta, reprehendere non poſſumus; queri tamen cogimur: primum, quòd, diſtributis partibus, ſermo eſt tota Aſia diſſipatus, Cn. Pompeium, quòd L. Flacco eſt uehementer inimicus, contendiſſe a D. Lælio, paterno amico, ac pernecesſario, ut hunc hoc iudicio arceſſeret, omnemq. ei ſuam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detuliſſe. id hoc ueriſimilius Græcis hominibus uidebatur, quòd paullo ante in eadem prouin
cia

cia familiarem Lælium Flacco uiderant. Pompeij au
tem auctoritas cum apud omnes tanta eſt, quanta eſſe
debet, tum excellit in iſta prouincia, quam nuper &
prædonum, & regum bello liberauit. Adiunxit illa,
ut eos, qui domo exire nolebant, teſtimonij denuncia
tione terreret; qui domi ſtare non poterant, largo &
liberali uiatico commoueret. ſic adoleſcens ingenij
plenus locupletes metu, tenues præmio, ſtultos erro-
re permouit: ſic ſunt expreſſa iſta præclara, quæ reci
tantur, pſephiſmata, non ſententijs, neque auctorita-
tibus declarata, nec iureiurando conſtricta, ſed porri-
genda manu, profundendoq. clamore multitudinis
concitatæ. O morem præclarum, diſciplinamq́ue,
quam a maioribus accepimus, ſi quidem teneremus,
ſed neſcio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam
illi noſtri ſapientiſſimi, & ſanctiſſimi uiri uim concio
nis eſſe uoluerunt. quæ ſciſceret plebs, aut quæ popu
lus iuberet, ſummota concione, diſtributis partibus
tributim, & centuriatim, deſcriptis ordinibus, claſſi
bus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies pro
mulgata, & cognita, iuberi, uetariq. uoluerunt.
Græcorum autem totæ reſp. ſedentis concionis teme-
ritate adminiſtrantur. itaque ut hanc Græciam, quæ
iam diu ſuis conſilijs perculſa et afflicta eſt, omittam:
illa uetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria flo-
ruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata,
ac licentia concionum. cum in theatro imperiti homi
nes, rerum omnium rudes, ignariq́ue, conſederant,
tum bella inutilia ſuſcipiebant; tum ſeditioſos homi-

nes

nes reip. præficiebant; tum optime meritos ciues e ciuitate eijciebant. quòd si hæc Athenis tum, cum illæ non solum in Græcia, sed prope cunctis gentibus enitebant, accidere sunt solita: quam moderationem putatis in Phrygia, aut in Mysia concionum fuisse? nostras conciones illarum nationum homines plerunque perturbant: quid, cum soli sunt ipsi, tandem fieri putatis? cæsus est uirgis Cymæus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat ausus: data Lælio concio est: processit ille, & Græcus apud Græcos non de culpa sua dixit, sed de pœna questus est. porrexerunt manus: psephisma natum est. hoc testimonium est? nuper epulati, paullo ante omni largitione saturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam non auctoritate, sed sagina tenebat, se uelle dixit, id sutores, & zonarij conclamarunt. hoc testimonium est ciuitatis? ego testes a Sicilia publice duxi: uerum erant ea testimonia non concitatæ concionis, sed iurati senatus. quare iam non est mihi contentio cum teste: uobis uidendum est, sint ne hæc testimonia putanda. adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoq. comitatu uenit in oppidum Græcorum: postulat concionem: locupletes homines, & graues, ne sibi aduersentur, testimonij denunciatione deterret: egentes, & leues spe legationis, & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices, & tabernarios, atque illam omnem fæcem ciuitatum quid est negotij concitare? in eum præsertim, qui nuper summo

cum

cum imperio fuerit, summo autem in amore esse propter nomen ipsum imperij non potuerit. mirandum uero est, homines eos, quibus odio sunt nostræ secures, nomen acerbitati, scriptura, decumæ, portorium morti, libenter arripere facultatem lædendi, quæcunque detur. mementote igitur, cum audietis psephismata, non audire uos testimonia, audire temeritatem uulgi, audire uocem leuissimi cuiusque, audire strepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuissimæ nationis. itaque perscrutamini penitus naturam, rationemq. criminum: iam nihil præter spem, nihil præter terrorem, ac minas reperietis.

Deesse uidentur non nulla.

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut uersura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferuntur: nec tributi confectio ulla recitatur. quàm uero facile falsas rationes inferre, & in tabulas, quodcunque commodum est, referre soleant, ex Cn. Pompeij litteris ad Hypæsum, & Hypsæi ad Pompeium missis, quæso, cognoscite.

LITTERAE POMPEII, ET HYPSAEI. Satis ne uobis coarguere his auctoribus dissolutam Græcorum consuetudinem, licentiamq. impudentem uidemur?

demur? nisi forte, qui Cn. Pompeium, qui præsentẽ, qui nullo impellente fallebant, eos urgente Lælio in absentem, & in L. Flaccum aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. sed fuerint incorruptæ litteræ domi: nunc uero quam habere auctoritatem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad prætorem deferri, iudicũ signis obsignari iubet: trigesimo die uix deferuntur. ne corrumpi tabulæ facile possint, iccirco lex obsignatas in publico poni uoluit: at obsignantur corruptæ. quid refert igitur, tanto post ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid, si testium studium cum accusatore sociatum est? tamẽ ne isti testes habebuntur? ubi est igitur illa exspectatio, quæ uersari in iudicijs solet? nam antea, cum dixerat accusator acriter, & uehementer, cumq. defensor suppliciter, demisseq. responderat; tertius ille erat exspectatns locus testium; qui aut sine ullo studio dicebant, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid est? una sedent, ex accusatorum subsellijs surgunt, non dissimulant, non uerentur. de subsellijs queror? una ex domo prodeunt: si uerbo titubauerint. quò reuertantur, non habebunt. an quisquam esse testis potest, quem accusator sine cura interroget; nec metuat, ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? ubi est igitur illa laus oratoris, quæ uel in accusatore antea, uel in patrono spectari solebat? bene testem interrogauit: callide accessit: reprehendit: quò uoluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. Quid tu istum roges, Læli, qui, prius quàm hoc, Te rogo, dixeris,

plura etiam effundet, quàm tu ei domi ante præscripseris? Quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet, aut uita lædi. qua disputatione orationem refellam eius, qui dicit, Dedimus, nihil amplius? in hominem dicendum est igitur, cum oratio argumentationem non habet. quid dicam in ignotum? quærendum est ergo, & deplorandum, id quod iam dudum facio, de omni accusationis iniquitate, primum de communi genere testium: dicit enim natio minime in testimonijs dicendis religiosa. propius accedo: nego esse ista testimonia, quæ tu ipse psephismata appellas, sed & fremitum egentium, & motum quendam temerarium Græculæ concionis. intrabo etiam magis. qui gessit, non adest: qui numerasse dicitur, non est deductus: priuatæ litteræ nullæ proferuntur, publicæ retentæ sunt in accusatorum potestate: summa est in testibus: hi uiuunt cum inimicis, adsunt cum aduersarijs, habitant cum accusatoribus. utrum hic tandem, disceptationem, & cognitionem ueritatis, an innocentiæ labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa enim sunt eiusmodi, iudices, ut, etiam si in homine ipso, de quo agitur, negligenda sint, tamen in imitatione, atque in exemplo pertimescenda uideantur. si quem infimo loco natum, nullo splendore uitæ, nulla commendatione famæ, defenderem: tamen ciuis ciuem a ciuibus communis humanitatis iure, ac misericordia deprecarer; ne ignotis testibus, ne incitatis, ne accusatoris consessoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate

Græcis, crudelitate barbaris ciuem, ac supplicem uestrum dederetis; ne periculosam imitationem exempli reliquis in posterum proderetis. sed cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus consul factus est, primus in hac ciuitate consul fuit; cuius uirtute regibus exterminatis, libertas in rep. constituta est; quæ usque ad hoc tempus honoribus, imperijs, rerum gestarum gloria continuata permansit; cumq. ab hac perenni, contestataq. uirtute maiorum non modo non degnerarit L. Flaccus, sed, id quod maxime florere in generis sui gloria uiderat, laudem patriæ in libertatem uindicandæ prætor adamauerit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimescam? in quo, etiam si quid errasset, omnes boni conniuendum esse arbitrarentur: quod quidem ego non modo non postulo, sed contra, iudices, uos oro, & obtestor, ut totam caussam quammaxime intentis oculis, ut aiunt, acerrime contemplemini. nihil religione testatum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expressum; contraq. omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio, periurio reperientur. etenim, iam uniuersa istorum cognita cupiditate, accedam ad singulas querelas, criminationesq. Græcorum. Classis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos factum, iudices, confitemur: sed si hoc crimen est; aut in eo est, quòd non licuerit imperare; aut in eo, quòd non opus fuerit nauibus; aut in eo, quòd nulla hoc prætore classis nauigarit. licuisse ut intelligas, cognosce quid me consule sena-

tus decreuerit, cum quidem nihil a superioribus continuorum annorum decretis decesserit. SENATVS CONSVLTVM. proximum est ergo, ut, opus fuerit classe, nec ne, quæramus. utrum igitur, hoc Græci statuent, aut ullæ exteræ nationes, an uestri prætores, uestri duces, uestri imperatores? equidem existimo, in eiusmodi regione, atque prouincia, quæ mari cincta, portibus distincta, insulis circumdata esset, non solum præsidij, sed etiam ornandi imperij caussa nauigandum fuisse. hæc enim ratio, ac magnitudo animorum in maioribus nostris fuit, ut, cum in priuatis rebus, suisq. sumptibus minimo contenti, tenuissimo cultu uiuerent, in imperio, atque in publica dignitate omnia ad gloriam splendoremq. reuocarent. quæritur enim in re domestica continentiæ laus, in publica dignitatis. Quòd si etiam præsidij caussa classem habuit: quis erit tam iniquus, qui reprehendat? nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præstare poterat? Minuis, inquit, gloriam Pompeij. Immo tu auges molestiam. ille enim classes prædonum, urbes, portus, receptacula sustulit; pacem maritimam summa uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque suscepit, neque suscipere debuit, ut, si qua uspiam nauicula prædonum apparuisset, accusandus uideretur. itaque ipse in Asia, cum omnia iam bella terra mariq. confecisset, classem tamen iisdem istis ciuitatibus imperauit. quod si tum statuit opus esse, cum ipsius præsentis nomine tuta omnia, & pacata esse poterant: quid, cum

cum ille decessisset, Flacco existimatis statuendum, & faciendum fuisse? Quid nos hic? non ne, ipso Pompeio auctore, Silano, & Muræna cos. decreuimus, ut classis in Italia nauigaret? non ne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superum & inferum sestertium ter & quadragies erogabamus? quid postremo anno? non ne, M. Curio, & P. Sextilio quæstoribus, pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa est enim gloria diuina Pompeij; primum prædones eos, qui tum, cum illi bellum maritimum gerendum datum est, toto mari dispersi uagabantur, redactos esse om nes in potestatem; deinde, Syriam esse nostram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemæum regem nihil audere; præterea, Cretam Metelli uirtute esse nostram; nihil esse, unde proficiscantur, nihil quò reuertantur; omnes sinus, promontoria, litora, insulas, urbes maritimas claustris imperij nostri contineri. quòd si Flacco prætore nemo in mari prædo fuisset, tamen huius diligentia reprehendenda non esset. iccirco enim, quòd hic classem habuisset, existimarem nõ fuisse. quid, si L. Oppij, L. Agrij, C. Cestij, equitum R. huius etiam clarissimi uiri Cn. Domitij, qui in Asia tum legatus fuit, testimonio doceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habendam fuisse, complures a predonibus esse captos? tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, si etiam occisus est a piratis Adramitenus, homo nobilis, cu-

ius est fere nobis omnibus nomen auditum; Athinas pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniam de eorum grauitate dicimus) prope maius, & glorio sius, quàm Romæ triumphasse. At neminem cepisti. Quàm multi oræ maritimæ clarissimi uiri præfuerunt, qui, cum prædonem nullum cepissent, mare tamen tutum præstiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, & conuersione. Reliquum est, ut quæratur, utrum ista classis cursu, & remis, an sumptu tantum, & litteris nauigarit. num id igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipertito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus, uir amplissimus, ab Hemo in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniam nauigauit. in quo igitur prætoris est diligentia requirenda? in numero nauium, & in descriptione æquabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat usus, imperauit: num potuit parcius? descripsit autem pecuniam ad Pompeij rationem, quæ fuit accommodata L. Syllæ descriptioni: qui cum omnes Asiæ ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperando sumptu & Pompeius, & Flaccus secutus est: neque est adhuc tamen ea summa completa. non refert uero. quid lucretur? cum enim genus imperatæ pecuniæ suscipit, id, quod tu crimen esse uis, confitetur. qui igitur probari potest, in ea

pecunia non referenda crimen ſibi ipſum facere, in qua crimen eſſet nullum, ſi referret? At enim negas fratrem meum, qui L. Flacco ſucceſſerit, pecuniam ullam in remiges imperaſſe. Equidem Q. fratris mei laude delector, ſed alijs magis grauioribus, atque maioribus. aliud quiddam ſtatuit, aliud uidit. exiſtimauit, quocunque tempore auditum quid eſſet de prædonibus, quàm uellet ſubito, ſe claſſem comparaturum. denique hoc primus frater meus in Aſia fecit, ut hoc ſumptu remigum ciuitates leuaret: crimen autem tum uideri ſolet, cum aliquis ſumptus inſtituit eos, qui antea non erant inſtituti, non cum ſucceſſor aliquid immutat de inſtitutis priorum. Flaccus, quid alij poſtea facturi eſſent, ſcire non poterat; quid feciſſent, uidebat. ſed quoniam de communi totius Aſiæ crimine dictum eſt; aggrediar iam ad ſingulas ciuitates: ex quibus ſit ſane nobis prima ciuitas Aemonenſis. Citat præco uoce maxima legatos Aemonenſes. procedit unus Aſclepiades. prodeant ceteri. etiam ne præconem mentiri coegiſti? eſt enim, credo, is uir iſte, ut ciuitatis nomen ſua auctoritate ſuſtineat, damnatus turpiſſimis iudicijs domi, notatus litteris publicis: cuius de probris, adulterijs, ac ſtupris extant Aemonenſium litteræ: quas ego non ſolum propter longitudinem, ſed etiam propter turpiſſimam obſcenitatem uerborum prætereundas puto. Dixit publice datum drachmarum CCVI. dixit tantum: nihil oſtendit, nihil protulit: ſed adiunxit id, quod certe, quoniam erat domeſticum, docere debuit; ſe

priuatim drachmas CCV dedisse: quantũ sibi ablatum homo impudentissimos dicit, tantum nunquam est ausus, ut haberet, optare. ab A. Sextilio dicit se dedisse, & a suis fratribus. potuit dare Sextilius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sextilium: fratres denique ipsi prodeant: quàm uolent impudenter, mentiantur, &, quod nunquam habuerunt, dedisse se dicant: tamen aliquid fortasse coram producti dicent, in quo reprehendantur. Non deduxi, inquit, Sextilium. Cedo tabulas: non deportaui. fratres saltem exhibe: non denunciaui. quod ergo unus Asclepiades, fortuna egens, uita turpis, existimatione damnatus, impudentia, atque audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos quasi crimen, aut testimonium pertimescamus? Idem laudationem, quam nos ab Aemonensibus Flacco datam proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit. nam ut signum publicum inspexit praeclarus iste auctor suae ciuitatis; solere suos ciues, ceterosq́. Graecos ex tempore, quod opus sit, obsignare dixit. tu uero tibi habeto istam laudationem. nec enim Aemonensium testimonio Flacci uita, & dignitas nititur. das enim mihi, quod haec caussa maxime postulat, nullam grauitatem, nullam constantiam, nullum firmum in Graecis hominibus consilium, nullam denique esse testimonij fidem. nisi uero hactenus ista formula testimonij, atque orationis tuae describi, ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquil ciuitates

uitates tribuisse dicantur, Lælio præsenti, per se agenti, ui legis, iure accusationis, opibus præterea suis terrenti, ac minanti, nihil temporis caussa scripsisse, aut obsignasse uideantur. equidem in minimis rebus sæpe res magnas uidi, iudices, deprehendi, ac teneri, ut in hoc Asclepiade. hæc, quæ est a nobis prolata, laudatio obsignata erat creta illa Asiatica, quæ fere est omnibus nota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, sed etiam in priuatis litteris, quas quotidie uidemus mitti a publicanis sæpe unicuique nostrum. neque enim testis ipse, signo inspecto, falsum nos proferre dixit, sed leuitatem totius Asiæ protulit; de qua nos & libenter, & facile concedimus. nostra igitur laudatio, quam ille temporis caussa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, consignata creta est: in illo autem testimonio, quod accusatori dicitur datum, ceram esse uidemus. Hic ego, iudices, si uos Aemonēsium decretis, si ceterorum Phrygum litteris permoueri putarem; uociferarer, &, quantum maxime possem, contenderem; testarer publicanos; excitarem negotiatores; uestram etiam conscientiam implorarem; cera deprehensa, confiderem totius testimonij fictam audaciam manifesto comprehēsam, atque oppressam teneri. nunc uero non insultabo uehementius; nec uolitabo in hoc insolentius; neque in istum nugatorem, tanquam in aliquem testem, inuehar; neque in toto Aemonensium testimonio, siue hic confictum est, ut apparet, siue missum domo est, ut dicitur, commouebor. etenim quibus ego istam lau

dationem

dationem remittam, quoniam sunt, ut Asclepiades dicit, leues, horum testimonium non pertimescam. Venio nunc ad Dorylensium testimonium; qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerũt. o pastores nescio quos cupidos litterarum, siquidem nihil istis præter litteras abstulerunt. sed aliud esse caussæ suspicamur, ne forte isti parum uersuti esse uideantur. pœna est, ut opinor, Dorylæ grauior, quàm apud alios, falsarum, & corruptarum litterarum. si ueras protulissent, criminis nihil erat: si falsas, erat pœna. belissimum putarunt dicere, amissas. quiescant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non sinunt. supplet enim ille nescio qui, & priuatim dicit se dedisse. hoc uero ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, ijs, quæ in accusatoris potestate fuerunt, non debet habere auctoritatem. sed tamen iudicium fieri uidetur, cum tabulæ illæ ipsæ, cuiusquemodi sunt, proferuntur. cum uero is, quem nemo uestrum uidit unquam, nemo, qui mortalis esset, audiuit, tantum dicit, Dedi: dubitabitis, iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem uindicetis? atque huic eidem nuper tres equites R. honesti, & graues, cum in caussa liberali eum, qui asserebatur, cognatum suum esse diceret, non crediderunt. qui hoc euenit, ut, qui locuples testis doloris, & sanguinis sui non fuerit, idem sit grauis auctor iniuriæ publicæ? Atque hic Dorylensis nuper cum efferretur magna frequentia, consessuq. uestro, mortis illius inuidiam in Flaccum Lælius conferebat.

rebat. Facis iniuste, Laeli, si putas nostro periculo uiuere tuos contubernales, praesertim quod tua negligẽtia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici nunquam uidisset, fiscinam ficorum obiecisti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hospitem amisisti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit tam diu, dum huc prodiret: mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimonio. at istud columen actionis tuae Mithridates, postea quàm biduum retentus testis a nobis, effudit, quae uoluit, omnia, reprehensus, conuictus, fractusq. discessit: ambulat cum lorica: metuit homo doctus, & sapiens, ne L. Flaccus nunc se scelere alliget, cum iam testem illum effugere non possit: ut, qui ante dictum testimonium sibi temperarit, cum tamen aliquid assequi posset; is nũc id agat, ut ad falsum auaritiae testimonium uerũ maleficij crimen adiungat. Sed de hoc teste, totoq. Mithridatico disseruit subtiliter, & copiose Q. Hortensius; nos, ut instituimus, ad reliqua pergamus. Caput est omnium Graecorum concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Temnites, homo ineptus, & loquax, sed, ut sibi uidetur, ita doctus, ut etiam magistrum aliorum se esse dicat; & qui ita sit ambitiosus, ut omnes uos, nosq. quotidie persalutet, Temni usque ad illam aetatem in senatum uenire non potuit: & qui se artem dicendi traditurum etiam ceteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis iudicijs conuictus est. Pari felicitate una legatus uenit Nicomedes: qui neque in senatum ulla condicione perueni

re

*re potuit, & furti, & pro ſocio damnatus eſt. Nam
princeps legationis Lyſanias adeptus eſt ordinem ſe-
natorium; ſed cum remp. nimium amplecteretur, pe
culatus damnatus, & bona, & ſenatorium nomen
amiſit. Hi tres etiam ærarij noſtri tabulas falſas eſſe
uoluerunt: nam ſeruos nouem ſe profeſſi ſunt habere,
cum omnino ſine comite ueniſſent. Decreto ſcribendo
primum uideo affuiſſe Lyſaniam: cuius fratris bona,
quòd populo non ſoluebat, prætore Flacco publice ue
nierunt. Præterea Philippus eſt Lyſaniæ gener, &
Hermobius: cuius frater Poles item pecuniæ publi-
cæ eſt condemnatus. dicunt ſe Flacco, & ijs, qui ſi-
mul eſſent, drachmarum X̄V̄ dediſſe. cum ciuitate mi
hi res eſt acerrima, & conficientiſſima litterarum:
in qua nummus moueri nullus poteſt ſine quinque præ
toribus, tribus quæſtoribus, quattuor menſarijs, qui
apud illos a populo creantur. ex hoc tanto numero de
ductus eſt nemo: & cum illam pecuniam nominatim
Flacco datam referant, maiorem aliam, cum huic ij-
dem darent, in ædem ſacram reficiendam ſe perſcri-
pſiſſe dicunt. quod minime conuenit. nam aut omnia
occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum per
ſcribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil ueren
tur: cum operi publico referunt, ijdem homines ſubi-
to eundem, quem contempſerant, pertimeſcunt. ſi
prætor dedit, ut eſt ſcriptum; a quæſtore numerauit;
quæſtor a menſa publica; menſa aut ex uectigali, aut
ex tributo. nunquam erit iſtud ſimile criminis, niſi
mihi totam ratiouem omni & perſonarum genere,*

&

& litterarum explicaris. Vel quod est in eodem decreto scriptum, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis usos honoribus, hoc prætore circumuentos, cur hi neque in iudicio adsunt, neque in decreto nominantur? non enim credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidem. utrum enim in clarissimis est ciuibus is, quem iudicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipsam legationem, quam habet, non accepit a suis ciuibus, sed usque Tmolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est unquam. res autem ea, quæ tenuissimis committebatur, huic una in uita commissa sola est. custos T. Aufidio prætore frumento publico est positus: pro quo cum a P. Varinio prætore pecuniã accepisset, cælauit suos ciues, ultroq. ijs sumptum intulit. quod postea quàm Temni litteris a P. Varinio missis cognitũ, atque patefactum est; cumq. eadem de re Cn. Lentulus, qui censor fuit, Temnitarum patronus litteras misisset: Heraclidem istum Temni nemo postea uidit. atque ut eius impudentiam perspicere possitis, caussam ipsam, quæ leuissimi hominis animum in Flaccum incitauit, quæso cognscite. Fundum Cymæum Romæ mercatus est de pupillo Meculonio, cum uerbis se locupletem faceret, haberet nihil, præter illam impudentiam, quam uidetis: pecuniam sumpsit mutuam a Sex. Schola, iudice hoc nostro, primario uiro, qui & rem agnoscit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Nerati, lectissimi hominis, fidei. is, cum solueret, sumpsit a C. & M. Fuffiis, equitibus R. primarijs uiris. hic

hercule

hercule cornici oculum, ut dicitur. nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem suum, cui debebat esse notissimus, percussit: eius enim fide sumpsit a Fufiis. securus Hermippus Temnum proficiscitur, cum iste se pecuniam, quam huius fide sumpserat, a discipulis suis diceret Fufiis persoluturum: habebat enim rhetor iste adolescétes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiores, quàm acceperat, ubi nihil possent discere nisi ignorantiam litterarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet: itaque cum Roma clam esset profectus, multosq. minutis mutuationibus fraudauisset, in Asiam uenit, Hermippoq. percontanti de nomine Fufiano, respondet se omnem pecuniam Fufiis persoluisse. interim, neque ita longo interuallo, libertus a Fufiis cum litteris ad Hermippum uenit: pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit: ipse tamen Fufiis satisfacit absentibus, et fidem suam liberat: hunc æstuantem, & tergiuersantem iudicio ille persequitur: a recuperatoribus caussa cognoscitur. Nolite existimare, iudices, non unam & eandem omnibus in locis esse fraudatorum, & infitiatorum impudentiam: fecit eadem omnia, quæ nostri debitores solent: negauit sese omnino uersuram ullam fecisse Romæ: Fufiorum se affirmauit nunquam omnino nomen audisse: Hermippum uero ipsum pudentissimum, atque optimum uirum, ueterem amicum, atque hospitem meum, splendidissimum, atque ornatissimum ciuitatis suæ, probris omnibus maledictisq.

uexauit. ſed cum ſe homo uolubilis quadam præcipiti celeritate dicendi in illa oratione iactaret, repente, teſtimonijs Fuſiorum nominibusq́. recitatis, homo audaciſſimus pertimuit, loquaciſſimus obmutuit: itaque recuperatores contra iſtum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus eſt. Habetis & honeſtatem hominis, & auctoritatem teſtimonij, & cauſſam omnem ſimultatis. Atque is ab Hermippo miſſus, cum ei pauca mancipia uendidiſſet, Romam ſe contulit: deinde in Aſiam redijt, cum iam frater meus Flacco ſucceſſiſſet: ad quem adijt, cauſſamq́. ita detulit, recuperatores, ui Flacci coactos, & metu, falſum inuitos iudicauiſſe. frater meus pro ſua æquitate, prudentiaq́. decreuit, ut, ſi iudicatum negaret, in duplum iret; ſi metu coactos diceret, haberet eoſdem recuperatores. recuſauit, &, quaſi nihil eſſet actum, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidem mancipia, quæ ipſe ei uendiderat, petere cœpit. M. Gratidius legatus, ad quem eſt aditum, actionem ſe daturum negauit: re iudicata ſtari oſtendit placere. iterum iſte, cui nullus eſſet uſquam conſiſtendi locus, Romam ſe retulit: perſequitur Hermippus, qui nunquam iſtius impudentiæ ceſſit: petit Heraclides a C. Plotio ſenatore, uiro primario, qui legatus in Aſia fuerat, mancipia quædam, quæ ſe, cum iudicatum eſſet, per uim uendidiſſe dicebat. Q. Naſo, uir ornatiſſimus, qui prætor fuerat, iudex ſumitur. qui cum ſententiam ſecundum Plotium ſe dicturum oſtenderet,

ret, ab eo iudice abiret; & quòd iudicium lege non erat, caussam totam reliquit. Satis ne uobis, iudices, uideor ad singulos testes accedere, neque, ut primo constitueram, tantummodo cum uniuerso genere confligere? Venio ad Lysaniam eiusdem ciuitatis, peculiarem tuum, Deciane, testem. quem tu cum ephebum Temni cognosses, quia tum te nudus delectarat, semper nudum esse uoluisti. abduxisti Temno Apollonidem: pecuniam adolescentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauisti: hanc fiduciam commissam tibi tenes hodie, ac possides. eum tu testem spe recuperandi fundi paterni uenire ad testimonium dicendum coegisti: qui quoniam testimonium dixit, quidnam sit dicturus, exspecto. noui genus hominum, noui consuetudinem, noui libidinem: itaque etsi teneo, quid sit dicere paratus, nihil tamen contra disputabo prius, quàm dixerit. totum enim conuertet, atque alia finget. quamobrem & ille seruet, quod parauit: & ego me ad id, quod attulerit, integrum conseruabo. Venio nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa, & magna studia, & officia contuli, & quá meus frater in primis colit, atque diligit. quæ si ciuitas per uiros bonos, grauesq́. homines querelas ad uos detulisset; paullo commouerer magis: nunc uero quid putem? Trallianos Mæandrio caussam commisisse, homini egenti sordido, sine honore, sine existimatione, sine censu? ubi erant illi Pythodorus, & Lepison? ceteri homines apud nos noti, inter suos nobiles? ubi illa magnifica, & gloriosa ostentatio ciuitatis? non ne

esset

esset puditum, si hanc caussam agerem seuere, non modo legatum, sed Trallianum omnino dici Mæandrium? huic illi legato, huic publico testi, patronum suum iam inde a patre, atque maioribus, L. Flaccum mactandum ciuitatis testimonio tradidissent? non est ita, iudices, non est profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianum, uidi Parrhasium, uidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Mæandrius quasi ministrator aderat, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemq., si uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare si hunc habent auctorem Tralliani doloris sui, si hunc custodem litterarum, si hunc testem iniuriæ, si hunc actorem querelarum; remittant spiritus; comprimant animos suos; sedent arrogantiam; fateantur in Mæandrij persona esse expressam faciem ciuitatis: sin istum semper illi ipsi domi proterendum esse, & conculcandum putauerunt; desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. sed exponam, quid in re sit, ut, quamobrem ista ciuitas neque seuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, scire possitis. Erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respondit Hortensius: inuita soluerat Castricio pecuniam iam diu debitam: hinc totum odium, hinc omnis offensio. quò cum uenisset Lælius ad iratos, & illud Castricianum uulnus dicendo refricuisset; siluerunt principes, neque in illa concione affuerunt, neque ipsius decreti ac testimonij auctores esse uoluerunt. usque eò

orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principum esset Mæandrius: cuius lingua, quasi flabello seditionis, illa tum est egentium concio uentilata. itaque ciuitatis pudentis, ut ego semper existimaui, & grauis, ut ipsi existimari uolunt, iustum dolorem, querelasq. cognoscite. Quæ pecunia fuerit apud se Flacci patris nomine collata a ciuitatibus, hanc a se esse ablatam queruntur. Alio loco quæram, quid licuerit Flacco: nunc tantum a Trallianis requiro, quam pecuniam a se ablatam queruntur, suam ne dicant, sibi a ciuitatibus collatam in usum suum. cupio audire. non, inquit, hoc dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditá nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies festos, atque ludos. quid tum? hăc te, inquit, capere non licuit. iam id uidero: sed primum illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornataq; ciuitas, quòd non retinet alienum: spoliatam se dicit, quòd id non habet, quod eius non fuit. quid hoc impudentius dici aut fingi potest? delectum est oppidum, quo in oppido uno pecunia a tota Asia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus translata in quæstum, & fenerationem, recuperata est multis post annis. quæ ciuitati facta est iniuria? At moleste fert ciuitas. Credo: amissum est enim præter spem, quod erat spe deuoratum lucrum. At queritur. Impudenter facit: non enim omnia, quæ dolemus, eadem iure queri possumus. At accusat uerbis grauissimis. Non ciuitas, sed imperiti homines, a Mæandrio concitati. quo loco etiam atque etiam facite ut

recordemini, quæ ſit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria Græcorum, quid in concione ſeditioſa ualeat oratio. hic, in hac grauiſſima & moderatiſſima ciuitate, cum eſt forum plenum iudiciorum, plenum magiſtratuum, plenum optimorum uirorum, & ciuium; cum ſpeculatur atque obſidet Roſtra uindex temeritatis, & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? quid uos fieri cenſetis Trallibus? an id, quod Pergami? niſi forte hæ ciuitates exiſtimari uolunt, facilius una ſe epiſtola Mithridatis moueri impelliq́. potuiſſe, ut amicitiam populi R. fidem ſuam, iura omnia officij, humanitatisq́. uiolarent, quàm ut filium teſtimonio læderent, cuius patrem armis pellendum a ſuis mœnibus cenſuiſſent. quare nolite mihi iſta nomina ciuitatum nobilium opponere. quos enim hoſtes hæc familia contempſit, nunquam eoſdem teſtes pertimeſcet. uobis autem eſt confitendum, ſi conſilijs principum ueſtræ ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate, ſed optimatum conſilio bellum ab iſtis ciuitatibus cum populo R. eſſe ſuſceptum. ſin ille tum motus eſt temeritate imperitorum excitatus: patiamini me delicta uulgi a publica cauſſa ſeparare. At enim iſtam pecuniam huic capere non licuit. Vtrum uultis, patri Flacco licuiſſe, nec ne? ſi licuit, ſicuti certe licuit; ad eius honores collatam, ex quibus ipſe nihil capiebat, patris pecuniam recte abſtulit filius. ſi non licuit; tamen, illo mortuo, non modo filius, ſed quiuis heres rectiſſime potuit auferre.

ac tum quidem Tralliani, cum ipsi graui fenore istam pecuniam multos annos occupauissent, a Flacco tamen omnia, quæ uoluerunt, impetrauerunt: neque tam fuerunt impudentes, ut id, quod Lælius dixit, dicere auderent, hanc eis pecuniam abstulisse Mithridatem. quis enim erat, qui non sciret in ornandis studiosiorem Mithridatem, quàm in spoliandis Trallianis fuisse? quæ quidem a me si, ut dicenda sunt, dicerentur; grauius agerem, iudices, quàm adhuc egi, quantam Asiaticis testibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos uestros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam uniuersorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudelemq. cædem; prætores nostros deditos, legatos in uincula coniectos, nominis prope Romani memoriam cum uestigio imperij non modo ex ædibus Græcorum, uerum etiam ex litteris esse deletam. Mithridatem demum, illum patrem, illum conseruatorem Asiæ, illum Euhyum, Dionysium, Bacchum, Liberum nominabant. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco consuli portas tota Asia claudebat, Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam ultro uocabat. liceat hæc nobis, si obliuisci non possumus, at tacecere: liceat mihi potius de leuitate Græcorum queri, quàm de crudelitate. auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerunt: nam, quoscunque potuerunt togatos, interemerunt; nomen ciuium R. quantum in ipsis fuit, sustulerunt. in hac i-
gitur

gitur urbe se iactent, quam oderunt, apud eos, quos inuiti uident; in ea rep. ad quam opprimendam non animus eis, sed uires defuerunt: adspiciant hunc florem legatorum, laudatorumq. Flacci ex uera, atque integra Græcia: tum se ipsi expendant: tum cum his se comparent: tum, si audebunt, dignitati horum opponant suam. adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur: de quorum urbis positione, propter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuisse proditum est: quæ uetustate ea est, ut ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur, & eorum eadem terrra parens, altrix, patria dicatur; auctoritate autem tanta est, ut iam fractum prope, ac debilitatum Græciæ nomen huius urbis laude nitatur. adsunt Lacedæmonij: cuius ciuitatis spectata, ac nobilitata uirtus non solum natura corroborata, uerum etiam disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos amplius unis moribus, & nunquam mutatis legibus uiuunt. adsunt ex Achaia cuncta multi legati, Bœotia, Thessalia: quibus locis nuper legatus L. Flaccus, imperatore Metello, præfuit. neque uero te Massilia prætereo, quæ L. Flaccum militem quæstoremq. cognosti: cuius ego ciuitatis disciplinam, atque grauitatem non solum Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam. quæ, tam procul a Græcorum omniū regionibus, disciplinis, linguaq. diuisa, cum in ultimis terris, cincta Gallorum gentibus, barbariæ

fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes eius instituta laudare facilius possint, quàm æmulari. hisce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ testibus; ut Græcorum cupiditati Græcorũ auxilio resistamus. quanquam quis ignorat, qui modo unquam mediocriter res istas scire curauit, quin tria Græcorum genera sint uere? quorum uni sunt Athenienses, quæ gens Ionum habebatur: Aeoles alteri, Dores tertij nominabantur. atque hæc cuncta Græcia, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quendam locum, ut scitis, Europæ tenet, semperq. tenuit: Asiæ maritimam oram, bello superatam, cinxit urbibus, non ut munitam colonijs illam augeret, sed ut obsessam teneret. quamobrem, quæso a uobis, Asiatici testes, ut, cum uere recordari uoletis, quantum auctoritatis in iudiciũ afferatis, uosmet ipsi describatis Asiam; nec, quid alienigenæ de uobis loqui soleant, sed quid uosmet ipsi de genere uestro statuatis, memineritis. nanque, ut opinor, Asia uestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. utrum igitur nostrum est, an uestrum hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri solere meliorem? quid de tota Caria? non ne hoc uestra uoce uulgatum est, si quid cum periculo experiri uelis, in Caria id potissimum esse faciundum? quid porro in Græco sermone tam tritum, atque celebratum est, quàm, si quis despicatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis

unquam

unquam Græcus comœdiam scripsit, in qua seruus primarum partium non Lydus esset? quamobrem quæ uobis fit iniuria, si statuimus uestro nobis iudicio standum esse de uobis? equidem mihi iam satis superq́. dixisse uideor de Asiatico genere testium: sed tamen uestrum est, iudices, omnia, quæ dici possunt in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiam si a me minus dicuntur, uestris animis, & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum est illud, quòd non longe a gradibus Aurelijs hæc caussa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Læli, atque illa turba quæsita est. scis, quanta sit manus, quanta concordia, quantum ualeat in concionibus. sic summissa uoce agam, tantú ut iudices audiant. neque enim desunt, qui istos in me, atque optimum quenque incitent: quos ego, quò id facilius faciant, non adiuuabo. cum aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus uestris prouincijs Hierosolymá exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. quis est, iudices, qui non hoc uere laudare possit? exportari aurum non oportere, cum sæpe antea senatus, tum me consule grauissime iudicauit. huic autem barbaræ superstitioni resistere, seueritatis; multitudinem Iudæorum flagrantem non nunquam in concionibus pro rep. contemnere, grauitatis summæ fuit. At Cn. Pompeius, captis Hierosolymis, uictor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, ut multa alia, sapienter. in tam suspiciosa, ac maledica ciuitate lo-

cum ſermoni obtrectatorum non reliquit. non enim credo religionem & Iudæorum, & hoſtium impedimento præſtantiſſimo imperatori, ſed pudorem fuiſſe. ubi ergo crimen eſt? quoniam quidem furtum nuſquã reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quæſitum, & probatum palam non negas, actum eſſe per uiros primarios res ipſa declarat. Apameæ manifeſte comprehenſum, ante pedes prætoris in foro expenſum eſt auri pondo centum paullo minus per Sex. Cæſium, equitem R. caſtiſſimum hominem, atque integerrimum: Laodiceæ uiginti pondo paullo amplius per hunc ipſum L. Peducæum, iudicem noſtrum: Adrymeti per Cn. Domitium legatum. Pergami nõ multum auri ratio conſtat: aurũ in ærario eſt: furtum non reprehenditur: inuidia quæritur, a iudicibus oratio auertitur, uox in coronam turbamq. effunditur. ſua cuique ciuitati religio, Læli, eſt, noſtra nobis. ſtantibus Hieroſolymis, pacatisq. Iudæis, tamen iſtorum religio ſacrorum a ſplendore huius imperij, grauitate nominis noſtri, maiorum inſtitutis abhorrebat: nunc uero hoc magis, quòd illa gens, quid de imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis; quàm cara dijs immortalibus eſſet, docuit, quòd eſt uicta, quòd elocata, quòd ſeruata. quamobrem, quoniam, quod crimen eſſe uoluiſti, id totum uides in laudem eſſe conuerſum, ueniamus iam ad ciuium R. querelas: ex quibus ſit ſane prima Deciani. Quid tibi tandem, Deciane, iniuriæ factum eſt? negotiaris in libera ciiuitate. primum patere me eſſe curioſum: quouſque negotiabere?

tiabere? præsertim cum sis isto loco natus. annos iam triginta in foro uersaris, sed tamen Pergameno. longo interuallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam uenis: affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quòd unis uestimentis tam diu lautus es. uerum esto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnæ, Trallibus? ubi & multi ciues R. sunt, & ius a nostro magistratu dicitur. otium te delectat: lites, turbæ, prætor odio est: Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenses, amantissimos populi R. fidelissimos socios, miseriores habes, quàm aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuit unquam? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, a Græcorum luxuria & leuitate remotissimi, patresfamilias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturaq. meliores. in hisce agris tu prædia habere uoluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses: uerum esto: Catonis est dictum, pedibus compensari pecuniam. longe omnino a Tiberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducē Telephum inuenisset. sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectauit: emisses. Amyntas est, genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij, satis locupletem, pellexit De-

cianus

cianus ad ſeſe: &, cum illa, quid ageretur, neſciret, in poſſeſſione prædiorum eius familiam ſuam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem; quæ peperit apud Decianum filiam; hodieq. apud Decianum eſt & uxor Amyntæ, & filia. Num quid harum rerum a me fingitur, Deciane? ſciunt hæc omnes nobilos, ſciunt boni uiri, ſciunt denique noſtri homines, ſciunt mediocres negotiatores. exurge Amynta: repete a Deciano non pecuniam, non prædia: ſocrum denique ſibi habeat, reſtituat uxorem, reddat miſero patri filiam: nam membra, quæ debilitauit lapidibus, fuſtibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, reſtituere non poteſt: filiam, filiam, inquam, ærumnoſo patri, Deciane, redde. Hæc Flacco non probaſſe te miraris? cui, quæſo, tandem probaſti? emptiones falſas, prædiorum proſcriptiones cum mulierculis aperta circumſcriptione feciſti. tutor his rebus Græcorum legibus adſcribẽdus fuit: Polemocratem ſcripſiſti, mercenarium, & adminiſtrum conſiliorum tuorum. adductus eſt in iudicium Polemocrates de dolo malo, & de fraudatione huius ipſius tutelæ nomine. qui concurſus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus eſt Polemocrates ſententijs omnibus: irritæ uenditiones, irritæ proſcriptiones. non reſtituis: defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in ſuas litteras publicas præclaras proſcriptiones, & emptiones tuas. repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni, laudatores tui. ita enim mihi gloriari ui-

ſus es laudatione Pergamenorum, quaſi honorem ma iorum tuorum aſſecutus eſſes: & hoc te ſuperiorem eſſe putabas, quàm Lælium, quòd te ciuitas Pergamena laudaret. num honeſtior eſt ciuitas Pergamena, quàm Smyrnæ? at ne ipſi quidem dicunt. uellem tantum habere otij, ut poſſem recitare pſephiſma Smyrnæorum, quod fecerunt in Caſtricium mortuum: primum, ut in oppidum introferretur; quod alijs non conceditur: deinde, ut ferrent ephebi: poſtremo, ut imponeretur aurea corona mortuo. hæc P. Scipioni, clariſſimo uiro, cum eſſet Pergami mortuus, facta nõ ſunt. at Caſtricium, quibus uerbis dij immortales, decus patriæ, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare, Deciane, ſi cupidus es gloriæ, alia ornaméta céſeo quæras: Pergameni te deriſerút. quid? tu ludi te non intelligebas? cum tibi hæc uerba recitabant, clariſſimum uirum, præſtantiſſima ſapientia, ſingulari ingenio; mihi crede, ludebant; cum uero coronam auream litteris imponebant, re uera non plus aurum tibi, quàm monedulæ, committebant; ne tum quidem hominum uenuſtatem, & facetias perſpicere potuiſti? iſti igitur, iſti Pergameni perſcriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in P. Globulum, meum neceſſarium, fuiſti gratioſior. utinam neque ipſum, neque me pæniteret. Flaccum incuria decreuiſſent ueridicas. adiungis cauſſas inimicitiarum, quòd patri L. Flacci, ædilicuruli, pater tuus, tribunus pl. diem dixerit. at *

idſtu

istud nec ipsi quidem patri Flacci ualde molestum esse debuit; præsertim cum ille, cui dies dicta est, prætor postea factus sit, & consul; ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. sed si iustas inimicitias putabas; cur, cum tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni? cur autem prætor te, inimicum paternum, in consiliú uocauit? quæ quidem quàm sancte solita sint obseruari, scitis omnes. nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fuerunt. Decreuit Flaccus. num aliud, atque oportuit? in liberos: num aliter, ac censuit senatus? in absentem decreuit: cum ibidem esses, cum prodire nolles. non est hoc in absentem reum. SENATVSCONSVLTVM, ET DECRETVM FLACCI. quid, si non decreuisset, sed edixisset, quis posset uere reprehendere? num etiam fratris mei litteras, plenissimas humanitatis, & æquitatis, reprehensurus? quas easdem mulieres a me datas apud Pataranos requisiuit. Recita litteras Q. Ciceronis. Quid? hæc Apollonidenses, occasione facta, ad Flaccum non detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum, me consule, non ne legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs unius Deciani detulerunt? ad hæc, prædia etiam in censu dedicauisti: mitto, quòd aliena; mitto, quòd possessa per uim; mitto, quòd conuicta ab Apollonidensibus; mitto, quòd a Pergamenis repudiata; mitto etiam, quòd a nostris magistratibus in integram restituta;

mitto, quòd nullo in iure, neque in re, neque possessione tua: illud quero, sint ne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nec ne sint, mancipi? subsignari apud ærarium, apud censorem possint? in qua tribu denique ista prædia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, ut ex iisdem prædiis, & Apolloniæ, & Romæ imperatum, esset tributum. uerum esto: gloriosus fuisti: uoluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanæ non potest. census es præterea numeratæ pecuniæ CXXX. eam opinor tibi numeratam non esse abs te. sed hæc omitto. census es mancipia Amyntæ: neque huic ullam in eo fecisti iniuriá: possidet enim ea mancipia Amyntas. ac primo quidem pertimuit, cum te audisset seruos suos esse censum: retulit ad iurisconsultos. constabat inter omnes, si aliena censendo Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse.

Desunt non nulla.

Habetis caussam inimicitiarum, qua caussa inflammatus Decianus ad Lælium detulerit hanc opimam accusationem. nam ita questus est Lælius, cum de per

fidia Deciani diceret: Qui mihi auctor fuit, qui causſam ad me detulit, quem ego ſum ſecutus; is a Flacco corruptus eſt, is me deſeruit, ac prodidit. Siccine tu auctor tandem eum, cui tu in conſilio fuiſſes, apud quem omnes gradus dignitatis tuæ retinuiſſes, pudentiſſimum hominem, nobiliſſima familia natum, optime de rep. meritum, in diſcrimen omnium fortunarum uocauiſti? ſcilicet defendam Decianum, qui tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto uenit. non eſt, mihi crede, corruptus. quid enim fuit, quòd ab eo redimeretur? ut duceret iudicium? cui ſex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere uoluiſſet? nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui. quòd ornabat facile locum, quem prehenderat, & acute teſtes interrogabat, aut circumueniebat, (fortaſſe feciſti, & tu & populi ſermo ne exciperes) iccirco Decianum uſque ad coronam applicuiſti. ſed ut hoc ueriſimile eſt, ita haud ueriſimile, Decianum a Flacco eſſe corruptum. Ita ſcitote, iudices, eſſe cetera: uel quod ait Lucceius, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut a fide ſe abduceret, ſeſtertium uicies. & eum tu accuſas auaritiæ, quem dicis ſeſtertium uicies uoluiſſe perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad ſe tranſires? quam partem cauſſæ tibi daremus? an ut enunciares conſilia Lælij? qui teſtes ab eo prodirent? quid? nos non uidebamus habitare una? quis hoc neſcit? tabulas in Lælij poteſtate fuiſſe, non dubium eſt. An, ne uehementer, ne copioſe accuſares?

nunc

nunc facis suspicionem. ita enim dixisti, ut nescio quid abs te impetratum esse uideatur. At enim Androni Sextilio grauis iniuria facta est, & non feréda, quòd, cum esset uxor Valeria intestato mortua, sic egit eam rem Flaccus, quasi ad ipsum hereditas pertineret. in quo quid reprehendas, scire cupio: quòd falsum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. o peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hereditates lege non ueniunt? in manum, inquit, conuenerat. nunc audio: sed quæro, usu, an coemptione. usu non potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine omnium tutorum auctoritate diminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuisse non dices. Relinquitur illud, quod uociferari non destitit, non debuisse, cum prætor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis. Maximas audio tibi, L. Luculle, qui de L. Flacco sententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisq. beneficijs in tuos, uenisse hereditates, cum Asiam prouinciam consulari imperio obtineres. si quis eas suas esse dixisset, concessisses? tu T. Vetti, si qua tibi in Africa uenerit hereditas, usu amittes; an tuum, nulla auaritia, salua dignitate, retinebis? At istius hereditatis iam Globulo prætore Flacci nomine petita possessio est. non igitur impressio, non occasio, non uis, non tempus, non imperium, non secures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. itaque eodem etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui: negauit, a

priuato

priuato pecuniam in prouincia prætorem petere oportere. cur tandem M. Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, nunquam ostendes, nisi docueris non licere. an legationes sumere liberas exigendi caussa, sicut & tu ipse nuper, & multi uiri boni sæpe fecerunt, rectum est; quod ego non reprehendo, socios uideo queri: prætorem, si hereditatem in prouincia non reliquerit, non solum reprehendendum, uerum etiam condemnandum putas? Doti, inquit, Valeria pecuniam omnem suam dixerat. Nihil istorum explicari potest, nisi ostenderis, illam in tutela Flacci non fuisse. si fuit: quæcunque sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. sed tamen Lurconem, quanquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suæ, tamen iratum Flacco esse uidistis. neque enim occultauit caussam iracundiæ suæ, neque reticendam putauit: questus est libertum suum a Flacco prætore esse damnatum. o condiciones miseras administrandarum prouinciarum: in quibus diligentia plena simultatum est, negligentia uituperationum; ubi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata; sermo insidiosus, assentatio perniciosa; frons omnium familiaris multorum animus iratus; iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: uenientes prætores exspectant, præsentibus inseruiunt, abeuntes deserunt. sed omittamus querelas; ne nostrum consilium in omittendis prouincijs laudare uideamur. Litteras misit de uillico P. Septimij, hominis ornati; qui uillicus cædem fecerat. Septimium

mium ardentem iracundia uidere potuistis. In Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hostis est Lurco. quid igitur? hominum gratiosorum, splendidorumq. libertis fuit Asia tradenda? an simultates nescio quas cum libertis uestris Flaccus exercuit? an uobis in uestris uestrorumq. caussis seueritas odio est, eādem laudatis cum de nobis iudicatis? At iste Andro, spoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendum testimonium non uenit. quid, si ueniat? decisionis arbiter C. Caecilius fuit, quo splendore uir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sextilius, Lurconis sororis filius, homo & pudens, & constans, et grauis. si uis erat, si fraus, si metus, si circumscriptio; quis pactionem fieri, quis adesse istos coegit? quid, si ista omnis pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita? si redacta? si per hunc Antiochum, paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimum? uidemur ne non solum auaritiae crimen effugere, sed etiam liberalitatis laudem assequi singularem? communem enim hereditatem, quae aequaliter ad utrunque lege uenisset, concessit adoloscenti propinquo suo, nihil ipse attigit de Valerianis bonis: quod statuerat facere, adductus huius pudore, & non amplissimis patrimonij copijs, id non solum fecit, sed etiam prolixe, cumulateq. fecit. ex quo intelligi debet eum, contra leges pecunias non cepisse, qui tam fuerit in hereditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen ingens. talenta quinquaginta se Flacco dicit dedisse. Audiamus hominem: non adest. quo modo igitur dicit? epistolam

mater eius profert, & alteram soror. scriptum ad se dicunt esse ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui si arram tenens iuraret, crederet nemo; per epistolam, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? quàm non amicus suis ciuibus? qui patrimonium satis lautum, quod hic nobiscum conficere potuit, Græcorum conuiuijs maluit dissipare. quid attinuit relinquere hanc urbem? libertate tam præclara carere? adire periculum nauigandi? quasi bona comesse Romæ non liceret. nunc denique materculæ suæ festiuus filius, aniculæ minime suspiciosæ, purgat se per epistolam, ut eam pecuniam, quam confecerat, non consumpsisse, sed Flacco dedisse uideatur. at fructus isti Trallianorum Globulo prætore uenierant: Falcidius emerat HS DCCCC. si dat tantam pecuniam Flacco, nempe iccirco dat, ut rata sit emptio: emit igitur aliquid, quod certe multo pluris esset: dat de lucro, nihil detrahit de uiuo: minus igitur lucri facit. cur Albanum uenire iubet? cur matri præterea blanditur? cur epistolis & sororis, & matris imbecillitatem aucupatur? postremo cur non audimus ipsum? retinetur, credo, in prouincia. mater negat. uenisset, inquit, si esset denunciatum. tu certe coegisses, si ullum firmamentum in illo teste posuisses. sed hominem ab negotio abducere noluisti: magnum erat ei certamen propositum, magna cum Græcis contentio: qui tamen, ut opinor, iacent uicti: nam iste unus totam Asiam magnitudine poculorum, bibendoq; superauit. sed tamen quis tibi, Læli, de epistolis

istis

iſtis indicauit? mulieres negant ſe ſcire. quis? is ipſe? igitur ille tibi, ſe ad matrem, & ſororem ſcripſiſſe, narrauit? an etiam ſcripſit hortatu tuo? at uero M. Aebutium, conſtantiſſimum, & pudentiſſimum hominem, Falcidij affinem, nihil interrogas? nihil eius generum, pari fide præditum, C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, ſi eſſet data, nihil audiſſe non poſſent. his tu igitur epiſtolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo abſente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putaſti? præſertim cum ipſe, non deducendo Falcidium, iudicium feceris, plus falſam epiſtolam habituram ponderis, quàm ipſius præſentis fictam uocem, & ſimulatum dolorem. Sed quid ego de epiſtolis Falcidij, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani cenſu tam diu diſputo, poſtulo, de ſalute omnium noſtrum, de fortunis ciuitatis, de ſumma reip. taceo? quam uos uniuerſam in hoc iudicio ueſtris humeris, ueſtris, inquam, humeris, iudices, ſuſtinetis. uidetis, in quo motu temporum, quanta in conuerſione rerum, ac perturbatione uerſemur. cum alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliuntur, ut ueſtræ quoque mentes, ueſtra iudicia, ueſtræ ſententiæ optimo cuique infeſtiſſimæ, atque inimiciſſimæ reperiantur. grauia iudicia pro reip. dignitate, multa de coniuratorum ſcelere feciſtis. non putant ſatis conuerſam remp. niſi in eandem impiorum pœnam optime meritos ciues detruſerint. oppreſſus eſt C. Antonius. eſto: habuit quandam ille infamiam ſuam: neque tamen ille ipſe, pro meo iure

 dico,

dico, uobis iudicibus damnatus esset; cuius damnationis sepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu epulisq. celebratum est. iusta Catilinæ facta sunt. nunc a Flacco Lentuli pœnæ per uos expetuntur. quam potestis P. Lentulo, qui uos, in complexu liberorum coniugumq. uestrarum trucidatos, incendio patriæ sepelire conatus est, mactare uictimam gratiorem, quàm si L. Flacci sanguine illius nefariũ in omnes nos odium saturaueritis? litemus igitur Lentulo; parentemus Cethego; reuocemus eiectos; nimiæ pietatis, & summi amoris in patriam uicissim nos pœnas, si ita dijs placet, sufferamus. nos iam ab indicibus nominamur: in nos crimina finguntur: nobis pericula comparantur. quæ si per alios agerent; si denique per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitassent: æquiore animo ferre possemus: illud uero ferri non potest, quòd per senatores, & per equites R. qui hæc omnia pro salute omnium communi consilio, una mente, atque uirtute gesserunt, harum rerum auctores, duces, principes spoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli posse arbitrantur. etenim populi R. perspiciunt mentem, & uoluntatem: omnibus rebus, quibus potest, populus R. significat, quid sentiat: nulla uarietas est inter homines opinionis, nulla uoluntatis, nulla sermonis. quare, si quis illuc me uocat, uenio: populum R. disceptatorem non modo non recuso, sed etiam deposco. uis absit; ferrum, ac lapides remoueantur; operæ facessant;

ſeruitia ſileant: nemo erit tam iniuſtus, qui me audierit, ſit modo liber, & ciuis, quin potius de præmijs meis, quàm de pœna, cogitandnm putet. O dij immortales. quid hoc miſerius? nos, qui P. Lentulo ferrum & flammam de manibus extorſimus, imperitæ multitudinis iudicio confidimus, lectiſſimorum ciuium, & ampliſſimorum ſententias pertimeſcimus. M'. Aquillium patres noſtri, multis auaritiæ criminibus, teſtimonijsq. conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum geſſerat, iudicio liberauerunt. conſul ego nuper defendi C. Piſonem: qui quia conſul fortis, conſtansq. fuerat, incolumis eſt reip. conſeruatus. defendi item conſul L. Murænam conſulem deſignatum: nemo illorum iudicum, clariſſimis uiris accuſantibus, audiendum ſibi de ambitu putauit; cum, bellum iam gerente Catilina, omnes me auctore duos conſules kalendis Ian. ſcirent eſſe oportere. innocens, & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno, me defendente, abſolutus eſt A. Thermus. quanta reip. cauſſa lætitia populi R. quanta gratulatio conſecuta eſt? ſemper graues, & ſapientes iudices in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis ſalus, quid reip. tempora poſcerent, cogitauerunt. Cum tabella uobis dabitur, iudices, non de Flacco dabitur ſolum, dabitur de ducibus auctoribusq. conſeruandæ ciuitatis, dabitur de ducibus, auctoribusq. conſeruandæ ciuitatis, dabitur de bonis omnibus, dabitur de uobiſmet ipſis, dabitur de liberis ueſtris, de uita, de patria, de ſalute com-

muni . non iudicatis in hac cauſſa de exteris nationi-
bus, non de ſocijs : de uobis, ac de ueſtra rep. iudica-
tis . quòd ſi prouinciarum uos ratio magis mouet, quã
ueſtra : ego uero non modo non recuſo, ſed etiam poſtu
lo, ut prouinciarum auctoritate moueamini . etenim
opponemus Aſiæ prouinciæ primum magnam par-
tem eiuſdem prouinciæ, quæ pro huius periculis lega-
tos, laudatoresq́. miſit ; deinde prouinciam Galliam,
prouinciam Ciliciam, prouinciam Hiſpaniam, prouin
ciam Cretam . Græcis autem Lydis , & Phrygibus,
& Myſis, obſiſtent Maſſilienſes, Rhodij, Lacedæmo
nij, Athenienſes , cuncta Achaia , Theſſalia , Bœo-
tia . Septimio, & Cœlio teſtibus P . Seruilius, & Q.
Metellus, huius pudoris, integritatisq́. teſtes , repu-
gnabunt . Aſiaticæ iuriſdictioni urbana iuriſdictio re
ſpondebit . annui temporis criminationem omnis æ-
tas L . Flacci, & perpetua uita defendet . & ſi pro-
deſſe L . Flacco, iudices, debet, quòd ſe tribunum mi
litum, quòd quæſtorem, quòd legatum imperatoribus
clariſſimis, exercitibus ornatiſſimis , prouincijs gra-
uiſſimis dignum ſuis maioribus præſtitit: proſit, quòd
hic, uobis uidentibus, in periculis communibus om-
nium ueſtrum ſua pericula cum meis coniunxit : pro-
ſint honeſtiſſimorum municipiorũ, coloniarumq́. lau-
dationes : proſit etiam ſenatus, populiq́. R. præclara
& uera laudatio . O nox illa, quæ pæne æternas huic
urbi tenebras attuliſti, cum Galli ad bellum, Catilina
ad urbem, coniurati ad ferrum , & flammam uoca-
bantur ; cum ego te, Flacce, cælum, noctemq́. conte-

ſtans,

ſtans, flens flentem obteſtabar; cum tuæ fidei optimæ & ſpectatiſſimæ ſalutem urbis & ciuium commendabam. tu, tu, Flacce, prætor communis exitij nuncios cepiſti: tu incluſam in litteris reip. peſtem deprehendiſti: tu periculorum indicia, tu ſalutis auxilia ad me, & ad ſenatum attuliſti. quæ tibi tum gratiæ ſunt a me actæ? quæ ab ſenatu? quæ a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortiſſimo uiro, quenquam bonum putaret unquam non ſalutem, uerum honorem ullum denegaturum? O nonæ illæ Decembres, quæ me conſule fuiſtis: quem ego diem uere natalem huius urbs, aut certe ſalutarem appellare poſſum. o nox illa, quam iſte eſt dies conſecutus, fauſta huic urbi; miſerum me, metuo ne funeſta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam de me) qui amor in patriam? quæ uirtus? quæ grauitas extitit? ſed quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, uno cõſenſu omnium, una uoce populi R. uno orbis terræ teſtimonium in cælum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non proſint, uerum etiam aliquid obſint. etenim multo acriorem improborum interdum memoriam eſſe ſentio, quàm bonorum. ego te, ſi quid grauius acciderit ego te, inquam, Flacce prodidero. mea dextra illa, mea fides, mea promiſſa, cum te, ſi remp. conſeruarmus, omnium bonorum præſidio, quoad uiueres, nonmodo munitum, ſed etiam ornatum fore pollicebar, putaui, ſperaui, etiam ſi honos noſter uobis uilior fuiſſet, ſalutem certe caram futuram. at L. Flaccum quidem, iudices, ſi, quod dij immortales omen auertant,

tant, grauis iniuria afflixerit, nunquam tamen prospexisse uestræ saluti, consuluisse uobis, liberis, coniugibus, fortunis uestris pœnitebit: semper ita sentiet, talem se animum et generis dignitati, et pietati suæ, et patriæ debuisse: uos ne pæniteat tali ciui nó pepercisse, per deos immortales, iudices, prouidete. quotus enim quisque est, qui hanc in rep. sectam sequatur? qui uobis, qui uestri similibus placere cupiat? qui optimi, atque amplissimi cuiusque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? cum illam uiam sibi uideant expeditiorem ad honores, & ad omnia, quæ concupiuerunt. sed cetera sint eorum: sibi habeát potentiam, sibi honores, sibi ceterorum commodorum summas facultates: liceat ijs, qui hæc salua esse uoluerunt, ipsis esse saluis. nolite, iudices, existimare eos, quibus integrum est, qui non dum ad honores accesserunt, non exspectare huius exitum iudicij. si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. studium calamitati fuerit; quem post hac tam amentem fore putatis, qui non illam uiam uitæ, quam ante præcipitem, & lubricam esse ducebat, huic planæ, & stabili, præponendam esse arbitretur? quod si talium ciuium uos, iudices, tædet, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent, quid agant, quibus integrum est: nos, qui iam progressi sumus, hunc exitum nostræ temeritatis feremus. sin hoc aimo quáplurimos esse uultis; declarabitis hoc iudicio, quid sentiatis. huic, huic misero puero, uestro ac liberorum uestrorum supplici, iudices, hoc iudicio uiuendi

dì præcepta dabitis. cui si patrem conseruatis; qualis ipse debeat esse ciuis, præscribetis: sin eripitis, ostendetis bonæ rationi, et constanti, & graui nullum a uobis fructum esse propositum: qui uos, quoniam est id ætatis, ut sensum iam percipere possit ex mærore patrio, auxiliũ non dum patri ferre possit, orat, ne suũ luctum patris lacrymis, patris mærorem suo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodam modo flens fidem implorat, ac repetit eá, quam ego patri suo quodam pro salute patriæ spoponderim, dignitatem. miseremini familiæ, iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filij: nomen clarissimum, & fortissimum, uel generis, uel uetustatis, uel hominis caussa, reip. reseruate.

PRO P. SYLLA.

ORATIO XXV.

MAXIME uellem, iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. sed quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cum communi ambitionis inuidia, tum singulari Autronij odio euerteretur; & in his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quanquam ex huius incommodis magnam animo molestiam capio, tamen, in ceteris

ceteris malis, facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meam, misericordiamq́ue, no tam omnibus quondam, nnnc quasi intermissam agnoscerent; improbi, ac perditi ciues, edomiti, atque uicti, præcipitante rep. uehementem me fuisse, atque fortem, conseruata mitem, ac misericordem faterentur. & quoniam L. Torquatus, meus familiaris, ac necessarius, iudices, existimauit, si nostram in accusatione sua necessitatem, familiaritatemq. uiolasset, aliquid se de auctoritate meæ defensionis posse detrahere: cum huius periculi propulsatione coniungam defensionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis, iudices, hoc tempore, si mea solum interesset: multis enim mihi locis & data facultas, & sæpe dabitur de mea laude dicendi. sed ut ille, iudices, quantum de mea auctoritate diripuisset, tantum se de huius præsidijs diminuturum sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationem uobis, constantiamq. huius officij ac defensione probauero, caussam quoque me P. Syllæ probaturum. Ac primum abs te illud, L. Torquate, quæro, cur me a ceteris clarissimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defensionis iure secernas. quid enim est, quamobrem abs te Q. Hortensii factum, clarissimi uiri, atque ornatissimi ciuis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam si initum est consilium a P. Sylla inflammandæ ciuitatis, huius extinguendi imperij, delendæ urbis; mihi maiorem hæc res dolorem, quàm Q. Hortensio, mihi ma

ius odium afferre debet? meum denique grauius esse iudicium, qui adiuuandus in his caussis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserendus esse uideatur? ita, inquit: tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem. quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes uiderent, quod antea fuisset occultum. quare ista coniuratio si patefacta per me est, tam patet Hortensio, quàm mihi. quem cum uideas, honore hoc, auctoritate, uirtute, consilio præditum, non dubitasse, quin innocentem P. Syllam defenderet; quæro, cur, qui aditus ad caussam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit. Quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse; quid tandem existimes de his summis uiris, & clarissimis ciuibus, quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium, & ornari, caussam defendi huius innocentis uides. non enim una est ratio defensionis ea, quæ posita est in oratione: omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum uolunt, pro sua parte, atque auctoritate defendunt. an uero, in quibus subsellijs hæc ornamenta, ac lumina reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedem dignitatis, atque honoris, multis meis ac magnis laboribus, & periculis ascendissem? Atque ut intelligas, Torquate, quem accuses; si te id offendit, quòd ego, qui hoc genere quæstionis defenderim neminem, non desim P. Syllæ; recordare de ceteris, quos adesse huic uides: intelliges, & de hoc,

hoc, & de ceteris iudicium meum & horum par atque unum fuisse. quis nostrum adfuit Varginteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortensius, præsertim qui illum solus antea de ambitu defendisset: non enim iam se ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille, tanto scelere commisso, omnium officiorum societatem diremisset. Quis nostrum Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Læcam, quis C. Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia ceteris in caussis etiam nocentes, uiri boni, si necessarij sunt, non defendendos esse non putant: in hoc crimine non solum leuitatis est culpa, uerum etiam quædam contagio sceleris, si defendas eũ, quem obstrictum esse patriæ suspicere. Quid Autronio non ne sodales, non collegæ sui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in rep. principes, defuerunt? immo etiã testimonio plerique læserunt. statuerant tantum illud esse maleficium, quod non modo non occultari per se, sed etiam aperiri, illustrariq. deberet. Quamobrem quid est, quod mirere, si cum ijsdem me in hac caussa uides adesse, cum quibus in ceteris intelligis abfuisse? nisi uero me unum uis ferum præter ceteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate, & crudelitate præditum. hanc mihi tu si propter res meas gestas imponis in omni uita mea personam, Torquate; uehementer erras. me natura misericordem, patria seuerum, crudelem nec patria, nec natura esse uoluit. denique istam ipsam

personam uehementem, & acrem, quam mihi tum tempus, & resp. imposuit, iam uoluntas, & natura ipsa detraxit. illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit, hæc in omni uita misericordiam, lenitatemq. desiderat. quare nihil est, quòd ex tanto comitatu uirorum amplissimorum me unum abstrahas. simplex officium, atque una est omnium bonorum caussa. nihil erit, quod admirere posthac, si in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis. nulla est enim in rep. caussa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quàm ceteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa caussa communis. neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent. quare necesse est, quod mihi consuli præcipuum fuit præter alios, id iam priuato cum ceteris esse commune. neque ego hoc partiendæ inuidiæ, sed communicandæ laudis caussa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus. In Autronium testimoniũ dixisti, iniquit: Syllam defendis. Hoc totum eiusmodi est, iudices, ut, si ego sim inconstans, ac leuis, nec testimonio fidem tribui conuenerit, nec defensioni auctoritatem: sin est in me ratio reip. religio priuati officij, studium retinendæ uoluntatis bonorum; nihil minus accusator debet dicere, quàm a me defendi Syllam, testimonio læsum esse Autronium. uideor enim non solum studium ad defendendas caussas, uerum opinionis aliquid, & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utar, iudices, & omnino

non uterer, si ille me non coegisset. Duæ coniurationes abs te, Torquate, constituuntur, una, quæ Lepido, & Tullo cos. patre tuo consule designato, facta esse dicitur; altera, quæ me consule. harum in utraque Syllam dicis fuisse. Patris tui, fortissimi uiri, atque optimi consulis, scis me consilijs non interfuisse: scis me, cum mihi summus tecum usus esset, tamen illorum expertem temporum, & sermonum fuisse: credo, quòd non dum penitus in rep. uersabar, quòd non dum ad propositum mihi finem honoris perueneram, quòd mea me ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. quis ergo intererat uestris consilijs? omnes hi, quos uides huic adesse, & in primis Q. Hortensius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atque animum eximium in remp. tum propter summam familiaritatem, summumq́. amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. ergo istius coniurationis crimen defensum ab eo est, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & consilij uestri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulsando cum esset copiosissima, atque ornatissima oratio; tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quàm facultatis. illius igitur coniurationis, quæ facta contra uos, delata ad uos, a uobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui. non modo enim nihil comperi; sed uix ad aures meas istius suspicionis fama peruenit. qui uobiscum in consilio fuerunt, qui uobiscum illa cognorunt, quibus ipsis periculum tum conflari

putabatur, qui Autronio non affuerunt, qui in illum testimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic ad sunt, in huius periculo declarant, se non crimine coniurationis, ne adessent ceteris, sed hominum maleficio deterritos esse. mei consulatus autem tempus, & crimen maxime coniurationis a me defendetur. atque inter nos partitio non est fortuito, iudices, nec temere facta: sed cum uideremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum testes esse possemus; uterque nostrum id sibi suscipiendum putauit, de quo aliquid scire ipse, atque existimare potuisset. & quoniá de criminibus superioris coniurationis Hortensium diligenter audistis; de hac coniuratione, quæ me consule facta est, hoc primum attendite. Multa, cum essem consul, de summis reip. periculis audiui, multa quæsiui, multa cognoui: nullus unquam de Sylla nuncius ad me, nullum indicium, nullæ litteræ peruenerunt, nulla suspicio. multum hæc uox fortasse deberet ualere eius hominis, qui consul insidias reip. consilio inuestigasset, ueritate aperuisset, magnitudine animi uindicasset, cum ipse nihil audisse de P. Sylla, nihil suspicatum esse diceret: sed ego non dum utor hac uoce ad hunc defendendum; ad purgandum me potius utor, ut mirari Torquatus desinat, me, qui Autronio abfuerim, Syllam defendere. quæ enim Autronij fuit caussa? quæ Syllæ est? ille ambitus iudicium tollere, ac disturbare primum cõflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorum tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atque concursu: Sylla, si sibi suus pudor,

pudor, ac dignitas non prodesset, nullum auxilium requisiuit. ille damnatus ita se gerebat non solum consilijs, & sermonibus, uerũ etiam adspectu, atque uultu, ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriæ uideretur: hic se ita fractum illa calamitate, atque afflictum putauit, ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinuisset. hac uero in coniuratione quid tam cũiunctum, quàm ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta societas ullis inter se rerum optimarum, quanta ei cum illis sceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cum interim Sylla cũ eisdem ipsis non modo noctem, solitudinemq. non quæreret, sed ne mediocri quidem sermone, & congressu coniungeretur. illum Allobroges, maximarum rerum uerissimi indices, illum multorum litteræ, ac nuncij coarguerunt: Syllam interea nemo insimulauit, nemo nominauit. postremo, eiecto, siue emisso iam ex urbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones; ille relictus intus, exspectatus foris, Lentuli pœna compressus, conuertit se aliquando ad timorem, nunquam ad sanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit: ubi neque homines fuisse putantur huius affines suspicionis; & locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quàm ad consolandos accommodatus. Propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominum, atque caussarum, dissimilem

lem me in utroque præbui. ueniebat enim ad me, & sæpe ueniebat Autronius multis cum lacrymis supplex, ut se defenderem: & se meum condiscipulum in pueritia, familiarẽ in adolescentia, collegam in quæstura commemorabat fuisse: multa mea in se, non nulla etiam sua in me proferebat officia. quibus ego rebus, iudices, ita flectebar animo, atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipse mihi fecerat insidias, deponerem; ut iam immissum esse ab eo C. Cornelium, qui me in sedibus meis, in conspectu uxoris meæ ac liberorum meorum trucidaret, obliuiscerer. quæ si de uno me cogitasset, qua mollitia sum animi, ac lenitate, nunquam mehercule illius lacrymis, ac precibus restitissem. sed cum mihi patriæ, cum uestrorum periculorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorum, atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mentem, & cum illæ infestæ ac funestæ faces, uniuersumq. totius urbis incẽdium, cũ tela, cum cædes, cũ ciuium cruor, cũ cinis patriæ uersari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tum denique ei resistebam, neque solum illi hosti, ac paricidæ sed his etiam propinquis illius, Marcellis, patri, & filio, quorum alter apud me parentis grauitatẽ, alter filij suauitatem obtinebat: neque me arbitrabar sine summo scelere posse, quod maleficium in alijs uindicassem, idem in illorum socio, cum scirem, defendere. atque idem neque P. Syllam supplicem ferre, neque eosdem Marcellos, neque huius M. Messallæ, homi-

nis necessarij, preces sustinere potui. neque enim est
caussa aduersata naturæ: nec homo, nec res misericor
diæ meæ repugnauit: nusquam nomen, nusquam uesti
gium fuerat, nullum crimen, nullum indicium. su-
scepi caussam, Torquate, suscepi, & feci libenter,
ut me, quem boni constantem semper, ut spero, exi-
stimassent, eundem ne improbi quidem crudelem dice
rent. Hic ait se ille, iudices, regnum meum ferre
non posse. Quod tandem, Torquate, regnum? con-
sulatus, credo, mei; in quo ego imperaui nihil, sed
contra patribus conscriptis, & bonis omnibus par-
ui. quo in magistratu non institutum est a me, iudi-
ces, regnum, sed non permissum. Quem tum in tan-
to imperio, tanta potestate non dicis fuisse regem,
nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine?
quòd, in quos testimonia dixisti, inquit damnati sunt;
quem defendis, sperat se absolutum iri. hic tibi ego
de testimonijs meis hoc respondeo: si falsum dixerim,
te in eos dixisse; sin uerum, non esse hoc regnare, cum
uerum iuratos dicas probare. de huius spe tantum di
co, nullas a me opes P. Syllam, nullam potentiam,
nihil denique, præter fidem defensionis, exspectare.
nisi tu, inquit, caussam recepisses, nunquam mihi
restitisset, sed, indicta caussa, profugisset. si iam hoc
tibi concedam, Q. Hortensium, tanta grauitate ho-
minem, si hos tales uiros non suo stare iudicio, sed
meo; si hoc tibi dem, quod credi non potest, nisi ego
huic adessem, hos affuturos non fuisse: uter tandem
rex est, is ne, cui innocentes homines non resistunt;
an

an is, qui calamitosos non deserit? At hic etiam, id quod tibi necesse minime fuit, facetus esse uoluisti, cũ Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regem esse dixisti. Mitto iam de rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me esse dixeris. nam si ita sum; non tam est admirandum, regem esse me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quàm consulem Romæ fuisse peregrinum. Hoc dico, inquit, te esse ex municipio. Fateor, & addo etiam, ex eo municipio, unde iterum iam salus huic urbi imperioq. missa est. sed scire ex te peruelim, quã obrem, qui ex municipijs ueniant, peregrini tibi esse uideantur. nemo enim istuc M. illi Catoni seni, cũ plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncanio, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit unquam. equidem uehementer lætor, eum esse me, in quem tu, cum cuperes, nullam cõtumeliam iacere potueris, quæ non ad maximam partem ciuium conueniret. sed tamen te a me pro magnis caussis nostræ necessitudinis monẽdum esse etiam atque etiam puto. non possunt omnes esse patricij; si uerum quæris, ne curant quidem: nec se æquales tui propter istam caussam abs te anteiri putant. at si tibi nos peregrini uidemur, quorũ iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominum famæ, ac sermonibus: quàm tibi illos competitores tuos peregrinos uideri necesse erit, qui iam ex tota Italia delecti tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum caue tu quenquam pere-

grinum appelles; ne peregrinorum ſuffragijs obruare. qui ſi attulerint neruos, & induſtriam; mihi crede, excutient tibi iſtam uerborum iactationem, & te ex ſomno ſæpe excitabunt, nec patientur ſe abs te, niſi uirtute uincentur, honore ſuperari. ac ſi, iudices, ceteris patricijs me & uos peregrinos uideri oporteret; a Torquato tamen hoc uitium ſileretur. eſt enim ipſe a materno genere municipalis, honeſtiſſimi ac nobiliſſimi generis, ſed tamen Aſculani. aut igitur doceat Picentes ſolos non eſſe peregrinos; aut gaudeat ſuo generi me meum non anteponere. Quare neque me peregrinum poſthac dixeris, ne grauius refutere; neque regem, ne deridea re niſi forte regium tibi uidetur, ita uiuere, ut non modo homini nemini, ſed ne cupiditati quidem ulli ſeruias; contemnere omnes libidines; non auri, non argenti, non ceterarum rerum indigere; in ſenatu ſentire libere; populi utilitati magis conſulere, quàm uoluntati; nemini cedere; multis obſiſtere. ſi hoc putas eſſe regium; me regem confiteor eſſe. ſin te potentia mea, ſi dominatio, ſi denique aliquod dictum arrogans, aut ſuperbum mouet: quin tu id potius profers, quàm uerbi inuidiam, contumeliamq́. maledicti? ego, tantis a me beneficijs in rep. poſitis, ſi nullum aliud mihi præmium a ſenatu populoq́. R. niſi honeſtum otium poſtularem, quis non concederet? ſibi haberent honores, ſibi imperia, ſibi prouincias, ſibi triũphos, ſibi alia præclare laudis inſignia: mihi liceret eius urbis, quam conſeruaſſem, conſpectu, tranquillo animo,

animo, & quieto, frui. quid, si hoc non postulo; si ille labor meus pristinus, si solicitudo, si operæ, si uigiliæ deseruiunt amicis, præsto sunt omnibus; si neque amici in foro requirunt studium meum, neque resp. in curia; si me non modo rerum gestarum uacatio, sed neque honoris, neque ætatis excusatio uindicat a labore; si uoluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patẽt omnibus; si mihi ne ad ea quidem, quæ pro salute omnium gessi, recordanda, & cogitanda quidquam relinquitur temporis: tamen hoc regnum appellabitur? cuius uicarius qui uelit esse, inueniri nemo potest; longe abest regni suspicio. si quæris, qui sint Romæ regnum occupare conati; ut ne replices annalium memoriam, ex domesticis imaginibus inuenies. res enim gestæ, credo, meæ me nimis extulerũt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. quibus de rebus tam claris, tam immortalibus, iudices, hoc possum dicere, me, qui e summis eripuerim periculis urbem hanc, & uitam omnium ciuium, satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redũdauit. etenim in qua ciuitate res tantas gesserim, memini; & in qua urbe, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego a uestris ceruicibus depuli, iudices, a meis non remoui. nisi uero paucos fuisse arbitramini, qui conari, aut sperare possent se tantum imperium posse delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: uoluntates uero cõsceleratas, ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. quare non sum ne-

ſcius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum omnibus improbis æternum uideam bellum eſſe ſuſceptum. quòd ſi illis meis præſidijs forte inuides; & ſi ea tibi regia uidentur, quòd omnes boni omnium generum, atque ordinum ſuam ſalutem cum mea coniũgunt: conſolare te, quòd omniũ mentes improborum mihi uni maxime ſunt infenſæ, & aduerſæ. qui me non ſolum iccirco oderunt, quòd eorum conatus impios, & furorem conſceleratum repreſſi; ſed eo etiam magis, quòd nihil iam ſe ſimile me uiuo conari poſſe arbitrantur. at uero quid ego miror, ſi quid ab improbis de me improbe dicitur; cum L. Torquatus, primum ipſe his fundamentis adoleſcentiæ iactis, ea ſpe propoſita ampliſſimæ dignitatis, deinde L. Torquati, fortiſſimi conſulis, conſtantiſſimi ſenatoris, ſemper optimi ciuis, filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum ſuppreſſa uoce de ſcelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixiſſet, tantummodo ut uos, qui ea probatis, exaudire poſſetis; de ſupplicio P. Lentuli, de carcere magna & queribunda uoce dicebat. in quo primum illud erat abſurdum, quòd cũ ea, quæ leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circum iudicium ſtabant, audire nolebat; non intelligebat, ea, quæ clare diceret, ita illos audituros, quibus ſe uenditabat, ut uos quoque audiretis, qui id nõ probabatis. deinde alterum iam oratoris uitium, non uidere quid quæque cauſſa poſtulet. nihil eſt enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis,

tionis accuſet, quàm uideri coniuratorum pœnam, mortemq. lugere. quod cum is tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum eſt: difficile eſt enim tacere, cum doleas: te, ſi quid eiuſmodi facis, non modo talem adoleſcentem, ſed in ea cauſſa, in qua te uindicem coniurationis uelis eſſe, uehementer miror. Sed reprehendo tamen illud maxime, quòd iſto ingenio, & prudentia præditus cauſſam reip. non tenes, qui arbitrere plebi R. res eas non probari, quas me conſule omnes boni pro ſalute communi geſſerunt. ecquem tu horum, qui adſunt, quibus te contra ipſorum uoluntatem uenditabas, aut tam ſceleratum ſtatuis fuiſſe, ut hæc omnia perire uoluerit; aut tam miſerum, ut & ſe perire cuperet, & nihil haberet, quod ſaluum eſſe uellet? an uero clariſſimum uirum generis ueſtri, ac nominis nemo reprehendit, qui filium ſuum uita priuauit, ut in ceteris firmaret imperium: tu remp. reprehendis, quæ domeſticos hoſtes, ne ab ijs ipſa necaretur, necauit? itaque attende iam, Torquate, quàm ego non defugiam auctoritatem conſulatus mei. maxima uoce, ut omnes exaudire poſſint, dico, ſemperq. dicam. adeſtote omnes animis, qui adeſtis corporibus; quorum ego frequentia, magnopere lætor: erigite mentes, aureſq. ueſtras, & me de inuidioſis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. Ego conſul, cum exercitus perditorum ciuium, clandeſtino ſcelere conflatus, crudeliſſimum, & luctuoſiſſimum exitium patriæ comparaſſet; cum ad occaſum interitumq.

ritumq. reip. Catilina in castris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus; meis consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis, atque confossis, incensione urbem, internicione ciues, uastitate Italiá, interitu rép. liberaui. ego uitam omnium ciuium, statum orbis terræ, urbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperij, quinque hominum amentium ac perditorum pœna redemi. an me existimasti hæc iniuratum in iudicio nó esse dicturum, quæ iuratus in maxima concione dixissem? atque etiá illud addam, (ne qui forte incipiat improbus subito te amare, Torquate, et aliquid sperare de te) atque, ut idé omnes exaudiát, clarissima uoce dicá. Harum omniú rerum, quas ego in consulatu pro salute communi suscepi, & gessi, L. ille Torquatus, cú esset meus contubernalis in consulatu, cum signifer esset iuuentutis, atque in prætura fuisset, auctor, adiutor, particeps extitit. cú princeps, cum auctor, cum signifer esset iuuentutis; parés eius, homo amantissimus patriæ, maximi animi, summi consilij, singularis constantiæ, cum esset æger, tamen omnibus rebus illis interfuit; nunquam est a me digressus; studio, cósilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum infirmitaté corporis animi uirtute superaret. Vides ne, ut eripiam te ex improborum subita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, et retinent, retinebuntq. semper, nec, si a me for

te desciueris, iccirco te a se, & a rep. & a tua digni-
tate deficere patientur. Sed iam redeo ad caussam: at-
que hoc uos, iudices. testor mihi de memet ipso tam
multa dicendi necessitas quædam imposita est ab illo.
nam si Torquatus Syllam solũ accusasset; ego quoque
hoc tẽpore nihil aliud agerem, nisi eum, qui accusatus
esset, defenderem: sed cum ille tota illa oratione in me
esset inuectus; et cum initio, ut dixi, defensionẽ meam
auctoritate spoliare uoluisset; etiã si dolor meus respon
dere non cogeret, tamen ipsa caussa hanc a me oratio-
nem flagitasset. Allobrogibus nominatum Syllam esse
dicis. quis negat? at uide, quemadmodum nominatus
sit. L. Cassium dixerunt commemorasse, cum ceteris
Autronium secum facere. Quæro, num Syllam dixe-
rit Cassius: nunquam. sese aiunt quæsisse de Cassio, quid
Sylla sentiret. uidete diligẽtiam Gallorum, qui uitam
hominum naturamq́. nõ nossent, ac tantum audissent,
eos, pari calamitate qui fuerant, esse in eadem uolun-
tate. quid tum? Cassius si respondisset idem sentire, &
secum facere Syllam, tamen mihi non uideretur in hũc
id criminosum esse debere. quid ita? quia qui barbaros
homines ad bellum impelleret, non debebat minuere
illorum suspicionem, & purgare eos, de quibus illi ali
quid suspicarentur. non respondit tamen una facere
Syllam: etenim esset absurdum, cum ceteros sua spon
te nominasset, mentionem Syllæ facere nullam, nisi
admonitum, & interrogatum. nisi forte uerisimile
est, P. Syllæ nomen in memoria Cassio non fuisse. si
nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pri-
stinæ

stinæ dignitatis non tam illustres fuissent; tamen Autronij commemoratio memoriam Syllæ retulisset: etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, non prius Autronium, quàm Syllam, nominasset. Iam uero illud probari minime potest, Gallos, Autronio nominato, putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sylla esse quærendum; Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cum appellasset quidem Autronium, huius in mentem uenire potuisse. sed tamen quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certum. Non purgat, inquit. Dixi antea: ne si argueret quidem tum denique, cum esset interrogatus, mihi criminosum uideretur. sed ego in iudicijs, & quæstionibus non hoc quærendum arbitror, num purgetur aliquis, sed num arguatur. etenim cum negat se scire Cassius, utrum subleuat Syllam, an satis probat se nescire? subleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? si periculum esse putasset, ne ulli unquam indicarent, de se ipso confessus esset? Nesciuit. Credo, iudices, cælatum esse Cassium de Sylla uno: nam de ceteris certe sciebat, & ea domi eius pleraque conflata esse constabat. qui negare noluit esse in eo numero Syllam, quo plus spei Gallis daret; dicere autem falsum non ausus est; nescire dixit. atqui hoc perspicuum est, cum is, qui de omnibus scierit, de Sylla se scire negarit, eandem uim esse negationis huius, quam si extra coniurationé hunc esse se scire dixisset.
nam

nam cuius ſcientiam de omnibus conſtat fuiſſe, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. ſed iam non quæro, purget ne Caſſius Syllam: illud mihi tantum ſatis eſt, contra Syllam nihil eſſe in indicio. Excluſus hac criminatione Torquatus, rurſus in me irruit, me accuſat: ait me aliter, ac dictum eſt, in tabulas publicas retuliſſe. O dij immortales (uobis enim tribuam, quæ ueſtra ſunt: nec uero poſſum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas, in illa turbulentiſſima tempeſtate reip. mea ſponte diſpexerim) uos profecto animum meum tum conſeruandæ patriæ cupiditate incendiſtis: uos me ab omnibus ceteris cogitationibus ad unam ſalutem reip. contuliſtis: uos denique, in tantis tenebris erroris, & inſcientiæ, clariſſimum lumen prætuliſtis menti meæ. uidi ego hoc, iudices; niſi, recenti memoria ſenatus, auctoritatem huius indicij monumentis publicis teſtatus eſſem, fore ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quiſpiam ſimilis, (nam id me multum fefellit) ſed ut aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hoſtis, aliter indicata hæc eſſe diceret, quo facilius, uento aliquo in optimum quenque excitato, poſſet in malis reip. portum ſuorum malorum aliquem inuenire. itaque, introductis in ſenatum indicibus, conſtitui ſenatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, reſponſa perſcriberent: at quos uiros? non ſolum ſumma uirtute, & fide, cuius generis in ſenatu facultas maxima, ſed etiam quos ſciebam memoria, ſcientia, conſuetudine & celeritate ſcribendi facillime,

me, quæ dicerentur, perſequi poſſe; C. Coſconium, qui tunc erat prætor, M. Meſſallam, qui tum præturam petebat; P. Nigidium, Ap. Claudium. credo eſſe neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam ſcribendis putet ingenium defuiſſe. Quid deinde, quid feci? cum ſcirem ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illæ tabulæ priuata tamen custodia more maiorum continerentur: non occltaui, non continui domi, ſed deſcribi ab omnibus ſtatim librarijs, diuidi paſſim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuiſi toti Italiæ, diuiſi in omnes prouincias: eius indicij, e quo ſalus oblata eſſet omnibus, expertem eſſe neminem uolui. itaque dico locum in orbe terrarum eſſe nullum, quo in loco populi R. nomen ſit, quin eodem perſcriptum hoc indicium peruenerit. in quo ego tam ſubito, & exiguo, & turbido tempore multa diuinitus, ita ut dixi, non mea ſponte prouidi: primum, ne qui poſſet tantum aut de reip. aut de alicuius periculo meminiſſe, quantum uellet: deinde, ne cui liceret unquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: poſtremo, ne quid iam a me, ne quid ex meis commentarijs quæreretur; ne aut obliuio mea, aut memoria uideretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quæro, cum indicatus tuus inimicus eſſet; & eſſet eius rei frequens ſenatus, & recens memoria teſtis; tibi, meo familiari, & contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium ſcribæ mei, ſi uoluiſſes, quàm in codi-

cem

cem retulissent: cum uideres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum, aut cum familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, ira cundius, aut uehementius expostulasti? tu, cum tua uox nũquam sit audita; cum, indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris; repente tantam rem enunciare audeas, & in eum locum te deducas, ut an te, quàm me commutati indicij coargueris, te summæ negligentiæ tuo iudicio cõuictum esse fateare? mi hi cuiusquam salus tãti fuisset, ut meam negligerem? per me ego ueritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quenquam denique ego iuuarem, a quo & crudeles insidias in remp. factas, & in me potissimum consulem putarem? quòd si iam essem oblitus seueritatis, & constantiæ meæ, tam ne amens eram, ut, cum litteræ posteritatis caussa repertæ sint, quæ subsidio obliuioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti senatus commentario meo posse superari? fero ego te, Torquate, iam dudum, fero, & non nunquam animum incitatum ad ulsciscendam orationem tuam reuoco ipse, & reflecto: permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti: sed nisi aliquem modum uitæ constitueris, coges oblitum me nostræ amicitiæ habere rationem meæ dignitatis. nemo unquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quem non præuerterim. sed mihi hoc credas uelim: non ijs libentissime soleo respondere, quos mihi uideor facillime posse superare. tu, quoniam minime ignoras consuetudinem dicẽdi meã,

noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino a me esse omissum, si quid est tibi remissum, atque concessum. cum illæ ualent apud me excusationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia nostra: tum non dum statuo te uirium satis habere, ut ego tecum luctari, & congredi debeam. quòd si esses usu atque ætate robustior, essem idem, qui soleo, cum sum lacessitus: nunc tecum sic agam, tulisse ut potius iniuriam, quàm retulisse gratiam uidear. Neque uero, quid mihi irascare, intelligere possum. si, quòd eum defendo, quem tu accusas: cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eum, quem ego defendo? inimicum, inquis, accuso meum. Et amicum ego defendo meum. Non debes tamen quenquam in coniurationis quæstione defendere. Immo nemo magis eum, de quo nihil est suspicatus, quàm is, qui de alijs multa cogitauit. Cur dixisti testimonium in alios? Quia coactus. Cur damnati sunt? Quia creditum est. Regnum est, dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. Immo seruitus est, non dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. ac si considerare cœperis, utrum magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi; intelliges, honestius te inimicitiarum modum statuere potuisse, quàm me humanitatis. an uero, cum honos agebatur amplissimus familiæ uestræ, hoc est consulatus parentis tui, sapientissimus uir familiarissimis suis non succensuit pater tuus, cum Syllam & defenderent, & laudarent? intelligebat hanc nobis a

maioribus

maioribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. & erat huic iudicio longe dissimilis illa contentio. tum, afflicto P. Sylla, consulatus uobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis, ut uicti in campo, in foro uinceretis: tum qui contra uos pro huius salute pugnabant, amicissimi uestri, quibus non irascebamini, consulatum uobis eripiebant, honori uestro repugnabant; & tamen id inuiolata uestra amicitia, integro officio, ueteri exemplo, atque instituto optimi cuiusque faciebant. ego uero quibus ornamentis aduersor tuis? aut cui dignitati uestræ repugno? quid est, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus ærumnis uenis ad eum lacerandum, quem interemisti: ego iacentem & spoliatum defendo, & protego. atque hic tu & reprehendis me, quia defendam, & irasceris: ego autem non modo tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factú tuum. te enim existimo tibi statuisse, quid faciendum putares, & satis idoneum officij iudicem posuisse. At accusat C. Cornelij filius; idemq. ualere debet, ac si pater indicaret. O patrem Cornelium sapientem, qui, quod præmij solet esse in iudicio, reliquerit; quod turpitudinis in confessione, id per accusationem filij susceperit. sed quid est tandem, quod indicat per istum puerum Cornelius? si est caussa mihi ignota, cum Hortensio communicata; respondeat Hortensius. sin, ut ais, illum comitatum Autronij, & Catilinæ, cum in *

campo

campo consularibus comitijs, quæ a me habita sunt, cædem facere uoluerunt: Autronium tum in campo uidimus. ecquid dixi uidisse nos? ego uidi: uos enim tum iudices nihil laborabatis, neque suspicabamini: ego tectus præsidio firmo amicorum, Catilinæ tum, & Autronij copias, & conatum repressi. num quis est igitur, qui tum dicat in campum adspirasse Syllã? atqui si tum se cum Catilina societate sceleris coniunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Autronio non erat? cur in pari caussa non paria signa reperiuntur criminis? Sed quoniam Cornelius ipse etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis; informat ad hoc adumbratum indicium filium: quid tandem de illa nocte dicit, cum inter falcarios, ad M. Læcam, nocte ea, quæ consecuta est posterum diem nonarum Nou. me consule, Catilinæ denunciatione conuenit? quæ nox omniũ temporum coniurationis acerrima fuit, atque acerbissima. tum Catilinæ dies exeundi, tum ceteris manendi condicio, tum descriptio totam per urbem cædis, atque incendiorum constituta est: tunc tuus pater, Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, illam sibi officiosam prouinciam depoposcit, ut, cum prima luce consulem salutatum ueniret, intromissus meo more, & iure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio; cum Catilina egrederetur ad exercitum; Lentulus in urbe relinqueretur; Cassius incendijs, Cethegus cædi præponeretur; Autronio, ut occuparet Etruriam, perscriberetur; cum omnia ordinarentur,

narentur, instituerentur, pararentur; ubi fuit Sylla, Corneli? num Romæ? immo longe abfuit. num in ijs legionibus, quò se Catilina referebat? multo etiã longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris peruaserat? nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maxime ea suspicione caruit. Quid ergo indicat, aut quid affert aut ipse Cornelius, aut uos, qui ab eo hæc mandata defertis? gladiatores emptos esse, Fausti simulatione, ad cædem, ac tumultum. ita prorsus: interpositi sunt gladiatores, quos testamento patris uidemus deberi. Arrepta est familia, quæ si esset prætermissa, posset alia familia Fausti munus præbere. utinam quidem hæc ipsa non modo iniquorum inuidiæ, sed & æquorum exspectationi satisfacere posset. Properatum uehementer, cum longe tempus muneris abesset. quasi uero tempus dandi muneris non ualde appropinquaret. Nec opinante Fausto, cum is neque sciret, neque uellet, familia est comparata. at litteræ sunt Fausti, per quas ille precibus a P. Sylla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipsos emat: neque solum ad Syllam missæ, sed ad L. Cæsarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de sententia tota res gesta est. At præfuit familiæ Cornelius. iam si in cõparanda familia suspicio est nulla; quòd præfuit, nihil ad rem pertinet. sed tamen, munere seruili, obtulit se ad ferramenta prospicienda, præfuit uero nunquam: eaq. res per Bellum Fausti libertum omni tẽ-

pore administrata est. At enim Cincius est ab hoc in ulteriorem Hispaniam missus, ut eam prouinciam perturbaret. primum, Cincius, iudices, L. Iulio, C. Figulo cos. profectus est aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante suspicionem huius coniurationis: deinde, est profectus non tum primum, sed cum in iisdem locis aliquanto ante eadem de caussa aliquot annos fuisset: ac profectus est non modo ob caussam, sed etiam necessariam caussam, magna ratione cum Mauritaniæ rege contracta. tum autem, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincij prædijs nenditis, æs alienum eiusdem dissolutum est: ut quæ caussa ceteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ possessionis, ea Cincio non fuerit, prædijs diminutis. Iam uero illud quàm incredibile, quàm absurdum; qui Romæ cædem facere, qui hanc urbem inflammare uellet, eum familiarissimum suum dimittere abs se, & mandare in ultimas terras: utrum, quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, si in Hispania turbatum esset? at hæc ipsa per se sine ulla cóiunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis consilijs, tam periculosis, tam turbulentis hominem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimú officijs, usu, consuetudine, dimittendum esse arbitraretur? uerisimile non est, ut, quem in secundis rebus, quem in otio secum semper habuisset, hunc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret. Ipse autem Cincius (non enim mihi deseréda est caus

sa

ſa amici ueteris, atque hoſpitis) is homo eſt, aut ea familia, ac diſciplina, ut hoc credi poſſit, eum bellum reip. facere uoluiſſe? ut cuius pater, cum ceteri deficerent finitimi, ac uicini, ſingulari extiterit in remp. noſtram officio, & fide, is ſibi nefarium bellum contra patriam ſuſcipiendum putaret. cuius æs alienum uidemus, iudices, non libidine, ſed negotij gerendi ſtudio eſſe contractum: qui ita Romæ debuit, ut in prouincijs, et in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, non commiſit, ut ſui procuratores quidquam oneris abſente ſe ſuſtinerēt: uenire omnes ſuas poſſeſſiones, & patrimonio ſe ornatiſſimo ſpoliari maluit, quàm ullam moram cuiquam fieri creditorum ſuorum. a quo quidem genere, iudices, ego nunquam timui, cum in illa reip. tempeſtate uerſarer. illud erat genus hominum horribile, & pertimeſcendum, qui tanto amore ſuas poſſeſſiones amplexi tenebant, ut ab ijs membra diuelli citius, ac diſtrahi poſſe diceres. Cincius nunquam ſibi cognationem cum prædijs eſſe exiſtimauit ſuis: itaque ſe non modo ex ſuſpicione tanti ſceleris, uerum etiā ex omni hominum ſermone non armis, ſed patrimonio ſuo uindicauit. Iam uero, quod ſubijcit, Pompeianos eſſe a Sylla impulſos, ut ad iſtam coniurationem, & ad hoc nefarium facinus accederent; id cuiuſmodi ſit, intelligere non poſſum. An tibi Pompeiani coniuraſſe uidentur? quis hoc unquam dixit? aut quæ fuit iſtius rei uel minima ſuſpicio? Diſiunxit, inquit, eos a colonis, ut hoc diſſidio, ac diſſenſione facta, oppidum in ſua

potestate posset, & Pompeianos habere. Primum, omnis Pompeianorum, colonorumq. dißensio delata ad patronos est, cum iam inueterasset, ac multos annos esset exagitata: deinde, ita a patronis res cognita est, ut nulla in re a ceterornm sententijs Sylla dissenserit: postremo, coloni ipsi sic intelligunt, non Põpeianos a Sylla magis, quàm sese esse defensos. atque hoc, iudices, ex hac frequentia colonorum, honestissimorum hominum, intelligere potestis: qui adsunt, laborant, hunc patronum, defensorem, custodem illius coloniæ, si in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere non potuerunt, in hoc tamen casu, quo afflictus iacet, per uos tutari, conseruareq. cupiunt. adsunt pari studio Pompeiani, qui ab illis etiã in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de suffragijs suis cum colonis dissenserunt, ut idem de communi salute sentirent. Ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi uidetur silentio prætereunda esse uirtus, quòd, cum ab hoc illa colonia deducta sit; & cũ commoda colonorum a fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiserit; ita carus utrisque est, atque iucundus, ut non alteros dimouisse, sed utrosque constituisse uideatur. At enim et gladiatores, & omnis ista uis, rogationis Cæciliæ caussa, comparabantur. atque hoc loco in L. Cæcilium, prudentissimum, atque ornatissimum uirum, uehementer inuectus est: cuius ego de uirtute, & constantia, iudices, tantum dico, talem hunc in ista rogatione, quam promulgauit non de tollenda, sed de leuanda calamitate fratris sui, fuisse, ut
consul-

sultum esse uoluerit fratri, tamen cum rep. pugnare noluerit; promulgarit impulsus amore fraterno, destiterit fratris auctoritate deductus. atque in ea re per L. Cæcilium Sylla accusatur, in qua re est uterque laudandus: primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas uidebatur uoluisse rescindere, ut statueretur: Sylla recte reprehendit. status enim reip. maxime iudicatis rebus continetur. neque ego tantum fraterno amori dandum arbitror, ut quisquam de salute suorum consulat, communem relinquat. nihil de iudicio ferebat: sed pœnam ambitus eam ferebat, quæ fuerat nuper superioribus legibus constituta: itaque hac rogatione non iudicum sententiam, sed legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehendit, cum de pœna quæritur, sed legem. damnatio enim est iudicum, quæ manebat; pœna legis, quæ leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui præsunt iudicijs summa cum grauitate, & dignitate, alienare a caussa. nemo labefactare iudicium est conatus: nihil est eiusmodi promulgatum: semper Cæcilius in calamitate fratris sui iudicum potestatē perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. Sed quid ego de hoc plura desputem? dicerem fortasse, & facile, & libenter dicerē: si paullo etiam longius, quàm finis quotidiani officij postulat, pietas & fraternus amor L. Cæcilium protulisset; implorarem sensus uestros; uniuscuiusque indulgentiam in suos testarer; peterem errato ueniam L. Cæcilij ex intimis uestris cogitationibus, atque ex humanita-

te communi. lex dies fuit proposita paucos, ferri cœpta nunquam: posita est in senatu, populum R. latuit: cum in Capitolium nos senatum conuocassemus, nihil est actum prius: & id mandato Syllæ Q. Metellus prætor se loqui dixit, Syllam illam rogationem de se nolle ferri. ex illo tempore L. Cæcilius multa de rep. egit: agrariæ legi, quæ tota a me reprehensa, et abiecta est, intercessorem fore professus est: improbis largitionibus restitit, senatus auctoritatem nunquam impediuit: ita se gessit in tribunatu, ut onere deposito domestici officij, nihil postea nisi de reip. commodis cogitarit. atque in ipsa rogatione, ne per uim quid ageretur, quis tamen uestrum Syllam, aut Cæcilium uerebatur? nonne omnis terror ille, omnis seditionis timor, atque opinio ex Autronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minæ ferebantur: eius adspectus, concursatio, stipatio, greges hominũ perditorum metum nobis seditionesq. afferebant. itaque P. Sylla, hoc importunissimo tum honoris, tum etiam calamitatis socio, atque comite, & secundas fortunas amittere coactus est, et in aduersis sine ullo remedio, atque alleuamento permanere. Hic tu epistolam meam sæpe recitas, quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus gestis, & de summa reip. misi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quæris: &, si furorem incredibilem biennio ante conceptum erupisse in meo consulatu scripsi, me hoc demonstrasse dicis, Syllam in illa fuisse superiore coniuratione. Scilicet is sum, qui existimem Cn. Pisonem, & Catilinam,

tilinam, & Vargunteium, & Autronium nihil ſcelerate, nihil audacter ipſos per ſeſe ſine P. Sylla facere potuiſſe. de quo etiam ſi quis dubitaſſet antea, num id, quod tu arguis, cogitaſſet, interfecto patre tuo, conſule, deſcendere kalendis Ian. cum lictoribus; ſuſtuliſti hanc ſuſpicionem, cum dixiſti hunc, ut Catilinam conſulem efficeret, contra patrem tuũ operas, & manum comparaſſe. quod ſi tibi ego confiteor; tu mi concedas neceſſe eſt, hunc, cum Catilinæ ſuffragaretur, nihil de ſuo conſulatu, quem iudicio amiſerat, per uim recuperando cogitauiſſe. neque enim iſtorum facinorum tantorum, tam atrocium crimen, iudices, P. Syllæ perſona ſuſcipit. iam enim faciam, criminibus omnibus fere diſſolutis, contra atque in ceteris cauſſis fieri ſolet, ut nunc denique de uita hominis, ac de moribus dicam. etenim de principio ſtuduit animus occurrere magnitudini criminis, ſatisfacere exſpectationi hominum, de me aliquid, et de ipſo, qui accuſatus eſt, dicere: nunc iam reuocandi eſtis eò, quò uos ipſa cauſſa, etiam tacente me, cogit animis. Omnibus in rebus, iudices, quæ grauiores, maioresq́. ſunt, quid quiſque uoluerit, cogitarit, admiſerit, non ex crimine, ſed ex moribus eius; qui arguitur, eſt ponderandũ. neque enim poteſt quiſquá noſtrum ſubito fingi, neque cuiuſquam repente uita mutari, aut natura conuerti. circumſpicite paulliſper mentibus ueſtris, ut alia omittamus, hoſce ipſos homines, qui huic affines ſceleri fuerunt. Catilina contra remp. cóiurauit. cuius aures unquam hoc reſpue

runt, conatum esse hominem usque a pueritia non solum intemperantia, & scelere, sed etiam consuetudine, & studio, in omni flagitio, stupro, cæde uersatum? quis eum contra patriam pugnantem perisse miratur, quem semper omnes ad ciuile latrocinium natũ putauerũt? Quis Lentuli societates cum indicibus, quis insaniam libidinum, quis peruersam, atque impiam religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? Quis de C. Cethego, atque eius in Hispaniam profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui non ad illius pœnam carcer ædificatus esse uideatur? Omitto ceteros, ne sit infinitum: tantum a uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniurasse cognitũ est, cogitetis: intelligetis unumquẽque illorũ prius a sua uita, quàm nostra suspicione, esse damnatum. Ipsum illum Autronium (quoniã eius nomen finitimum maxime est huius periculo, & crimini) non sua consuetudo, ac uita conuincit? semper audax, petulans, libidinosus. quem in stuprorum defensionibus non solum uerbis uti improbissimis solitũ esse scimus, uerum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines e possessionibus, cædem facere uicinorum, spoliare fana sociorum, ui conatum & armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare contra bonos, nõ reip. cedere, non fortunæ ipsi succumbere: huius si caussa non manifestissimis rebus teneretur, tamen eum mores ipsius, ac uita conuincerent. Agedum conferte nunc cum illius uita uitã P. Syllæ, uobis populoq́ R. notissimam,

simam, iudices, & eam ante oculos uestros proponite. Ecquod huius factum, aut commissum, non dicam audacius, sed quod cuiquam paullo minus consideratum uideretur? factum quæro? uerbum ecquod unquam ex ore huius excidit, unde quisquam posset offendi? at uero, in illa graui L. Syllæ uictoria, turbulentaque, quis P. Sylla mitior? quàm multorum hic uitam est a L. Sylla deprecatus? quàm multi sunt summi homines, & ornatissimi, & nostri & equestris ordinis, quorum pro salute se hic Syllæ obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt, & huic animo gratissimo adsunt: sed quia maius est beneficium, quàm posse debet ciuis ciui dare, ideo a uobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis; quod fecit, ipsi. quid reliquam constantiam uitæ commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, splendorem in publicis? quæ ita a fortuna deformata sunt, ut tamen a natura inchoata cõpareant. quæ domus? quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris dignitas? quæ studia amicorum? quæ ex quoque ordine multitudo? hæc diu multum, & multo labore quæsita, una eripuit hora. accepit P. Sylla, iudices, uehemens uulnus, & mortiferum, uerumtamen eiusmodi, quod uideretur eius uita, & natura accipere potuisse: honestatis, & dignitatis habuisse nimis magnam iudicatus est cupiditatem. quã si nemo alius habuit in consulatu petendo; cupidior iudicatus est hic fuisse, quàm ceteri. sin etiam in alijs non nullis fuit iste consulatus amor; fortuna in hoc fuit

fuit fortasse grauior, quàm in ceteris. postea uero quis P. Syllam, nisi mærentē, demissum, afflictúque, uidit? quis unquam est suspicatus hunc magis odio, quàm pudore, hominum adspectum, lucemq. uitare? qui dum multa haberet inuitamenta urbis, & fori, propter summa studia amicorum, quæ tamen ei sola in malis restiterunt, abfuit ab oculis uestris, &, cum lege retineretur, ipse se exsilio pæne multauit. in hoc uos pudore iudicij, & in hac uita tanto sceleri locum fuisse creditis? adspicite ipsum; contuemini os; conferte crimen cum uita usque ad hoc tempus explicata: tum crimen recognoscite. Mitto remp. quæ fuit semper Syllæ carissima. hos ne amicos, tales uiros, tam cupidos sui, per quos res eius secundæ quondam erant ornatæ, nunc subleuantur aduersæ, crudelissime perire uoluit, ut cum Lentulo, & Catilina, & Cethego fœdissimam uitam, ac miserrimam, turpissima morte proposita, degeret? non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc uitam, non in hunc hominem ista suspicio. noua quædam illa immanitas exorta est: incredibilis fuit, ac singularis furor: ex multis ab adolescentia collectis perditorum hominum uitijs repente tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. nolite, iudices, arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuisse. neque enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis unquam fuit, in qua non modo tot, sed unus tam crudelis hostis patriæ sit inuentus. belluæ quædam illæ ex portentis immanes, ac feræ, forma homi-

num

num indutæ extiterunt. perſpicite etiam atque etiã, iudices: nihil enim eſt, quod in hac cauſſa dici poſſit uehementius. penitus introſpicite Catilinæ, Autronij, Cethegi, Lentuli, ceterorumq. mentes: quas uos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quàm incredibiles furores, quas notas ſcelerum, quæ indicia paricidiorum, quantos acervos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, et iam diſperatis reip. morbis iſta repente uis erupit, ut, ea confecta, & eiecta, conualeſcere aliquando, & ſanari ciuitas poſſit. neque enim eſt quiſquam, qui arbitretur, illis incluſis in rep. peſtibus, diutius hoc imperium ſtare potuiſſe. itaque eos non ad perficiendum ſcelus, ſed ad luendas reip. pœnas furiæ quædam incitauerunt. In hunc igitur gregem uos nunc P. Syllam, iudices, ex his, qui cum hoc uiuunt, atque uixerunt, honeſtiſſimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partem, atque in paricidarum cœtum ac numerum transferetis? ubi erit igitur illud fortiſſimum præſidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus exiſtimationis partæ fructus reſeruabitur, ſi in extremo diſcrimine, ac dimicatione fortunæ deſeruerit? ſi non aderit? ſi nihil adiuuabit? quæſtiones nobis ſeruorum, ac tormenta accuſator minitatur. in quibus quanquam nil periculi ſuſpicamur; tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiuſque tum animi, tum corporis, regit quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes,

infirmat

infirmat metus: ut in tot rerum angustijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, num quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in caussa, nec obscuritatis, iudices, si a uobis uitæ perpetuæ uox ea, quæ grauissima debet esse, audietur. nullum in hac caussa testem timemus: nihil quenquam scire, nihil uidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil uos P. Syllæ fortuna mouet, iudices, uestra moueat: uestra enim, qui cum summa elegantia, atque integritate uixistis, hoc maxime interest, non ex libidine, aut simultate, aut leuitate testium, caussas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repẽtinisq. periculis uitam uniuscuiusque esse testem. quam uos, iudices, nolite armis suis spoliatam, atque nudatam obijcere inuidiæ, dedere suspicioni: munite communem arcem bonorum: obstruite perfugia improborum: ualeat ad pœnam, & ad salutem plurimum, quam solam uidetis ipsam ex ui sua, naturaq. facillime perspici, subito flecti, fingiq. non posse. Quid uero hæc auctoritas, (semper enim de ea dicendum est, quanquam a me timide, modiceq. dicetur) quid, inquam, hæc auctoritas nostra, qui a ceteris coniurationis caussis abstinuimus, P. Syllam defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue, si appetimus aliquid: si, cum ceteri de nobis silent, non etiam nosmet ipsi tacemus, graue: sed si lædimur, si accusamur, si in inuidiam uocamur; profecto conceditis, iudices,

dices,

dices, ut nobis libertatem retinere liceat, si minus liceat dignitatem. Accusati sunt uno nomine consulares: ut iam uideatur honoris amplissimi nomen plus inuidiæ, quàm dignitatis afferre. Affuerunt, inquit, Catilinæ, illumq́. laudarunt. Nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici: uitæ eius turpitudinem in summis eius periculis non insequebantur. quin etiam parens tuus, Torquate, consul reo de pecunijs repetundis Catilinæ fuit aduocatus, improbo homini, at supplici; fortasse audaci, at aliquando amico. cui cum affuit post delatam ad eum primam illam coniurationem, indicauit se audisse aliquid, non credidisse. at idem non affuit alio in iudicio, cum adessent ceteri. si postea cognorat ipse aliquid, quod in consulatu ignorasset: ignoscendum est ijs, qui postea nihil audierunt. sin illa res prima ualuit: non, inueterata, quàm recens, debuit esse grauior. sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamen, humanitate adductus, aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atque ornamentis & suis, & consulatus honestauit: quid est, quamobrem consulares, qui Catilinæ affuerunt, reprehendantur? at ijdem ijs, qui ante hunc caussam de coniuratione dixerunt, non affuerunt. tanto scelere adstrictis hominibus statuerunt nihil a se adiumenti, nihil opis, nihil auxilij ferri oportere. atque ut de eorum constantia, atque animo in remp. dicam, quorum tacita grauitas, & fides de unoquoque loquitur, neque cuiusquam ornamẽta ora-

tionis

tionis desiderat: potest quisquam dicere, unquam meliores, fortiores, constantiores consulares fuisse, quã ijs temporibus & periculis, quibus pæne oppressa est resp.? quis non de communi salute apertissime, quis non fortissime, quis non constantissime sensit? neque ego præcipue de consularibus disputo: nam hæc hominum ornatissimorum, qui prætores fuerunt, & uniuersi senatus communis est laus: ut constet, post hominum memoriam nunquam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in remp. plus grauitatis fuisse. sed quia sunt descripti consulares; de his tantum mihi dicendum putaui, quod satis esset, attestante memoria omnium, nemine esse ex illo honoris gradu, qui non omni studio, uirtute, auctoritate incubuerit ad remp. conseruandam. sed quid? ego, qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinæ consul non affui, qui testimonium de coniuratione dixi in alios, adeo ne uobis alienus a sanitate, adeo oblitus constantiæ meæ, adeo immemor rerum a me gestarum esse uideor, ut, cum consul bellum gesserim cum coniuratis, nunc eorum ducem conseruare cupiam? & in animũ inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flammamq. restinxerim, eiusdem nunc caussam, uitamq. defendere? si mediusfidius, iudices, non me ipsa resp. meis laboribus, & periculis conseruata, ad grauitatem animi, & constantiam sua dignitate reuocaret; tamen hoc natura est insitum, ut, quem timueris, qui cum de uita, fortunisq. contenderis, cuius ex insidijs euaseris, hunc semper oderis. sed cum agatur honos

meus amplissimus, gloria rerum gestarum singularis, cum, quoties quisquam est in hoc scelere conuictus, toties renouetur memoria per me inuentæ salutis: ego sim tam demens, ego committam, ut ea, quæ pro salute omnium gessi, casu magis, & felicitate a me, quàm uirtute, & consilio gesta esse uideantur? Quid ergo? hoc tibi sumis, dicet fortasse quispiam, ut, quia tu defenderis, innocens iudicetur? Ego uero, iudices, non modo nihil mihi assumo, in quo quispiam repugnet; sed etiam, si quid ab omnibus conceditur, id reddo, ac remitto. non in ea rep. uersor, non ijs tempribus caput meum obtuli pro patria periculis omnibus, non aut ita sunt extincti, quos uici, aut ita grati, quos seruaui, ut eo mihi plus appetere coner, quàm quantum omnes inimici, inuidiq. patiantur. graue esse eum uideretur, qui inuestigarit coniurationem, qui patefecerit, qui oppresserit, cui senatus singularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato supplicationem decreuerit, dicere in iudicio: Nô defenderem, si coniurasset. non dico id, quod graue est: dico illud, quod in his caussis coniurationis non auctoritati assumam, sed pudori meo: Ego ille coniurationis inuestigator, atque ultor, certe non defenderem Syllam, si couiurasse arbitrarer: ego, iudices, de tantis omnium periculis cum quærerem omnia, multa audirem, non crederem omnia, cauerem omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius suspicione, nullis litteris de re P. Syllæ rem ullam ad me esse delatam. Quamobrem uos dij patrij, ac penates,

qui

qui huic urbi, atque huic imperio præsidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, populumq́. R. qui hæc tecta, atque templa, me consule, uestro numine, auxilioq́. seruastis, testor, integro me animo, ac libero P. Syllæ caussam defendere, nullum a me sciente facinus occultari, nullum scelus susceptum contra salutem omnium defendi, ac tegi. nihil de hoc consul comperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui. itaque idem ego ille, qui uehemens in alios, qui inexorabilis in ceteros esse uisus sum, persolui patriæ, quod debui: reliqua iam a me meæ perpetuæ consuetudini, naturæq́. debentur. tam sum misericors, iudices, quàm uos; tam mitis, quàm qui lenissimus. in quo uehemens fui uobiscum, nihil feci nisi coactus: reip. præcipitanti subueni: patriam demersam extuli: misericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, quàm necesse fuit. salus esset omnium amissa una nocte, nisi esset seueritas illa suscepta. sed ut ad sceleratorum pœnam amore reip. sum adductus; sic ad salutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo esse in hoc P. Sylla, iudices, odio dignum, misericordia digna multa. neque enim nunc propulsandæ calamitatis suæ caussa supplex ad uos, iudices, confugit, sed ne quæ generi, ac nomini suo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nam ipse quidem, si erit uestro iudicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ solatia reliquæ uitæ, quibus lætari, & perfrui possit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum imagines: ipse ornatum, ac uestitum recuperabit. omnia, iudi-

ces

ces, hæc amiſſa ſunt: omnia generis, nominis, hono
ris inſignia, atque ornamenta unius iudicij calamita
te occiderunt. ſed ne extinctor patriæ, ne proditor,
ne hoſtis appelletur, ne hanc labem tanti generis in
familia relinquat, id laborat, id metuit; cui honoris
integros fructus non ſit traditurus, ne æternam me-
moriam dedecoris relinquat. Hic uos orat, iudices,
paruus, ut ſe aliquando, ſi non integra fortuna, at af-
flicta, patri ſuo gratulari ſinatis. huic miſero notio-
ra ſunt iudiciorum itinera, & fori, quàm diſciplina
rum. non iam de uita P. Syllæ, iudices, ſed de ſepul
tura contenditur. uita erepta eſt ſuperiore iudicio:
nunc, ne corpus eijciatur, laboramus. quid enim eſt
huic reliqui, quod eum in uita hac teneat? aut quid
eſt, quamobrem hæc cuiquã uita uideatur? nuper is
homo fuit in ciuitate P. Sylla, ut nemo ei ſe neque ho
nore, neque gratia, nec fortunis anteferret. nũc ſpo
liatus omni dignitate, quæ erepta ſunt, non repetit:
quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parẽte, cũ
liberis, cũ fratre, cum his neceſſarijs lugere ſuã cala
mitatẽ liceat, id ſibi ne eripiatis, iudices, uos obteſta
tur. Te ipſum iã, Torquate, expletũ huius miſerijs,
pateat. etſi nihil aliud Syllæ niſi conſulatum abſtuliſ
ſetis, tamen eo uos contentos eſſe oportebat. honoris
enim contentio uos ad cauſſam, non inimicitiæ dedu-
xerunt. ſed cum huic omnia cũ honore detracta ſint;
cum in hac fortuna miſera, ac luctuoſiſſima deſtitu-
tus ſit: quid eſt, quod expetas amplius? lucis ne hãc
uſuram eripere uis, plenam lacrymarum, atque mæ-

roris, in qua cum maxime cruciatu, atque dolore retinetur? libenter reddiderit, adempta ignominia fœdissimi criminis. an uero inimicum ut expellas? cuius ex miserijs, si esses crudelissimus, uidendo fructum caperes maiorem, quàm audiẽdo. O miserum, & infelicem illum diem, quo consul omnibus centurijs P. Sylla renunciatus est: o falsam spem: o uolucrem fortunam: o cæcam cupiditatem: o præposteram gratulationem: quàm cito illa omnia ex lætitia, & uoluptate ad luctum, & lacrymas reciderunt: ut, qui paullo ante consul designatus fuisset, retineret repente nullum uestigiũ pristinæ dignitatis. quid enim erat mali, quod huic, spoliato honore, fama, fortunis, deesse uideretur? aut cui nouæ calamitati locus ullus relictus esset? urget eadem fortuna, quæ cœpit: reperit nouum mærorem: non patitur hominem calamitosum, uno modo afflictum, uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet, iudices, dolore animi, ne de huius miseria plura dicam. uestræ iam sunt partes, iudices: in uestra mansuetudine atque humanitate caussam totam repono. uos &, reiectione interposita, nihil suspicantibus nobis, repentini in nos iudices consedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, a fortuna nobis ad præsidiũ innocentiæ constituti. ut ego, quid de me populus R. existimaret, quia seuerus in improbos fueram, laboraui, &, quæ prima innocẽtis mihi defensio est oblata, suscepi: sic uos seueritatem iudiciorum, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate,

te, ac misericordia mitigate. hoc cum impetrare a uobis ipsa caussa debet: tum est uestri animi, atque uirtutis, declarare, non esse eos uos, ad quos potissimum, interposita reiectione, deuenire conuenerit. in quo ego, iudices, uos, quantum meus amor in uos postulat, tantum hortor, ut communi studio, quoniam in rep. coniuncti sumus, mansuetudine, & misericordia uestra falsam a nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO ARCHIA POETA.

ORATIO XXVI.

SI quid est in me ingenij, iudices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse uersatum; aut si huiusce rei ratio aliqua, ab optimarũ artium studijs, & disciplina profecta, a qua ego nullum cõfiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet. nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc uideo mihi principem & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. quòd si hæc uox huius hortatu, præceptisq́. conformata, non nullis aliquando saluti fuit: a quo id ac

cepimus, quo ceteris opitulari, & alios seruare possemus, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus. ac ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quòd alia quædam in hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicendi ratio, aut disciplina: nec nos quidem huic cuncti studio penitus unquam dediti fuimus. etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune uinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur. Sed ne cui uestrum mirum esse uideatur, me in quæstione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud prætorem populi R. lectissimum uirum, & apud seuerissimos iudices, tanto conuentu hominum, ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, uerum etiam a forensi sermone adhorreat: quæso a uobis, ut in hac caussa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis quemadmodum spero, non molestam, ut me, pro summo poeta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac uestra humanitate, hoc denique prætore exercente iudicium, patiamini de studijs humanitatis, ac litterarum paullo loqui liberius, & in eiusmodi persona, quæ propter otium, ac studium minime in iudicijs, periculisq. tractata est, uti prope nouo quodam, & inusitato genere dicendi. quod si mihi a uobis tribui, concediq. sentiam, perficiá profecto, ut hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit ciuis, a numero ciuium, uerum etiam,

si non esset, putetis adsciscendum fuisse. Nam ut primum ex pueris excessit Archias, atque ab ijs artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit: primum Antiochiæ (nam ibi natus est, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copiosa, atque eruditissimis hominibus, liberalissimisq. studijs affluenti.) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit: post, in ceteris Asiæ partibus, cunctæq. Græciæ, sic eius aduentus celebrabatur, ut famam ingenij exspectatio hominis, exspectationem ipsius aduentus admiratioq. superaret. erat Italia tunc plena Græcarum artium, ac disciplinarum; studiaq. hæc & in Latio uehementius tum colebantur, quàm nunc ijsdem in oppidis; & hic Romæ propter tranquillitatem reip. non negligebantur: itaque hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani ciuitate ceterisq. præmijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione, atque hospitio dignum existimarunt. hac tanta celebritate famæ, cum esset iam absentibus notus, Romam uenit Mario consule, & Catulo: nactus est primum consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cũ res gestas, tum etiam studium, atque aures adhibere posset. statim Luculli, cum prætextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. sed enim hoc non solum ingenij, ac litterarum, uerum etiam naturæ, atque uirtutis fuit, ut domus, quæ huius adolescẽtiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti.

erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur a M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo & patre, & filio: a L. Crasso colebatur: Lucullos uero, & Drusum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum deuinctam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quòd eum non solum colebāt, qui aliquid percipere, aut audire studebant, uerum etiam si qui forte simulabant. interim, satis longo interuallo, cum esset cum L. Lucullo in Ciliciam profectus; & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet; uenit Heracleam: quæ cum esset ciuitas æquissimo iure, ac fœdere, adscribi se in eam ciuitatem uoluit; idque, cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate, et gratia Luculli ab Heracliensibus impetrauit. data est ciuitas Silani lege, & Carbonis; si qui fœderatis ciuitatibus adscripti fuissent; si tum, cum lex fereba tur, in Italia domicilium habuissent; & si sexaginta diebus apud prætorem essent professi. cum hic domicilium Romæ multos iá annos haberet, professus est apud prætorem Q. Metellum, familiarissimum suum. Si nihil aliud, nisi de ciuitate, ac lege, dicimus; nihil dico amplius; caussa dicta est. quid enim horum infirmari, Gracche, potest? Heracleæ ne esse eum adscriptum negabis? adest uir summa auctoritate, & religione, & fide, L. Lucullus; qui se non opinari, sed scire; non audiuisse, sed uidisse; non interfuisse, sed egisse dicit. adsunt Heracliēses legati, nobilissimi homines; qui huius iudicij caussa cum mandatis, & cum publi

co testimonio uenerunt; qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus omnes. Est ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere, quæ habere non possumus; & de hominum memoria tacere, litterarum memoriã flagitare; &, cum habeas amplissimi uiri religionem, integerrimi municipij iusiurandum, fidemq́ue, ea, quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. At domicilium Romæ non habuit, is, qui, tot annis ante ciuitatem datam, sedem omnium rerũ, ac fortunarum suarum Romæ collocauit. At nõ est professus. Immo uero ijs tabulis professus, quæ solæ ex illa professione, collegioq́. prætorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem. nam cũ Appij tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur; Gabinij, quàm diu incolumis fuit, leuitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus, modestissimusq́. omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum prætorem, & ad iudices uenerit, & unius nominis litura se commotum esse dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinij uidetis. quæ cũ ita sint; quid est, quod de eius ciuitate dubitetis? præsertim cum alijs quoque in ciuitatibus fuerit adscriptus. etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebantur; Rheginos credo, aut Lo

 crenses,

crenſes, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod ſce
nicis artificibus largiri ſolebant, id huic, ſumma in-
genij prædito gloria, noluiſſe. quid? cum ceteri non
modo poſt ciuitatem datam, ſed etiam poſt legem Pa
piam aliquo modo in eorum municipiorū tabulas ir-
repſerint: hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus
eſt ſcriptus, quòd ſemper Heracliensem eſſe uoluit,
reijcietur? Cenſus noſtros requiris. ſcilicet: eſt enim
obſcurum, proximis cenſoribus hunc cum clariſſimo
imperatore L. Lucullo apud exercitum fuiſſe, ſupe-
rioribus cum eodem quæſtore fuiſſe in Aſia, primis,
Iulio & Craſſo, nullam populi partem eſſe cenſam.
ſed quoniam cenſus non ius ciuitatis confirmat, ac
tantummodo indicat, eum, qui ſit cenſus, ita ſe iam
tum geſſiſſe pro ciue: ijs temporibus, quæ tu crimina
ris, ne ipſius quidem iudicio in ciuium R. iure eſſe uer
ſatum, & teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus, &
adijt hereditatis ciuium R. & in beneficijs ad æra-
rium delatus eſt a L. Lucullo prætore, & conſule.
quære argumēta, ſi qua potes: nunquam enim hic ne
que ſuo, neque amicorum iudicio reuincetur. Quæ-
res a nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine dele
ctemur? quia ſuppeditat nobis, ubi et animus ex hoc
forenſi ſtrepitu reficiatur; & aures, conuicio defeſſæ,
conquieſcant. an tu exiſtimas aut ſuppetere nobis
poſſe, quod quotidie dicamus in tanta uarietate re-
rum, niſi animos noſtros doctrina excolamus; aut
ferre animos tantam poſſe contentionem, niſi eos do-
ctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his ſtu

dijs esse deditum. ceteros pudeat, si qui ita se litteris abdiderunt, ut nihil possint ex his neque ad communem afferre fructũ, neque in adspectum, lucemq. proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo, iudices, ut a nullius me unquã tempore, aut cõmodo, aut otium meum abstraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique somnus retardarit. quare quis tãdem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuunt tempestiuis conuiuijs, quantum denique aleæ, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero? atque adeo mihi concedendum est magis, quòd ex his studijs hæc quoque crescit oratio, & facultas: quæ quantacunque in me est, nunquam amicorum periculis defuit: quæ si cui leuior uidetur; illa quidem certe, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. nam nisi multorum præceptis, multisq. litteris mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in uita magnopere expetendum, nisi laudem, atque honestatem; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atque exsilij parui esse ducenda: nunquam me pro salute uestra in tot, ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obiecissem. sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum uoces, plena exemplorum uetustas: quæ iacerent in tenebris omnia, nisi litterarum lumẽ accen-

accenderet. quàm multas nobis imagines, non solum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum, fortissimorum uirorum expressas scriptores & Græci, & Latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administranda rep. proponens, animum, & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam. Quæret quispiam, quid? illi ipsi summi uiri, quorum uirtutes litteris proditæ sunt, ista ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile est hoc de omnibus confirmare: sed tamen est certum, quid respondeam. ego multos homines excellenti animo, ac uirtute fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu prope diuino, per se ipsos et moderatos, & graues extitisse fateor: etiam illud adiungo, sæpius ad laudem, atque uirtutem naturam sine doctrina, quàm sine natura ualuisse doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atque illustrem accesserit ratio quædam, conformatioq. doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum, ac singulare solere existere: ex hoc esse hunc numero, quem patres nostri uiderunt, diuinum hominem, Africanum; ex hoc C. Lælium, L. Furium, modestissimos homines, & continentissimos; ex hoc fortissimum uirum, & illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem: qui profecto si nihil ad percipiendã, colendamq́. uirtutem litteris adiuuarentur, nunquam se ad earũ studium contulissent. quòd si non hic tantus fructus ostenderetur; & si ex his studijs delectatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam,

manissimam, ac liberalissimam iudicaretis. nam ceteræ neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum: hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant; secundas res ornant, aduersis perfugium, ac solatium præbent; delectant domi, non impediunt foris; pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. quòd si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus; tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs uideremus. Quis nostrum tam animo agresti, ac duro fuit, ut Roscij morte nuper non commoueretur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem, ac uenustatem uidebatur omnino mori non debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatemq. ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam uidi, iudices, (utar enim uestra benignitate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc uidi, cum literam scripsisset nullam, magnum numerum optimorum uersuum de ijs ipsis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere, commutatis uerbis, atque sententijs? quæ uero accurate, cogitateq. scripsisset, ea sic uidi probari, ut ad ueterum scriptorum laudem peruenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? atqui sic a summis hominibus, eruditissimisq. accepimus, ceterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare; poetam

tam natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas; quòd quasi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis esse uideantur. Sit igitur, iudices, sanctum apud uos, humanissimos homines, hoc poetæ nomen, quod nulla unquam barbaria uiolauit. saxa, & solitudines uoci respondent; bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum, Chij suum uindicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi uero suum esse confirmant; itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt: permulti alij præterea pugnant inter se, atque contendunt. ergo illi alienum, quia poeta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui et uoluntate, & legibus noster est, repudiabimus? præsertim cum omne olim studium, atque omne ingeniũ contulerit Archias ad populi R. gloriam, laudemq. celebrandam. nam & Cimbricas res adolescens attigit; & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia uidebatur, iucundus fuit. neque enim quisquam est tam auersus a musis, qui non mandari uersibus æternum suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis uirum, dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libentissime audiret; eius, a quo sua uirtus optime prædicaretur. itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea,

quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum uero bellum, magnum, atque difficile, & in multa uarietate terra mariq. uersatum, totum ab hoc expressum est. qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum, & clarissimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illustrant. populus enim R. aperuit, Lucullo imperante, Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis uallatum: populi R. exercitus, eodem duce, non maxima manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus est, urbem amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptam esse, atque seruatam. nostra semper feretur, & prædicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: nostra sunt trophæa, nostra monumenta, nostri triumphi. quare, quorum ingenijs hæc feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur. carus fuit Africano superiori noster Ennius: itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus e marmore. at ijs laudibus certe non solum ipsi, qui laudantur, sed etiam populi R. nomen ornatur. in cælum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non sine communi omnium nostrum laude decorantur. ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem, maiores nostri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus constitutum,

tum, de nostra ciuitate eijciemus? nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis uersibus percipi, quàm ex Latinis, uehementer errat: propterea quòd Græca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane, continentur. quare si res eæ, quas gessimus, orbis terræ regionibus definiuntur; cupere debemus, quò manuum nostrarum tela peruenerint, eodem gloriam, famamq. penetrare: quòd, cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt; tum ijs certe, qui de uita, gloriæ caussa, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum est, & laborum. Quàm multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? atque is tamen, cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ uirtutis Homerum præconem inueneris. & uere: nam nisi Ilias extitisset illa, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid noster hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæquauit? non ne Theophanem Mitylenæum, scriptorem rerum suarum, in concione militum ciuitate donauit; & nostri illi fortes uiri, sed rustici, ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quasi participes eiusdem laudis, magno illud clamore approbauerunt? itaque, credo, si ciuis R. Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Sylla, cum Hispanos, & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiasset. quem nos in concione uidimus, cum ei libellum

malus poeta de populo subiecisset, quòd epigramma in eum fecisset tantummodo alternis uersibus longiusculis, statim ex iis rebus, quas tunc uendebat, iubere ei præmium tribui, sub ea condicione, ne quid postea scriberet. qui sedulitatem mali poetæ duxerit aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium, & uirtutem in scribendo, & copiam non expetisset? Quid? a Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui ciuitate multos donauit, neque per se, neque per Lucullos impetrauisset? qui præsertim usque eò de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis poetis, pingue quiddam sonantibus, atque peregrinum, tamen aures suas dederit. neque enim est hoc dissimulandum: quod obscurari non potest, sed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis studio; & optimus quisque maxime gloria ducitur. ipsi illi philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso, in quo prædicationem, nobilitatemq. despiciunt, prædicari de se, ac nominari uolunt. Decimus quidem Brutus, summus ille uir, & imperator, Accij, amicissimi sui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornauit suorum. iam uero ille, qui cum Aetolis, Ennio comite, bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias Musis consecrare. Quare in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen, & Musarum delubra coluerunt, in ea nō debent togati iudices a Musarum honore, & a poetarum salute abhorrere. atque ut id libentius faciatis, iam me uobis, iudices, indicabo,

indicabo, & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, ueruntamen honesto, uobis confitebor. nam quas res nos in consulatu nostro uobiscum simul pro salute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuium, proq. uniuersa rep. gessimus, attigit hic uersibus, atque inchoauit: quibus auditis, quòd mihi magna res, & iucunda uisa est, hunc ad perficiendum hortatus sum. nullam enim uirtus aliam mercedem laborum, periculorumq. desiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta, iudices, quid est, quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? certe, si nihil animus præsentiret in posterum; & si, quibus regionibus uitæ spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas; nec tantis se laboribus frangeret; neque tot curis, uigilijsq. angeretur; nec toties de uita ipsa dimicaret. nunc insidet quædam in optimo quoque uirtus, quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat, atque admonet, non cum uitæ tempore esse dimetiendam commemorationem nominis nostri, sed cũ omni posteritate adæquandam. an uero tam parui animi uideamur esse omnes, qui in rep. atque in his uitæ periculis, laboribusq. uersamur, ut, cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? an, cum statuas, & imagines, non animorum simulacra, sed corporum, studiose multi summi homines reliquerint; consiliorum relinquere, ac uirtutum

tum nostrarum effigiem non multo malle debemus, ummis ingenijs expressam, & politam? ego uero omnia, quæ gerebam, iam tum in gerendo, spargere me, ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. hæc uero siue a meo sensu post mortem abfutura sunt, siue, ut sapientissimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt; nunc quidem certe cogitatione quadam, speq́. delector. Quare conseruate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum studijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uenustate; ingenio * *autem tanto, quantum id conuenit existimari, quod summorum hominum ingenijs expetitum esse uideatis; caussa uero eiusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita sint; petimus a uobis iudices, si qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commendatio debet esse, ut eum, qui uos, qui uestros imperatores, qui populi R. res gestas semper ornauit, qui etiam his recentibus nostris, uestrisq́. domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturũ esse profitetur, quiq́. est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti, atque dicti, sic in uestram accipiatis fidem, ut humanitate uestra leuatus potius, quàm acerbitate uiolatus esse uideatur. Quæ de caussa pro mea consuetudine breuiter, simpliciterq́. dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus: quæ non fori, neque iudiciali consuetudine & de hominis ingenio, &*

muniter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, a uobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe scio.

AD QVIRITES, POST REDITVM.

ORATIO XXVII.

QVOD precatus a Ioue optimo maximo, ceterisq. dijs immortalibus sum, Quirites, eo tempore, cum me, fortunasq. meas pro uestra incolumitate, otio, concordiaq. deuoui, ut, si meas rationes unquam uestræ saluti anteposuissem, sempiternam pœnam sustinerem mea uoluntate susceptam; sin & ea, quæ ante gesseram, conseruandæ ciuitatis caussa gessissem, & illam miseram profectionem uestræ salutis gratia suscepissem, ut quod odium scelerati homines, & audaces in remp. & in omnes bonos conceptum iam diu continerent, id in me unum potius, quàm in optimum quénque, & in uniuersam remp. defigerent; hoc si animo in uos, liberosq. uestros fuissem, ut aliquando uos, patres conscriptos, Italiamq. uniuersam memoria mei, misericordia, desideriumq. teneret: eius deuotionis me esse conuictum iudicio deorum immortalium, testimonio senatus, consensu Italiæ, confessione inimicorum, beneficio diuino immortaliq. uestro, maxime lætor, Quirites. etsi homini nihil est magis optandum, quàm prospera, æquabilis, perpetuaq.

fortuna, secundo uitæ, sine ulla offensione, cursu: tamen, si mihi tranquilla, & placata omnia fuissent, incredibili quadam, & pæne diuina, qua nunc uestro beneficio fruor, lætitiæ uoluptate caruissem. Quid dulcius hominum generi a natura datum est, quàm sui cuique liberi? mihi uero, & propter indulgentiã meam, & propter excellens eorum ingenium, uita sunt mea cariores. tamen non tanta uoluptate erant suscepti, quanta nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit unquam iucundius, quàm mihi meus frater. non tam id sentiebam, cum fruebar, quàm tunc, cum carebam, & postea quàm uos me illi, & mihi eum reddidistis. Res familiaris sua quenque delectat. reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nũc uoluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebant. Amicitiæ, cõsuetudines, uicinitates, cliẽtelæ, ludi denique, et dies festi quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia uestra, quãquam mihi semper clarissima uisa sunt, tamen ea nunc renouata illustriora uidẽtur, quàm si obscurata nõ essent. Ipsa autẽ patria, dij immortales, dici uix potest, quid caritatis, quid uoluptatis habet? Quæ species Italiæ? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionũ? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas ciuium? quæ reip. dignitas? quæ uestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. sed tanquam bona ualetudo iucũdior est eis, qui e graui morbo recreati sunt, quàm qui nunquam ægro corpore

fuerunt : ſic ea omnia deſiderata magis, quàm asſi-
due percepta, delectant. Quorſum igitur hæc diſpu-
to? quorſum? ut intelligere poſſitis, neminem unquã
tanta eloquentia fuiſſe, neque tam diuino atque incre
dibili genere dicendi, qui ueſtrorum magnitudinem
multitudinemq́. beneficiorum, quæ in me, fratremq́.
meum, liberosq́. noſtros contuliſtis, non modo auge-
re, aut ornare oratione, ſed enumerare, aut conſequi
poſſit. A parentibus, id quod neceſſe erat, paruus
ſum procreatus : a uobis natus ſum conſularis. illi
mihi fratrem incognitum, qualis futurus eſſet, dede
runt: uos ſpectatum, & incredibili pietate cognitũ,
reddidiſtis. remp. illis accepi temporibus eam, quæ
pæne amiſſa eſt: a uobis eam recuperaui, quam ali-
quando omnes unius opera ſeruatam iudicauerunt.
dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidi-
diſtis. multa præterea a dijs immortalibus optata
conſecuti ſumus: niſi ueſtra uoluntas fuiſſet, omnibus
diuinis muneribus caruiſſemus. ueſtros denique hono
res, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc a
uobis uniuerſos habemus : ut, quantum antea parẽ-
tibus, quantum dijs immortalibus, quãtum uobiſmet
ipſis, tantum hoc tempore, uniuerſo cuncta populo
R. debeamus. nam cum in ipſo beneficio ueſtro tan-
ta magnitudo eſt, ut eam complecti oratione non poſ
ſim: tum in ſtudijs ueſtris tanta animorum declarata
eſt uoluntas, ut non ſolum calamitatem mihi detra-
xiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe uideamini. non
enim pro meo reditu, ut pro P. Popilij, nobiliſſimi
homi-

hominis, adolescentes filij, & multi praeterea cognati, atque affines, deprecati sunt; non, ut pro Q. Metello, clarissimo uiro, iam spectata aetate filius; non L. Dalmaticus consularis, summa auctoritate uir; non Q. Metellus censorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat; non sororũ filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellarum liberi pro Q. Metelli reditu uobis, ac patribus uestris supplicauerunt. quòd si ipsius summma dignitas, maximaeq. res gestae non satis ualerent: tamen filij pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor, maiorum natu lacrymae populum R. mouere potuerunt. nã C. Marij, qui post illos ueteres clarissimos consulares, uestra patrumq. memoria, tertius ante me consularis subijt indignissimam fortunã praestantissima sua gloria, dissimilis fuit ratio. non enim ille deprecatione redijt, sed in dissensu ciuium, exercitu se armisq. reuocauit. Me autem, nudum a propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pisonis, generi mei, diuina quaedam & inaudita auctoritas, atque uirtus, fratrisq. mei miserrimi, atque optimi quotidianae lacrymae, sordesq. lugubres a uobis deprecatae sunt. frater erat unus, qui suo squalore uestros oculos inflecteret; qui suo fletu desiderium mei, memoriamq. renouaret; qui statuerat, Quirites, si uos me sibi non reddidissetis, eandem subire fortunam; & tanto in me amore extitit, ut negaret fas esse non modo domicilio, sed ne se-

 pulcro

pulcro quidem se a me esse seiunctum. pro me præsente senatus, hominumq. præterea uiginti millia uestem mutauerũt: pro eodem me absente unius squalorem, sordesq. uidistis. unus hic, qui domi, qui in foro posset esse, mihi pietate filius inuentus est, beneficio parens, amore, idem qui semper fuit, frater. nam coniugis miseræ squalor, & luctus, atque optimæ filiæ mæror assiduus, filijq. parui desiderium mei, lacrymæq. pueriles aut itineribus necessarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris continebantur. Quare hoc maius est uestrum in nos promeritum, quòd non multitudini propinquorum, sed nobismet ipsis nos reddidistis. sed quemadmodum propinqui, quos ego parare nõ potui, mihi ad deprecandam calamitatem meam non affuerunt: sic, illud quod mea uirtus præstare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq. ad me restituendum ita multi fuerũt, ut longe superiores omnes hac dignitate, copiaq. superarem. Nunquam de P. Popillio, clarissimo, atque fortissimo uiro; nunquam de Q. Metello, nobilissimo & constantissimo ciue; nũquam de C. Mario, custode ciuitatis, atque imperij uestri, in senatu mentio facta est. tribunicijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate senatus, sunt restituti: Marius uero non modo non a senatus, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marij, sed exercitus, atque arma ualuerunt. at de me, ut ualeret, semper senatus flagitauit; ut aliquando perficeretur, cum primum licuit, frequentia, atque auctoritate perfecit.

Nullus

Nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta reuocauit. Illi, inimicis interfectis, magna ciuium cæde facta, reducti sunt: ego ijs, a quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem, optimo uiro, & mitissimo, altero consule referente, reductus sum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem suam communibus hostibus præbuisset, spiritu dumtaxat uiueret, re quidem infra omnes mortuos amandatus esset. Nunquam de Popillio L. Opimius, fortissimus cõsul, nunquam de Q. Mettello, non modo C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est M. Antonius, homo eloquentissimus, cum A. Albino collega senatum, aut populũ est cohortatus. at pro me superiores consules semper, ut referrent, efflagitati sunt: sed ueriti sunt, ne gratiæ caussa facere uiderẽtur, quòd alter mihì affinis erat, alterius caussam capitis receperam: qui prouinciarum fœdere irretiti, totum illum annum, querelas senatus, luctum bonorum, Italiæ gemitum pertulerũt. kalendis uero Ian. postea quàm orba resp. consulis fidem, tanquam legitimi tutoris, implorauit, P. Lentulus consul, parens, deus, salus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, simul ac de sollemni religione retulit, nihil humanarũ rerum sibi prius, quàm de me, agẽdum iudicauit. atque eo die confecta res esset, nisi is tribunus pl. quem ego maximis beneficijs quæstorem consul ornaueram, cum & cunctus ordo, & multi eum summi uiri orarent, & Cn. Oppius socer, optimus

mus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctem sibi ad deliberandum postulasset. quæ deliberatio non in red denda, quemadmodum non nulli arbitrabantur, sed, ut patefactum est, in augenda mercede consumpta est. postea res acta est in senatu alia nulla: & cum uarijs rationibus impediretur, uoluntate tamen perspecta senatus, caussa ad uos mense Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriariq. uidissem; cum intelligerem ueteres ad spem cædis Catilinæ copias esse reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabamur, partim quòd mihi inuiderent, partim quòd sibi timerent, aut proditores esse, aut desertores salutis meæ; cum duo consules, empti pactione prouinciarum, auctores se inimicis reip. tradidissent; cum egestatem auaritiam, libidines suas uiderent expleri non posse, nisi me constrictum domesticis hostibus dedidissent; cum senatus, equitesq. R. flere pro me, ac mutata ueste uobis supplicare, edictis, atque imperijs uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarum sanguine meo sancirẽtur; cum omnes boni non recusarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea salute nolui; quòd & uincere, & uinci luctuosum reip. fore putaui. at inimici mei, mense Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. itaque

que cum ego abfui, eam remp. habuiſtis, ut æque me, atque illam reſtituendam putaretis. ego autem, in qua ciuitate nihil ualeret ſenatus, omnis eſſet impunitas, nulla iudicia, uis & ferrum in foro uerſarentur; cum priuati ſe parietum præſidio, non legum tuerentur; tribuni pl. uobis inſpectantibus uulnerarentur; ad magiſtratuum domos cum ferro & facibus iretur; conſulis faſces frangerentur; deorum immortalium templa incenderentur; remp. nullam eſſe putaui: itaque neque, rep. exterminata, mihi locum in hac urbe eſſe duxi; nec, ſi illa reſtitueretur, dubitaui, quin me ſecum ipſa reduceret. an ego, cum mihi eſſet exploratiſſimum, P. Lentulum proximo anno conſulem futurum, qui, illis ipſis reip. periculoſiſſimis temporibus, ædilis curulis, me conſule, omnium meorum conſiliorum particeps, periculorumq́. ſocius fuiſſet; dubitarem, quin is me, confectum conſularibus uulneribus, conſulari medicina ad ſalutem reduceret? hoc duce, collega autem eius, clementiſſimo, atque optimo uiro, primo non aduerſante, poſt etiam adiuuante, reliqui magiſtratus pæne omnes fuerunt defenſores ſalutis meæ: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, præſidio T. Annius, & P. Sextius, præſtanti in me beneuolentia, & diuino ſtudio extiterunt. eodemq́. P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentiſſimus ſenatus, uno diſſentiente, nullo intercedēte, dignitatem meam quibus potuit uerbis ampliſſimis ornauit, ſalutem uobis, municipijs, colonijsq́. omnibus commendauit. ita me

nudum

nudum a propinquis, nulla cognatione munitum consules, prætores, tribuni pl. senatus, Italia cuncta semper a uobis deprecata est: denique omnes, qui uestris maximis beneficijs honoribusq́. sunt ornati, producti ad uos ab eodem, non solum ad me conseruandum uos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresq́. fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos, & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, uirtute, sapientia, ac gloria princeps: qui mihi unus uni priuato amico eadem omnia dedit, quæ uniuersæ reip. salutem, otium, dignitatem: cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primũ uos docuit, meis consilijs remp. esse seruatam; caussamq́. meam cum communi salute coniunxit; hortatusq́. est, ut auctoritatem senatus, statum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in perorando posuit, uos rogari a senatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: denique ipse ad extremum pro mea uos salute non rogauit solum, uerum etiam obsecrauit. huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere uix fas est. huius consilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem uos secuti, in eo me loco, in quo uestris beneficijs fueram, ijsdem centurijs, quibus collocaratis, reposuistis. eodem tempore audistis eodem ex loco summos uiros, ornatissimos, atque amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes consulares, omnes prætorios eadem dicere, ut omnium testimonio, per me

unum

unum remp. conſeruatam eſſe, conſtaret. itaque cum P. Seruilius, grauiſſimus uir, & ornatiſſimus ciuis, dixiſſet, opera mea remp. incolumen magiſtratibus deinceps traditam; dixerunt in eandem ſententiam ceteri. ſed audiſtis eo tempore clariſſimi uiri non ſolum auctoritatem, ſed etiam teſtimonium, L. Gellij: qui, quia ſuam claſſem attentatam magno cum ſuo periculo pæne ſenſit, dixit in concione ueſtra, ſi ego conſul, cum fui, non fuiſſem, remp. funditus interituram fuiſſe. En ego tot teſtimonijs, Quirites, hac auctoritate ſenatus, tanta conſenſione Italiæ, tan to ſtudio bonorum omnium, agente P. Lentulo, con ſentientibus ceteris magiſtratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs denique immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobantibus, mihi meis, reip. re ſtitutus, tantum uobis, quantum facere poſſum, Qui rites, pollicebor: primum, qua ſanctiſſimi homines pietate erga deos immortales eſſe ſolent, eadem me erga populum R. ſemper fore, numenq. ueſtrum æque mihi graue, et ſanctum, ac deorum immortaliũ, in omni uita futurum: deinde, quoniam me in ciuita tem reſp. ipſa reduxit, nullo me loco reip. defuturum. quòd ſi quis exiſtimat, me aut uoluntate eſſe mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto; uehementer errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & ſcele ratorum hominum furor detrahere, eripuit, abſtulit, diſſipauit: quod uiro forti adimi non poteſt, id manet, & permanebit. uidi ego fortiſſimum uirum, mu

nicipem

nicipem meum, C. Marium, quoniam nobis quaſi aliqua fatali neceſſitate nõ ſolum cum ijs, qui hæc delere uoluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen uidi, cum eſſet ſumma ſenectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, ſed confirmato, atque renouato. quem egomet dicere audiui, tum ſe fuiſſe miſerum, cum careret patria, quam obſidione liberauiſſet; cum ſua bona poſſideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adoleſcentem filium uideret eiuſdem ſocium calamitatis; cum in paludibus demerſus, concurſu, ac miſericordia Minturnenſium corpus, ac uitam ſuam conſeruaſſet; cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipſe dederat, ad eos inops, ſupplexq́. ueniſſet: recuperata uero ſua dignitate, ſe non commiſſurum, ut, cum ea, quæ amiſerat, ſibi reſtituta eſſent, uirtutem animi non haberet, quam nunquam perdidiſſet. ſed hoc inter me, atque illum intereſt; quòd ille, qua re plurimum potuit, ea ipſa re inimicos ſuos ultus eſt, armis; ego, qua conſueui, utar pietate: quoniam illi arti in bello, ac ſeditione locus eſt; huic in pace, atque otio: quodq́. ille animo irato nihil, niſi de inimicis ulciſcendis, agebat; ego de ipſis inimicis tantum, quantum mihi reſp. permittet, cogitabo. Denique, Quirites, quoniam me quattuor omnino genera hominum uiolarunt; unũ eorum qui odio reip. quòd eam ipſis inuitis conſeruaram, mihi inimiciſſimi fuerunt; alterum, qui per ſimulationem amicitiæ nefarie prodiderunt; tertium, qui, cum,

propter inertiam suam eadem assequi non possent, inuiderent laudi, & dignitati meæ; quartum, qui, cum custodes reip. esse debuerunt, salutem meam, statum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipsos, uendiderunt: sic ulciscar genera singula, quemadmodum a quibusque sum prouocatus; malos ciues, remp. bene gerendo; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cauendo; inuidos, uirtuti, & gloriæ seruiendo; mercatores prouinciarum, reuocando domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. quanquam mihi maiori curæ est, quemadmodum quidem uobis, qui de me estis optime meriti, gratiam referam, quàm quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq. persequar. etenim ulciscendæ iniuriæ facilior ratio est, quàm beneficij remunerandi: propterea quòd superiore esse contra improbos, minus est negotij, quàm bonis exæquari: tum etiam nec tam necessarium quidem est, male meritis, quàm optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari potest, uel temporibus reip. communiq. utilitate deponi, uel difficultate ulciscendi teneri, uel uetustate sedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas est, neque id reip. repetere; utcunque necesse est, neque est excusatio difficultatis, neque æquum est tempore & die memoriam beneficij definire. postremo, qui in ulciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur: at grauissime uituperatur, qui in tãtis beneficijs, quanta uos in me contulistis, remunerandis est tardior; neque solum ingratus, quod ip-
sum

ſum graue eſt, uerum etiam impius appelletur, neceſſe eſt. atque in officio perſoluendo diſſimilis eſt ratio, & pecunia debita: præterea quòd pecuniam, qui retinet, non diſſoluit; qui reddidit, non habet: gratiam &, qui retulit, habet; &, qui habet, diſſoluit. quaproter memoriam ueſtri beneficij colam beneuolentia ſempiterna, non ſolum dum anima ſuperabo mea, ſed etiam cum mortuo monumenta ueſtri in me beneficij permanebunt. in referenda autem gratia hoc uobis repromitto, ſemperq. præſtabo, mihi neque in conſilijs de rep. capiundis diligentiam, neque in periculis a rep. propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum uoluntatibus pro rep. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, nec in ueſtris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atque hæc cura, Quirites, erit infixa animo meo ſempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tũ poſteris ueſtris, cunctisq. gentibus dignisſimus ea ciuitate uidear, quæ ſuam dignitatem non poſſe tenere ſe, niſi me recuperaſſet, cunctis ſuffragijs iudicauit.

POST REDITVM IN SENATV, ORATIO XXVIII.

S I, P. C. *pro uestris immortalibus in me, fratremq́. meum, liberosq́. nostros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quæso, obtestorque, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini uestrorum beneficiorum id tribuendum putetis. quæ enim tanta potest existere ubertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum, atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit uestra in nos uniuersa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando? qui mihi fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimam remp. qui patriam, qua nihil potest esse iucundius, qui denique nosmet ipsos nobis reddidistis. quòd si parentes carissimos habere debemus, quòd ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est; si deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & ceteris rebus aucti sumus; si populum R. cuius honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati sumus; si hunc ipsum ordinem, a quo sæpe magnificentissimis decretis sumus honestati: immensum quiddam, & infinitum est, quod uobis debeamus; qui uestro singulari studio, atque consensu, parentum beneficia, deorum immortalium munera,*

populi

populi Romani honores, ueſtra de me multa iudicia, nobis omnia uno tempore reddidiſtis; ut, cum multa uobis magna populo R. innumerabilia parẽtibus, omnia dijs immortalibus debeamus, quòd hæc antea ſingula per illos habuerimus, nunc uniuerſa per uos recuperauerimus. itaque, P. C. quod ne optandum quidem eſt homini, immortalitatem quandam per uos adepti uidemur. quod enim tempus erit unquam, quo ueſtrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur? qui illo ipſo tempore, cum ui, ferro, metu minis obſeſſi teneremini, non multo poſt diſceſſum meum uniuerſi me reuocauiſtis, referente L. Ninnio, fortiſſimo, atque optimo uiro? quem habuit ille peſtifer annus & maxime fidelem, & minime timidum, ſi dimicare placuiſſet, defenſorem ſalutis meæ. poſtea quàm uobis poteſtas decernendi non eſt permiſſa per eum tribunum pl. qui cum per ſe remp. lacerare non poſſet, ſub alieno ſcelere deleuit: nunquam de me ſiluiſtis, nunquam meam ſalutem non ab ijs conſulibus, qui uendiderant, flagitauiſtis. itaque ueſtro ſtudio, atque auctoritate perfectum eſt, ut ille ipſe annus, quem ego mihi, quàm patriæ, malueram eſſe fatalem, octo tribunos haberet, qui promulgarent de ſalute mea, & ad uos ſæpenumero referrent. nam conſules modeſti, legumq́. metuentes, impediebantur lege, non ea, quæ de me, ſed ea, quæ de ipſis lata erat, cum meus inimicus promulgauit, ut, ſi reuixiſſent ij, qui hæc pæne delerunt, tum ego redirẽ. quo facto utrunque confeſſus eſt, & ſe illorum uitam

deſiderare,

desiderare, & magno in periculo remp. futuram, si aut hostes, atque interfectores reip. reuixissent, aut ego non reuertissem. itaque illo ipso anno, cum ego cessissem; principes autem ciuitatis, non legum præsidio, sed parietum, uitam suam tuerentur; resp. sine consulibus esset; neque solum parentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus annuis esset orbata; sententias dicere prohiberemini; caput meæ proscriptionis recitaretur: nunquam dubitastis meam salutem cum communi salute coniungere. postea uero quàm, singulari, & præstantissima uirtute P. Lentuli consulis ex superioris anni caligine, & tenebris lucem in rep. kalendis Ian. respicere cœpistis; cum Q. Metelli, nobilissimi hominis, atque optimi uiri, summa dignitas, cum prætorum, tribunorum pl. pæne omnium uirtus, & fides reip. subuenisset; cum uirtute, gloria, rebus gestis, Cn. Pompeius, omnium gentium, omnium sæculorum, omnis memoriæ facile princeps, tuto se in senatum uenire arbitraretur: tantus uester consensus de salute mea fuit, ut, licet corpus abesset meum, dignitas iam in patriam reuertisset. quo quidem mense, quid inter me & meos inimicos interesset, existimare potuistis. ego meam salutem deserui, ne propter me ciuium uulneribus resp. cruentaretur: illi meum reditum non populi R. suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendum putauerunt. itaque postea nihil uos ciuibus, nihil socijs, nihil regibus respondistis: nihil iudices sententijs, nihil populus suffragijs, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elin

guem curiam, tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore cum is excessisset, qui cædi, & flammæ uobis auctoribus restiterat, cum ferro, et facibus homines tota urbe uolitantes, magistratuum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, summi uiri, & clarissimi consulis fasces fractos, fortissimi, atque optimi uiri tribuni pl. sanctissimum corpus non solum tactum, ac uiolatum manu, sed uulneratum ferro, confectumq. uidistis. qua strage non nulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione reip. paullulum a mea caussa recesserút: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec uis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces a uestra auctoritate, a populi R. dignitate, a mea salute depellerent. princeps P. Lentulus, parens, ac deus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen uirtutis, hoc indicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si uobis, si reip. reddidisset. qui, ut est designatus, nunquam dubitauit sententiam de salute mea se & rep. dignam dicere. cum a tribuno pl. uetaretur; cum præclarum caput recitaretur, ne quis ad uos referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totam illam clausulam, ut ante dixi, proscriptionem, non legem, putauit, qua ciuis optime de rep. meritus, nominatim, sine iudicio, una cum senatu reip. esset ereptus. ut uero iniit magistratum, non dicam quid egerit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi ut, me conseruato, uestram in

posterum dignitatem, auctoritatemq. sanciret? dij immortales, quantum mihi beneficium dedisse uidemini, quòd hoc anno P. Lentulus consul fuit: quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset. nec enim eguissem medicina consulari, nisi consulari uulnere concidissem. audieram ex sapientissimo homine, atque optimo ciue, & uiro, Q. Catulo, non sæpe unum consulem improbum, duos uero nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse. quare meam caussam semper fore firmissimam dicere solebat, dum uel unus in rep. esset consul. quod uere dixerat, si illud de duobus consulibus, quod ante in rep. non fuerat, perenne, ac proprium manere potuisset. quòd si Q. Metellus illo tempore consul fuisset unicus; dubitatis, quo animo fuerit in me conseruando futurus, cum in restituendo auctorem fuisse, adscriptoremq. uideatis? sed fuerũt duo consules, quorum mentes angustæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac sordibus, nomen ipsum consulatus, splendorem illius honoris, magnitudinẽ tanti imperij nec intueri, nec sustinere, nec capere potuerunt; non consules, sed mercatores prouinciarum, ac uenditores uestræ dignitatis. quorum alter a me Catilinam, amatorem suum, multis audientibus, alter Cethegum, consobrinum suum, reposcebat: qui me, duo sceleratissimi post hominum memoriam non consules, sed latrones, non modo deseruerunt, in caussa præsertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam uestro, ceterorumq. ordinum spoliatum esse uoluerunt.

quorum alter tamen neque me, neque quenquam fefellit. quis enim ullam ullius boni ſpem haberet in eo, cuius primum tempus ætatis palam fuiſſet ad omnes libidines diuulgatum? qui ne a ſanctiſſima quidem parte corporis potuiſſet hominum impuram intemperantiam propulſare? qui cum ſuam rem nõ minus ſtrenue, quàm poſtea publicam, confeciſſet, egeſtatem, & luxuriam domeſtico lenocinio ſuſtentauit? qui niſi in aram tribunatus confugiſſet, neque uim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proſcriptionem effugere potuiſſet? quo in magiſtratu, niſi rogationem de piratico bello tuliſſet, profecto & egeſtate, & improbitate coactus piraticam ipſe feciſſet, ac minore quidem cum reip. detrimento, quàm quòd intra mœnia nefarius hoſtis, prædoq. uerſatus eſt. quo inſpectante, ac ſedente, legem tribunus pl. tulit, ne auſpicijs obtemperaretur, ne obnunciare cõcilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, et Fuſia ne ualerent; quæ noſtri maiores certiſſima ſubſidia reip. contra tribunicios furores eſſe uoluerunt. idemq. poſtea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio ſupplex ad eum ſordidata ueniſſet; cumq. adoleſcentes nobiliſſimi, cunctiq. equites R. ſe ad lenonis impuriſſimi pedes abieciſſent: quo uultu cincinnatus ganeo non ſolum ciuium lacrymas, uerum etiam patriæ preces repudiauit? neque eo contentus fuit, ſed etiam in concionem aſcendit, eaq. dixit, quæ, ſi eius uir Catilina reuixiſſet, dicere non eſſet auſus: ſe nonarum Dec. quæ me conſule fuiſſent,

cliuiq.

cliuiq. Capitolini pœnas ab equitibus R. esse repetiturum: neque solum id dixit, sed, quos ei commodum fuit, compellauit: L. uero Lamiam, equitem R. præstanti dignitatem hominem, & saluti meæ pro familiaritate, reip. pro fortunis suis amicissimum, consul imperiosus exire urbe iussit: &, cum uos uestem mutandam censuissetis, cunctiq. mutassetis, atque idem omnes boni iam ante fecissent, ille unguentis oblitus, cum toga prætexta, quam omnes prætores, ædilesq. tum abiecerant, irrisit squalorem uestrum, & luctũ grauissimæ ciuitatis; fecitque, quod nemo unquam tyrannus; ut, quo minus occulte uestrum malum gemeretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. Cum uero in circo Flaminio non a tribuno pl. consul in concionem, sed a latrone archipirata productus esset; primum processit, qua auctoritate uir? uini, somni, stupri plenus, madenti coma, composito capillo, grauibus oculis, fluentibus bucis, pressa uoce, & temulenta: quòd in ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit, grauis auctor, uehementissime displicere. ubi nobis hæc auctoritas tam diu tanta latuit? cur in lustris, & heluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia uirtus tam diu cessauit? nam ille alter Cæsoninus Caluentius ab adolescentia uersatus est in foro, cum eum, præter simulatam uersutamq. tristitiam, nulla res commendaret, non consulis studium, non discendi initia rei militaris, non cognoscendorum hominum, non liberalitas. quem *

præteriens cum incultum, horridum, mæstumq. uidisses, etiam si agrestem, & inhumanum existimares, tamen libidinosum, & perditum non dubitares. cum hoc homine, aut cum stipite Aethiope si in foro constitisses, nihil crederes interesse: sine sensu, sine sapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege uenalium diceres. idem domi quàm libidinosus, quàm impurus, quàm intemperans, non ianua receptis, sed pseudotyro intromissis uoluptatibus? cum uero etiam litteras studere incipit, & heluo immanis cum Græculis philosophari; tum est Epicureus, non penitus illi disciplinæ, quæcunque est, deditus, sed captus uno uerbo uoluptatis. habet autem magistros non ex istis ineptis, qui dies totos de officio, ac de uirtute disserunt, qui ad laborem, ad industriam, ad pericula pro patria subeunda adhortantur; sed eos, qui disputent horam nullam uacuam uoluptate esse debere, in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium delectationemq. uersari. his utitur quasi præfectis libidinũ suarum: hi uoluptates omnes uestigant, atque odorantur: hi sunt conditores, instructoresq. conuiuij: ijdem expendunt, atque æstimant uoluptates, sententiamq. dicunt, & iudicant, quantum cuique libidini tribuendum esse uideatur: horum ille artibus eruditus, ita contempsit hanc prudentissimam ciuitatem, ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo uultum importunum in forum detulisset. is non me, (quanquam equidem non co-
gnoram

gnoram eum propter Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna transalpini sanguinis abstulisset) sed uos, populumq. R. non consilio, neque eloquentia, quod in multis sæpe accidit, sed rugis, supercilioq. decepit. L. Piso tu ne ausus es isto oculo, non dicam isto animo; ista fronte, non uita; tanto supercilio, non enim possum dicere tantis rebus gestis, cum Gabinio consociare consilia pestis meæ? non te illius unguentorum odor, non uini anhelitus, non frons calamistri notata uestigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire ausus es, ut consularem dignitatem, ut reip. statum, ut senatus auctoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarum fœdere addiceres? te consule, tuis edictis, & imperijs senatui, populoq. R. non est licitum non modo sententijs, atque auctoritate sua, sed ne luctu quidem, ac uestitu reip. subuenire. Capuæ ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam superbiæ fuit, consulem esse, sicut eras eo tempore, an Romæ, in qua ciuitate omnes ante uos consules senatui paruerunt? tu es ausus in circo Flaminio, productus cum tuo illo pari, dicere, te semper misericordem fuisse? quo uerbo senatum, atque omnes bonos, tum, cum a patria pestem expellerent, crudeles demonstrabas fuisse. tu misericors me, affinem tuum, quem comitijs prærogatiuæ primum custodem præfeceras, quem kalendis Ian. tertio loco sententiam rogaras, constrictum ini-

micis reip. tradidisti: tu meũ generũ, propinquũ tuũ, tu affinem tuam, meam filiã, superbissimis, & crudelissimis uerbis a genibus tuis repulisti: idemq. tu clementia ac misericordia singulari, cũ ego una cũ rep. non tribunicio, sed consulari ictu concidissẽ, tanto scelere, tantaq. intẽperantia fuisti, ut ne unã quidem horam interesse paterere inter meam pestẽ, & tuã prædam, saltẽ dum conticesceret illa lamentatio, et gemitus urbis. non dum palam factũ erat concidisse remp. cum tibi arbitria funeris soluebantur: uno eodemq. tẽpore domus mea diripiebatur, ardebat; bona ad uicinũ consulem de Palatio, de Tusculano ad item uicinũ alterũ consulem deferebãtur: cum, ijsdẽ operis suffragium ferentibus, eodẽ gladiatore latore, uacuo nõ modo a bonis, sed etiam a liberis, atque inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, senatu uero oppresso, et afflicto, duobus impijs nefarijsq. consulibus ærariũ, prouinciæ, legiones, imperia donabãtur. horũ cõsulũ ruinas uos cõsules uestra uirtute fulsistis, summa tribunorũ pl. prætorumq. fide, & diligentia subleuati. Quid ego de præstantissimo uiro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue satis digne unquã loquetur? qui cũ uideret, sceleratum ciuẽ, aut domesticũ potius hostẽ, si legibus uti liceret, iudicio esse frangendum; sin ipsa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciã uirtute, furorẽ fortitudine, temeritatem cõsilio, manũ manu, uim ui esse superãdã: primo de ui postulauit: postea quã ab eodẽ iudicia sublata esse uidit, ne ille omnia ui posset efficere, curauit: qui docuit, neque tecta, neque

templa

templa, neque forum, neque curiam sine summa uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi: qui primus post meum discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. Quam rationem pari uirtute, animo, fide P. Sextius secutus, pro mea salute, pro uestra auctoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitæ discrimen uitandum unquam putauit: qui caussam senatus, exagitatam concionibus improborum, sic sua diligẽtia multitudini commendauit, ut nihil tam populare, quàm uestrum nomen, nihil tam omnibus carum aliquando, quàm uestra auctoritas, uideretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac si meus frater esset, sustentauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, litteris ita sum sustentatus, ut meæ calamitatis non adiutor solum, uerum etiam socius uideretur. Iam ceterorum officia studiaq. uidistis: quàm cupidus mei C. Sextilius, quàm studiosus uestri, quàm non uarius fuerit in caussa. Quid M. Cispius? cui ego ipsi, parenti, fratriq. eius sentio quantum debeam: qui, cum a me uoluntas eorum in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem obliterauerunt. Iam T. Fadius, qui mihi quæstor fuit, M. Curtius, cuius ego patri quæstor fui, studio, amore, animo huic necessitudini non defuerunt. Multa de me C. Messinius & amicitiæ, & reip. caussa dixit: legem separatim initio de salute

mea promulgauit. Q. Fabricius, si quæ de me agere conatus est, ea contra uim, & ferrum perficere potuisset, mense Ianuario nostrum statum recuperassemus: quem ad salutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, auctoritas uestra reuocauit. Iam uero prætores quo animo in me fuerint, uos existimare potuistis, cum L. Cæcilius priuatim me suis omnibus copijs studuerit sustentare, publice promulgarit de salute mea cum collegis pæne omnibus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeundi potestatem non fecerit. M. autem Calidius, statim designatus, sententia sua, quàm esset cara sibi mea salus, declarauit. Omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Crassi, Sex. Quinctilij, & C. Cornuti summa & in in me, & in remp. constiterunt. Quæ cum libenter commemoro, tum non inuitus non nullorum in me nefarie commissa prætereo. non est mei temporis, iniurias meminisse: quas ego, etiam si ulcisci possem, tamen obliuisci mallem. aliò transferenda mea tota uita est, ut bene de me meritis referam gratiam, cum apertis hostibus bellum geram, timidis amicis ignoscam, proditores meos non indicem, dolorem profectionis meæ reditus dignitate consoler. quòd si mihi nullum aliud esset officium in omni uita reliquum, nisi ut erga duces ipsós, & principes, atque auctores salutis meæ satis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquæ uitæ tempus non modo ad referendam, uerum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. quando enim ego huic homini, ac

liberis eius, quando omnes mei gratiam referent? quæ memoria, quæ uis ingenij, quæ magnitudo obseruantiæ tot tantisq. beneficijs respondere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti consularem fidem, dexteramq. porrexit: qui me a morte ad uitam, a desperatione ad spem, ab exitio ad salutem reuocauit: qui tanto amore in me, studio in remp. fuit. ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, sed etiam honestaret. quid enim magnificétius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm, quod illo petente uos decreuistis, ut cuncti ex omni Italia, qui remp. saluam uellent, ad me unum, hominem fractum, & prope dissipatum, restituendũ, & defendendum uenirent? ut, qua uoce a te Romule post Romam conditam consul usus esset pro uniuersa rep. apud eos solum, qui eius uocem exaudire possent, eadem uoce senatus omnibus agris, uicis, atque oppidis ciues, totamq. Italiam ad unius salutem defendendam excitaret. Quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere, quàm hoc, senatum iudicasse, qui ciuis me non defendisset, eum remp. saluam noluisse? itaque tantum uestra auctoritas, tantum eximia consulis dignitas ualuit, ut omne is flagitium se committere putaret, si quis non ueniret. Idemq. cõsul, cum illa incredibilis multitudo Romam, & pæne Italia ipsa uenisset, uos frequentissimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelligere potuistis. nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici,

mici, perspecta uestra uoluntate, omnia priuata odia deposuit: quem P. Seruilius, uir cum clarissimus, tum uero optimus, mihiq. amicissimus, & auctoritatis, & orationis suæ diuina quadam grauitate ad sui generis, communisq. sanguinis facta, uirtutesq. reuocauit; ut haberet in consilio & fratrem ab inferis, socium rerum mearum, & omnes Metellos, præstantissimos ciues, pæne ex Acheronte excitatos; in quibus Numidicum illum, cuius quondam de patria discessus honestus ipsi, bonis omnibus tamen luctuosus uisus est. itaque fuit is non modo salutis defensor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, uerũ etiam adscriptor dignitatis meæ. quo quidem die cum CCCCX senatores essetis, magistratusq. omnes adessent, dissensit unus, is qui sua lege coniuratos etiã ab inferis excitãdos putarat. atque illo die, quo remp. meis consilijs conseruatam grauissimis uerbis & plurimis iudicassetis, idem consul curauit, ut eadem a principibus ciuitatis in concione postero die dicerentur: cum quidem ipse egit ornatissime caussam meã, perfecitque, adstante, atque audiente Italia tota, ut nemo cuiusquam conducti, aut perditi uocem acerbã, atque inimicam bonis posset audire. Ad hæc non modo adiumenta salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meæ reliqua uos ijdem addidistis: decreuistis, ne quis ulla ratione rem impediret; qui impedisset, grauiter molesteq. laturos; illum contra remp. salutemq. bonorum, concordiamq. ciuium facturum; & ut ad uos ea statim referrentur: meq. etiam, si diutius ca-

lumniarentur, redire iussistis. Quid? ut agerentur gratiæ, qui e municipijs uenissent. quid? ut ad illam diem, res cum redissent, rogarentur, ut pari studio * conuenirent. Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratriq. meo, liberisq. nostris natalem constituit, non modo ad nostram, uerum etiam ad sempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quæ maxime maiores iusta dici haberiq. uoluerunt, arcessiuit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me consulem fecerant, consulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas esse putaret, quacunque aut ætate, aut ualetudine esset, non se de salute mea sententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum splẽdorem Italiæ totius, ordinumq. omnium, quando illa dignitate tot rogatores, diribitores, custodesq. uidistis? itaque P. Lentuli beneficio excellenti, atque diuino non solum reducti sumus in patriam, sicut non nulli clarissimi uiri, sed equis insignibus, & curru aurato reportati. Possum ego satis in Cn. Pompeium unquam gratus uideri? qui non solum apud uos, qui omnes idem sentiebatis, sed etiam apud uniuersum populum R. salutem reip. & conseruatam per me, & coniunctam esse cũ mea dixerit: qui caussam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemq. tempore improbos auctoritate sua compresserit, bonos excitarit: qui populum R. pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit, uerum etiam obsecrarit: qui, ipse cum propter metum dimicationis, &
sagnui-

sanguinis domo se teneret, etiam a superioribus tribunis petierit, ut de salute mea & promulgarent, & referrent: qui, in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, uim & crudelitatem priuilegij, auctoritate honestissimorum hominum, & publicis litteris consignauit, princepsq. Italiæ totius præsidium ad nostram salutem implorandum putauit: qui, cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam ut suos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit. Quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meæ. Quid de P. Sextio loquar? qui suam erga me beneuolentiam, & fidem non solum animi dolore, sed etiam corporis uulneribus ostendit. Vobis uero P. C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis. egi initio, quantum potui: satis ornate agere nullo modo possum. & quanquam sunt in me præcipua merita multorum, quæ sileri nullo modo possunt: tamen huius temporis, ac timoris mei non est, conari commemorare beneficia in me singulorum. nam difficile est non aliquem, nefas quenquam præterire. ego uos uniuersos, P. C. deorum numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus non semper eosdem, atque alios alias solemus & uenerari, & precari: sic in omnibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum erga me merita prædicanda, atque recolenda. hodierno autem die

nominatim a me magiſtratibus ſtatui gratias eſſe agendas, & de priuatis uni, qui pro ſalute mea municipia, coloniasq́. adiſſet, populum R. ſupplex obſeſecraſſet, ſententiam dixiſſet eam, quam uos ſecuti, mihi dignitatem meam reddidiſtis. Vos me florentem ſemper ornaſtis: laborantem, mutatione ueſtis, & prope luctu ueſtro, quoad licuit, defendiſtis. noſtra memoria ſenatores ne in ſuis quidem periculis mutare ueſtem ſolebant: in meo periculo ſenatus ueſte mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo ſuo præſidio, ſed etiam ueſtra deprecatione nudarunt. Quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum uiderem cum eodem exercitu, quem conſul non armis, ſed ueſtra auctoritate ſuperaram; multa mecum ipſe reputaui. Dixerat in concione conſul, ſe cliui Capitolini pœnas ab equitibus R. repetiturum. nominatim alij compellabantur, alij citabantur, alij relegabantur: aditus templorum erant non ſolum præſidijs, & manu, uerum etiam demolitione ſublati. Alter conſul, ut me, & remp. nõ modo deſereret, ſed etiam hoſtibus reip. proderet, pactionibus eos ſuorũ præmiorum obligarat. Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoq́. exercitu: quem ego inimicum mihi fuiſſe non dico; tacuiſſe, cum diceretur eſſe inimicus, ſcio. Duæ partes eſſe in rep. cum putarentur; altera me depoſcere propter inimicitias, altera timide defendere propter ſuſpicionem cædis putabatur. qui autẽ me depoſcere uidebantur, in hoc auxerunt dimicationis metũ, quòd,
nunquam,

nunquam, inficiando, suspicionem hominum curamq. minuerunt. quare cum uiderem senatum ducibus orbatum, me a magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse conscriptos, copias omnes Catilinæ pæne iisdem ducibus ad spem cædis & incendiorum esse reuocatas, equites R. proscriptionis, municipia uastitatis, omnes cædis metu esse permotos; potui, potui, P. C. multis auctoribus fortissimis uiris, me ui, armisq. defendere: nec mihi ipse ille animus idem meus, uobis non incognitus, defuit: sed uidebam, si uicissem præsentem aduersarium, nimium multos mihi alios esse uincendos; si uictus essem, multis bonis & pro me, & mecum, etiá post me esse pereundum; tribuniciiq. sanguinis ultores esse præsentes, meæ mortis pœnas iudicio, & posteritati reseruari. nolui, cum consul communem salutem sine ferro defendissem, meam priuatus armis defendere: bonosq. uiros lugere malui meas fortunas, quàm suis desperare. ac si solus essem interfectus, mihi turpe, si cum multis, reip. funestum fore uidebatur. quòd si mihi æternam esse propositam ærumnam arbitrarer; morte me ipse potius, quàm sempiterno dolore multassem. sed cum uiderem me non diutius, quàm ipsam remp. ex hac urbe absuturum: neque ego, illa exterminata, mihi remanendum putaui; & illa, simul atque reuocata est, me secum pariter reportauit. mecum leges, mecum quæstiones, mecum iura magistratuum, mecum senatus

auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecum deorum, & hominum sanctitates omnes, & religiones absuerunt. quae si semper abessent, magis uestras fortunas lugerem, quam desiderarem meas: sin aliquando reuocarentur, intelligebam mihi cum illis una esse redeundum. cuius mei sensus certissimus testis est hic idem, qui custos capitis fuit, Cn. Plancius; qui, omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq. depositis, totam suam quaesturam in me sustentando, & conseruando collocauit. qui si mihi quaestor imperatori fuisset, in filij loco fuisset; nunc certe erit in parentis, cum fuerit quaestor non imperij, sed doloris mei. Quapropter, P.C. quoniam in remp. sum pariter cum rep. restitutus, non modo in ea defendēda nihil minuam de libertate mea pristina, sed etiam adaugebo. etenim si eam tum defendebam, cum aliquid mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid est, quod animum meum frangere, aut debilitare possit, cuius ipsam calamitatem non modo nullius delicti, sed etiam diuinorum in remp. beneficiorum testem esse uideatis? nam & importata est, quia defenderam ciuitatem; & mea uoluntate suscepta est, ne a me defensa resp. per eundem me extremū in discrimen uocaretur. Pro me non, ut pro P. Popillio, nobilissimo homine, adolescentes filij, non propinquorum multitudo populum R. est deprecata, non, ut pro Q. Metello, summo et clarissimo uiro, spectata iam adolescentia filius, non L. et C. Metelli consula-

res, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij, flentes, ac sordidati populo R. supplicauerunt, sed unus frater, qui in me pietate filius, consilijs parens, amore, ut erat, frater inuentus est, squalore, & lacrymis, & quotidianis precibus desiderium mei nominis renouari, & rerum gestarum memoriam usurpari coegit. qui cum statuisset, nisi per uos me recuperasset, eandem subire fortunam, atque idem sibi domicilium & uitæ, & mortis deposceret: nunquam nec magnitudinem negotij, nec solitudinem suam, nec uim inimicorum, ac tela pertimuit. Alter fuit propugnator mearum fortunarum, & defensor assiduus, summa uirtute & pietate C. Piso gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui sui, consulis, qui Pontum, & Bithyniam quæstor pro mea salute neglexit. Nihil unquam senatus de P. Popillio decreuit: nunquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta est. tribunicijs sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate senatus restituti; cũ alter eorum senatui paruisset, alter uim, cædemq. fugisset. Nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me consularis tempestate ciuili expulsus est, non modo a senatu non est restitutus, sed reditu suo senatum cunctum pæne deleuit. Nulla de illis magistratuum consensio, nulla ad remp. defendendam populi R. conuocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum

extite-

extiterunt. Quare cum me uestra auctoritas accersierit, populus R. reuocarit, resp. implorauit, Italia cuncta pæne suis humeris reportarit; non committam, P. C. ut, cum ea mihi sint restituta, quæ in potestate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipse præstare possim, præsertim cum illa amissa recuperarim, uirtutem, & fidem nunquam amiserim.

PRO DOMO SVA, AD PONTIFICES. ORATIO XXIX.

CVM *multa diuinitus, pontifices, a maioribus nostris inuenta, atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quòd uos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ reip. præesse uoluerunt: ut amplissimi, & clarissimi ciues remp. bene gerendo, pontifices religiones sapienter interpretando, remp. conseruarent. quòd si ullo tempore magna caussa in sacerdotum populi R. iudicio, ac potestate uersata est, hæc profecto tanta est, ut omnis reip. dignitas, omnium ciuium salus, uita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia uestræ sapientiæ, fidei, potestatiq. commissa, creditaq. esse uideantur. uobis hodierno die constituendum est, utrum posthac amentes, ac perditos magistratus improborum ac sceleratorum ciuium præsidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare mali-*

tis. nam ſi illa labes, ac flamma reip. ſuum illum peſtiferum, & funeſtum tribunatum, quem æquitate humana tueri non poteſt, diuina religione defenderit: aliæ cærimoniæ nobis erunt, alij antiſtites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi. ſin autem ueſtra auctoritate, ſapientiaque, pontifices, ea, quæ furore improborum in rep. alijs oppreſſa, ab alijs deſerta, ab alijs prodita, geſta ſunt, reſcinduntur: erit cauſſa, qua conſilium maiorum in ampliſſimis uiris ad ſacerdotia deligendis iure ac merito laudare poſſimus. ſed quoniam ille demens, ſi ea, quæ ego per hos dies in ſenatu de rep. ſenſi, uituperaſſet, aliquem ſe aditum ad aures ueſtras eſſe habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: reſpondebo hominis furioſi non orationi, qua ille uti non poteſt, ſed conuicio, cuius exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniuit. Ac primum illud a te, homine ueſano, ac furioſo, requiro, quæ te tanta pœna tuorum ſcelerum, flagitiorumq. uexet, ut hos tales uiros, qui non ſolum conſilijs ſuis, ſed etiam ſpecie ipſa dignitatem reip. ſuſtinent, quòd ego in ſententia dicenda ſalutem ciuium cum honore Cn. Pompeij coniunxerim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc tempore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere? Fuiſti tu, inquit, apud pontifices ſuperior: ſed etiam, quoniam te ad populum contuliſti, ſis inferior, neceſſe eſt. Ita ne uero? quod in imperita multitudine eſt uitioſiſſimum, uarietas, & inconſtantia,

ſtantia, & crebra, tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio, hoc tu ad hos transferas? quos ab inconſtantia grauitas, a libidinoſa ſententia certum & definitum ius religionum, uetuſtas exemplorum, auctoritas litterarum, monumentorumq́. deterret. Tu ne es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſp. deſiderauit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus, quam primum adueniens prodidiſti? Non dum de mea ſententia dico: impudentiæ primum reſpondebo tuæ. Hunc igitur, funeſta reip. peſtis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſeruorum delectu, obſeſſione templorum, occupatione fori, oppreſſione curiæ, domo, & patria, ne cum improbis boni ferro dimicarent, cedere curaſti, quem a ſenatu, quem a bonis omnibus, quem a cuncta Italia deſideratum, accerſitum, reuocatum conſeruandæ reip. cauſſa confiteris? At enim in ſenatum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuiſti. Ego uero neque ueni, & domo me tenui, quàm diu turbulentum tempus fuit, cum ſeruos tuos, a te iam pridem ad bonorum cædem paratos, cum illa tua conſceleratorum ac perditorum manu armatos in Capitolium tecum ueniſſe conſtabat. quod cum mihi nunciaretur, ſcio me domi manſiſſe, & tibi, & gladiatoribus tuis inſtaurandæ cædis poteſtatem non feciſſe. poſtea quàm mihi nunciatum eſt, populum R. in Capi-

pitolium propter metum, atque inopiam rei frumentariæ conueniſſe, miniſtros autem ſcelerum tuorum perterritos, partim amiſſis gladijs, partim ereptis, diffugiſſe: ueni, non ſolum ſine ullis copijs, ac manu, uerum etiam cum paucis amicis. an ego, cum P. Lentulus conſul, optime de me, ac de rep. meritus, cum Q. Metellus, qui, cum meus inimicus eſſet, frater tuus, & diſſenſioni noſtræ, & precibus tuis ſalutem ac dignitatem meam prætuliſſet, me arceſſerent in ſenatum; cum tanta multitudo ciuium, tam recenti officio ſuo, me ad referendam gratiam nominatim uocarent, non uenirem? cum præſertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu diſceſſiſſe conſtaret. Hic tu me etiam, cuſtodem, defenſoremq. Capitolij, templorumq. omnium, hoſtem Capitolinum appellare auſus es, quòd, cum in Capitolio ſenatum duo conſules haberent, eò uenirem. Vtrum ne eſt tempus aliquod, quo in ſenatum ueniſſe turpe ſit; an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipſam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? primum dico, ſenatoris eſſe boni, ſemper in ſenatum uenire: nec cum ijs ſentio, qui ſtatuunt minus bonis temporibus in ſenatum ipſi non uenire, non intelligentes hanc ſuam nimiam perſeuerantiam uehementer ijs, quorum animum offendere uoluerunt, gratam, & iucundam fuiſſe. At enim non nulli propter timorem, quòd ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, diſceſſerunt. Non reprehendo, nec quæro, fuerit ne aliquid pertimeſcendum:

puto,

puto, arbitrio suo quenque timere oportere. cur ego non timuerim, quæris? quia te illinc abiisse constabat. cur, cum uiri boni non nulli putarint tuto se in senatu esse non posse, ego non idem senserim? cur, cum ego me existimassem tuto omnino in ciuitate esse non posse, illi non item? an aliis licet, & recte licet, in meo metu sibi nihil timere: mihi uni necesse erit & meam, & aliorum uicem pertimescere? An, quia non condemnaui sententia mea duos consules, sum reprehendendus? eos igitur ego potissimum damnare debui, quorum lege perfectum est, ne ego indemnatus, atque optime de rep. meritus, damnatorum pœnam sustinerem? quorum etiam delicta, propter eorum egregiam in me conseruando uoluntatem, non modo me, sed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum consilium ego, potissimum per eos in meam pristinam dignitatem restitutus, consilio repudiarem meo? At quam sententiam dixi? primum eam, quam populi sermo in animis nostris iam ante defixerat: deinde eam, quæ erat superioribus diebus agitata in senatu: deinde eam, quam senatus frequens tum, cum mihi est assensus, secutus est: ut neque allata sit a me res inopata, ac recens; nec, si quod in sententia uitium est, magis sit eius, qui dixerit, quàm omnium, qui probarint. At enim liberum senatus iudicium propter metum non fuit. Si timuisse eos facis, qui discesserunt: concede, non timuisse eos, qui remanserunt. sin autem sine iis, qui tum abfuerunt, nihil decerni libere potuit:

cum omnes adessent, cœptum est referri de inducendo S.C. ab uniuerso senatu reclamatum est. Sed quæro, in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atque auctor, quid reprehendatur? utrum, caussa capiendi noui consilij non fuit, an meæ partes in ea caussa non præcipuæ fuerunt, an aliò potius confugiendum fuit? Quæ uis, quæ caussa maior esse, quàm fames, potuit? quàm seditio, quàm consilia tua, tuorumq.? qui, facultate oblata ad imperitorum animos incitandos, renouaturum te tua illis funesta latrocinia ob annonæ caussam putarunt. frumentum prouinciæ frumentariæ partim non habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatem uenditorum, miserant, partim, quo gratius esset tum, cum in ipsa fame subuenissent, custodijs suis clausum continebant, ut subito nouum mitterent. res erat non in opinione dubia, sed in præsenti, atque ante oculos proposito periculo: neque id coniectura prospiciebamus, sed iam experti uidebamus. nam cum ingrauesceret annona, ut iam plane inopia, ac fames, non caritas, timeretur; concursus est ad templum Concordiæ factus, senatum illuc uocante Metello consule. qui si uerus fuit ex dolore hominum, & fame: certe consules caussam suscipere, certe senatus aliquid consilij capere potuit. sin in caussa fuit annona, seditionis quidem stimulator, & concitator tu fuisti: non ne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiem subtraheremus furori tuo? quid, si utrunque fuit, & ut fames stimularet homines, &

ut tu in hoc ulcere tanquam unguis existeres? non ne fuit eo maior adhibenda medicina, quæ & illud nati um, & hoc delatum malum sanare posset? erat igitur & præsens caritas, & futura fames. inde saxis facta lapidatio est: si ex dolore plebeio, nullo incitante, magnum malum: si P. Clodij impulsu, usitatum hominis facinorosi scelus: si utrunque, ut res esset ea, quæ sua sponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati seditionis duces; uidetur ne ipsa resp. & consulis auxilium implorasse, & senatus fidem? atqui utrunque fuisse perspicuum est. difficultatem annonæ, summamq́. inopiam rei frumentariæ, ut homines non iam diuturnam caritatem, sed ut famem plane timerent, nemo negat. hinc istum, otij et pacis hostem, caussam arrepturum fuisse ad incendia, cædes, rapinas, nolo, pontifices, suspicemini, nisi uideritis. Qui sunt homines a Q. Metello, fratre tuo, consule in senatu palam nominati, a quibus ille se lapidibus appetitum, & percussum esse dixit? L. Sergium, & M. Lollium nominauit. quis est iste Lollius? qui sine ferro ne nunc quidem tecum est; qui te tribuno pl. nihil de me dicam, sed qui Cn. Pompeium interficiendum depoposcit. quis est Sergius? armiger Catilinæ, stipator tui corporis, signifer seditionis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, percussor, lapidator, fori depopulator, obsessor curiæ. his, atque huiusmodi ducibus, cum tu in annonæ caritate in consules, in senatum, in bona fortunasq́. locupletum, per caussam inopum, atque imperitorum,

ritorum, repentinos impetus comparares; cum tibi salus esse in otio nulla posset; cum desperatis ducibus decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorum: nonne prouidendum senatui fuit, ne in hanc tantam materiam seditionis ista funesta fax adhæresceret? Fuit igitur caussa capiendi noui consilij. uidete nunc, fuerint ne partes meæ pæne præcipuæ. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem ceteræ pestes in lapidatione illa nominabant? quem annonam præstare oportere dicebant? non ne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? num a te ipso instituta me frumentum flagitabant? quasi uero ego aut rei frumentariæ præfuissem; aut compressum aliquod frumentum tenerem; aut in isto genere omnino quidquam aut curatione, aut potestate ualuissem. sed homo ad cædem imminens meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cum de mea dignitate in templo Iouis optimi maximi senatus frequentissimus, uno isto dissentiente, decreuisset; subito, illo ipso die, carissimam annonā nec opinata uilitas consecuta est. erant, qui deos immortales, id quod ego sentio, numine suo reditum meum dicerent comprobasse. non nulli autem illam rem ad illam rationem, cōiecturamq. reuocabant, qui, quòd in meo reditu spes otij, & concordiæ sita uidebatur, in discessu autem quotidianus seditionis timor, iam pæne belli depulso metu, commutatam esse annonam dicebant: quæ quia rursus in meo reditu facta erat durior, a me, cuius aduentu fore uilitatem boni uiri dictitabant, annona flagitabatur.

tur. ego denique non solum ab operis tuis, impulsu tuo, nominabar; sed etiam, depulsis ac dissipatis tuis copijs, a populo R. uniuerso, qui tum in Capitolium conuenerat, cum illo die minus ualerem, nominatim in senatum uocabar. ueni exspectatus. multis sententijs iam dictis, rogatus sum sententiam: dixi reip. saluberrimam, ac mihi necessariam. petebatur a me frumenti copia, annonæ uilitas, quasi possem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagitabar bonorum expostulatione: improborum conuicia sustinere non poteram. delegaui amico locupletiori: non quo illi, ita de me merito, onus illud imponerem: (succubuissem enim potius ipse) sed quia uidebã, id quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, consilio, uirtute, auctoritate, felicitate denique sua facillime perfecturum. itaque siue hunc dij immortales fructum mei reditus populo R. tribuunt, ut, quemadmodum discessu meo frugum inopia, fames, uastitas, cædes, incendia, rapinæ, scelerum impunitas, fuga, formido, discordia fuisset, sic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, spes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, senatus auctoritas mecum simul reducta uideantur; siue egomet aliquid aduentu meo, consilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo R. præstare debui; præsto, promitto, spondeo; nihil dico amplius; hoc, quod satis est huic tempori, dico, remp. annonæ nomine in id discrimen, quò uocabatur, non esse uenturam. Num igitur in hoc officio, quod

quod fuit præcipue meum, sententia mea reprehenditur? rem maximam eripui a peste summi periculi, non solum eam, sed etiam uos a cæde, incendijs, uastitate: nemo negat: cum ad caussam caritatis accederet iste speculator communium miseriarum, qui semper in reip. malis sceleris sui faces inflammarit. Negat oportuisse quidquam uni extra ordinem decerni. Non iam tibi sic respondebo, ut ceteris; Cn. Pompeio plurima, periculosissima, maxima terra mariq. bella extra ordinem esse commissa; quarum rerum si quem pæniteat, eum uictoriæ populi R. pænitere. non ita tecum ago. cum ijs hæc a me haberi oratio potest, qui ita disputant, se, si qua res ad unum deferenda sit, ad Cn. Pompeium delaturos potissimum, sed se extra ordinem nihil cuiquam dare; cum Pompeio datum sit, id se pro dignitate hominis ornare, ac tueri solere. horum ego sententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeij triumphis: quibus ille, cum esset extra ordinem ad patriam defendendam uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq. honestauit. constantiam probo: qua mihi quoque utendum fuit; quo ille aucto re extra ordinem bellum cũ Mithridate, Tigraneq. gessit. sed cum illis tamen possum aliquid disputare: tua uero quæ tanta impudentia est, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæum, regem Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodem iure regnantem, caussa incognita, publicasses; populumq. R. scelere obligasses; cum in eius regnum, bona, fortunas latrocinium

huius imperij immisisses, cuius cum patre, auo, maioribus societas nobis, & amicitia fuisset: huius pecuniæ deportandæ, &, si quis suum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem præfecisti: dices, quem uirum? sanctissimum, prudentissimum, fortissimum, amicissimum reip. uirtute, consilio, ratione uitæ mirabili ad laudem, & prope singulari: sed quid ad te, qui negas esse iuris, quenquam ulli rei extra ordinem præfici? atque in hoc solum inconstantiam redarguo tuam, qui in ipso Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, sed pro tuo scelere subduxeras, quẽ tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, ceterisq́. cædis & incendiorum ducibus obieceras, quem carnificem ciuium, quem indemnatorũ necis principem, quem crudelitatis auctorem fuisse dixeras, ad hunc honorem & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detulisti: & tanta fuisti intemperantia, ut illius tui sceleris rationem occultare non posses: litteras in concione recitasti, quas tibi a C. Cæsare missas diceres. CAESAR PVLCHRO. cum etiam es argumentatus, amoris esse hoc signum, cum nominibus tantum uteretur, neque adscriberet, proconsul, aut, tribuno pl. deinde gratulari, quod idem in posterum M. Catonem tribunatu tuo remouisses, & quòd idem in posterum de extraordinarijs potestatibus libertatem ademisses. quas aut nunquam tibi ille litteras misit; aut, si misit, in concione recitari noluit: aut, siue ille misit, siue tu finxisti, certe consilium tuum de Catonis honore illarum litterarum recitatione patefa-

ctum

ctum est. Sed omitto Catonem, cuius eximia uirtus, dignitas, & in eo negotio, quod gessit, fides, & continentia tegere uidentur improbitatem & legis, & actionis tuæ. quis prouinciam homini post homines natos turpissimo, sceleratissimo, contaminatissimo, quis illam opimam fertilemq. Syriam, quis bellum pacatissimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros constitutam, ereptam ui ex Cæsaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dedisses, mutasti pactionem, & Ciliciam ad prætorem item extra ordinem transtulisti: Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dedisti. Quid? homini teterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omnium scelerum libidinumq. maculis notatissimo, L. Pisoni non ne nominatim populos liberos, multis S.C. etiam recenti lege generi ipsius liberatos, uinctos, & constrictos tradidisti? non ne, cum ab eo merces tui beneficij, pretiumq. prouinciæ meo sanguine tibi esset persolutum, tamen ærarium cum eo partitus es? ita ne uero? tu prouincias consulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abstulit ab senatu, sed etiam, ut necesse esset quotannis con
* stitui per senatum decreta, lege sanxit, eas, lege Sempronia per senatum decretas, rescidisti? extra ordinem, sine sorte, nominatim dedisti, non consulibus, sed reip. pestibus: nos, quòd nominatim rei maximæ, pæne iam desperatæ, summum uirum, sæpe ad extremam reip. discrimina delectum, præfecimus, a te reprehendemur? Quid tandem, si, quæ tum in illis

lis reip. tenebris, cæcisq. nubibus, & procellis, cum senatum a gubernaculis deiecisses, populum e naui exturbasses, ipse archipirata cum grege prædonum impurissimo plenissimis uelis nauigares, si, quæ tum promulgasti, constituisti, promisisti, uendidisti, perficere potuisses: qui locus in orbe terrarum uacuus extra ordinariys fascibus, atque imperio Clodiano fuisset? sed excitatus aliquando Cn. Pompeij, (dicam, ipso audiente, quod sensi, & sentio, quoquo animo me auditurus est) excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & penitus abstrusus animi dolor subuenit subito reip. ciuitatemq. fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam spem libertatis, & pristinæ dignitatis erexit. Hic uir extra ordinem rei frumentariæ præficiendus non fuit? scilicet tu heluoni spurcissimo, prægustatori libidinum tuarum, homini egentissimo, & facinorosissimo, Sex. Clodio, socio tui sanguinis, qui sua lingua etiam sororem tuam a te abalienauit, omne frumentum priuatum, & publicum, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omnes horreorum claues lege tua tradidisti. qua ex re primum caritas nata est, deinde inopia: impendebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis, & bonis. Queritur etiam importuna pestis, ex ore impurissimo Sex. Clodij rem frumentariam esse ereptam; summisq. in periculis, eius uiri auxiliũ implorasse remp. a quo sæpe se & seruatam, & amplificatam esse meminisset. Extra ordinem ferri nihil placet

placet Clodio. quid? de me quod tulisse te dicis, pari cida, fratricida, sororicida, non ne extra ordinem tu listi? an de peste ciuis, quemadmodum omnes iam dij atque homines iudicarunt, conseruatoris reip. quemadmodum autem tute ipse confiteris, non modo indemnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium, lugente senatu, mærentibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppressa captaq. republica: mihi, populo R. implorante, senatu poscente, temporibus reip. flagitantibus, non licuit de salute populi R. sententiam dicere? qua quidem in sententia si Cn. Pompeij dignitas aucta est cõiuncta cum utilitate cõmuni; certe laudãdus essem, si eius dignitati suffragatus uiderer, qui meæ saluti opem & auxilium tulisset. desinant, desinant homines ijsdem machinis sperare me restitutum posse labefactari, quibus antea stantem perculerunt. quod enim par amicitiæ cõsularis fuit unquam in hac ciuitate coniunctius, quàm fuimus inter nos ego, & Cn. Pompeius? quis apud populum R. de illius dignitate illustrius, quis senatui sæpius dixit? qui tantus fuit labor, quæ simultas, quæ contentio, quàm ego non pro illius dignitate susceperim? qui ab illo in me honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remuneratio beneuolentiæ prætermissa est? hanc nostram coniunctionem, hanc conspirationem in rep. bene gerenda, hanc iucundissimam uitæ atque officiorum omnium societatem certi homines fictis sermonibus, & falsis criminibus diremerunt; cum ijdem illum, ut

me metueret, me caueret, monerent; ijdem apud me, mihi illum esse uni inimicissimum, dicerent; ut neque ego ab illo, quæ mihi petenda essent, satis audacter petere possem; neque ille, tot suspicionibus certorum hominum & scelere exulceratus, quæ meum tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. data merces est erroris mei magna, pontifices; ut me non solum pigeat stultitiæ meæ, sed etiam pudeat; qui, cum me non repentinum aliquod meum tempus, sed ueteres multo ante suscepti, & prouisi labores cum uiro fortissimo & clarissimo coniunxissent, sim passus a tali amicitia distrahi, neque intellexerim, quibus aut ut apertis inimicis obsisterem, aut ut insidiosis amicis non crederem. proinde desinant aliquando me ijsdem inflammare uerbis: Quid sibi iste uult? nescit, quantum auctoritate ualeat, quas res gesserit, qua dignitate sit restitutus. cur ornat eum, a quo desertus est? Ego uero neque me tum desertum puto, sed pæne deditum; nec, quæ sint in illa reip. flamma gesta contra me, neque quo modo, neque per quos, patefaciundum mihi esse arbitror. si utile reip. fuit, haurire me unum pro omnibus illam indignissimam calamitatem: etiam hoc utile sit, quorum id scelere conflatum sit, me occultare, & tacere. illud uero est hominis ingrati, tacere, (itaque libentissime prædicabo) Cn. Pompeium studio, & auctoritate æque, ut unumquenque uestrum, opibus, cōtentione, precibus, periculis denique præcipue pro salute mea laborasse. hic tuis, P. Lentule, cum tu

nihil aliud dies & noctes, nisi de salute mea, cogitares, consilijs omnibus interfuit: hic tibi grauissimus auctor ad instituendam, fidelissimus socius ad comparandam, fortissimus adiutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia, coloniasq. adijt: hic Italiæ totius auxilium cupientis implorauit: hic in senatu princeps sententiæ fuit: idemq. cum dixisset, tum etiam pro salute mea populum R. obsecrauit. Quare istam orationem, qua es usus, omittas licet, post illam sententiam, quam dixerá de annona, pontificum animos esse mutatos: proinde quasi isti aut de Cn. Pompeio aliter, atque ego existimo, sentiant; aut, quid mihi pro exspectatione populi R. pro Cn. Pompeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendum fuerit, ignorent; aut etiam, si cuius forte pontificis animum, quod certo scio aliter esse, mea sententia offendit, alio modo sit constituturus aut de religione pontificum, aut de rep. quàm eum aut cærimoniarum ius, aut ciuitatis salus coegerit. Intelligo, pontifices, me plura extra caussam dixisse, quàm aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: sed cum me purgatum uobis esse cuperem, tum etiam uestra in me attente audiendo benignitas prouexit orationem meam. sed hoc compensabo breuitate eius orationis, quæ pertinet ad ipsam cognitionem uestram: quæ cum sit in ius religionis, & in ius reip. distributa; religionis partem, quæ multo est uerbosior, prætermittens, de iure reip. dicam. quid est enim aut tam arrogans, quàm de religione, de rebus diuinis,

cærimo-

cærimonijs, sacris, pontificum collegium docere conari; aut tam stultum, quàm, si quis quid in uestris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curiosum, quàm ea scire uelle, de quibus maiores nostri uos solos & consuli, & scire uoluerunt? Nego potuisse iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas utitur, quenquam ciuem ulla eiusmodi calamitate affici sine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiam tum, cum reges essent, dico fuisse, hoc nobis esse a maioribus traditum, hoc esse denique proprium liberæ ciuitatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis, sine iudicio senatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re constituti iudices sint, detrahi possit. Vides ne me non radicitus euellere omnes actiones tuas? neque illud agere, quod apertum est, te omnino nihil gessisse iure, non fuisse tribunum pl.? hoc dico, esse paricidium: dico apud pontifices: augures adsunt: uersor in medio iure publico. Quod est, pontifices, ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit; &, cum potuerit, sit expertus. Quæ deinde caussa cuique sit adoptionis, quæ ratio generum, ac dignitatis, quæ sacrorum, quæri a pontificum collegio solet. quid est horum in ista adoptione quæsitum? adoptat annos uiginti natus, etiam minor, senatorem: liberorum ne caussa? at procreare potest, habet uxorem, suscepit etiam liberos. exheredabit igitur pater filium. quid sacra Clodiæ gentis, cur intereunt, quod in te est? quæ omnis notio pontificum, cum adoptaret, esse debuit. nisi forte ex te ita quæsitum est,

num perturbare remp. seditionibus uelles? & ob eã caussam adoptari, non ut filius esses, sed ut tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? respondisti, credo, te ita uelle. pontificibus bona caussa uisa est: approbauerunt, non ætas eius, qui adoptabat, quæsita est, ut in Cn. Aufidio, M. Puppio: quorum uterque nostra memoria, summa senectute, alter Orestem, alter Pisonem adoptauit. quas adoptiones, sicut alias innumerabiles, hereditates nominis, pecuniæ, sacrorum secutæ sunt. tu neque Fonteius es, qui esse debebas; neque patris heres; neque, amissis sacris paternis, in hæc adoptiua uenisti. ita, perturbatis sacris, contaminatis gentibus, & quam deseruisti, & quam polluisti, iure Quiritum legitimo tutelarum & hereditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per ætatem pater esse potuisti. Dico apud pontifices: nego istam adoptionem pontificio iure esse factam: primum, quòd eæ uestræ sint ætates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per ætatem esse potuerit: deinde, quòd caussa quæri solet adoptandi, ut & is adoptet, qui, quod natura iam assequi non potest, & legitimo & pontificio iure quærat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de sacrorum religione minuatur: illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur; ut hæc simulata susceptio filij quammaxime ueritatem illam suscipiendorum liberorum imitata esse uideatur. quæ maior calumnia est, quàm uenire imberbem adolescentulum, bene ualentem,

ac maritum; dicere, filium senatorem populi R. sibi uelle adoptare; id autem scire, & uidere omnes, non ut ille filius instituatur, sed ut e patricijs exeat, ut tribunus pl. fieri possit, iccirco adoptari? neque id obscure: nam adoptatum emancipari statim, ne sit eius filius, qui adoptarit. cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis: iam omnium sacra interierint, quorum custodes uos esse debetis; iam patricius nemo relinquetur. cur enim quisquam uellet tribunum pl. se fieri non licere; angustiorem sibi esse petitionem consulatus? in sacerdotium cum possit uenire; quia patricio non sit locus, non uenire? ut cuique aliquid acciderit, quare commodius sit esse plebeium, simili ratione adoptabitur. itaque populus R. breui tempore neque regem sacrorum, neque flamines, nec salios habebit, nec ex parte dimidia reliquos sacerdotes, neque auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum: auspiciaq. populi R. si magistratus patricij creati non sint, intereant necesse est, cum interrex nullus sit; quòd & ipsum patricium esse, & a patricio prodi necesse est. Dixi apud pontifices, istam adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium ius factam, pro nihilo esse habendam. qua sublata, intelligis totum tribunatum tuum concidisse. Venio ad augures. quorum ego libros, si qui sunt reconditi, non scrutor. non sum in exquirendo iure augurum curiosus: hæc, quæ una cũ populo didici, quæ sæpe in concionibus responsa sunt, noui. negant fas esse agi cum populo, cum de cælo ser-

uatum ſit. quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de cælo eſſe ſeruatũ? adeſt præſens, uir ſingulari uirtute, conſtantia, grauitate præditus, M. Bibulus. hunc conſulem illo ipſo die contendo ſeruaſſe de cælo. infirma ſunt igitur acta, tua ſententia, C. Cæſaris, uiri fortiſſimi? minime: neque enim mea iam quidquam intereſt, exceptis ijs telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immiſſa ſunt. ſed hæc de auſpicijs, quæ ego nunc perbreuiter attingo, acta ſunt a te. tu, tuo præcipitante iam & debilitato tribunatu, auſpiciorum patronus ſubito extitiſti: tu M. Bibulum in concionem, tu augures produxiſti: te interrogante, augures reſponderunt, cum de cælo ſeruatum ſit, cum populo agi non poſſe: tibi M. Bibulus quærenti, ſe de cælo ſeruaſſe, reſpondit: idemq. in concione dixit, ab Appio, fratre tuo, productus, te omnino, quòd contra auſpicia adoptatus eſſes, tribunum pl. non fuiſſe: tua denique omnis actio poſterioribus menſibus fuit, omnia, quæ C. Cæſar egiſſet, quæ contra auſpicia eſſent acta, per ſenatum reſcindi oportere: quod ſi fieret, dicebas te tuis humeris me, cuſtodem urbis, in urbem relaturum. Videte hominis amẽtiam, ubi per ſuum tribunatum Cæſaris actis alligatus teneretur. Si & ſacrorum iure pontifices, & auſpiciorum religione augures totum euertunt tribunatum tuum; quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atque legum? Hora fortaſſe ſexta diei queſtus ſum in iudicio, cum C. Antonium, collegam meum, defenderem, quædam de rep. quæ mi

hi uisa sunt ad illius miseri caussam pertinere. hæc homines improbi ad quosdam uiros fortes longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipso die, tu es adoptatus. si, quod in ceteris legibus trinum nundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. sin eadem obseruanda sunt, decreuit senatus, M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam & Didiam latæ essent, populum non teneri. Iam intelligis omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod in legibus sit, te tribunum pl. non fuisse. atque ego hoc totum non sine caussa relinquo. uideo enim quosdam clarissimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cum plebe iure agere potuisse: qui etiam de me ipso, cum tua rogatione funere elatam remp. esse dicerent, tamen id funus, & si miserum atque acerbum fuisset, iure indictum esse dicebant. quod de me ciue, ac de rep. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse reip. quod saluis auspicijs tulisses, iure egisse dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus constitutum tribunatum tuum comprobauerunt. fueris sane tribunus pl. tam iure, tam lege, quàm fuit hic ipse Rullus, uir omnibus rebus clarissimus, atque amplissimus quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tulisti? uetant leges sacratæ, uetant XII tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari: id est enim priuilegium. nemo unquam tulit: nihil est crudelius, nibil perniciosius, nihil,

quod minus hæc ciuitas ferre poſſit. proſcriptionis mi ſerrimum nomen illud, & omnis acerbitas Syllani temporis quid habet, quod maxime ſit inſigne ad memoriam crudelitatis? opinor, pœnam in ciues R. nominatim ſine iudicio conſtitutam. hanc uos igitur, pontifices, iudicio, atque auctoritate ueſtra tribuno pl. poteſtatem dabitis, ut proſcribere poſſit, quos uelit? quæro enim, quid ſit aliud, proſcribere, Velitis, iubeatis, ut M. Tullius in ciuitate ne ſit, bonaq. eius ut mea ſint. ita enim fecit: etſi alijs uerbis tulit. hoc plebiſcitum eſt? hæc lex, hæc rogatio eſt? hoc uos pati poteſtis, hoc ferre ciuitas, ut ſinguli ciues ſingulis uerſiculis e ciuitate tollantur? equidem iam perfunctus ſum: nullam uim, nullum impetum metuo: expleui animos inuidorum: placaui odia improborũ: ſaturaui etiam perfidiam, & ſcelus proditorum: denique de mea cauſſa, quæ uidebatur perditis ciuibus ad inuidiam eſſe propoſita, iam omnes urbes, omnes ordines, omnes dij atque homines iudicauerunt. uobiſmet ipſis, pontifices, et ueſtris liberis, ceteriſq. ciuibus pro ueſtra auctoritate, & ſapientia conſulere debetis. nam cum tã moderata iudicia populi ſint a maioribus conſtituta; primũ, ut ne pœna capitis cũ pecunia coniungatur; deinde, ne niſi prodicta die quis accuſetur; tertio, ut ante magiſtratus accuſet intermiſſa die, quàm multam irroget, aut iudicet; quarto, ſit accuſatio trinum nundinum, prodicta die, qua die iudicium ſit futurum; cum multa etiam ad placandum, atque ad miſericordiam reis conceſſa ſint; deinde

exora-

exorabilis populus, facilis ſuffragatio pro ſalute; de nique etiam, ſi qua res illum diem aut auſpicijs, aut excuſatione ſuſtulit; tota cauſſa, iudiciumq́. ſublatum eſt: hæc cum ita ſint in re, ubi crimen eſt, ubi accuſator, ubi teſtes; quid indignius, quàm, qui neque adeſſe ſit iuſſus, neque citatus, neque accuſatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, & ſicarios, egentes, & perditos ſuffragium ferre, & eam legem putare? ac ſi hoc de me potuit, quem honos, quem dignitas, quem cauſſa, quem reſp. tuebatur, cuius denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat præter conuerſionem ſtatus, & inclinationem communium temporum: quid tandem futurum eſt ijs, quorum uita remota ab honore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt, pecuniæ autem tantæ ſunt, ut eas nimium multi egentes, ſumptuoſi, nobiles concupiſcant? date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paulliſper animis iuuentutē, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam poteſtatem: collegia medius fidius tribunorū pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quæ coeant de hominum locupletiſſimorum bonis, præda præſertim populari, & ſpe largitionis oblata. At quid tulit legum ſcriptor peritus, callidus? Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis interdicatur? crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo quidem ciue ferundum ſine iudicio. non tulit, ut interdicatur: quid ergo? ut interdictum ſit. O cœnum, o portentum, o ſcelus: hanc tibi legem Clodius ſcripſit ſpurciorem lingua

ſua

ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum? Sexte noſter, bona uenia dic, quoniam iá dialecticus es, & hoc quoque ligurris: quod factum non eſt, ut ſit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis ſanciri, aut ſuffragijs confirmari poteſt? Hoc tu ſcriptore, hoc conſiliario, hoc miniſtro, omnium non bipedum ſolum, ſed etiam quadrupedum impuriſſimo, remp. perdidiſti. neque tu eras tam excors, tamq. demens, ut neſcires hunc Clodium eſſe, qui contra leges faceret; et alios eſſe, qui leges ſcribere ſolerent: ſed neque eorú, neque ceterorum, in quibus eſſet aliquid modeſtiæ, cuiuſquam tibi poteſtas fuit: neque tu legum ſcriptoribus ijſdem potuiſti uti, quibus ceteri; neque operum architectis; neque pontificem adhibere, quem uelles: poſtremo ne in prædæ quidem ſocietate mancipem, aut prædem ſocium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique ſuffragij latorem in iſta tua proſcriptione quenquam, niſi furem, aut ſicariú, reperire potuiſti. itaque cum tu florens, ac potens per medium forum popularis uolitares; amici illi tui te, uno amico tecti, & beati, qui ſe populo commiſerát, ita repellebantur, ut etiam Palatiná tuam perderét. qui in iudicium uenerant, ſiue accuſatores erant, ſiue rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille nouicius Ligur, uenalis adſcriptor, & ſubſcriptor tuus, cum M. Papirij, ſui fratris, eſſet teſtamento, & iudicio improbatus, mortem eius ſe uelle perſequi dixit: nomen Sex. Propertij detulit; accuſare, alienæ damnationis ſceleriſq. ſocius, propter calumniæ

metum

metum non est ausus. De hac igitur lege dicimus, quæ iure rogata uideatur: cuius quam quisque partem tetigit, digito, uoce, præda, suffragio, quocunque uenit, repudiatus, conuictusq. discessit. Quid, si ijs uerbis scripta est ista proscriptio, ut se ipsa dissoluat? est enim: Quòd M. Tullius falsum S. C. retulerit. Si igitur retulit falsum S. C. tum est rogatio: si non retulit, nulla est. satis ne tibi uidetur a senatu iudicatum, me non modo non ementitum esse auctoritatem eius ordinis, sed etiam unum post urbem conditam diligentissime senatui paruisse? quot modis doceo, legem istam quam uocas, nó esse legem? Quid, si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti: tamen ne arbitraris, id quod M. Drusus in legibus suis plerisque, bonus ille uir M. Scaurus, & L. Crassus consularis non obtinuerint, id te posse, omnium facinorum, & stuprorum omnium Decumis, & Clodijs auctoribus, obtinere? Tulisti de me ne reciperer, non ut exirem: quem, tu ipse non poteras dicere, nó licere esse Romæ. quid enim diceres? damnatum? certe nó: expulsum? qui licuit? sed tamen ne id quidem est scriptum, ut exirem. pœna est, qui receperit; quam omnes neglexerunt: eiectio nusquam est: uerum sit: quid operum publicorum exactio? quid nominis inscriptio tibi? num aliud uidetur esse, ac meorum bonorum direptio? præterquam quòd ne id quidem per legem Liciniam, ut ipse tibi curationem ferres, facere potuisti. quid hoc ipsum, quod nunc apud pontifices agis, te meam domum consecrasse, te monumentum *

tum

tum fecisse, in meis ædibus te signum dedicasse, eaq. te ex una rogatiuncula fecisse; unum & idem uidetur esse, atque id quod de me ipso nominatim tulisti? tam hercule est unum, quàm quod idem tu lege una tulisti, ut Cyprius rex, cuius maiores huic populo socij atque amici semper fuerunt, cum bonis omnibus sub præcone subijceretur, & exsules Byzantium reducerentur. Eidem, inquit, utraque de re negotium dedi. Sed quid, si eidem negotium dedisses, ut in Asia cistophorum flagitaret, inde iret in Hispaniam; cum

* Romæ decessisset, consulatum ei petere liceret; cum factus esset, prouinciam Syriam obtineret; quoniam de uno homine scriberes, una res esset? quòd si iá populus R. de ista re consultus esset; & non omnia per

* seruos latronesq. gessisses: nonne fieri poterat, ut populo de Cyprio rege placeret, de exsulibus Byzantijs displiceret? quæ est quasi alia uis, quæ sententia Cæciliæ legis & Didiæ, nisi hæc, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod uelit, repudiare? Quid, si per uim tulisti; tamen ne lex est? aut quidquam iure gestum uideri potest, quod per uim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua, capta iam urbe, lapides iacti, si manus collata non est; iccirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis sine summa ui peruenire potuisti? cum in tribunali Aurelio conscribebas palam nó modo liberos, sed etiam seruos, ex omnibus uicis concitatos; uim tum uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas; non uim imperitæ multitudinis,

titudinis, sed hominum honestorum modestiam, prudentiamq. quærebas: cum arma in ædem Castoris comportabas; nihil aliud, nisi uti ne quid per uim agi posset, machinabare: cum uero gradus Castoris conuellisti, ac remouisti; tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atque ascensu repulisti: cum eos, qui in conuentu uirorum bonorũ uerba de salute mea fecerãt, adesse iussisti, eorumq. aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti; tum profecto ostendisti, uim tibi maxime displicere. Verum hæc furiosa uis uesani tribuni pl. facile superari, frangiq. potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, utrique infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent, te suis sceleratis concionibus subleuarent, senatus auctoritatem irriderent, equitibus R. mortem, proscriptionemq. minitarentur, me terrerent minis, mihi cædem, & dimicationem denunciarent, meam domum, refertam uiris bonis, per amicos suos complerent, proscriptionis metu me frequentia nudarẽt, uirorum bonorum me præsidio spoliarent, senatum pro me non modo propugnare, amplissimum ordinẽ, sed etiam plorare, & supplicare mutata ueste prohiberent: ne tum quidem uis erat? quid igitur ego cessi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem: fac me timidum esse natura: quid illa tot uirorum fortissimorum

ſimorum millia? quid illi equites R.? quid ſenatus? quid denique omnes boni? ſi nulla uis erat, cur me flentes potius proſecuti ſunt, quàm aut increpantes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, ſi mecum ageretur more inſtitutoq́. maiorum, ut poſſem præſens ſuſtinere? utrum, ſi dies dicta eſſet, iudicium mihi fuit pertimeſcendum, an ſine iudicio priuilegium? iudicium in cauſſa tam turpi? ſcilicet is homo ſum, qui, etiam ſi cauſſa eſſet ignota, dicendo non poſſem explicare. An eam cauſſam probare non poteram, cuius tanta bonitas eſt, ut ea ipſa non modo ſe, ſed etiam me abſentem per ſe probarit? An ſenatus, an ordines, an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandum conuolauerunt, ſegniores me præſente ad me retinendum, & conſeruandum fuiſſent in ea cauſſa, quam ipſe iam paricida talem dicat fuiſſe, ut me ab omnibus ad meam priſtinam dignitatem expetitum, atque reuocatum queratur? An uero in iudicio periculi nihil fuit; priuilegium pertimui, ne, mihi præſenti ſi multa irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tā nuda reſp. a magiſtratibus? quid, ſi uocatæ tribus eſſent; proſcriptionem, non dicam in me, ita de ſua ſalute merito, ſed omnino in ullo ciue comprobauiſſent? An, ſi ego præſens fuiſſem, ueteres illæ copiæ coniuratorum, tuiq́. perditi milites, atque egentes, et noua uis ſceleratiſſimorum conſulū corpori meo peperciſſent? qui, cum eorum omnium crudelitati, ſceleriq́. ceſſiſſem, ne abſens quidem luctu meo mentes illorum ſatiare

tiare

tiare potui. quid enim uos uxor mea misera uiolarat? quam uexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis: quid mea filia? cuius fletus assiduus, sordesq́. lugubres uobis erant iucundæ, ceterorum omnium mentes oculosq́. flectebant: quid paruus filius? quem, quàm diu absfui, nemo nisi lacrymantem confectumq́. uidit, quid fecerat, quòd eum toties per insidias interficere uoluistis? quid frater meus? qui cum aliquanto post meum discessum ex prouincia uenisset, neque sibi uiuendum, nisi me restituto, putaret, cum eius mæror, squalor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miserabilis uidebatur: quoties ex uestro ferro, ac manibus est elapsus? Sed quid ego uestram crudelitatem expromo, quam in ipsum me, ac meos adhibuistis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac postibus meis horrificum quoddam, & nefarium omni imbutum odio bellum intulistis? non enim te arbitror, cum post meum discessum omnium locupletum fortunas, omnium prouinciarum fructus, & tetrarcharum ac regum bona spe & auaritia deuorasses, argenti & supellectilis meæ cupiditate esse cæcatum: non existimo Campanum illum cósulem cum saltatore collega, cum alteri totam Achaiam, Thessaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniam, omnemq́. barbariam, bona ciuium R. condonasses, alteri Syriam, Babylonem, Persas, integerrimas pacatissimasq́. gentes ad diripiendum tradidisses, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum, & ualuarum fuisse. neque porro illa manus,
copiæq́.

copiæq. Catilinæ cæmentis ac tignis meorum tectorum se famem suam expleturas putauerunt: sed ut hostium urbes, nec omnium hostium, uerum eorum, quibuscum acerbũ bellum, intestinumq. suscepimus, non præda adducti, sed odio solemus excidere, quòd, in quos propter eorum crudelitatem inflámatæ mentes nostræ fuerunt, cum horum etiam tectis, ac sedibus: residere aliquod bellum semper uideretur. Nihil erat latum de me: non adesse eram iussus: non citatus fueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum consulem transferebatur: senatum consules uetabant: columnæ marmoreæ ex ædibus meis, inspectante populo R. ad socrum consulis portabantur: in fundum autem uicini consulis non modo instrumentum, aut ornamenta uillæ, sed etiam arbores transferebantur; cum ipsa uilla non prædæ cupiditate, (quid enim erat prædæ?) sed odio, & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio, non fortuito, sed oblato incendio: consules epulabantur, & in coniuratorum gratulatione uersabantur, cum alter se Catilinæ delicias, alter Cethegi consobrinum fuisse diceret. Hanc ego uim pontifices, hoc scelus, hunc furorem, meo corpore opposito, a bonorum omniũ ceruicibus depuli, omnemq. impetum discordiarum, omnem diu collectam uim improborum, quæ inueterata cõpresso odio, atque tacito iam erũpebat, in actum tam audaces duces, excepi meo corpore: in me uno consulares faces iactæ manibus tribunicijs:

bunicijs: in me omnia, quæ ego quondam retuderam, coniurationis nefaria tela adhæſerunt. quòd ſi, ut multis fortiſſimis uiris placuit, ui & armis contra uim decertare uoluiſſem: aut uiciſſem cum magna internicione improborum, ſed tamen ciuium; aut, interfectis bonis omnibus, quod illis optatiſſimũ erat, una cum rep. concidiſſem. uidebam, uiuo ſenatu, populoq. R. celerem mihi ſumma cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius poſſe, ut mihi non liceret eſſe in ea rep. quam ipſe ſeruaſſem: quòd ſi nõ liceret, audieram, & legeram, clariſſimos noſtræ ciuitatis uiros ſe in medios hoſtes ad perſpicuam mortem, pro ſalute exercitus iniecisse: ego pro ſalute reip. uniuerſæ dubitarem? hoc meliore condicione, quàm Decij, quòd illi ne auditores quidem ſuæ gloriæ, ego etiam ſpectator meæ laudis eſſe potuiſſem. itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omnium ſceleratorũ acerbitas mei caſus exceperat. non erat in tam immani iniuria, tantisq. ruinis nouæ crudelitati locus. Cato fuerat proximus, (quid ageres, non erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat, idem eſſet iniuriæ. quid poſſes? extrudere ad Cypriam pecuniam. præda perierit: alia non deerit: hunc modo amandandum eſſe. ſic M. Cato inuiſus, quaſi per beneficium, Cyprum relegatur. eijciuntur duo, quos improbi uidere non poterant, alter per honorem turpiſſimum, alter per honeſtiſſimam calamitatem. Atque ut ſciatis non hominibus iſtum, ſed uirtutibus hoſtem ſemper fuiſſe, me

expulso, Catone amandato, in eum ipsum se conuertit, quo auctore, quo adiutore, in concionibus, ea, quæ gerebat, omnia, quæq. gesserat, se fecisse, & facere, dicebat. Cn. Pompeium, quem omnium iudicio lõge principem esse ciuitatis uidebat, diutius furori suo ueniam daturum non arbitrabatur. qui ex eius custodia, per insidias, regis amici filium hostem captiuum surripuisset, & ea iniuria uirum fortissimum lacessisset, sperauit ijsdem se copijs cum illo posse confligere, quibuscum ego noluissem bonorum periculo dimicare: & primo quidem adiutoribus consulibus: postea fregit fœdus Gabinius: Piso tamen in fide mansit. quas iste tum cædes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, quàm facile ferro, quotidianisq. insidijs, cum iam a firmissimo robore copiarum suarum relictus esset, Cn. Pompeium foro curiaq. priuarit, domumq. coniecerit, uidistis. ex quo iudicare potestis, quanta uis illa fuerit oriens, & congregata, cum hæc Cn. Pompeium terruerit iam distracta, & extincta. Hoc uidit in sententia dicenda kal. Ian. uir prudentissimus, & cum reip. tum mihi, tum etiam ueritati amicissimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendam non censuit; qui me consuluisse reip. cessisse tempestati, amiciorem uobis, ceterisq. ciuibus, quàm mihi, ac meis extitisse, ui, armis, dissensione hominum ad cædem instituta, nouoq. dominatu pulsum esse dixit, nihil de meo capite potuisse ferri, nihil esse inscriptum, aut posse ualere; omnia contra leges, moremq. maiorum temere, turbulente,

per

per uim, per furorem esse gesta: quòd si illa lex esset, nec referre ad senatum consules, nec sententiam dicere sibi licere: quorum utrunque cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, decerni; ne illa, quæ nulla esset, esse lex iudicaretur. sententia uerior, grauior, utilior, melior reip. nulla esse potuit. hominis enim scelere, & furore notato, similis a rep. labes in posterum dimouebatur. neque hoc Cn. Pompeius, qui ornatissimam de me sententiam dixit, uosq́. pontifices, qui me uestris sententijs, auctoritatibusq. defendistis, non uidistis, illam esse nullam, atque esse potius flammam temporis, interdictum sceleris, uocem furoris: sed prospexistis, ne qua popularis in nos aliquando inuidia redũdaret, si sine populi iudicio restituti uideremur. Eodemq́. consilio M. Bibuli, fortissimi uiri, senatus sententiam secutus est, ut uos de mea domo statueretis: non quòd dubitaret, quin ab isto nihil legibus, nihil religionibus, nihil iure esset actum, sed ne quis oriretur aliquando in tanta ubertate improborum, qui in meis ædibus aliquam religionem residere diceret. nam legem quidem istá nullam esse, quotiescunque de me senatus sententiam dixit, toties iudicauit; quoniam quidem scripto illo istius sententiam dicere uetabatur. atque hanc rem par illud simile, Piso, & Gabinius, uidit. homines legum iudiciorumq. metuentes, cum frequentissimus senatus eos, ut de me referrent, quotidie flagitaret, non se rem improbare dicebant, sed lege istius impediri. erat hoc uerum: nam impediebantur, uerum ea lege, quá

idem iste de Macedonia, Syriaq. tulerat. hanc tu, P. Lentule, neque priuatus, neque consul legem esse unquam putasti. nam, tribunis pl. referentibus, sententiam de me designatus cõsul sæpe dixisti: ex kal. Ian. quoad perfecta res est, de me retulisti: legem promulgasti, tulisti: quorum tibi, si esset illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, uir clarissimus, quam legem esse homines alienissimi a P. Clodio iudicarant, Piso, & Gabinius, eam nullam esse, frater P. Clodij, cum de me ad senatum tecum una retulit, iudicauit. sed isti, qui Clodij leges timuerũt, quemadmodum ceteras obseruarunt? senatus quidem, cuius est grauissimum iudicium de iure legum, quotiescunque de me consultus est, toties eam nullam esse iudicauit. quod idem tu, Lentule, uidisti in lege, quam de me tulisti: nam non est ita latum, ut mihi Romam uenire liceret, sed ut uenirem: non enim uoluisti, id quod licebat, ferre, ut liceret; sed me ita esse in rep. magis ut accersitus imperio populi R. uiderer, quàm ad administrandam ciuitatem restitutus. Hunc tu etiam, perniciosa pestis, exsulem appellare ausus es, cum tantis sceleribus esses, & factis notatus, ut omnem locum, quò adisses, exsilij simillimum redderes? quid est enim exsul? ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis. quando igitur est turpe? reuera, quando est pœna peccati; opinione autem hominum, etiam si est pœna damnati. utrum igitur peccato meo exsulis nomen subeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem isti satelli-
tes

tes tui felicem Catilinam nominant, neque quiſquam eorum, qui ſolebant. non modo iam nemo eſt tam imperitus, qui ea, quæ geſſi in conſulatu, peccata eſſe dicat; ſed nemo eſt tam inimicus patriæ, qui non meis conſilijs patriam conſeruatam eſſe fateatur. quod enim eſt in terris commune tantum, tantulum ue conſilium, quod non de meis rebus geſtis ea, quæ mihi eſſent optatiſſima, & pulcherrima, iudicarit? ſummum eſt populi R. populorumq., et gentium omniũ, ac regum conſilium ſenatus: decreuit, ut omnes, qui remp. ſaluam eſſe uellent, ad me unum defendendum uenirent: oſtenditque, nec ſtare potuiſſe remp. ſi ego non fuiſſem reſtitutus; nec futuram eſſe ullam, ſi non redijſſem. Proximus eſt huic dignitati ordo equeſter: omnes omnium publicanorum ſocietates de meo conſulatu, ac de meis rebus geſtis ampliſſima, atque ornatiſſima decreta fecerunt. Scribæ, qui nobiſcum in rationibus, monumentisq. publicis uerſantur, non obſcurum de meis in remp. beneficijs ſuum iudicium, decretumq. eſſe uoluerunt. Nullum eſt in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniam plebi quoque urbanæ maiores noſtri conuenticula, & quaſi concilia quædam eſſe uoluerunt, qui non ampliſſime non modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreuerint. Nam quid ego illa diuina, atque immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiæ decreta commemorem? quibus tanquam gradibus mihi uideor in cælum aſcendiſſe, non ſolum in patriam reuertiſſe. Ille uero dies quis fuit, cum te, P.

 Lentule,

Lentule, legem de me ferentem populus R. ipse uidit, sensitque, quantus, & quanta dignitate esses? constat enim, nullis unquam comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum ætatum, ordinum floruisse. Omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortalӘs meritis unum iudicium, unumq. consensum. Aduentus meus, atque introitus in urbem qui fuit? utrum me patria sic accepit, ut lucem, salutemq. redditam sibi, ac restitutam accipere debuit, an ut crudelem tyrannum? quod uos, Catilinæ gregales, de me dicere solebatis. itaque ille unus dies, quo die me populus R. a porta in Capitolium, atque inde domum, sua celebritate, lætitiaq. comitatum, honestauit, tantæ mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conscelerata illa uis non modo non propulsanda, sed etiam emenda fuisse uideatur. Quare illa calamitas (si ita est appellanda) excussit hoc genus totum maledicti, ne quisquam audeat iam reprehendere consulatum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, testimonijs, auctoritatibus comprobatum. quòd si in isto tuo maledicto probrum non modo mihi nullum obiectas, sed etiam laudem illustras meam: quid te aut fieri, aut fingi dementius potest? uno enim maledicto bis a me patriam seruatam esse concedis; semel, cum id feci, quod omnes non negent immortalitati, si fieri potest, mandandum, tu supplicio puniendum putasti; iterum, cum tuum, multorumq. propter te, inflammatum in bonos omnes,

impetum

impetum meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quã seruassem inermis, armatus in discrimen adducerem. Esto: non fuit in me pœna ulla peccati, at fuit iudicij. cuius? quis me unquam ulla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? potest igitur damnati pœnam sustinere indemnatus? hoc tribunicium est? hoc populare est? quanquam ubi tu te popularem, nisi cum pro populo fecisti, potes dicere? scilicet: cum hoc iuris a maioribus proditum sit, ut nemo ciuis R. aut libertatem, aut ciuitatem possit amittere, nisi ipse auctor factus sit. quod tu ipse potuisti in tua caussa discere. credo enim, quanquam in illa adoptione legitime factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor ne esses, ut in te P. Fonteius uitæ necisq. potestatem haberet, ut in filio. quæro, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id XXX curiæ iussissent, num id iussum esset ratum? certe non. quid ita? quia ius a maioribus nostris, qui non ficte & fallaciter populares, sed uere & sapienter fuerunt, ita comparatum est, ut ciuis R. libertatem nemo posset inuitus amittere. quin etiam, si decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen, quotiescunque uellet quis hoc in genere solo rem iudicatam referre posse uoluerunt. ciuitatem uero nemo unquam ullo populi iussu amittet inuitus. qui ciues R. in colonias Latinas proficiscebantur, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti, nomenq. dederant. qui erant rerum Capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti,

 quò

quò uertendi, hoc est mutandi soli caussa uenerant. id autem ut esset faciundum, non ademptione ciuitatis, sed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. populus R. L. Sylla dictatore ferente comitijs centuriatis, municipijs ciuitatem ademit, ademit ijsdem agros. de agris ratum est; fuit enim populi potestas: de ciuitate ne tam diu quidem ualuit, quam diu illa Syllani temporis arma ualuerunt. an uero Volaterranis, cum etiam tum essent in armis, L. Sylla uictor, rep. recuperata, comitijs centuriatis, ciuitatem eripere non potuit; hodieq. Volaterrani, non modo ciues, sed etiam optimi ciues, fruuntur nobiscum simul hac ciuitate: consulari homini P. Clodius, euersa rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non solum egentium, sed etiam seruorũ, Sedulio principe? qui se illo die confirmauit Romæ non fuisse. quòd si non fuit; quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? sin autem is primus sciuit; quod facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans: cur non iuret se Gadibus fuisse, cum tu te fuisse Interamnæ probaueris? hoc tu igitur, homo popularis, iure munitam ciuitatem, & libertatem nostram putas esse oportere, ut si, tribuno pl. rogante, Velitis, iubeatis ne; Sedulij centum se uelle, & iubere dixerint, possit unusquisque nostrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores nostri populares non fuerunt, qui de ciuitate, & libertate ea iura sanxerunt, quæ nec uis temporum,

porum, nec potentia magiſtratuum, nec res iudicata, nec denique uniuerſi populi R. poteſtas, quæ ceteris in rebus eſt maxima, labefactare poſſit. at tu etiam, ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tuliſti, Anagnino neſcio cui Menulæ per gratiam, qui tibi ob eam legem ſtatuam in meis ædibus poſuit, ut locus ipſe in tua tanta iniuria legem, & inſcriptionem ſtatuæ refelleret. quæ res municipibus Anagninis ornatiſſimis multo maiori dolori fuit, quàm quæ idem ille gladiator ſcelera Anagniæ fecerat. Quid, ſi ne ſcriptum quidem unquam eſt in iſta ipſa rogatione, quam ſe Sedulius negat ſciuiſſe: tu huius, ut acta tui præclari tribunatus hominis dignitate cohoneſtes, auctoritatem amplecteris: ſed tamen, ſi nihil de me tuliſti, quo minus eſſem non modo in ciuium numero, ſed etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocauerunt: tamen ne eum tua uoce uiolabis, quem, poſt nefarium ſcelus conſulum ſuperiorum, tot uides iudicij ſenatus, populi R. totius Italiæ honeſtatum? quem ne tum quidem, cum aberam, negare poteras eſſe tua lege ſenatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Saturninus de Metello tulit. homines ſeditioſiſſimi de optimis, ac fortiſſimis ciuibus, non, ut eſſet interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, ſed ut interdiceretur. ubi cauiſti, ne meo me loco cenſor in ſenatum legeret? quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus. quære hoc ex Clodio, ſcriptore legum tuarũ:
iube

iube adesse: latitat omnino: sed, si requiri iusseris, inuenient hominem apud sororem tuam, occultantẽ se capite demisso. sed si patrem tuum, ciuem medius fidius egregium, dissimilemq́. uestri, nemo unquam sanus exsulem appellauit; qui, cum de eo tribunus pl. promulgasset, adesse, propter iniquitatem illius Cinnani temporis, noluit; eiq́. imperium est abrogatũ; si in illo pœna legitima turpitudinem non habuit, propter uim temporum: in me, cui dies dicta nunquam est, qui reus non fui, qui nunquam sum a tribuno pl. citatus, damnati pœna esse potuit, ea præsertim, quæ ne in ipsa quidem rogatione perscripta est? At uide, quid intersit inter illum iniquissimum patris tui casum, & hanc fortunam, condicionemq́. nostram. patrem tuum, ciuem optimum, clarissimi uiri filium, qui si uiueret, qua seueritate fuit, tu profecto non uiueres, L. Philippus censor, auunculum suum, præterijt in recitando senatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea rep. in qua se illis ipsis temporibus censorem esse uoluisset. me L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus dixit, se, si censor tum esset, cum ego aberam, meo loco senatorem recitaturum fuisse. quis in meum locum iudicem subdidit? quis meorum amicorum testamentum discessu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod & si adessem? quis me non modo ciuis, sed socius recipere contra tuam legem, & iuuare dubitauit? denique uniuersus senatus multo ante, quàm est lata lex, de me gratias agendas censuit ciuitatibus ijs, quæ M. Tullium,

Tullium, tantum ne? immo etiam ciuem optime de rep. meritum recepissent. & tu unus, pestifer ciuis, eum restitutum negas esse ciuem, quem eiectum uniuersus senatus non modo ciuem, sed etiam egregium ciuem semper putauit? at uero, ut annales populi R. & monumenta uetustatis loquuntur, Kæso ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Seruilius Ahala, cum essent optime de rep. meriti, tamen populi incitati uim, iracundiamq. subierunt; damnatiq. comitijs cẽturiatis cum in exsilium profugissent, rursus ab eodem populo placato sunt in suam pristinam dignitatem restituti. quòd si, ijs damnatis, non modo non imminuit calamitas clarissimi nominis gloriam, sed etiam honestauit: (nam etsi optabilius est, cursum uitæ conficere sine dolore, & sine iniuria; tamen ad immortalitatẽ gloriæ plus affert, desideratum esse a suis ciuibus, quàm omnino nunquam esse uiolatum) mihi sine ullo iudicio populi profecto, cum amplissimis omnium iudicijs restituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? fortis, & constans in optima ratione ciuis P. Popillius semper fuit: tamen eius in omni uita nihil est ad laudem illustrius, quàm calamitas ipsa. quis enim iam meminisset eum bene de rep. meritum, nisi & ab improbis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q. Metelli præclarum imperium in re militari fuit, egregia censura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad sempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quòd si & illis, qui expulsi sunt inique, sed tamen

men legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunicijs, non auctoritate senatus, non comitijs centuriatis, non decretis Italiæ, non desiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus sum integer, abfui simul cum rep. redij cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo altero consule reducente, altero prætore patiente, tuum scelus meum probrum putas esse oportere? at si me populus R. incitatus iracundia, aut inuidia e ciuitate eiecisset; idemq́. postea, mea in remp. beneficia recordatus, se collegisset, temeritatem, atque iniuriam suam restitutione mea reprehendisset: tamen profecto nemo esset tam amens, qui mihi populi tale iudicium non dignitati potius, quàm dedecori putaret esse oportere. nunc uero cum me in iudicium populi nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim, qui accusatus non sim; denique ne expulsus quidem ita sim, ut, si contenderem, superare non possem; contraq́. a populo R. semper sim defensus, amplificatus, ornatus: quid est, quare quisquam mihi se ipsa populari ratione anteponat? An tu populum R. esse illum putas, qui constat ex ijs, qui mercede conducuntur; qui impelluntur, ut uim afferant magistratibus? ut obsideant senatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Sergios præfeceras. O speciem, dignitatemq́. populi R. quam reges, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimescunt, multitu-
dinem

dinem hominum ex seruis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. illa fuit pulchritudo populi R. illa forma, quam in campo uidisti tum, cum etiam tibi contra senatus, totiusq. Italiæ auctoritatem, & studium dicendi potestas fuit. ille populus est dominus regum, uictor, atque imperator omniũ gentium, quem illo clarissimo die scelerate uidisti tũ, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum atque ætatum omnium, suffragium se non de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebant: cum denique homines in campum, non tabernis, sed municipijs clausis, uenerunt. hoc ego populo, si tum consules aut fuissent in rep. aut omnino non fuissent, nullo labore, tuo præcipiti furori, atque impio sceleri restitissem: sed publicam caussam, contra uim armatam, sine populi præsidio suscipere nolui: non quo mihi P. Scipionis, fortissimi uiri, uis intima, priuati hominis, displiceret: sed Scipionis factum statim P. Mucius cõsul, qui in gerenda rep. putabatur fuisse segnior, gesta, multis S.C. non modo defendit, sed etiam ornauit: mihi aut, te interfecto, cum consulibus, aut, te uiuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. erant eo tẽpore multa etiã alia metuenda. ad seruos medius fidius res peruenisset: tantum homines impios, ex uetere illa cõiuratione inustum nefarijs mẽtibus, bonorũ odium retinebat. Hic tu me etiam gloriari uetas: negas esse ferenda, quæ soleam de me prædicare: & homo facetus inducis etiam sermonem urbanum, ac uenustum; me dicere solere, esse me Iouem; eundemq. dictitare, Mi

neruam

neruam esse sororem meam. Nō tam insolēs sum, qui Iouem esse me dicam; non tam ineruditus, qui Mineruam, Iouis sororem, meam esse sororem existimem. sed tamen ego mihi sororem uirginem adscisco: tu sororem tuam uirginem esse non siuisti. sed uide, ne tu te debeas Iouem dicere, quòd tu iure eandem sororē, & uxorem appellare possis. Et quoniam hoc reprehēdis, quòd solere me dicas de me ipso gloriosius prædicare: quis unquam audiuit, cum ego de me, nisi coactus, ac necessario, dicerem? nam si, cum mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego respondere soleo, meis consilijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam; non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quàm de obiectis non confiteri. sed si mihi ante hæc durissima reip. tempora nihil unquam aliud obiectum est, nisi crudelitas illius temporis, cum a patria perniciem depuli: quid me huic maledicto utrum non respondere, an demisse respondere decuit? ego uero etiam reip. semper interesse putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate senatus, consensu bonorum omnium, pro salute patriæ gessissem, splendorem uerbis, dignitatemq. retinere: præsertim cum mihi uni in hac rep. audiente populo R. opera mea hanc urbem, & hanc remp. esse saluam iurato dicere fas fuisset. Extinctum est iam illud maledictum crudelitatis, quòd me non ut crudelem tyrannum, sed ut mitissimum parentem, omniū ciuium studijs desideratum, repetitum, accersitum uident. aliud exortum est. obijcitur mihi meus ille discessus:

ſceſſus : cui ego crimini reſpondere ſine mea maxima laude non poſſum . quid enim, pontifices, debeo dicere? peccati me conſcientia profugiſſe? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, ſed erat res poſt natos homines pulcherrima . iudiciũ populi pertimuiſſe? at id nec propoſitum ullum fuit, &, ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. bonorum mihi præſidium defuiſſet? falſum eſt . me mortem timuiſſe? turpe eſt . dicendum igitur eſt id, quod non dicerem, niſi coactus: nihil enim unquam de me dixi ſublatius, adſciſcẽdæ laudis cauſſa potius, quã criminis depellendi . dico igitur, & quàm poſſum maxima uoce dico : cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis duce tribuno pl. conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus R. ſuſpenſa ac ſolicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quàm per me in omnes bonos; me uidiſſe, ſi uiciſſem, tenues reip. reliquias, ſi uictus eſſem, nullas futuras. quod cum iudicaſſem, defleui coniugis miſeræ diſſidium, liberorum cariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſſimi, atque optimi caſum, ſubitas fundatiſſimæ familiæ ruinas: ſed his omnibus rebus uitam antepoſui meorum ciuium; remq. publicam concidere unius diſceſſu, quàm omnium interitu occidere malui: ſperaui id, quod accidit, me iacentem poſſe a uiuis uiris fortibus excitari; ſi una cum bonis interiiſſem, nullo modo poſſe recreari . accepi, pontifices, magnum, atque incredibilem dolorem : non nego, neque iſtam mihi adſciſco ſapientiam, quam non

nulli

nulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto esse, atque afflicto loquebantur. an ego poteram, cũ a tot rerum tanta uarietate diuellerer, quas iccirco prætereo, quòd ne nunc quidem sine fletu commemorare possum, inficiari, me esse hominem, & commu nem naturæ sensum repudiare? tum uero neque illud meum factum laudabile, nec beneficium ullum a me in remp. profectum dicerem, siquidem ea reip. caussa reliquissem, quibus æquo animo carerem: eamq. animi duritiam, sicut corporis, quod cum uritur non sentit, stuporem potius, quàm uirtutem, putarem. suscipere tantos animi dolores, atque ea, quæ capta urbe accidunt uictis, stante urbe unum perpeti, & iá se uidere distrahi a complexu suorum, disturbari tecta, diripi fortunas, patriæ denique caussa patriam ipsam amittere, spoliari populi R. beneficijs amplissimis, præcipitari ex altissimo dignitatis gradu, uidere prætextatos inimicos, non dum morte comploratа, arbitria petentes funeris, hæc omnia subire cõ seruandorum ciuium caussa, atque ita, ut dolenter ab sis, non tam sapiens, quàm ij, qui nihil curant, sed tam amans tuorum, ac tui, quàm communis humanitas postulat; ea laus præclara, ac diuina. nam qui ea, quæ nunquam cara, atque iucunda duxit, æquo animo reip. caussa deserit, nullam beneuolentiam insignem in remp. declarat: qui autem ea relinquit reip. caussa, a quibus cum summo dolore diuellitur, ei patria cara est, cuius salutem caritati anteponit suorum. Quare disrumpatur licet ista furia, atque au

diat hæc ex me, quoniam lacessiuit. bis seruaui; ut consul togatus armatos uicerim; priuatus consulibus armatis cesserim. utriusque temporis fructum tuli maximum; superioris, quòd ex senatus auctoritate & senatum, & omnes bonos, meæ salutis caussa, mutata ueste uidi; posterioris, quòd & senatus, & populus R. & omnes mortales & priuatim, & publice iudicarunt, sine meo reditu remp. saluam esse non posse. sed hic meus reditus pontifices uestro iudicio continetur. nam si uos me in meis ædibus collocatis, id quod in omni mea caussa semper studijs, consilijs, auctoritatibus, sententijsq. fecistis: uideo me plane, ac sentio restitutum. sin mea domus non modo mihi non redditur, sed etiam monumentum præbet inimico doloris mei, sceleris sui, publicæ calamitatis: quis erit, qui hunc reditum potius, quàm pœnam sempiternam putet? in conspectu præterea totius urbis domus est mea, pontifices: in qua si manet illud nõ monumentum urbis, sed sepulcrum inimico nomine inscriptum; demigrandum potius aliquò est, quàm habitandum in ea urbe, in qua trophæa & de me, & de rep. uideam constituta. an ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam possim, ut cuius urbis seruatorẽ me esse, senatus omniũ assensu toties iudicarit, in ea possim intueri domum meam euersam nõ ab inimico meo, sed ab hoste communi, et ab eodem exstructam, & positam in oculis ciuitatis, ne unquam cõquiescere possit fletus bonorum? Sp. Melij, regnum appetentis, domus est complanata. ecquid

 aliud?

aliud? æquum accidisse Melio, populus R. iudicauit. nomine ipso Aequimelij stultitiæ pœna comprobata est. Sp. Cassij domus ob eandem caussam euersa, atque in eodem loco ædes posita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata est, & euersa, ut illius facinus memoria & nomine loci notaretur. M. Manlius cum ab ascensu Capitolij Gallorum impetum repulisset, non fuit contentus beneficij sui gloria; regnum appetisse est iudicatus: ergo eius domum euersam duobus lucis conuestitam uidetis. quam igitur maiores nostri sceleratis ac nefarijs ciuibus maximam pœnam constitui posse arbitrati sunt, eandem ego subibo, ac sustinebo, ut apud posteros nostros non extinctor coniurationis, & sceleris, sed auctor, & dux fuisse uidear? hanc uero, pontifices, labem turpitudinis, & inconstantiæ poterit populi R. dignitas sustinere, uiuo senatu, uobis principibus publici consilij, ut domus M. Tulli Ciceronis cum domo Fuluij Flacci, ad memoriam pœnæ publice constitutæ, coniuncta esse uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra salutem reip. fecerat, & senatus sententia est interfectus, & eius domus euersa, & publicata est: in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. ista autem fax ac furia patriæ, cum urbem, Pisone & Gabinio ducibus, cepisset, occupasset, teneret, uno eodemq. tempore & clarissimi uiri mortui monumenta delebat; & meam domum cum M. Flacci domo coniungebat; ut, qua pœna senatus affecerat euer

sorem

ſorem ciuitatis, eadẽ iſte, oppreſſo ſenatu, afficeret eũ, quem P. C. cuſtodem patriæ iudicaſſent. Hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum eſſe patiemini, furoris tribunicij, ſceleris conſularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis reip. doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium ſempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in remp. & ſemper habuiſtis, non modo ſententijs, ſed, ſi opus eſſet, manibus ueſtris diſturbare cuperetis. niſi quem forte illius caſtiſſimi ſacerdotis ſuperſtitioſa dedicatio deterret. o rem, quam homines ſoluti ridere non deſinant: triſtiores autem ſine maximo dolore audire non poſſint. P. ne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam uos, qui eſtis antiſtites cærimoniarum, & ſacrorum, auctorem habetis, & magiſtrum publicæ religionis? o dij immortales, (uos enim hæc audire cupio) P. Clodius ueſtra ſacra curat? ueſtrum numen horret? res omnes humanas religione ueſtra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adſunt, ſummorum uirorum? non ueſtra, pontifices, grauitate abutitur? ex iſto ore religionis uerbum excidere, aut elabi poteſt? quam tu eodem ore, accuſando ſenatũ, quòd ſeuere de religione decerneret, impuriſſime teterrimeq́. uiolaſti. Adſpicite, adſpicite, pontifices, hominem religioſum, &, ſi uobis uidetur, quod eſt bonorum pontificum, monete eum, modum quendam eſſe religionis, nimium eſſe ſuperſti-

 tioſum

ſtitioſum non oportere. quid tibi neceſſe fuit, anili ſuperſtitione, homo fanatice, ſacrificium, quod alienæ domi fieret, inuiſere? quæ autem te tanta mentis imbellicitas tenuit, ut non putares deos ſatis poſſe placari, niſi etiam muliebribus religionibus te implicuiſſes? quem unquam audiſti maiorum tuorum, qui & ſacra priuata coluerunt, & publicis ſacerdotijs præfuerunt, cum ſacrificium Bonæ deæ fieret, interfuiſſe? neminem, ne illum quidem, qui cæcus factus eſt. ex quo intelligitur, multa in uita falſo homines opinari, cum ille, qui nihil uiderat ſciens, quod nefas eſſet, lumina amiſit; iſtius, qui non ſolum adſpectu, ſed etiam inceſto flagitio, & ſtupro polluit cærimonias, pœna omnis oculorum ad cæcitatem mentis eſt conuerſa. hoc auctore, tam caſto, tam religioſo, tam ſancto, tam pio, poteſtis, pontifices, non commoueri, cum ſuis dicat ſe manibus domum ciuis optimi euertiſſe, & eam ijſdem manibus conſecraſſe? quæ tua fuit conſecratio? tuleram, inquit, ut mihi liceret. quid? non exceperas, ut, ſi quòd ius non eſſet rogare, ne eſſet rogatum? ius igitur ſtatuetis eſſe, uniuſcuiuſque ueſtrũ ſedes, aras, focos, deos penates ſubiectos eſſe libidini tribuniciæ? in quem quiſque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domum nõ ſolum affligere, quod eſt præſentis inſaniæ, quaſi tempeſtatis repentinæ, ſed etiam in poſterum tempus religione ſempiterna obligare? equidem ſic accepi, pontifices, in religionibus ſuſcipiendis caput eſſe, interpretari, quæ uoluntas deorũ immorta

lium

liũ esse uideatur: nec est ulla erga deos pietas, nisi honesta de numine eorũ ac mente opinio, cum expeti nihil ab ijs, quod sit iniustum ac inhonestum, arbitrere. hominem inuenire ista labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui ædes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: (ipse, cum loci illius, cum ædium cupiditate flagraret; ob eamq. caussam unam, una iusta illa rogatione sua, uir bonus dominum se in meis bonis esse uoluisset; tamen illo ipso in furore suo non est ausus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat, possidere) deos immortales existimatis, cuius labore & consilio sua ipsi tẽpla tenuerunt, in eius domum afflictam, & euersam, per unius hominis sceleratißimi nefarium latrocinium immigrare uoluisse? ciuis est nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro suis opibus in illa tẽpestate defenderit. at, qui aliqua se cõtagione prædæ, societatis, emptionis contaminauerunt, nullius neque priuati, neque publici iudicij pœnã effugere potuerũt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui nõ omniũ iudicio sceleratissimus haberetur, dij immortales domum meam concupiuerunt? ista tua pulchra Libertas deos penates, et familiares meos lares expulit, ut a te ipsa tanquã in captiuis sedibus collocaretur? quid est sanctius, quid omni religione munitius, quàm domus uniuscuiusque ciuiũ? hic aræ sunt, hic foci, hic dij penates, hic sacræ religionis cærimoniæ continentur: hoc perfugium est ita sanctum

omnibus, ut inde abripi neminem fas sit. quo magis est furor istius ab auribus uestris repellendus: qui, quæ maiores nostri religionibus tuta nobis, & sancta esse uoluerunt, ea iste non solum contra religionem labefactauit, sed etiam ipsius religionis nomine euertit. at quæ dea est? bonam esse oportet, quandoquidem est abs te dedicata. Libertas, inquit, est. eam tu igitur domi meæ collocasti, quam ex urbe tota sustulisti? tu, cum collegas tuos, summa potestate præditos, negares liberos esse; cum in templum Castoris aditus esset apertus nemini; cum hunc clarissimum uirum, summo genere natum, summis populi beneficijs usum, pontificem, & consularem, & singulari bonitate & modestia præditum, quem quibus oculis adspicere audeas, satis mirari non queo, audiente populo R. a pedisequis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares, priuilegijs tyrannicis irrogatis; cum principem orbis terræ uirum inclusum domi contineres; cum forum armatis cateruis perditorum hominum possideres: Libertatis simulacrum in ea domo collocabas, quæ domus erat ipsa indicio tui crudelissimi dominatus, & miserrimæ populi R. seruitutis? eũne potissimum Libertas domo sua debuit pellere, qui nisi fuisset, in seruorum potestatem ciuitas tota uenisset? at unde inuẽta est ista Libertas? quæsiui enim diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuisse dicitur. eius non longe a Tanagris simulacrum e marmore in sepulcro positum fuit. hoc quidam homo nobilis, nõ alienus ab hoc religioso Libertatis

tatis sacerdote, ad ornatum ædilitatis suæ deportauit. etenim cogitarat omnes superiores muneris splendore superare: itaque omnia signa, tabulas, ornamentorum quod superfuit in fanis, & cōmunibus locis, tota e Græcia, atque insulis omnibus, honoris populi R. caussa, sane frugaliter domum suam deportauit. is postea quàm intellexit, posse se, interuersa ædilitate, a L. Pisone consule prætorem renunciari, si modo eadē prima littera competitorem habuisset aliquem, ædilitatem duobus in locis partim in arca, partim in hortis suis collocauit: signum de busto meretricis ablatū isti dedit, quod esset signum magis istorum, quàm publicæ libertatis. hanc deam quisquam uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentum sepulcri, a fure sublatam, a sacrilego collocatam? hæc me domo mea pellet? hæc ultrix afflictæ ciuitatis, reip. spolijs ornabitur? hæc erit in eo monumento, quod positū est, esset ut indicium oppressi senatus ad memoriam sempiternam turpitudinis? O Q. Catule, (patrem ne appellem, an filium? recentior memoria filij est, & cum rebus meis gestis coniunctior) tantum ne te fefellit, cum mihi summa, & quotidie maiora præmia in rep. fore putabas? negabas fas esse duos consules esse in hac ciuitate inimicos reip. duo sunt inuenti, qui senatum tribuno furenti constrictum traderent, qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse edictis atque imperio uetarent, quibus spectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur, qui denique ambustas fortunarum mearum

reliquias ſuas in domos comportari iuberent. Venio nunc ad patrem. Tu, Q. Catule, M. Fuluij domum, cum is fratris tui ſocer fuiſſet, monumentum tuarum manubiarum eſſe uoluiſti, ut eius, qui perniciosa reip. conſilia cepiſſet, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc ſi quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus pl. qui auctoritatem ſenatus, iudicium bonorum omnium neglexiſſet, tuum monumentum, conſulibus non modo inſpectantibus, uerum adiuuantibus, diſturbaret, euerteret, idq́. cum eius ciuis, qui remp. ex ſenatus auctoritate conſul defendiſſet, domo coniungeret: non ne reſponderes, id, niſi euerſa ciuitate, accidere non poſſe? at uidete hominis intolerabilem audaciam cum proiecta, quadam & effrænata cupiditate. monumentum iſte nunquam, aut religionem ullam excogitauit: habitare laxe, & magnifice uoluit, duasq́. & magnas, & nobiles domos coniungere. eodem puncto temporis, quo meus diſceſſus iſti cauſſam cædis eripuit, a Q. Seio contendit, ut ſibi domum uenderet. cum ille id negaret, primo ſe luminibus eius eſſe obſtructurum minabatur. affirmabat Poſtumus, ſe uiuo illam domum iſtius nunquam futuram. acutus adoleſcens ex ipſius ſermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem ueneno apertiſſime ſuſtulit: emit domum, litigatoribus defatigatis, prope dimidio carius, quàm æſtimabat. Quorſum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa prope tota

uacua

uacua eſt: uix pars ædium mearum decima ad Catuli porticum acceſſit. cauſſa fuit ambulatio, & monumentum, & iſta Tanagræa, oppreſſa libertate, Libertas. in Palatio, pulcherrimo proſpectu, porticũ cũ conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat, ampliſſimum periſtylum, cetera eiuſmodi, facile ut omnium domos & laxitate, & dignitate ſuperaret. & homo religioſus, cum ædes meas idem emeret, & uenderet, tamen illis tantis tenebris non eſt auſus ſuum nomen emptioni illi adſcribere: poſuit ſcilicet Statonem illum, hominem ſua uirtute egentem, ut is, qui in Marſis, ubi natus eſt, tectum, quod imbris uitandi cauſſa ſuccederet, nullum haberet, ædes in Palatio nobiliſſimas emiſſe ſe diceret. inferiorem ædium partem aſſignauit non ſuæ genti Fonteiæ, ſed Clodiæ, quam reliquit: quem in numerum! ex multis Clodijs nemo nomen dedit, niſi aut egeſtate, aut ſcelere perditus. Hanc uos, pontifices, tam uariam, tam nouam in omni genere uoluntatem impudentiam, audaciam, cupiditatem comprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. Non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem, dicere, non collegium pontificum, affuiſſe? præſertim cum tribunus pl. uel denunciare potueris, uel etiam cogere. Eſto: collegium non adhibuiſti: quid? de collegio quis tandem affuit? poſuerat enim auctoritatem in uno, quæ eſt in his omnibus. ſed tamen auget & ætas, & honos dignitatem. opus erat etiam ſcientia: quam etſi omnes

nes consecuti sunt, tamen certe peritiores uetustas facit. Quis ergo affuit? Frater, inquit, uxoris meæ. Si auctoritatē quærimus; etsi id est ætatis, ut non dū consecutus sit; tamen, quanta est in adolescente auctoritas, ea propter tantam coniunctionem affinitatis minor est putanda. sin autem scientia est quæsita; quis erat minus peritus, quàm is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recēti, cum se, fratrem uxoris tuæ, fratri tuo germano antelatum uidebat. etsi in eo prouidisti, ne frater te accusare posset. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum pontificem, non denique adolescentem quenquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? affuit is, si modo affuit, quem tu impulisti, soror rogauit, mater coegit. Videte igitur, pontifices, quid statuatis in mea caussa de omnium fortunis. uero ne, pontifices, putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuscuiusque consecrare posse: an istæ dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium sine ulla ciuium calamitate a maioribus nostris constitutæ sunt? est inuentus tribunus pl. qui consularibus copijs instructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculsum ipsa resp. suis manibus extolleret. quid, si quis similis istius (neque enim iam deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei dissimilem, cui resp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domum eius per pontificem

cem dedicarit; id uos ista auctoritate constituetis ratum esse oportere? Dicitis, quem reperiet pontificẽ? Quid? & tribunus pl. idem esse non potest pontifex? M. Drusus ille, clarissimus uir, tribunus pl. pontifex fuit. ergo, si is Q. Cæpionis, inimici sui, postem ædium tenuisset, & pauca uerba fecisset, ædes Cæpionis essent dedicatæ? Nihil loquor de pontificio iure, nihil de ipsis uerbis dedicationis, nihil de religione, cærimonijs: non dissimulo me nescire ea, quæ etiam si scirem, dissimularem, ne alijs molestus, uobis etiã curiosus uiderer: etsi effluunt multa ex uestra disciplina, quæ etiam ad nostras aures sæpe permanant. postem teneri in dedicatione oportere, uideor audisse, templi. ibi enim postis est, ubi templi aditus est, & ualuæ. ambulationis postes nemo unquam tenuit in dedicando. simulacrum autem, aut aram si dedicasti, sine religione loco moueri potest. sed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem postem tenuisse dixisti. Quanquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid de uestro iure, & religione, contra quàm proposueram, disputabo? ego uero si omnia sollemnibus uerbis, ueteribus, & priscis institutis acta esse dicerem, tamen me reip. iure defenderem. An, cum tu eius ciuis discessu, cuius unius opera senatus, atque omnes boni ciuitatem esse incolumem toties iudicassent, oppressam teterrimo latrocinio cum duobus sceleratissimis consulibus remp. teneres; domũ eius, qui patriam a se seruatam perire suo nomine noluisset, per pontificem aliquem dedicasses: posset recrea-

ta resp. sustinere? date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. an, si postem tenuerit pontifex, & uerba, ad religionem deorum immortalium composita, ad perniciem ciuium transtulerit, ualebit ad iniuriam nomen sanctissimum religionis: si tribunus pl. uerbis nõ minus priscis, & pæne sollemnibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit, non ualebit? atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex senatu censor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio, consecrauit, foculo posito in rostris, adhibitoq. tibicine. quid tum? num ille furor tribuni pl. ductus ex non nullis ueterũ tẽporum exemplis, fraudi Metello fuit, summo illi, & clarissimo uiro? certe non fuit. Vidimus hoc idem Cn. Lẽtulo censori tribunum pl. facere: nunquid igitur is bona Lẽtuli religione obligauit? sed quid ego ceteros? tu, tu, inquam, capite uelato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumq. donaras, consecrasti. quòd si tum nihil est actum: quid in meis bonis agi potuit? sin est ratum: cur ille gurges, heluatus tecum simul reip. sanguinem, ad cælum tamen exstruxit uillam in Tusculano uisceribus ærarij: mihi meas ruinas, quarum ego similem totam urbem esse passus non sum, adspicere non licuit? Omitto Gabinium. quid? exemplo tuo bona tua non ne L. Ninnius, uir omnium fortissimus, atque optimus, consecrauit? quod si, quia ad te pertinet, ratum esse negas oportere: ea iura constituisti

ſtituiſti in præclaro tribunatu tuo, quibus in te conuerſis recuſares, alios euerteres? ſin iſta conſecratio legitima eſt: quid eſt, quod profanum in tuis bonis eſſe posſit? an conſecratio nullum habet ius, dedicatio eſt religioſa? quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluiſti? nam ſi eſt illud ratum: mitto Gabinium: tua domus certe, & quidquid habes aliud, eſt Cereri conſecratum. ſin ille ludus fuit: quid te impurius, qui religiones omnes pollueris aut ementiendo, aut ſtuprando? Iam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuiſſe. Quippe uides pœnam illam, a te in alium inſtitutam, in te ipſum eſſe conuerſam. Sed homo, omnium ſcelerum ſtagitiorumq́. documentum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adoleſcentiæ, dedecus & egeſtatem reliquæ uitæ, latrocinium conſulatus uidimus, cui ne iſta quidem ipſa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas, & grauius eſſe dicis, quod uno adoleſcente, quàm quod concione tota teſte effeciſti. Dedicatio magnam, inquit, habet religionem. Non ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? diſcite orationem, pontifices, & uos flamines: etiam tu rex diſce a gentili tuo: quanquam ille gentem iſtam reliquit: ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, iuſto, tum omnium religionum perito. Quid? in dedicatione non ne, & quis dicit, & quid, & quo modo, quæritur? an tu hæc ita

confundis,

confundis, & perturbas, ut, quicunque uelit, quod uelit, quo modo uelit, possit dedicare? Quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua potestate? ubi te isti rei populus R. præfecerat? uideo enim esse legem ueterem tribuniciam, quæ uetet iniussu plebis ædes, terram, aram consecrare. neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, sensit: neque suspicatus est fore periculum, ne domicilia, aut possessiones indemnatorum ciuium consecrarentur. neque enim id fieri fas erat, neque quisquam fecerat: neque erat caussa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur, quàm admonere. sed quia consecrabantur ædes, non priuatorum domicilia, sed quæ sacræ nominantur; consecrabantur agri, non ita ut nostra prædia, si quis uellet, sed ut imperator agros de hostibus captos consecraret; statuebantur aræ, quæ religionem afferrent, ipso si loco essent consecratæ: hæc, nisi plebs iussisset, fieri uetuit. quæ si tu interpretaris de nostris ædibus atque agris scripta esse, non repugno: sed quæro, quæ lex lata sit, ut tu meas ædes consecrares; ubi tibi hæc potestas data sit; quo iure feceris. neque ego nunc de religione, sed de bonis omnium nostrum, nec de pontificio, sed de iure publico disputo. Lex Papiria uetat ædes iniussu plebis consecrari. sit sane hoc de nostris ædibus, ac non de publicis templis. unum ostende uerbum consecrationis in ipsa tua lege: si illa lex est, ac non uox sceleris, & crudelitatis tuæ. quòd si tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mentem uenire potuissent; aut si tuus

scriptor

ſcriptor in illo incendio ciuitatis non ſyngraphas cum Byzantijs exſulibus, & cum legatis regijs faceret, ſed uacuo animo tibi iſta non ſcita, ſed portenta conſcriberet: eſſes omnia ſi minus re, at uerbis legitimis conſecutus. ſed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum; fœdera feriebantur prouinciarum; regum appellationes uenales erant; ſeruorum omnium uicatim celebrabatur tota urbe deſcriptio; inimici in gratiam reconciliabantur; imperia adſcribebantur nouæ iuuentuti; Q. Seio uenenum miſero parabatur; de Cn. Pompeio, propugnatore & cuſtode imperij, interficiendo conſilia inibantur; ſenatus ne quid eſſet; ut lugerent boni ſemper; ut capta reſp. conſulũ proditione, ui tribunicia teneretur; hæc cum tot, tantáq. agerentur, non mirum eſt, præſertim in furore animi, & cæcitate, multa illum, & te feſelliſſe. At uidete, quanta ſit uis huius Papiriæ legis in re tali, non qualem tu affers ſceleris plenam, & furoris. Q. Marcius cenſor ſignum Concordiæ fecerat, idq́. in publico collocarat. hoc ſignum C. Caſſius cenſor cum in curiam tranſtuliſſet, collegium ueſtrum conſuluit, num quid eſſe cauſſæ uideretur, quin id ſignum curiamq́. Concordiæ delicaret? Quæſo, pontifices, & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. ille erat ſumma modeſtia, & grauitate cenſor: hic tribunus pl. ſcelere, & audacia ſingulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione poſitum ſenatus: tuum porro tempus libertate populi R. oppreſſa,

ſa, ſenatus auctoritate deleta. res illa plena iuſtitiæ, ſapientiæ, dignitatis: cenſor enim, penes quem maiores noſtri, id quod tu ſuſtuliſti, iudicium ſenatus de dignitate eſſe uoluerunt, Concordiæ ſignum uolebat in curia, curiamq; ei deæ dedicare. præclara uoluntas, atque omni laude digna: præſcribere enim ſe arbitrabatur, ut ſine ſtudijs diſſenſionis ſententiæ dicerentur, ſi ſedem ipſam, ac templum publici conſilij religione Concordiæ deuinxiſſet. tu, cum ferro, cum metu, cum edictis, cum priuilegijs, cum præſentibus copijs perditorum, abſentis exercitus terrore, & minis, conſulum ſocietate, & nefario fœdere, ſeruitute oppreſſam ciuitatem teneres, Libertatis ſignum poſuiſti magis ad ludibrium impudentiæ, quàm ad ſimulationem religionis. ille in curia, quæ poterat, ſine cuiuſquam incommodo dedicabat: tu in ciuis optime de rep. meriti cruore, ac pæne oſſibus ſimulacrum nõ libertatis publicæ, ſed licentiæ collocaſti. atque ille tamen ad collegium retulit: tu ad quem retuliſti? ſi quid deliberares; ſi quid tibi aut piandum, aut inſtituendũ fuiſſet religione domeſtica; tamen inſtituto ceterorum uetere ad põtificem detuliſſes: nouum delubrum cũ in urbis clariſſimo loco, nefando quodam atque inaudito inſtituto inchoares, referẽdum ad ſacerdotes publicos non putaſti? at ſi collegium pontificum adhibendum non uidebatur; nemo ne horum tibi idoneus uiſus eſt, qui ætate, honore, auctoritate antecellũt, ut cum eo dedicationem cõmunicares? quorum quidem tu nõ contempſiſti, ſed pertimuiſti dignitatẽ. an tu auderes

quærere

quærere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo; quorum ego consilio, atque auctoritate remp. consul ex uestris manibus, ac faucibus eripui, quibusnam uerbis, aut quo ritu, primum hoc dico, ciuis domum consecrares; deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctæ gentes testimonium huius urbis, atque imperij conseruati dedissent? quid diceres, o nefanda & perniciosa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, postemq. teneatis. es tu quidem cum audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidissent, cum te uiri, qui sua dignitate personam populi R. atque auctoritatem imperij sustinerent, uerbis grauissimis perterruissent, neque sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atque in patriæ parricidio, & scelere. quæ cum uideres, tum te ad tuum affinem non delectum a te, sed relictum a ceteris contulisti: quem ego tamen credo, si est ortus ab illis, quos memoriæ proditum est ab ipso Hercule, perfuncto iam laboribus sacra didicisse, in uiri fortis ærumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput bustum suis manibus imponeret. qui aut nihil dixit; aut si fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutam in delicto personam, nomenq. præberet: aut, si dixit aliquid uerbis hæsitantibus, postemq. tremebunda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caste, nihil more, instituto q. perfecit. uiderat ille Murænam, uitricum suum, con-

sulem designatum, ad me consulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre: audierat ex illo, se a me bis salutem accepisse, separatim semel, iterum cum uniuersis. quare quis est, qui existimare possit, huic nouo pontifici primam hanc post sacerdotium initum religionem instituenti, uocemq. mittenti non & linguam obmutuisse, & manum obtorpuisse, & mentem debilitatam metu concidisse? præsertim cum ex collegio tanto non regem, non flaminem, non pontificem uideret, fieriq. particeps alieni sceleris inuitus cogeretur, grauissimas pœnas affinitatis impurissimæ sustineret. Sed, ut reuertar ad ius publicum uindicandum, quod ipsi pontifices semper non solum ad suas cærimonias, sed etiam ad populi iussa accommodauerunt; habetis in commentarijs uestris, C. Cassium censorem de signo Concordiæ dedicando ad pontificum collegium retulisse, eiq. M. Aemilium pontificem maximum pro collegio respondisse; nisi eum populus R. nominatim præfecisset, atque eius iussu faceret, non uideri ea recte posse dedicari. Quid? cum Licinia, uirgo Vestalis, summo loco nata, sanctissimo sacerdotio prædita, T. Flaminino, Q. Metello cos. aram, & ædiculam, & puluinar sub saxo sacro dedicasset, non eam rem ex auctoritate senatus ad hoc collegium Sex. Iulius prætor retulit? cum P. Scæuola pontifex maximus pro collegio respondit; quod in loco publico Licinia C. F. iniussu populi dedicasset, sacrum non uideri esse. quá quidem rem quanta seueritate, quantaq. diligentia

sena-

ſenatus ſuſtulerit, ex ipſo S. C. facile cognoſcetis. recita. S. C. Videtis ne prætori urbano negotiũ datum, ut curaret, ne id ſacrum eſſet? & ut, ſi quæ eſſent inciſæ, aut inſcriptæ litteræ, tollerentur? O tempora, o mores. tum cenſorem, hominem ſanctiſſimum, ſimulacrum Cõcordiæ dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt; poſt autem ſenatus in loco auguſto conſecratam eam aram tollendam ex auctoritate pontificum cenſuit, neque ullum eſt paſſus ex ea dedicatione litterarum extare monumentum: tu, procella patriæ, turbo, ac tempeſtas pacis, atque otij, quod in naufragio reip. tenebris offuſis, demerſo populo R. euerſo, atque eiecto ſenatu, dirueris, ædificaris; religione omni uiolata, reip. tantum nomine contaminaris; in ciuis huiuſce ædibus, & in urbe, quam ſuis laboribus ac periculis conſeruaſſet, monumentum deletæ reip. collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, ſublatoq. Q. Catuli nomine incideris; id ſperaſti remp. diutius, quàm quoad mecum ſimul expulſa careret his mœnibus, eſſe laturam? At ſi, pontifices, neque is, cui licuit, neque id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertium, quod propoſueram, docere, non ijs inſtitutis, ac uerbis, quibus cærimoniæ poſtulant, dedicaſſe? dixi a principio, nihil me de ſciẽtia ueſtra, nihil de ſacris, nihil de abſcondito iure pontificium dicturum. quæ ſunt adhuc a me de iure dedicandi diſputata, non ſunt quæſita ex occulto aliquo genere litterarum, ſed ſumpta de medio ex rebus palam

per magiſtratus actis, ad collegiumq. delatis, ex S. C. ex lege. illa interiora iam ueſtra ſunt, quid dici, quid præcipere, quid tangi, quid teneri ius fuerit. Quæ ſi omnia ex Coruncanij ſcientia, qui peritiſſimus pontifex fuiſſe dicitur, acta eſſe conſtarent; aut ſi M. Horatius ille Puluillus, qui, cum eius dedicationem multi propter inuidiam fictis religionibus impedirent, reſtitit, & conſtantiſſima mente Capitolium dedicauit, huiuſmodi alicui dedicationi præfuiſſet, tamen in ſcelere religio non ualeret: ne dum ualeat id, quod imperitus adoleſcens, nouus ſacerdos, ſororis precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, ſine collegis, ſine libris, ſine auctore, ſine ſcriptore, furtim, mente, ac lingua titubante feciſſe dicatur: præſertim cum iſte, impurus, atque impius hoſtis omnium religionum, qui contra fas inter uiros ſæpe mulier, & inter mulieres uir fuiſſet, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque uox, neque lingua conſiſteret. delatum tum eſt ad uos, pontifices, & poſt omnium ſermone celebratum, quemadmodum iſte præpoſteris uerbis, ominibus obſcenis, identidem ſe ipſe reuocando, dubitans, timens, hæſitans, omnia aliter, ac uos in monumentis habetis, & pronunciarit, & fecerit. quod quidem minime mirum eſt, in tanto ſcelere, tantaq. dementia ne audaciæ quidem locum ad timorem comprimendum fuiſſe. etenim ſi nemo unquam prædo tã barbarus, atque immanis fuit, qui, cum fana ſpoliaſſet, deinde aram aliquam in littore deſerto, ſomnis

ſtimula-

ſtimulatus, aut religione aliqua conſecraret, non hor
reret animo, cum diuinum numen ſcelere uiolatum
placare precibus cogeretur: qua tandem iſtum per-
turbatione mentis, omnium templorum, atque te-
ctorum, totiusq. urbis prædonem, fuiſſe cenſetis, cũ
pro deteſtatione tot ſcelerum unam aram nefarie con
ſecraret? non poterat ullo modo (quanquam & in-
ſolentia dominatus extulerat animos, & erat incre-
dibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac ſæ-
pe peccare, præſertim illo pontifice, & magiſtro, qui
cogeretur docere, ante quàm ipſe didiciſſet. magna
uis eſt cum in deorum immortalium numine; tum ue
ro in ipſa rep. dij immortales ſuorum templorum cu-
ſtodem, ac præſidem ſceleratiſſime pulſum cum uide-
rent, ex ſuis templis in eius ædes immigrare nole-
bant: itaque iſtius uecordiſſimi mentem cura, metuq.
terrebant. res uero publica, quanquam erat exter-
minata mecum, tamen obuerſabatur ante oculos ex
terminatoris ſui, & ab iſtius inflammato, atque igni
to furore iam tum me, ſeq. repetebat. quare quid eſt
mirum, ſi iſte metu, ſi furore inſtinctus, ſcelere præ
ceps, neque inſtitutas cærimonias perſequi, neque
uerbum ullum ſollemne potuit effari? Quæ cum ita
ſint, pontifices, reuocate iam animos ueſtros ab hac
ſubtili noſtra diſputatione ad uniuerſam remp. quam
antea cum uiris fortibus multis, in hac uero cauſſa ſo
lis ueſtris ceruicibus ſuſtinetis. uobis uniuerſi ſenatus
perpetua auctoritas, cui uoſmet ipſi præſtantiſſimi
ſemper in mea cauſſa præfuiſtis; uobis Italiæ magni-

ficentissimus ille motus, municipiorumq. concursus; uobis campus, centuriarumq. una uox omnium, quarum uobis principes, atque auctores fuistis; uobis omnes societates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut spe denique sunt boni, omne uobis erga meam dignitatem studium, & iudicium non modo commissum, uerum etiam commendatum esse arbitrantur. denique ipsi dij immortales, qui hanc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut esset omnibus gentibus posteritatiq. perspicuum, diuino me numine esse reip. redditum, iccirco mihi uidentur fructum ipsum reditus, & gratulationis meæ ad suorum sacerdotum potestatem, iudiciumq. reuocasse. hic est enim reditus, pontifices, hæc restitutio, in domo, in sedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperandis. quorum si iste suis sceleratissimis manibus tecta, sedesq. conuellit; ducibusq. consulibus, tanquam urbe capta, hanc unam domum, quasi acerrimi propugnatoris, sibi delendam putauit: tamen illi dij penates ac familiares mei per uos in meam domum mecum erunt restituti. Quo circa te, Capitoline, quem propter beneficia populus R. optimum, propter uim maximum nominauit; teque, Iuno regina, & te, custos urbis, Minerua, quæ semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborum extitistis, precor, ac quæso: uosque, qui maxime me repetistis, atque reuocastis, quorum de sedibus hæc mihi proposita est contentio, patrij penates, familiaresque, qui huic urbi, & reip. præsides estis, uos obtestor, quorum ego a templis ac delubris pesti-

peſtiferam illam & nefariam flãmam depuli: teq́ue,
Veſta mater, cuius caſtiſſimas ſacerdotes ab homi-
num amentia, furore, & ſcelere defendi, cuiusq́ue
ignem illum ſempiternum non ſum paſſus aut ſangui-
ne ciuium reſtingui, aut cum totius urbis incendio
commiſceri: ut, ſi in illo pæne fato reip. obieci meum
caput pro ueſtris cærimonijs, atque templis perditiſ-
ſimorum ciuium furori, atque ferro; & ſi iterum,
cum ex mea contentione interitus bonorum omnium
quæreretur, uos ſum teſtatus, uobis me ac meos com
mendaui, meq́. ac meum caput ea condicione deuoui,
ut, ſi & eo ipſo tempore & ante in conſulatu meo, cõ-
modis meis omnibus, emolumentis, præmijs præter-
miſſis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus nihil, niſi
de ſalute meorum ciuium, laboraſſem, tum mihi rep.
aliquando reſtituta liceret frui; ſin autem mea conſi-
lia patriæ nõ profuiſſent, ut perpetuum dolorem auul
ſus a meis ſuſtinerem: hanc ego deuotionem capitis
mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tum denique
conuictam eſſe, & commiſſam putabo. nam nunc
quidem, pontifices, non ſolum domo, de qua cognoſci-
tis, ſed tota urbe careo, in quam uideor eſſe reſtitu-
tus. urbis enim celeberrimæ & maximæ partes ad-
uerſum illud non monumentum, ſed uulnus patriæ cõ
tuentur. quem cum mihi conſpectum morte magis ui
tandum, fugiendumq́. eſſe uideatis: nolite, quæſo,
eum, cuius reditu reſtitutam remp. fore putaſtis, non
ſolum dignitatis ornamentis, ſed etiam urbis parti-
bus uelle eſſe priuatum. non me bonorum direptio,

non tectorum excisio, non depopulatio prædiorum, non præda consulum, ex meis fortunis crudelissime capta, permouet: caduca semper, & mobilia hæc esse duxi, non uirtutis, atque ingenij, sed fortunæ, & temporum munera: quorum ego non tam facultatem unquam, & copiam expetendam putaui, quàm & in utendo rationem, & in carendo patientiam. etenim ad nostrum usum propemodum iam est definita moderatio rei familiaris: liberis autem nostris satis amplum patrimonium paterni nominis, ac nostræ memoriæ relinquemus. domo per scelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim sceleratius etiam ædificata, quam euersa, carere sine maxima ignominia reip. meo dedecore, ac dolore non possum. Quapropter si dijs immortalibus, si senatui, si populo R. si cunctæ Italiæ, si prouincijs, si exteris nationibus, si uobismet ipsis, qui in mea salute principem semper locum auctoritatemq́. tenuistis, gratum, & iucundum meum reditum intelligitis esse: quæso, obtestorq́. uos, pontifices, ut me, quem auctoritate, studio, sententijs restituistis, nunc, quoniam senatus ita uult, manibus quoque uestris in sedibus meis collocetis.

DE HARVSPICVM RESPONSIS, IN SENATV. ORATIO XXX.

H ESTERNO die, P. C. cum me & uestra dignitas, & frequentia equitum R. quibus senatus dabatur, magnopere cómouisset, putaui mihi reprimendam esse P. Clodij impudicam impudentiam, cum is publicanorum caussam stultissimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operam, atque ei sese, cui totus uenierat, etiam uobis inspectantibus uéditaret. itaque hominem furentem exsultantemq. continui, simul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris, ferociamq. compressi. attamen ignarus ille, qui consules essent, exanguis, atque æstuans, se e curia repente proripuit, cum quibusdam fractis iam atque inanibus minis, & cum illius Pisoniani temporis Gabinianiq. terroribus. quem cum egredientem insequi cœpissem, cepi equidem fructum maximum & ex consurrectione omnium uestrum, & ex comitatu publicanorum. sed uecors repente sine suo uultu, sine colore, sine uoce constitit, deinde respexit; & simul ad Cn. Lentulum consulem adspexit, concidit in curiæ pæne limine, recordatione credo Gabinij sui, desiderioq. Pisonis. cuius ego de effrænato & præcipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus a me uerbis uulnerari, quám est statim in facto ipso a grauissimo

ſimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius ſi etiam uim, & grauitatem illam ſingularem, ac pæne diuinam aſſequi poſſem; tamen non dubito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus, quàm ea, quæ collega patris emiſit, leuiora, atque hebetiora eſſe uideantur. ſed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui heſterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digreſſum arbitrabantur, quàm ſapientis hominis cogitata ratio poſtularet. Nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu conſideratum, ac multo ante meditatum. ego enim, P. C. inimicum me ſemper eſſe profeſſus ſum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, ſeruare poſſent, cumq. ad conſulare officium ipſis inſignibus illius imperij, ad meam ſalutem non ſolum auctoritate, ſed etiam precibus ueſtris uocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, poſtremo oppugnauerunt, præmijsq. nefariæ pactionis funditus una cum rep. oppreſſum, extinctumq. uoluerunt; quiq. ſuo ductu, & imperio cruento illo, atque funeſto ſupplicia neque a ſociorum mœnibus prohibere, neque hoſtium urbibus inferre potuerunt; exciſionem, inflammationem, euerſionem, depopulationem, uaſtitatem eam ſua cum præda meis omnibus tectis, atque agris intulerunt. cum his furijs, & facibus, cũ his, inquam, exitioſis prodigijs, ac pæne huius imperij peſtibus bellum mihi inexpiabile dico eſſe ſuſceptum, neque id tamen ipſum tantum, quantũ meus, ac meorum, ſed tantum, quantum ueſter atque omnium

mnium bonorũ dolor postulauit. In Clodium uero non est hodie meum maius odium, quàm illo die fuit, cum illum, ambustum religiosissimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex incesto stupro, ex domo pontificis maximi emissum. tum, inquam, tum uidi, ac multo ante prospexi, quanta tempestas excitaretur, quanta impenderet procella reip. Videbam, illud scelus tam importunum, audaciam tam immanem, adolescentis furentis, nobilis, uulnerati, non posse arceri otij finibus; erupturum illud malum aliquando, si impunitum fuisset, ad perniciem ciuitatis. non multum mihi sane post ad odium accessit: nihil enim cõtra me fecit odio mei, sed odio seueritatis, odio dignitatis, odio reip. non me magis uiolauit, quàm senatum, quàm equites R. quàm omnes bonos, quàm Italiam cunctam: non denique in me sceleratior fuit, quàm in ipsos deos immortales. etenim illos eo scelere uiolauit, quo nemo antea: in me fuit eodem animo, quo etiã eius familiaris Catilina, si uicisset, fuisset: itaque eum nunquam a me esse accusandum putaui, non plus quàm stipitem illum; qui quorũ hominũ esset, nesciremus, nisi se Ligurem ipse esse diceret. quid enim hũc persequar, pecudem, ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui si sensit, quo se scelere deuinxerit; non dubito, quin sit miserrimus: sin autem id non uidet; periculum est, ne se stuporis excusatione defendat. accedit etiam, quòd, exspectatione omnium, fortissimo, & clarissimo uiro, T. Annio deuota, & constituta ista hostia esse uidetur:

cui

cui me præripere desponsam iam, & destinatam laudem, cum ipse eius opera & dignitatem, & salutem recuperarim, ualde est iniquum. etenim ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq́. Carthaginis, qui illam a multis imperatoribus obsessam, oppugnatam, labefactatam, pæne captam, aliquando quasi fatali euentu solus euertit: sic T. Annius ad illam pestem comprimendam, extinguendam, funditus delendam natus esse uidetur, & quasi diuino munere donatus reip. solus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendijsq́. terreret, nõ modo uinci, uerum etiam uinciri oporteret. huic ego, & tali, & ita de me ac de patria merito uiro, nunquam mea uoluntate præripiam eum præsertim reum, cuius ille inimicitias non solum suscepit propter salutem meam, uerum etiam appetiuit. sed si etiam nunc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, exspectatione supplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæsitans, & in me impetum impeditus facere conabitur: resistam, &, aut concedente, aut etiam adiuuante Milone, eius conatum refutabo: uelut hesterno die, cum mihi stanti tacens minaretur, uoce tantum attigi legum initium, & iudicij. concidit illæ: conticui. diem dixisset, ut fecerat: fecissem, ut ei statim tertius a prætore dies diceretur. atque hoc sic meditetur: & cogitet, si contentus

tus ſit ijs ſceleribus, quæ commiſit, iam ſe eſſe conſecratum Miloni; ſi quod in me telum intorſerit, ſtatim me eſſe arrepturum arma iudiciorum, atque legum. atqui paullo ante, P. C. concionem habuit, quæ eſt ad me tota delata: cuius concionis primum uniuerſum argumentum ſententiamq. audite. cum riſeritis impudentiam hominis, tum a me de tota concione audietis. De religionibus ſacris, & cærimonijs eſt concionatus, P. C. Clodius: P. inquam, Clodius, ſacra, & religiones negligi, uiolari, pollui, queſtus eſt. non mirum, ſi hoc uobis ridiculum uidetur. etiam ſua concio riſit, hominem, quo modo ipſe gloriari ſolet, ducentis confixum S. C. quæ ſunt omnia contra illum pro religionibus facta, hominemq. illum, qui puluinaribus Bonæ deæ ſtuprum intulerit, eaq. ſacra, quæ uiri oculis ne imprudētis quidem adſpici fas eſt, non ſolum adſpectu uirili, ſed flagitio, ſtuproq. uiolarit, in concione de religionibus neglectis conqueri. itaque nunc proxima concio eius exſpectatur de pudicitia. quid enim intereſt, utrum, ab altaribus religioſiſſimis fugatus, de ſacris, & religionibus conqueratur, an, ex ſororum cubiculo egreſſus, pudoré, pudicitiamq. defendat? reſponſum haruſpicum hoc recens de fremitu in concione recitauit: in quo cum alijs multis ſcriptum etiam illud eſt, id quod audiſtis, loca ſacra, & religioſa, profana haberi. in ea cauſſa eſſe dixit domum meam, a religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio conſecratam. gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod haud ſcio an grauiſſimum multis his an-

nis

nis huic ordini nunciatum ſit, datam non modo iuſtam, ſed etiam neceſſariam cauſſam eſſe dicendi. reperietis enim, ex hoc toto prodigio atque reſponſo nos de iſtius ſcelere, ac furore, ac de impendentibus periculis maximis prope iá uoce Iouis Optimi Maximi præmoneri. ſed primum expiabo religionem ædium mearum, ſi id facere uere, ac ſine cuiuſquam dubitatione potero. ſin ſcrupulus tenuiſſimus reſidere aliquis uidebitur; non modo patienti, ſed etiam libenti animo portentis deorum immortalium, religioniq. parebo. Sed quæ tandem eſt in hac urbe tanta domus ab iſta religionis ſuſpicione tam uacua, atque pura? quanquam ueſtræ domus P. C. ceterorumq. ciuium multo maxima ex parte ſunt liberæ religione: tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe ſola eſt. te enim appello, Lentule, & te, Philippe. ex hoc haruſpicum reſponſo decreuit ſenatus, ut de locis ſacris, religioſis ad hunc ordinem referretis. poteſtis ne referre de mea domo? quæ, ut dixi, ſola in hac urbe, omni religione omnibus iudicijs liberata eſt: quam primum inimicus ipſe in illa tempeſtate ac nocte reip. cum cetera ſcelera ſtylo illo impuro Sex. Clodius conſcripſiſſet, ne una quidem attigit littera religionis. deinde eandem domum populus R. cuius eſt ſumma poteſtas omnium rerum, comitijs centuriatis, omnium ætatum ordinumq. ſuffragijs eodē iure eſſe iuſſit, quo fuiſſet. poſtea uos, P. C. non quòd dubia res eſſet, ſed ut huic furiæ, ſi diutius in hac urbe, quam delere cuperet, maneret, uox interdiceretur

tur, decreuistis, ut de mearum ædium religione ad pontificum collegium referretur. quæ tanta religio est, qua non in nostris dubitationibus, atque in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij, ac M. Luculli responso, ac uerbo liberemur? de sacris publicis, de ludis maximis, de deorũ penatium, Vestæq. matris cærimonijs, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi R. quod post Romam conditam huius unius casti tutoris religionum scelere uiolatum est, quod tres pontifices statuissent, id semper populo R. semper senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse uisum est. at uero meam domum P. Lentulus consul, & põtifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex sacrorum, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores, caussa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuiũ adstante, omni religione una mente omnes liberauerunt. Nego unquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas quæ ipsius urbis, ulla de re, ne de capite quidem uirginum Vestalium, tam frequens collegium iudicasse. quanquam ad facinoris disquisitionem interest adesse quamplurimos: (ita est enim interpretatio illa pontificum, ut ijdem potestatem habeant iudicum: religionis expiatio uel ab uno pontifice

stce

ſice perito recte fieri poteſt: quod idem in iudicio capitis durum, atque iniquum eſt) tamen ſic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quàm unquam de cærimonijs uirginum, iudicaſſe. Poſtero die frequentiſſimus ſenatus, te conſule deſignato, Lentule, ſententiæ principe, P. Lentulo, & Q. Metello cos. referentibus, ſtatuit, cum omnes pontifices, qui erant huius ordinis, adeſſent, cumq́. alij, qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba feciſſent, omnesq́. ijdē ſcribendo adeſſent, domum meam iudicio pontificum religione liberatam uideri. De hoc igitur loco ſacro potiſſimum uidentur haruſpices dicere, qui locus ſolus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris habet, ut ab ipſis, qui ſacris præſunt, ſacer non eſſe iudicatus ſit? uerū refert, quod ex S. C. facere debetis. aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo ſententiam dixiſtis, & eam religione omni liberaſtis: aut ſenatus ipſe iudicabit, qui, uno illo ſolo antiſtite ſacrorum diſſentiente, frequentiſſimus antea iudicauit: aut id, quod certe fiet, ad pontifices reijcietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiæ maiores noſtri ſacra, religionesq́. & priuatas, & publicas commendarunt. quid ergo hi poſſunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? multæ ſunt domus in hac urbe, P. C. atque haud ſcio an pæne cunctæ iure optimo, ſed tamen iure priuato, iure hereditario, iure auctoritatis, iure mancipij, iure nexi. nego eſſe ullam domum aliam æque priuato iure, atque optima lege, publico uero omni præcipuo,

puo, & humano, & diuino, iure munitam. quæ primum ædificatur ex auctoritate ſenatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot S. C. munita, atque ſepta eſt. primum, negotium iiſdē magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, ut curarent, ut ſine ui mihi ædificare liceret, quibus in maximis periculis uniuerſa reſp. commendari ſolet: deinde, cū ille ſaxis, & ignibus, & ferro uaſtitatem meis ædibus intuliſſet, decreuit ſenatus, eos, qui id feciſſent, lege de ui, quæ eſt in eos, qui uniuerſam remp. oppugnaſſent, teneri. uobis uero referentibus, o poſt hominum memoriam fortiſſimi, atque optimi conſules, decreuit idem ſenatus frequentiſſimus; qui meam domum uiolaſſet, contra remp. eſſe facturum. nego ullo de opere publico, de monumento, de templo tot ſenatus extare conſulta, quot de mea domo: quam ſenatus unam poſt hanc urbem conſtitutam ex ærario ædificandam, a pontificibus liberandam, a magiſtratibus defendendam, a iudicibus puniendam putaret. P. Valerio pro maximis in remp. beneficijs data domus eſt in uilla publica: at mihi in Palatio reſtituta. illi locus: at mihi etiam parietes, atque tectum. illi, quam ipſe priuato iure tueretur: mihi, quam publice magiſtratus omnes defenderent. quæ quidē ego ſi aut per me, aut ab alijs haberem; non prædicarem apud uos, ne nimis gloriari uiderer. ſed cum ſint mihi data a uobis, cum ea attententur eius lingua, cuius antea manu euerſa uos mihi et liberis meis manibus ueſtris reddidiſtis: non ego de meis, ſed de ueſtris factis lo-

quor; nec uereor, ne hæc mea ueſtrorum beneficiorum prædicatio non grata potius, quàm arrogans uideatur. quanquam ſi me, tantis laboribus pro communi ſalute perfunctum, efferret aliquádo ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum animi quidam dolor; quis non ignoſceret? uidi enim heſterno die quendam murmurantem; quem aiebant negare, ferre me poſſe, quia, cum ab hoc eodem impuriſſimo paricida rogarer, cuius eſſem ciuitatis, reſpondi me, probátibus et uobis, et equitibus R. eius eſſe, quæ carere me non potuiſſet. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur reſponderé? (quæro ex eo ipſo, qui me nó ferre poteſt) me ciuem eſſe Romanum? litterate reſpondiſſem. an tacuiſſem? deſertum negotium. poteſt quiſquá uir in rebus magnis cum inuidia uerſatus, ſatis grauiter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpódere? at ipſe non modo reſpondet, quidquid poteſt, cum eſt laceſſitus; ſed etiam gaudet, ſe ab amicis, quid reſpondeat, admoneri. Sed quoniam mea cauſſa expedita eſt, uideamus nunc quid haruſpices dicant. Ego enim fateor me et magnitudine oſtenti, & grauitate reſpóſi, & una atque conſtanti haruſpicum uoce uehementer eſſe commotum: neque is ſum, qui, ſi cui forte uideor plus quàm ceteri, qui æque atque ego ſunt occupati, uerſari in ſtudio litterarum, ijs delecter, aut utar omnino litteris, quæ noſtros animos deterrent atque auocant a religione. ego uero primum habeo auctores, ac magiſtros religionum colendarum maiores noſtros: quorum mihi tanta fuiſſe ſapientia uidetur, ut

ſatis

satis superq. prudentes sint, qui illorum prudentiam, non dicam assequi, sed, quanta fuerit, perspicere possint: qui statas, sollemnesq. cærimonias pontificatu; rerum bene gerendarum auctoritates, augurio; fatorum ueteres prædictiones Apollinis, uatum libris; portentorum explanationes, Etruscorum disciplina contineri putarunt: quæ quidem tanta est, ut nostra memoria, primum Italici belli funesta illa principia, post Syllani, Cinnaniq. temporis extremum pæne discrimen, tum hanc recentem urbis inflammandæ, delendiq. imperij coniurationem non obscure nobis paullo ante prædixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctissimos sapientissimosq. & dixisse, & scripta de deorũ immortaliũ numine reliquisse: quæ quanquam diuinitus perscripta uideo, tamẽ eiusmodi sunt, ut ea maiores nostri docuisse illos, non ab illis didicisse uideantur. etenim quis est tam uecors, qui aut, cum suspexerit in cælum, deos esse non sentiat, & ea, quæ tanta mente fiunt, ut uix quisquam arte ulla ordinem rerum ac uicissitudinem persequi possit, casu fieri putet; aut, cum deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium esse natum, & auctum, & retentum? quàm uolumus, licet, P. C. ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terræ domestico natiuoq. sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate, ac religione, atque hac una sapientia, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernariq. perspe

 ximus,

ximus, omnes gentes nationesq. superauimus. quare, ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mentes uestras non solum aures, ad haruspicum uocem admouete. Quòd in agro Latiniensi auditus est strepitus cum fremitu. mitto haruspices: mitto illam ueterem, ab ipsis dijs immortalibus, ut hominum fama est, Etruriæ datam disciplinam: nos nonne haruspices esse possumus? exauditus in agro propinquo, & suburbano est strepitus quidam reconditus, & horribilis fremitus armorum. quis est ex gigantibus illis, quos poetæ ferunt bellum dijs immortalibus intulisse, tam impius, qui hoc tam nouo tantoq. motu non magnum aliquid deos populo R. præmonstrare, & præcinere fateatur? de ea re scriptum est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs cælestibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur; sed, hominum quæ ob delicta, quæro. Ludos minus diligenter factos, pollutosque. quos ludos? te appello, Lentule, (tui sacerdotij sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæq. ludorum publicorum) uosque, pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Maximi, si quid est prætermissum, aut commissum, afferunt, quorum de sententia illa eadem renouata, atque instaurata celebrantur: qui suut ludi minus diligenter facti? quando, aut quo scelere polluti? respondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro pontificum collegio, nihil cuiusquam aut negligentia contemptum, aut scelere esse pollutum; omnia sollemnia ac iusta ludorum, omnibus rebus obserua-

seruatis, summa cum cærimonia esse seruata. Quos igitur haruspices ludos minus diligenter factos, pollutosq. esse dicunt? eos, quorum ipsi dij immortales, atque illa mater dea te, te, Cn. Lentule, cuius abaui manibus esset accepta, spectatorem esse uoluit. quòd ni tu Megalesia illo die spectare uoluisses; haud scio, an uiuere nobis, atque his de rebus iam queri liceret. uis enim innumerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta, seruorum, ab hoc ædili religioso repente fornicibus, ostijsq. omnibus in scenam, signo dato, immissa irrupit. tua tum, tua, Cn. Lentule, eadem uirtus fuit, quæ priuato quondam tuo proauo. te, nomen, imperium, uocem, adspectum, impetum tuum stans senatus, equitesq. R. & omnes boni sequebantur, cum ille seruorum & ludiorum multitudini senatum populumq. R. uinctum ipso consessu, & constrictum spectaculis, atque impeditum turba & angustijs tradidisset. an, si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit, aut tensam, aut lorum omisit, aut si ædilis uerbo, aut si nutu aberrauit, ludi sunt non rite facti, eaq. errata expiantur, & mentes deorum immortalium ludorum instauratione placantur: si ludi ab lætitia ad metum traducti sunt; si non intermissi sed perempti, atque sublati sunt; si ciuitati uniuersæ scelere eius, qui ludos ad luctum conferre uoluit, extiterunt dies illi festi pæne funesti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nunciet esse pollutos? Ac si uolumus ea, quæ de quoque deo nobis tradita

 sunt,

ſunt, recordari, hanc Matrem magnam, cuius ludi uiolati, polluti, pæne ad cædem, & ad funus ciuitatis conuerſi ſunt, hanc, inquam, accepimus agros, & nemora cum quodam ſtrepitu fremituq. peragrare. hæc igitur uobis, hæc populo R. & ſcelerum indicia oſtendit, & periculorum ſigna patefecit. Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri maiores ante templum, in ipſo Matris magnæ conſpectu, Megalenſibus fieri celebrariq. uoluerunt? qui ſunt more inſtitutisq. maxime caſti, ſollemnes, religioſi: quibus ludis primum ante populi conſeſſum ſenatui locum P. Africanus iterum conſul ille maior dedit: ut eos ludos hæc lues impura pollueret? quò ſi quis liber aut ſpectandi, aut etiam religionis cauſſa acceſſerat, manus efferebantur: quò matrona nulla adijt propter uim conſeſſumq. ſeruorum. ita ludos eos, quorum religio tanta eſt, ut ex ultimis terris accerſita in hac urbe conſederit; qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur Latino; ut uocabulo ipſo & appetita religio externa, & Matris magnæ nomine ſuſcepta declaretur; hos ludos ſerui fecerunt, ſerui ſpectauerunt, tota denique hoc ædile ſeruorum Megaleſia fuerunt. Pro dij immortales, qui magis nobiſcum loqui poſſetis, ſi eſſetis, uerſareminiq. nobiſcum? ludos eſſe pollutos ſignificatis, ac plane dicitis. quid magis deformatum, inquinatum, peruerſum, conturbatum dici poteſt, quàm omne ſeruitium, permiſſu magiſtratus liberatum, in alteram ſcenam immiſſum, alteri propoſitum; ut alter

confessus potestati seruorum obijceretur, alter seruorum totus esset? si examen apum ludis in scenam uenisset, haruspices acciendos ex Etruria putaremus: uidemus uniuersi repente examina tanta seruorum immissa in populum R. septum, atque inclusum, & non commouemur? atque in apum fortasse examine nos ex Etruscorum scriptis haruspices, ut a seruitio caueremus, monerent: quod igitur ex aliquo disiuncto diuersoq. monstro significatum caueremus, id cum sibi ipsum monstrum est, & cum in eo ipso periculum est, ex quo periculum portenditur, non pertimescemus? Istiusmodi Megalesia fecit pater tuus? istiusmodi patruus? Is mihi etiam generis sui mentionem facit; cum Athenionis, aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quàm Caij, aut Appij Claudiorum. illi cum ludos facerent, seruos de cauea exire iubebant: tu in alteram seruos immisisti, ex altera liberos eiecisti. itaque qui antea uoce præconis a liberis semouebantur, tuis ludis non uoce, sed manu liberos a se segregabant. Ne hoc quidem tibi in mentem uenie bat sibyllino sacerdoti, hæc sacra maiores nostros ex uestris libris expetisse? si illi sunt uestri, quos tu impia mente conquiris, uiolatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate suadente quondã, defessa Italia Punico bello, atque Hannibale uexata, sacra ista maiores nostri, adscita ex Phrygia, Romæ collocauerunt: quæ uir is accepit, qui est optimus a populo R. iudicatus, P. Scipio; femina autem, quæ matronarum castissima putabatur, quincta Claudia,

cuius priscam illam seueritatem sacrificij tua soror mirifice existimatur imitata. nihil te igitur neque maiores tui, coniuncti cum his religionibus, neque sacerdotium ipsum, quo est hæc tota religio constituta, neque curulis ædilitas, quæ maxime hanc tueri religionem solet, permouit, quo minus castissimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, scelere obligares? Sed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Pessinuntem ipsum, sedem domiciliumq. matris deorum, uastaris; & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefario, cuius legati te tribuno diuidere in æde Castoris tuis operis nummos solebant, totũ illũ locum fanumq. uendideris; sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq. detraxeris; omnia illa, quæ uetustas, quæ Persæ, quæ Syri, quæ reges omnes, qui Europam Asiamq. tenuerunt, semper summa religione coluerunt, peruerteris; quæ denique nostri maiores tam sancta duxerunt, ut, cum refertam urbem atque Italiam fanorum haberemus, tamen nostri imperatores, maximis & periculosissimis bellis, huic deæ uota facerent, eaq. in ipso Pessinunte, ad illã ipsam principem aram, & in illo loco, fanoq. persoluerent: quod cum Deiotarus religione sua castissime tueretur, quẽ unum habemus in orbe terrarum fidelissimum huic imperio, atque amantissimum nostri nominis; Brogitaro, ut ante dixi addictum pecunia tradidisti. atque hunc tamen Deiotarum, sæpe a senatu regali nomine dignum existimatum, clarissimorum imperatorum testimonijs ornatum, tu etiam regem appel-

lari cum Brogitaro iubes. ſed alter eſt rex iudicio ſenatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterum putabo regem, ſi habuerit, unde tibi ſoluat, quod ei per ſyngrapham credidiſti. nam cum multa regia ſunt in Deiotaro, tum illa maxime, quòd tibi nummum nullum dedit; quòd eam partem legis tuæ, quæ congruebat cum iudicio ſenatus, ut ipſe rex eſſet, non repudiauit; quòd Peſſinuntem, per ſcelus a te uiolatum, & ſacerdote ſacriſq́. ſpoliatum, recuperauit, ut in priſtina religione ſeruaret; quòd cærimonias, ab omni uetuſtate acceptas, a Brogitaro pollui non ſinit, mauultq́. generum ſuum munere tuo, quàm illud fanum antiquitate religionis, carere. Sed ut ad hæc haruſpicum reſponſa redeam, ex quibus eſt primum de ludis: quis eſt, qui id non totum in iſtius ludos prædictum, & reſponſum eſſe fateatur? Sequitur de locis ſacris, religioſis. O impudentiam mirã. de mea domo dicere audes? committe uel conſulibus, uel ſenatui, uel collegio pontificum tuam. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata eſt. at in ijs ædibus, quas tu, Q. Seio, equite R. uiro optimo, per te apertiſſime interfecto, tenes, ſacellum dico fuiſſe, aras. tabulis hoc cenſorum, memoria multorum firmabo, ac docebo. agatur modo hæc res, quod ex eo S. C. quod nuper eſt factum, referri ad uos neceſſe eſt: habeo, quæ de locis religioſis uelim dicere. cum de domo tua dixero, in qua tamen ita eſt inædificatum ſacellum, ut alius fecerit, tibi tantummodo ſit demoliendum: tum uidebo, num mihi

hi necesse sit de alijs etiam aliquid dicere. putant enim non nulli ad me pertinere, armamentarium Telluris aperire. nuper id patuisse dicunt, & ego recordor: nunc sanctissimam partem, ac sedem maximæ religionis priuato dicunt uestibulo contineri. multa me mouent; quòd ædes Telluris est curationis meæ; quòd is, qui illud armamentarium sustulit, meam domum, pontificum iudicio liberatam, secundum fratrem suum iudicatam esse dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonæ, sterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris, & eo magis, quòd eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur. Vetera fortasse loquimur: quanquam hoc si minus ciuili iure perscriptum est, lege tamen naturæ, communi iure gentium sancitum est, ut nihil mortales a dijs immortalibus usu capere possint. ueruntamen antiqua negligimus: etiam ne ea negligemus, quæ fiunt maxime, quæ uidemus? L. Pisonem quis nescit his ipsis temporibus maximum & sanctissimum Dianæ sacellum in Cœliculo sustulisse? adsunt uicini eius loci: multi sunt etiam in hoc ordine, qui sacrificia gentilicia illo ipso in sacello, statuto loco, anniuersaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quæ loca desiderent, quid significent, de quo loquantur? A Sex. Serrano sanctissima sacella suffossa, incensa, inædificata, oppressa, summa denique turpitudine esse fœdata nescimus? Tu meam domum religiosam facere potuisti? ecqua mente? qua inuaseras: qua manu? qua disturbaras: qua uoce? qua incendi iusseras: qua lege?

quam

quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras: quo puluinari? quod ſtupraras: quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſepulcro in imperatoris monumento collocaras. quid habet mea domus religioſi, niſi quòd impuri, & ſacrilegi parietem tangit? itaque, ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuam domum, ac te ſacra illa tua facientem uidere, tollam altius tectum, non ut ego te deſpiciam, ſed tu ne adſpicias urbem eam, quam delere uoluiſti. ſed iá haruſpicum reliqua reſponſa uideamus. Oratores contra ius fasq. interfectos. Quid eſt hoc? de Alexandrinis uideo eſſe ſermonem: quem ego non refuto: ſic enim ſentio, ius legatorum, cum hominum præſidio munitum ſit, tum etiam diuino iure eſſe uallatum. ſed quæro ab illo, qui omnes iudices tribunus e carcere in forum effudit, cuius arbitrio ſicæ omnes nunc, atque omnia uenena tractantur, qui cum Hermacho Chio ſyngraphas fecit, ecquid ſciat, unum acerrimum aduerſarium Hermachi, Theodoſium, legatum ad ſenatum a ciuitate libera miſſum, ſica percuſſum? quod non minus, quàm de Alexandrinis, indignum dijs immortalibus eſſe uiſum, certo ſcio. nec confero nunc in te unum omnia. ſpes maior eſſet ſalutis, ſi præter te nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos prope iure diffidimus. quis Platorem ex Oreſtide, quæ pars Macedoniæ libera eſt, hominem in illis locis clarum, ac nobilem, legatum Theſſalonicam ad noſtrum, ut ſe ipſe appellauit, imperatorem ueniſſe neſcit? quem ille propter pecu-

niam,

niam, quam ab eo extorquere non poterat, in uincula coniecit, & medicum intromisit suum, qui legato, socio, amico, libero fœdissime & crudelissime uenas incideret. secures suas cruentari scelere noluit: nomen quidem populi R. tanto scelere contaminauit, ut id nulla re possit, nisi ipsius supplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis suis non ad salutem, sed ad necem utatur? sed recitemus, quid sequatur. Fidem & iusiurandum neglectum. hoc quid sit, per se ipsum non facile interpretor: sed ex eo, quod sequitur, suspicor de tuorum iudicum manifesto periurio dici: quibus olim erepti essent nummi, nisi a senatu præsidium postulassent. quare autem de his dici suspicer, hæc caussa est, quòd sic statuo, & illud in hac ciuitate esse maxime illustre, atque insigne periurium, & te ipsum tamen in periurij pœnam ab ijs, quibuscum coniurasti, non uocari. Et uideo in haruspicum responsis hæc esse subiuncta, sacrificia uetusta, occultaq. minus diligenter facta, pollutaque. Haruspices hæc loquuntur, an patrij, penatesq. dij? multi enim sunt, credo, in quos huius maleficij suspicio cadat. quis, præter hunc unum? obscure dicitur, quæ sacra polluta sint? quid planius, quid grauius, quid religiosius dici potest? Vetusta, occultaque. nego ulla uerba Lentulũ, grauem oratorem, ac disertum, sæpius, cum te accusaret, usurpasse, quàm hæc, quæ nunc ex Etruscis libris in te conuersa, atque interpretata dicuntur. etenim quòd sacrificium tam uetus est, quàm hoc, quod a regibus æquale

quale

quale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quàm id, quod non solum curiosos oculos excludit, sed etiam errantes, quò non modo improbitas, sed ne imprudentia quidem possit intrare? quod quidem sacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria uiolauit, nemo unquam adijt, nemo neglexit, nemo uir adspicere non horruit: quod fit per uirgines Vestales, fit pro populo R. fit in ea domo, quæ est in imperio, fit incredibili cærimonia, fit ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros scire fas est: quam iste iccirco Bonam dicit, quòd in tanto sibi scelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum, & exhaustum, suo iudicio absolutum, omnium condemnatũ; aut quòd oculos, ut opinio illius religionis est, non perdidisti. quis enim ante te sacra illa uir sciens uiderat, ut quisquam pœnam, quæ sequeretur illud scelus, scire posset? an tibi luminis abesset cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem sentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuisse, quàm hos flagrantes sororis? tibi uero, si diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deesse adhuc, non deorum. homines te in re fœdissima defenderunt: homines turpissimum, nocentissimumq. laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui stupri, illata in ipsos, dolori non fuit: homines tibi arma alij in me, alij post in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi, ac maiora non esse quærenda: a dijs quidem im-
mortalibus

mortalibus quæ potest homini maior esse pœna furore, atque dementia? nisi forte, in tragœdijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac consumi uides, grauiores deorum immortalium iras subire, quàm illos, qui furentes inducuntur, putas. non sunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetæ tam miseri, (quanquam sunt acerbi) quàm illa exultatio Athamantis, & quàm somnium matricidarum. tu, cum furiales in concionibus uoces mittis, cum domos ciuiũ euertis, cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardentes faces in uicinorum tecta iactas, cum ædes sacras inflammas, cum seruos concitas, cum sacra ludosq. conturbas, cum uxorem sororemq. non discernis, cum, quod ineas cubile, non sentis, cum baccharis, cum furis, tum das eas pœnas, quæ sunt solæ hominum sceleri a dijs immortalibus constitutæ. nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit casus per se: denique ipsum corpus tenuissima sæpe de caussa conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuntur. quare miserior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm si omnino oculos non habere. Sed quoniam de ijs omnibus, quæ haruspices commissa esse dicunt, satis est dictum; uideamus, quid ijdem haruspices a dijs iam immortalibus dicant moneri. Monent, ne, per optimatum discordiam, dissensionemque, patribus, principibusq. cædes, periculaq. creentur, auxilioq. diminuti deficiantur; quare ad unum imperium prouinciæ redeant, exercitusq. pulsus; diminutioq. accedat. Haruspicum uerba sunt hæc

omnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatium discordiam molitur? idem iste: nec ulla ui ingenij, aut consilij sui, sed quodam errore nostro: qué quidem ille, quòd obscurus non erat, facile perspexit. hoc enim etiam turpius afflictatur resp. quòd ne ab eo quidem uexatur, ut tanquam fortis in pugna uir, acceptis a forti aduersario uulneribus aduersis & honestis, cadere uideatur. Ti. Gracchus conuellit statum ciuitatis, qua grauitate uir? qua eloquentia? qua dignitate? nihil ut a patris, auiq. Africani præstabili insigniq. uirtute, præterquam quòd a senatu desciuerat, deflexisset. secutus est C. Gracchus, quo ingenio? quanta ui, quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, uoluntatemq. esse conuersa. ipse L. Saturninus ita fuit effrænatus, & pæne demens, ut auctor esset egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflammandosq. perfectus. nam quid ego de P. Sulpicio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta ubertas fuit, ut posset, uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene sentirent, perficere dicendo. Cum his conflictari, & pro salute patriæ quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum remp. gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quandam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipse tam multa nunc dico, pro dij immortales, quid est? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, si cadet, quod dij omen obruant, a uiro tamen confecta uideatur? qui, post patris mortem, primam illam

ætatulam

ætatulam ſuam ad ſcurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domeſticis eſt germanitatis ſtupris uolutatus: deinde iam robuſtus, prouinciæ ſe, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpeſſus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq́. ſatiauit: poſt, exercitu L. Luculli ſolicitato, per nefandum ſcelus fugit illinc, Romæq́. recenti aduentu ſuo cum propinquis ſuis decidit, ne reos faceret: a Catilina pecuniam accepit, ut turpiſſime præuaricaretur. inde cum Muræna ſe in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum teſtamenta conſcripſit, pupillos necauit, nefarias cũ multis ſcelerum pactiones ſocietatesq́. conflauit: unde ut rediјt, quæſtum illum maxime fœcundum uberemq́. campeſtrem totum ad ſe ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbiſſime populum; idemq́. uir clemens diuiſores omnium tribuum domi ipſe ſuæ crudeliſſima morte mactaret. Exorta eſt illa reip. ſacris, religionibus, auctoritati ueſtræ, iudicijs publicis funeſta quæſtura: in qua idem iſte deos hominesq́ue, pudorem, pudicitiam, ſenatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (o miſera tempora, ſtultasq́. noſtras diſcordias) P. Clodio gradus ad remp. hic primus eſt aditus ad popularem iactationem, atque adſcenſus. nam Ti. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæſtor C. Mancini conſulis cum eſſet, interfuerat, & in eo fœdere improbando ſenatus ſeueritas dolori, & timori fuit: iſtaq́. res illum, fortem, & cla-

rum

rum uirum, a grauitate patrum desciscere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis pœnas excitauit. Saturninum, quòd in annonæ caritate quæstorem a sua frumentaria procuratione senatus amouit, eiq. rei M. Scaurum præfecit, scimus dolore factum esse popularem. Sulpicium ab optima caussa profectum, Caioq. Iulio consulatum contra leges petenti resistentem, longius, quàm uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus caussa, etsi non iusta, (nulla enim potest cuiquam male de rep. merendi iusta esse caussa) grauis tamen, & cum aliquo animi et uirili dolore coniuncta. P. Clodius a crocota, a mitra, a muliebribus soleis, purpureisq. fasciolis, a strophio, a psaltria, a flagitio, a stupro est factus repente popularis. nisi eum mulieres exornatum ita deprehendissent; nisi ex eo loco, quò eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus R. resp. ciue tali careret. Hanc ob amẽtiã in discordijs nostris, de quibus ipsis his prodigijs recẽtibus a dijs immortalibus admonemur, arreptus est unus ex patricijs, cui tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, & concors etiam tũ senatus principi Cn. Pompeio, sententiam dicenti, excluserat, acerrimeq. una uoce ac mente restiterat, id post dissidium optimatium, de quo ipso nunc monemur, ita perturbatum, itaq. permutatum est, ut, quod frater consul, ne fieret, obstiterat, quod affinis, & sodalis, clarissimus uir, qui illum reum non lau-

 darat,

darat, excluserat, id is consul efficeret in discordijs principum, qui illi unus inimicissimus esse debuerat, & eo fecisse auctore se diceret, cuius auctoritatis neminem posset pænitere. Iniecta est fax fœda, ac luctuosa reip. petita est auctoritas uestra, grauitas amplissimorum ordinum, consensio bonorum omnium, totus denique ciuitatis status: hæc enim certe petebantur, cum in me, cognitorem harum omnium rerum, illa flamma illorum temporum conijciebatur. excepi, & pro patria solus exarsi, sic tamen, ut uos, ijsdem ignibus circumsepti, me primum ictum pro uobis, & fumantem uideretis. non sedabantur discordiæ, sed etiã crescebat in eos odium, a quibus nos defensi putabamur. ecce ijsdem auctoribus, Pompeio principe, qui cupientem Italiam, populum R. desiderantem, flagitantes uos non auctoritate sua solum, sed etiam precibus ad meam salutem excitauit, restituti sumus. sit discordiarum finis aliquando: a diuturnis dissensionibus conquiescamus: non sinit eadem ista labes: ea habet conciones: ea miscet, ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamen ita, ut se quisquam, si ab isto laudatus sit, laudatiorem putet, sed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant uituperari. atque ego nunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines sapientissimos grauissimosque, miror: primum, quòd quenquam clarum hominem, atque optime de rep. sæpe meritum, impurissimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, quod existimant perditi hominis profligatiq. maledictis posse, id quod minime

me conducit ipsis, cuiusquam gloriam dignitatemq́. uiolari: postremo, quòd non sentiunt id, quod tamen mihi iam suspicari uidentur, illius furentes, ac uiolentos impetus in se ipsos posse conuerti. atque ex hac * nimia non nullorum alienatione, & quibusdam hærentia tela in rep. quæ quandiu hærebant in uno me, grauiter equidem, sed aliquanto leuius ferebam. an iste, nisi primo se dedidisset ijs, quorum animos a uestra auctoritate seiunctos esse arbitrabamur; nisi eos in cælum suis laudibus, præclarus auctor, extolleret; nisi exercitum C. Cæsaris, in quo fallebat multos, sed eum nemo redarguebat, nisi eum inquam, exercitum signis infestis in curiam se immissurum minitaretur; nisi Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso auctore, quæ faciebat, facere clamaret; nisi consules caussam coniunxisse secum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam sceleratus reip. uexator esse potuisset? idem, postea quàm respirare uos a metu cædis, emergere auctoritatem uestram a fluctibus illis seruitutis, reuiuiscere memoriam ac desiderium mei uidit, uobis se cœpit subito fallacissime uenditare. tum, leges Iulias contra auspicia latas, & hic & in concionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, qua totum eius tribunatum continebat, quàm cæcus amentia non uidebat: producebat fortissimum uirum M. Bibulum; quærebat ex eo; C. Cæsare leges ferente, de cælo semper ne seruasset? semper se ille seruasse dicebat. Augures interrogabat; quæ ita lata essent, recte ne lata essent? illi uitiolata esse dicebant.

bant. ferebant in oculis hominem quidem boni uiri, & de me optime meriti, sed illius; ut ego arbitror, furoris ignari. longius processit: in ipsum Cn. Pompeium, auctorem, ut prædicare est solitus, consiliorum suorum, inuehi cœpit. inibat gratiam a non nullis. tum uero est ratus se posse, quoniam togatum domestici belli extinctorem nefario scelere fœdasset, illum etiam, illum externorum bellorum, hostiumq. uictorem affligere. tum est illa in templo Castoris scelerata, & pæne deletrix huius imperij sica deprehensa. tum ille, cui nulla hostiũ diutius urbs unquam fuit clausa, qui omnes angustias, omnes altitudines, omniũ obiecta tela semper ui et uirtute perfregit, obsessus ipse est domi, meq. non nulla imperitorum uitupe ratione timiditatis meæ, consilio, & facto suo liberauit. nam si Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortissimo, quicunque nati sunt, miserrimum magis fuit, quàm turpe, quàm diu ille tribunus pl. fuit, lucem non adspicere, carere publico, minas eius perferre; cum in concionibus diceret, uelle se in Carinis ædificare alteram porticum, quæ Palatio responderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorẽ fuit luctuosum, ad rationem reip. gloriosum. Videtis igitur, hominem per se ipsum iampridem afflictum, ac iacentẽ, perniciosis optimatium discordijs excitari. cuius initia furoris dissentionibus eorum, qui tum a uobis seiuncti uidebantur, sustentata sunt. reliqua iam præcipitantis tribunatus, etiam post tribunatum, obtrectatores eorum, atque aduersarij defenderunt, ne a rep.

reip.

reip. pestis remoueretur. restiterunt etiam, ne caussam diceret; etiam, ne priuatus esset. etiam ne in sinu, atque in delicijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac pestiferam habere potuerunt? quo tandem decepti munere? uolo, inquiunt, esse, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperando? uelim, sic hoc uir summus, atque optime de mea salute meritus accipiat, ut a me dicitur. dicam quidem certe, quod sentio. mihi mediusfidius tum de illius amplissima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, uidebatur. Vtrum tandem C. Marius splendidior, cum eũ C. Glaucia laudabat, an cũ eundem iratus postea uituperabat? an ille demens, & iam pridem ad pœnam, exitiumq. præceps, fœdior, atque inquinatior in Cn. Pompeio accusando, quàm in uniuerso senatu uituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum sit iratis, alterum esse tam bonis ciuibus non acerbum. sed ne id uiros optimos diutius delectet, legant hanc eius concionẽ, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum esse in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & significat se illi amicissimum esse, & reconciliationem esse gratiæ factam. quod, ego quanquam, quid sit, nescio; tamen hoc statuo, hunc, si amicus esset Pompeio, laudaturum illum non fuisse. quid enim, si illi inimicissimus esset, amplius ad eius laudem minuendam facere potuisset? uideant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum esse gaudebant, ob eamq. caussam in tot, tantisq. sce

leribus conniuebant, & non nunquam eius indomitos, atque effrænatos furores plausu etiam suo persequebantur, quàm se cito inuerterit: nunc enim iam laudat illum; in eos inuehitur, quibus se antea uenditabat. quid existimatis eum, si reditus ei gratiæ patuerit, esse facturum, qui tam libenter in opinionem gratiæ irrepat? Quas ego alias optimatium discordias a dijs immortalibus definiri putem? nam hoc quidem uerbo neque P. Clodius, neque quisquam de gregalibus eius, aut de consiliarijs designatur. habent Etrusci libri certa nomina, quæ in id genus ciuium cadere possunt. deteriores, repulsos (quod iam audietis) hos appellant, quorum & mentes, & res sunt perditæ, longeq. a communi salute disiunctæ. quare cum dij immortales monēt de optimatium discordijs, de clarissimorum, & optime meritorum ciuium dissensione prædicūt, cū principibus periculum cædemq. portendunt; in tuto collocant Clodium, qui tantum abest a principibus, quantum a puris, quantum a religiosis. uobis, o clarissimi, atque optimi ciues, & uestræ saluti consulendum, & prospiciendum uident. cædes principum ostenditur: id, quod interitum optimatium sequi necesse est, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum si deorum monitis non duceremur, tamen ipsi nostro sensu, cōiecturaq. raperemur. neque enim ullus alius discordiarum solet esse exitus inter claros, & potentes uiros, nisi aut uniuersus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum. Dissensit cum Mario, clarissimo

ſimo ciue, conſul nobiliſſimus, & fortiſſimus L. Sylla: horum uterque ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna diſſenſit, utriſque horum ſecunda fortuna regnum eſt largita, aduerſa mortem. idem iterum Sylla ſuperauit: tum ſine dubio habuit regalem poteſtaté, quanquam remp. recuperauit. Ineſt hoc tempore haud obſcurum odiũ, atque id inſitum penitus, & inuſtum animis hominum ampliſſimorum: diſſident principes: captatur occaſio: qui non tantum opibus ualent, neſcio quam fortunam tamen, ac tempus exſpectant: qui ſine controuerſia plus poſſunt, hi fortaſſe non nunquam conſilia, ac ſententias inimicorum ſuorum extimeſcunt. tollatur hæc e ciuitate diſcordia: iam omnes iſti, qui portenduntur, metus extinguentur: iam iſta ſerpens, quæ tum hic deliteſcit, tum ſe emergit, & fertur illuc, compreſſa, atque illiſa morietur. monent enim ijdem, ne occultis conſilijs reſp. lædatur. quæ ſunt occultiora, quàm eius, qui auſus in concione eſt dicere, iuſtitium edici oportere, iuriſdictionem intermitti, claudi ærarium, iudicia tolli? niſi forte exiſtimatis hanc tantam colluuionem illi, tantamq. euerſionem ciuitatis in mentem ſubito in Roſtris nec cogitanti uenire potuiſſe. eſt quidem ille plenus uini, ſtupri, ſomni, pleuusq. inconſideratiſſimæ ac dementiſſimæ temeritatis: ueruntamen nocturnis uigilijs, etiam coitione hominum, iuſtitium illud conceptum, ac meditatum eſt. mementote, P. C. uerbo illo nefario tentatas aures ueſtras, & pernicioſam uiam audiendi

 conſue-

conſuetudine eſſe munitam. Sequitur illud, ne deterioribus, repulſisq́. honos augeatur. Repulſos uideamus: nam deteriores qui ſint, poſt docebo. ſed tamen, in eum cadere hoc uerbum maxime, qui ſit unus omnium mortalium ſine ulla dubitatione deterrimus, concedendum eſt. qui ſunt igitur repulſi? non, ut opinor, ij, qui aliquando honorem uitio ciuitatis, non ſuo, non ſunt aſſecuti: nam id quidem multis ſæpe optimis ciuibus, atque honeſtiſſimis uiris accidit. repulſi ſunt ij, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes, quos apertiſſime largientes non ſolum alieni, ſed etiam ſui, uicini, tribules, urbani, ruſtici repulerunt. hi ne honore augeantur, monemur. debet eſſe gratum, quod prædicunt: ſed tamen huic malo populus R. ipſe, nullo haruſpicum admonitu, ſua ſponte proſpexit. Deteriores cauete: quorum quidem magna eſt natio, ſed tamen eorum omnium hic dux eſt, atque princeps. etenim ſi unum hominem deterrimum poeta præſtanti aliquis ingenio, fictis conquiſitisq́. uitijs deformatum, uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire poſſet, quod in hoc non ineſſet; multaq́. in eo penitus defixa, atque hærentia præteriret. parentibus, & dijs immortalibus, & patriæ nos primum natura conciliat. eodem enim tempore & ſuſcipimur in lucem; & hoc cæleſti ſpiritu augemur; & certam in ſedem ciuitatis, ac libertatis adſcribimur. iſte parentum nomen, ſacra, memoriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorum ignes, ſollemnes men-

ſas,

ſas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus non inuiſa ſolum, ſed etiam inaudita ſacra inexpiabili ſcelere peruertit: idemq. earum templum inflammauit dearum, quarum ope etiam alijs incendijs ſubuenitur. Quid de patria loquar? qui primum eũ ciuem ui, ferro, periculis urbe, omnibus patriæ præſidijs depulit, quem uos patriæ conſeruatorem eſſe ſæpiſſime iudicaueratis: deinde, euerſo ſenatus, ut ego ſemper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; ſenatum ipſum, principem ſalutis, mentisq. publicæ, ui, cæde, incendijsq. peruertit: ſuſtulit duas leges, Aeliam, & Fuſiam, maxime reip. ſalutares: cenſuram extinxit: interceſſionem remouit: auſpicia deleuit: conſules, ſceleris ſui ſocios, ærario, prouincijs, exercitu armauit: reges qui erant, uendidit; qui non erãt, appellauit: Cn. Pompeium ui, ferro domum compulit: imperatorum monumenta euertit: inimicorum domos diſturbauit: ueſtris monumentis nomen ſuum inſcripſit. infinita ſunt ſcelera, quæ ab illo in patriã ſunt edita. Quid, quæ in ſingulos ciues, quos necauit? ſocios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? Quid uero ea, quanta ſunt, quæ in ſe ipſum ſcelera, quæ in ſuos edidit? quis minus unquam pepercit hoſtium caſtris, quàm ille omnibus corporis ſui partibus? quæ nauis unquam in flumine publico tam uulgata omnibus, quàm iſtius ætas fuit? quis unquam nepos tam libere eſt cum ſcortis, quàm hic cum ſororibus uolutatus? quam denique tam immanem Charybdin poetæ fingendo exprimere

mere potuerunt, quæ tantos exhaurire gurgites posſet, quantas iſte Byzantiorum, Brogitarorumq. prædas exſorbuit? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamq. ieiunis, quàm quibus iſtum uidetis Gellijs, Clodijs, Titijs Roſtra ipſa mandentem? Quare, id quod extremum eſt in haruſpicum reſponſis, prouidete ne reip. ſtatus commutetur. etenim uix hæc, ſi undique fulciamus, iam labefacta, uix, inquam, innixa in omnium noſtrum humeris cohærebunt. fuit quondam ita firma hæc ciuitas, & ualens, ut negligentiam ſenatus, uel etiam iniurias ciuium ferre poſſet: iam non poteſt: ærarium nullum eſt: uectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: conſenſus ordinum eſt diuulſus: iudicia perierunt: ſuffragia diſtricta tenentur a paucis: bonorum animus ad nutum noſtri ordinis expeditus iam non erit, ciuem, qui ſe pro patriæ ſalute opponat inuidiæ, fruſtra poſthac requiretis. quare hunc ſtatum, qui nunc eſt, qualiſcunque eſt, nulla alia re, niſi concordia: retinere poſſumus. nam, ut meliore ſimus loco, ne optandum quidem eſt, illo impunito: deteriore autem ſtatu ut ſimus, unus eſt inferior gradus, aut interitus, aut ſeruitutis. quò ne trudamur, dij immortales nos admonent; quoniam iam pridem humana conſilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem, P. C. tam triſtem, tam grauem non ſuſcepiſſem, non, inquam, niſi hanc perſonam, & has partes honoribus populi R. ueſtris plurimis ornamentis, mihi tributis, deberem, & poſſem ſuſtinere. ſed

tamen facile, tacentibus ceteris, reticuissem: sed hæc oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, sed publicæ religionis. mea fuerunt uerba fortasse plura, sententiæ quidem omnes haruspicum: ad quos aut referri nunciata ostenta non conuenit, aut eorum responsis commoueri necesse est. quòd si cetera magis peruulgata nos sæpe & leuiora mouerunt: uox ipsa deorũ immortalium non mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe uidetis fieri, ut deus aliquis, elapsus de cælo, cœtus hominum adeat, uersetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiam, quod non dum est relatum, quòd eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiæ nunciatur terræ motus horribilis cum quibusdam multis metuendisq. rebus: hæc eadem profecto, quæ futura prospicimus, impendentia pertimescetis. etenim hæc deorum immortalium uox, hæc pæne oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri terræ motu quodam nouo contremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibiliq. prædicunt. in quo constituendæ nobis quidem sunt procurationes, & obsecratio, quemadmodum monemur: sed faciles sunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam salutis ostendunt: nostræ nobis sunt inter nos iræ, discordiæq. placandæ.

PRO

PRO CN. PLANCIO.

ORATIO XXXI.

CVM propter egregiam, & ſingularem, Cn. Plancij, iudices, in mea ſalute cuſtodienda fidem tam multos & bonos uiros eius honori uiderem eſſe fautores; capiebam animo non mediocrem uoluptatem; quòd, cuius officium mihi ſaluti fuiſſet, ei meorum temporum memoriam ſuffragari uidebam. cum autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accuſationi eſſe fauturos, eandemq́. rem aduerſariam eſſe in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuiſſet adiutrix; dolebam, iudices, & acerbe ferebam, ſi huius ſalus ob eam ipſam cauſſam eſſet infeſtior, quòd is meam ſalutem, atque uitam ſua beneuolentia, præſidio, cuſtodiaq́. texiſſet. nunc autem ueſter, iudices, conſpectus, & conſeſſus iſte reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor unumquenque ueſtrum. uideo enim hoc in numero neminem, cui mea ſalus cara non fuerit, cuius non extet in me ſuum meritum, cui non ſim obſtrictus memoria beneficij ſempiterna. itaque non extimeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meæ ſalutis apud eos obſit, qui me ipſum maxime ſaluum uidere uoluerunt: ſæpiusq́ue, iudices, mihi uenit in mentem, admirandum eſſe, M. Laterenſem, hominem ſtudioſiſſimum, & diligentiſſimum ſalutis meæ, reum hunc potiſſimum ſibi delegiſſe; quàm metuendum, ne uobis id ille magna ra-

*tione feciſſe uideatur. quanquam mihi non ſumo tan
tum, iudices, neque arrogo, ut Cn. Plancium ſuis er
ga me meritis impunitatem conſecuturum putem. ni
ſi eius integerrimam uitam, modeſtiſſimos mores,
ſummam fidem, continentiam, pietatem, innocen-
tiam oſtendero, nihil de pœna recuſabo. ſin omnia
præſtitero, quæ ſunt a bonis uiris expetenda: petã,
iudices, a uobis, ut, cuius miſericordia ſalus mea cu
ſtodita ſit, uos ei ueſtram miſericordiam, me depre-
cante, tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos
in hac cauſſa maiores ſuſcipio, quàm in ceteris, etiam
hanc moleſtiam aſſumo, quòd mihi non ſolum pro Cn.
Plancio dicendum eſt, cuius ego ſalutem non ſecus ac
meam tueri debeo; ſed etiam pro me ipſo, de quo ac-
cuſatores plura pæne, quàm de re, reóque, dixerunt.
quanquam, iudices, ſi quid eſt in me ipſo ita repreben
ſum, ut id ab hoc alienum ſit, non me id magnopere
conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati
homines reperiantur, iccirco, cum me nimium gra-
tum illi eſſe dicant, id mihi criminoſum eſſe poſſit.
quæ uero ita ſunt agitata ab illis, ut aut merita Cn.
Plancij erga me minora eſſe dicerent, quàm a me ip
ſo prædicarentur; aut, ſi eſſent ſumma, negarent ea
tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos
eſſe debere: hæc mihi ſunt tractanda, iudices, & mo
dice, ne quid ipſe offendam; & tum denique, cum re
ſpondero criminibus; ne non tam innocẽtia reus ſua,
quàm recordatione meorum temporum, defenſus eſ-
ſe uideatur. Sed mihi in cauſſa facili, atque explica-*

ta perdifficilis, iudices, & lubrica defensionis ratio proponitur. nam si tantummodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen id ipsum esset, in tanto usu nostro, tantaq. amicitia, molestum: uetus enim est lex illa iustæ ueræq. amicitiæ, quæ mihi cú illo iam diu est, ut idem amici semper uelint: neque est ullum certius amicitiæ uinculum, quàm cõsensus, & societas consiliorum, & uoluntatum. mihi autem non est in hac re solum molestum, contra illum dicere; sed multo id magis, quòd in ea caussa contra dicendum est, in qua quædam hominum ipsorum uidetur facienda esse contentio. quærit enim Laterensis, atque hoc uno maxime urget, qua se uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate superarit. ita, si cedo illius ornamentis, quæ multa, & magna sunt; non solum huius dignitatis iactura facienda est, sed etiam largitionis recipienda suspicio. sin hunc illi antepono; contumeliosa habenda est oratio; & dicendum est id, quod ille me flagitat, Laterensem a Plancio dignitate esse superatum. ita aut amicissimi hominis existimatio offendenda est, si illam accusationis condicionem sequar: aut optime de me meriti salus deserenda est. sed ego, Laterensis, cæcum me, & præcipitem ferri confitear in caussa, si te aut a Plancio, aut ab ullo dignitate potuisse superari dixero: itaque discedam ab ea contentione, ad quam tu me uocas; & ueniam ad illam, ad quam me caussa ipsa deducit. Quid? tu non inanem dignitatis iudicem putas esse populum? fortasse non nunquam est: utinam uero sem-

per

per esset: sed est perraro, &, si quando est, in iis magistratibus est mandandis, quibus salutem suam committi putat. his leuioribus comitiis, diligentia, & gratia petitorum honos paritur, non iis ornamentis, quæ esse in te uidemus. nam quod ad populum pertinet, semper dignitatis iniquus iudex est, qui aut inuidet, aut fauet. quanquam nihil potes in te Laterensis constituere, quod sit proprium laudis tuæ, quin id tibi sit commune cum Plancio. sed hoc totum agetur alio loco. nunc tantum disputo de iure populi: qui & potest, & solet non nunquam dignos præterire: nec, si a populo præteritus est, quem non oportuit; a iudicibus condemnandus est, qui præteritus non est. nam si ita esset, quod patres apud maiores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorum, id haberent iudices, uel quod multo etiam minus est ferendum. tum enim magistratum nō gerebat is, qui ceperat, si patres auctores non erant facti: nunc postulatur a uobis, ut eius exsilio, qui creatus sit, iudicium populi R. reprehendatis. itaque quanquam, qua nolui, ianua sim ingressus in caussam; sperare uideor, tantum abfuturam esse orationem meam a minima suspicione offensionis tuæ, te ut potius obiurgem, quòd iniquum in discrimen adducas dignitatem tuam, quàm ut ego eam ulla contumelia coner attingere. Tu continentiam, tu industriam, tu animum in remp. tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quòd ædilis non sis factus, fractos esse, & abiectos, & repudiatos putas?

tas? uide tandem, Laterensis, quantum a te dissentiam. si medius fidius decem soli essent in ciuitate uiri boni, sapientes, iusti, graues, qui te indignum ædilitate iudicauissent: grauius de te iudicatum putaré, quàm est hoc, quod tu metuis, ne a populo iudicatum esse uideatur. non enim comitijs iudicat semper populus; sed mouetur plerunque gratia; cedit precibus; facit eos, a quibus est maxime ambitus; denique si iudicat, non delectu aliquo, aut sapientia ducitur ad iudicandum, sed impetu non nunquam, & quadam etiam temeritate. non est enim consilium in uulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: semperq. sapientes ea, quæ populus fecisset, ferenda, non semper laudanda duxerũt. Quare cum te ædilem fieri oportuisse dicis; populi culpam, non cõpetitoris, accusas. At fueris dignior, quàm Plãcius: de quo ita tecũ contendam paullo post, ut conseruem dignitatem tuã: sed ut fueris dignior; non competitor, a quo es uictus, sed populus, a quo es præteritus, in culpa est. in quo primum illud debes putare, comitijs, præsertim ædilicijs, studiũ esse populi, nõ iudicium; eblandita illa, nõ enucleata esse suffragia; eos, qui suffragium ferant, quid denique ipsi debeant, considerare sæpius, quàm quid cuique a rep. uideatur deberi. sin autem mauis esse iudicium; non tibi id rescindendum est, sed ferendum. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clarissimi, & sapiẽtissimi ciues tulerunt. est enim condicio liberorum populorum, præcipueq. huius principis populi, &

omnium gentium domini, atque uictoris, posse suffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: nostrũ autem est, qui in hac tempestate populi iactemur, ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere, alienas, retinere partas, placare turbatas; honores si magni non putemus, non seruire populo; sin eos expetamus, non defatigari supplicando. Venio iam ad ipsius populi partes; ut illius contra te oratione potius, quàm mea, disputem. qui si tecum congrediatur, & si una uoce loqui possit, hæc dicat: Ego tibi, Laterensis, Plancium non anteposui; sed, cum essetis æque boni uiri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui a me contenderat, quàm ad eum, qui mihi non nimis summisse supplicarat. Respondebis, credo, te, splendore, & uetustate familiæ fretum, non ualde ambiendum putasse. at uero te ille ad sua instituta, suorumq. maiorum exempla reuocabit. semper se dicet rogari uoluisse, semper placuisse; M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumem a calamitate iudicij retinere potuisset, homini nobilissimo, innocentissimo, eloquentissimo, M. Pisoni prætulisse; præposuisse se Q. Catulo, in summa familia nato, sapientissimo & sanctissimo uiro, non dico C. Serenum, subtilissimum hominem, (fuit enim & animi satis magni, & consilij) sed Cn. Manlium, nõ solum ignobilem, uerum sine uirtute, sine ingenio, uita etiam contempta, ac sordida. Desiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu esses Cyrenis. me enim, quàm socios, tua frui uirtute malebam: & quo plus

 interrerat,

intererat, eo plus aberas a me: certe non uidebam. deinde ſitientem me uirtutis tuæ deſeruiſti, ac dereliquiſti. cœperas enim petere tribunatum pl. temporibus ijs, quæ iſtam eloquentiam, & uirtutem requirebant. quam petitionem cum reliquiſſes, ſi hoc iudicaſti, tanta in tempeſtate te gubernare non poſſe, de uirtute tua dubitaui: ſi nolle, de uoluntate: ſin, quod magis intelligo, temporibus te alijs reſeruaſti, ego quoque, inquam, & reſp. ad ea te tempora reuocaui, ad quæ tu te ipſe ſeruaras. pete igitur eum magiſtratum, in quo mihi magnæ utilitati eſſe poſſis. ædi
* *les quicunque erunt. idem mihi, quod oſtenderas: aut ſi, quod mea minus intereſt, id te magis forte delectat, reddam tibi iſtam ædilitatem etiam negligenter petenti. ſed ampliſſimos honores ut pro dignitate tua conſequare, condiſcas, cenſeo, mihi paullo ante diligentius ſupplicare. Hæc populi oratio eſt: mea uero Laterenſis hæc; quare uictus ſis, non debere iudicem quærere, modo ne largitione ſis uictus. nam ſi, quotieſcunque præteritus erit is, qui non debuerit præteriri; toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam eſt, quòd populo ſupplicetur, ni-*
* *hil quòd diremptio, nihil quòd ſupplicatio magiſtratuum, renunciatio ſuffragiorum exſpectetur. ſimul ut qui ſint profeſſi, uideo quid dicam: hic familia conſulari eſt, ille prætoria: reliquos uideo eſſe ex equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula, ſunt æque boni uiri, atque integri: ſed ſeruari neceſſe eſt gradum. cedat conſulari generi prætorium, nec contendat cum prætorio*

rio

rio equester locus: sublata sunt studia, extinctæ suffragationes, nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandandis magistratibus, nulla exspectatio suffragiorum: nihil, ut plerunque euenit, præter opinionem accidet: nulla erit posthac uarietas comitiorum. sin hoc persæpe accidit, ut & factos aliquos, & non factos esse miremur; si campus, atque illæ undæ comitiorum, ut mare profundum, & immensum, sic efferuescunt quodam quasi æstu, ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu studiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & consilium, & rationem requiramus? quare noli me ad contentionem uestrum reuocare, Laterensis. etenim si populo grata est tabella, quæ frontes aperit hominum, mentes tegit; datq. eam libertatem, ut, quod uelint, faciant, promittant autem, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod non fit in campo? hic, quàm ille, dignior, perquam graue est dictu. quo modo igitur est æquum? sic credo, (quod agitur, quod satis est iudici) hic factus est. cur iste potius, quàm ego? uel nescio, uel non dico, uel denique, quod mihi grauissimum esset dicere, sed impune tamen deberem dicere, non recte. nam quid assequerere, si illa extrema defensione uterer, populum, quod uoluisset, fecisse, non quod debuisset? quid, si populi quoque factum defendo, Laterensis, & doceo, Cn. Plancium non obrepsisse ad honorem, sed eo uenisse cursu, qui semper patuerit omnibus hoc nostro equestri loco; possum ne eripere orationi tuæ contentionem uestram,

quæ tractari sine contumelia non potest, et te ad causſam, crimenq. deducere? si, quòd equitis R. filius est, inferior esse debuit: omnes tecum equitum R. filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potissimum irascare, qui longissime a te abfuit. equidem, si quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa Sacra uia, cum ego ad Fabianum fornicem impellor; sed eum, qui in me ipsum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti uiro, succenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, quàm ab ijs, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas. sed tamen hæc tibi est prima cum Plancio generis uestri familiæq. contentio, qua abs te uincitur: cur enim non confitear, quod necesse est? sed non hic magis, quàm ego a meis competitoribus & alias, & in consulatus petitione uincebar. sed uide, ne hæc ipsa, quæ despicis, huic suffragata sint. sic enim conferamus. Est tuum nomen utraque familia consulare. num dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putant esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus uestris ducuntur, te ædilem fecerint? equidem non dubito. sed si parũ multi sunt, qui nobilitatem ament: num ista est nostra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriusque generis ueniamus. Tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimæ familiæ sunt consulares, in quibus est etiam Iuuentia, quot e reliquis municipijs omnibus nõ sunt: hic est e præfectura Atinati, non tã

pri-

priſca, non tam honorata, non tam ſuburbana. quantum intereſſe uis ad rationem petendi? primum, utrũ magis fauere putas Atinates, an Tuſculanos ſuis? alteri (ſcire enim hoc propter uicinitatem facile poſſum) cum huius, ornatiſſimi, atque optimi uiri, Cn. Saturnini patrem ædilem, cum prætorem uiderunt, quòd primus ille non modo in eam familiam, ſed etiã in præfecturam illam ſellam curulem attuliſſet, mirã dum in modum lætati ſunt: alteros (credo, quia refertum eſt municipium conſularibus: nam maleuolos non eſſe certo ſcio) nunquam intellexi uehementius hoſpitum ſuorum honore lætari. habemus hoc nos, habent noſtra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri prope dicam ipſi, monteſq. fauerunt. num aliquando uides Tuſcula num aliquem de M. Catone illo, in omni uirtute principe, num de Ti. Coruncanio, municipe ſuo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at in quemcunque Arpinatem incideris, etiam ſi nolis, erit tamen tibi fortaſſe de nobis aliquid, aliquid & de C. Mario audiendum. Primum igitur hic habuit ſtudia ſuorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus iam ſaturatis honoribus eſſe potuerunt. deinde tui municipes ſunt illi quidem ſplendidiſſimi homines, ſed tamen pauci, ſiquidem cum Atinatibus conferantur: huius præfectura plena uirorum fortiſſimorum, ſic, ut nulla tota Italia frequentior dici poſſit. quam quidem nunc multitudinem uidetis, iudices, in ſqualore, & luctu ſupplicem uobis. hi tot equites R. tot tri

buni ærarij (nam plebem a iudicio dimisimus, quæ cuncta comitijs affuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, sed dignitatem, sed oculorum coniectum, sed solidam, & robustam, & assiduam frequentiam præbuerunt. iam municipia coniunctione etiam uicinitatis uehementer mouentur. omnia, quæ dico de Plancio, dico expertus in nobis: Sumus enim finitimi Atinatibus. laudanda est, uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem illum officij morem, non infuscata maleuolentia, non assueta mendacijs, non fucata, non fallax, non erudita artificio simulationis uel suburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Alifanus, tota denique nostra illa aspera, & montuosa, at fidelis, & simplex, & fautrix suorum regio se huius honore ornari, se augeri dignitate arbitrabatur: ijsdemq. nunc a municipijs adsunt equites R. publice cum legationis testimonio; nec minore nunc sunt solicitudine, quàm tum erant studio. etenim est grauius spoliari fortunis, quàm non augeri dignitate. Ergo ut alia in te erant illustriora, Laterensis, quæ tibi maiores tui reliquerant: sic te Plancius hoc non solum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat: quibus e municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. Adiungam, si

uis, id quod tu etiam huic obesse putas, patrem publicanum. qui ordo quanto adiumento sit in honore, quis nescit? flos enim equitum R. ornamentum ciuitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur. quis est ergo, qui neget, ordinis eius studium fuisse in honore Plancij singulare? neque iniuria: uel quòd erat pater is, qui est princeps iam diu publicanorum: uel quòd is ab socijs unice diligebatur: uel quòd diligentissime rogabat: uel quia pro filio supplicabat: uel quia huius ipsius in illum ordinem summa officia quæsturæ, tribunatusq. constabant: uel quòd illi in hoc ornando ordinem se ornare, & consulere liberis suis arbitrabantur. aliquid præterea: timide dico, sed tamen dicendum est: non enim opibus, non inuidiosa gratia, non potentia uix ferenda, sed commemoratione beneficij, sed misericordia, sed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribubus summisi me, & supplicaui: ultro mehercules se mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogaui. ualuit caussa rogandi, non gratia: nec, si uir amplissimus, cui nihil est quod roganti concedi non iure possit, de aliquo, ut dicis, non impetrauit, ego sum arrogans, quòd me ualuisse dico. nam, ut omittam illud, quòd ego pro eo laborabam, qui ualebat ipse per sese; rogatio ipsa semper est gratiosissima, quæ est officio necessitudinis coniuncta maxime. neque ego sic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris esset meus, quia uicinus, quia huius parente semper plurimum essem usus, sed ut quasi pa-

ſi parenti, & cuſtodi meo. non potentia mea, ſed cauſſa rogationis fuit gratioſa. nemo mea reſtitutione lætatus eſt, nemo iniuria doluit, cui non huius in me miſericordia grata fuerit. etenim ſi ante reditum meum Cn. Plancio ſe uulgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum honori fuiſſet, ei meas præſentis preces non putas profuiſſe? an Minturnenſes coloni, quòd C. Marium ciuili errore, atque ex impijs manibus eripuerunt, quòd tecto receperũt, quòd feſſum inedia, fluctibusq. recrearunt, quòd uiaticum congeſſerunt, quòd nauigium dederunt, quòd eum linquentem terram eam, quam ſeruauerat, lacrymis uotisq. omnibus proſecuti ſunt, æterna in laude uerſantur: Plancio, quòd me, uel ui pulſum, uel ratione cedentem tempori, receperit, iuuerit, cuſtodierit, his, & ſenatui, populoq. R. ut haberent quod reducerent, conſeruarit, honori hanc fidem, miſericordiam, uirtutem fuiſſe miraris? uitia mehercule res hæ Cn. Plancij, de quibus dixi, tegere potuerunt; ne tu in ea uita, de qua iam dicam, tot & tanta adiumenta huic honori fuiſſe mirere. Hic eſt enim, qui adoleſcentulus cum A. Torquato profectus in Africam, ſic ab illo grauiſſimo & ſanctiſſimo, atque omni laude & honore digniſſimo uiro dilectus eſt, ut & contubernij neceſſitudo, & adoleſcentuli modeſtiſſimi pudor poſtulabat. quod, ſi adeſſet, non minus ille declararet, quàm hic, illius frater patruelis, & ſocer, T. Torquatus, illi omni uirtute & laude par: qui eſt quidem cum illo

maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis coniunctus, sed ita magni amoris, ut illæ necessitudinis caussæ leues esse uideantur. Fuit in Creta postea contubernalis Saturnini, propinqui sui, miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatissimus, hodieq. sit; omnibus esse se probatum debet sperare. In ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua constantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent, assiduitate, testimonioq. declarant. In Macedonia tribunus militum fuit: in eadem prouincia postea quæstor. primum Macedonia sic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum suarum: qui cum missi sint ob aliam caussam, tamen huius repentino periculo commoti huic assident, pro hoc laborant; huic si præsto fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putant, quàm si legationem, & mandata sua confecerint. L. uero Appuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorum, qui præscribit in parentum loco quæstoribus suis prætores esse oportere, officijs, beneuolentiaq. superarit. Tribunus pl. fuit, non fortasse tam uehemens, quàm isti, quos tu iure laudas, sed certe talis, quales si omnes semper fuissent, nunquam desideratus uehemens esset tribunus. Omitto illa, quæ si minus necessaria sunt, at certe, cum sunt prolata, laudantur: ut uiuat cum suis, primum cum parente, (nam meo iudicio pietas fundamentum est omnium uirtutum) quem ueretur ut deum, (neque enim multo secus parens liberis) adamat uero ut sodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid di

cam

eam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatissimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cum uideatis luctus societatem? Quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus esse uideor. Quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueste mutata? atqui hæc sunt indicia solida, iudices, & expressa, hæc signa probitatis, non fucata forensi specie, sed domesticis inusta notis ueritatis. facilis est illa occursatio, & blanditia popularis: adspicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus sumitur. Omnibus igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domesticis non nullis rebus inferiorem quàm te, generis & nominis dico, superiorem alijs, municipum, uicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modestia, ædilem factum esse miraris? hunc tu uitæ splendorem maculis adspergis istis? iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere? maritum appellas, ut uerba fingas, non solum crimina. ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis caussa: quod non crimen est, sed impudicum in maledicto mendacium. raptam esse mimulam. quod dicitur Atinæ factum a iuuene, uetere quodam in senicos iure, maximeq. oppidano. o adolescentiam traductam eleganter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis e carcere. & quidem emissus, ut cognostis, necessarij hominis, optimiq.

miq́. adoleſcentis rogatu. idem poſtea præ mandatis requiſitus. atque hæc, nec ulla alia, ſunt coniecta maledicta in eius uitam, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater uero, inquit, etiam obeſſe filio debet. O uocem duram, atque indignam tua probitate, Laterenſis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obeſſe filio debeat? qui ſi eſſet turpiſſimus, ſordidiſſimus, tamen ipſo nomine patrio ualeret apud clementes iudices, & miſericordes, ualeret, inquã, communi ſenſu omnium, & dulciſſima commendatione naturæ. ſed cum ſit Cn. Plancius is eques R. ea primum uetuſtate equeſtris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites R. fuerint, ſummum in præfectura florentiſſima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiæ; deinde, ut ipſe in legionibus P. Craſſi imperatoris inter ornatiſſimos homines, equites R. ſummo ſplendore fuerit; ut poſtea princeps inter ſuos, plurimarum rerum ſanctiſſimus, & iuſtiſſimus iudex, maximarum ſocietatum auctor, plurimarum magiſter: ſi non modo in eo nihil unquam reprehenſum, ſed laudata ſunt omnia, tamẽ is oberit honeſtiſſimo filio pater, qui uel minus honeſtum, & alienum tueri uel auctoritate ſua, uel gratia poſſit? Aſperius, inquit, locutus eſt aliquid aliquando. immo fortaſſe liberius. at id ipſum, inquit, non eſt ferendum. ergo hi ferendi ſunt, qui queruntur libertatem equitis R. ſe ferre non poſſe? ubinam ille mos? ubi illa æquitas iuris? ubi illa antiqua liber-

tas,

tas, quæ malis oppressa ciuilibus extollere iam caput, & aliquando recreata se erigere debebat? equitum ego R. etiam in homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scæuolam, uirum omnibus ingenio, iustitia, integritate præstantem, aspere, & ferociter, & libere dicta commemorem? consuli P. Nasicæ præco Granius medio in foro, cum ille, edicto iustitio, domum descendens rogasset Granium, quid tristis esset, an quòd auctiones essent; immo uero, inquit, quòd legiones. idem tribuno pl. potentissimo homini, M. Druso, sed multa in remp. molienti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetque, quid agis Grani? respondit, immo uero tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs sæpe perstrinxit impune. nunc usque eò oppressa uestra arrogantia ciuitas est, ut, quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non sit concessa libertas. quæ enim unquam fuit Plancio uox contumeliæ potius, quàm doloris? quid est autem unquam questus, nisi cum a socijs, & a se iniuriam propulsaret? cum senatus impediretur, quo minus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus R. redderetur. omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum ipsum dolorem hic tulit paullo apertius. communis ille sensus in alijs fortasse latuit: hic, quod cum ceteris animo sentiebat, id magis, quàm ceteri, & uultu promptum habuit, & lingua. quanquam, iudices, (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo nunquam dicta

sunt,

ſunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non ſtudio adductus, ſed contentione dicendi, aut laceſſitus; & quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, ſi non perfacetum, attamen fortaſſe non ruſticum: quod quiſque dixit, me id dixiſſe dicunt. ego autem, ſi quid eſt, quod mihi ſcitum eſſe uideatur, & homine ingenuo dignum, atque docto, non aſpernor; ſtomachor uero, cum aliorum non me digna in me conferuntur. Nam quòd primus ſciuit legem de publicanis, tum cum uir ampliſſimus conſul id illi ordini per populum dedit, quod per ſenatum, ſi licuiſſet, dediſſet: ſi in eo crimen eſt, quia ſuffragium tulit; quis non tulit publicanus? ſi, quia primum ſciuit; utrum id ſortis eſſe uis, an eius, qui illam legem ferebat? ſi ſortis; nullum crimen eſt in caſu: ſi conſulis; ſplendor etiam Plancij, hunc a ſummo uiro principem ordinis iudicatum. Sed aliquando ueniamus ad cauſſam: in qua tu, nomine legis Liciniæ, quæ eſt de ſodalitijs, omnes ambitus leges complexus es. neque enim quidquam aliud in hac lege, niſi editicios iudices, es ſecutus. quod genus iudiciorum ſi eſt æquum ulla in re, niſi hac tribuaria: non intelligo, quamobrem ſenatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accuſatore, neque eandem editionem tranſtulerit in ceteras cauſſas; de ipſo denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium alternorum; cumq. nullum genus acerbitatis prætermitteret, hoc tamen unum prætereundum putarit. quid? huius rei obſcura cauſſa eſt, an & agitata, cum iſta in ſenatu res agebatur,

tur, & disputata hesterno die copiosius a Q. Horten sio? cui tum est senatus assensus. hoc igitur sensimus: cuiuscunque tribus largitor esset, & per consensioné magistratuum, quæ honeste sodalitas nominatur, quam quisque tribum turpi largitione corrumperet, eum maxime ijs hominibus, qui eius tribus essent, esse notum. ita putauit senatus, cum reo tribus ederentur eæ, quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testes, & iudices. acerbum omnino genus iudicij: sed tamen, si uel sua, uel ea, quæ maxime esset cuique coniuncta, tribus ederetur, uix recusandum. tu autem Laterensis quas tribus edidisti? Terentinam, credo. fuit certe id æquum, & certe exspectatum est, & fuit dignum constantia tua. cuius tu tribus uenditorem, & corruptorem, & sequestrem Plancium fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorum præsertim hominum & grauissimorum, edere debuisti. aut Volitiniá. libet enim tibi, nescio quid etiam de illa tribu criminari. hanc igitur ipsam cur nó edidisti? quid Plancio cú Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nam tertiam etiam, non quæ iudicaret, sed quæ reijceretur, esse uoluisti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterensis suo iudicio non ad sententiam legis, sed ad suá spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obseruatas, non largitione? quid enim potest dicere, cur ista editio non summam habeat acerbitatem,

tem, remota ratione illa, quam in decernendo ſecuti
ſumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos,
aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabi
les, quos inhumanos, quos crudeles exiſtimes? tu, me
ignaro, nec opinante, inſcio, notes & tuos, & tuo-
rum neceſſarios, uel iniquos meos, uel etiam defenſo
rum meorum? eodemq. adiungas, quos natura pu-
tes aſperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas
repente, ut ante conſeſſum eorum iudicum uideam,
quàm potuerim, qui eſſent futuri, ſuſpicari? apud
eosq. me, ne quinque quidem reiectis, quod in proxi
mo reo de conſilij ſententia conſtitutum eſt, cogas
cauſſam de fortunis omnibus dicere? non enim, ſi aut
Plancius ita uixit, ut offenderet ſciens neminem;
aut tu ita erraſti, ut eos ederes imprudẽs, ut nos, in-
uito te, tamen ad iudices, nõ ad carnifices ueniremus;
iccirco iſta editio per ſe non acerba eſt. an uero nuper
clariſſimi ciues nomen editi iudicis non tulerunt, cum
ex CXXV iudicibus, principibus equeſtris ordinis,
quinque & LXX reus reijceret, L referret; omuiaq.
potius permiſcuerunt, quàm ei legi, condicioniq. pa-
rerent: nos neque ex delectis iudicibus, ſed ex omni
populo, neque editos ad reijciendum, ſed ab accuſato
re conſtitutos iudices ita feremus, ut neminem reij-
ciamus? neque ego nunc legis iniquitatem queror,
ſed factum tuum a ſententia legis doceo diſcrepare:
& illud acerbum iudicium, ſi, quemadmodum ſena-
tus cenſuit, populusq. iuſſit, ita feciſſes, ut in hunc
& ſuam, & ab hoc obſeruatas ederent, non modo
non

non quererer, sed hunc, iudicibus editis, qui testes ijdem esse possent, absolutum putarem. neque nunc multo secus existimo. cum enim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus uti malle, quàm notis, iudicauisti; fugisti sententiam legis, æquitatem omnem reiecisti; in tenebris, quàm in luce, caussam uersari maluisti. Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem. quid diceret apud Volitinienses, aut tribules suos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis aut tacitum testem haberes, aut uero etiam excitares? etenim si reus tribus ederet, Volitiniam fortasse Plancius propter uicinitatem, ac necessitudinem suam non edidisset? &, si quæsitor edendus fuisset, quem tandem potius, quàm hunc C. Alfium, quem habet, cui notissimus esse debet, uicinum, tribulem, grauissimum hominem, iustissimumque, edidisset? cuius quidem æquitas, & meæ similis uoluntas erga Cn. Pancij salutem, quam ille sine ulla cupiditatis suspicione præ se fert, facile declarat, non fuisse fugiendum tribulem huic iudicem, cui quæsitorem tribulem exoptandum fuisse uideatis. neque ego nunc consilium reprehendo tuum, quòd non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris: sed a te doceo consilium non seruatum senatus. etenim quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? sequestrem ne Plancium? respuerent aures, nemo agnosceret, repudiaretur. an gratiosum? illi libenter audirent, nos non timide confiteremur. noli enim putare, Laterésis, legibus istis, quas senatus de ambitu

ambitu ſancire uoluerit, id eſſe actum, ut ſuffragatio, ut obſeruantia, ut gratia tolleretur. ſemper fuerunt boni uiri, qui apud tribules ſuos gratioſi eſſe uellent. neque uero tam durus in plebem noſter ordo fuit, ut eam coli noſtra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis noſtris interdicendum eſt, ne obſeruent tribules ſuos, ne diligant, ne reficere neceſſarijs ſuis ſuam tribum poſſint, ne par ab his munus in ſua petitione reſpectent. hæc enim plena ſunt officij, plena obſeruantiæ, plena etiam antiquitatis. iſto in genere & fuimus ipſi, cum ambitionis noſtra tempora poſtulabant, & clariſſimos uiros eſſe uidimus, & hodie eſſe uidemus quamplurimos gratioſos. Decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta ſeueritatem ſenatus, & bonorum omnium uim, ac dolorem excitarunt. hæc doce, hæc profer, huc incumbe Laterenſis, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pronunciaſſe, diuiſiſſe: tum mirabor te ijs armis uti, quæ tibi lex dabat, noluiſſe. tribulibus enim iudicibus, non modo ſeueritatem illorum, ſi iſta uera ſunt, ſed ne uultus quidem ferre poſſemus. hanc tu rationem cum fugeris; cumq. hos iudices habere nolueris, quorum in huius delicto cum ſcientia certiſſima, tum dolor grauiſſimus eſſe debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc ſibi oneris impoſueris, cur ſe potiſſimum delegeris, cur denique ſe diuinare malueris, quàm eos, qui ſcirent, iudicare? Ego Plancium, Laterenſis, ipſum gratioſum eſſe dico, & habuiſſe in petitio-

ne multos cupidos ſui gratioſos . quos tu ſi ſodales uo-
cas ; officioſam amicitiam nomine inquinas crimino-
ſo . ſin quia gratioſi ſunt , accuſandos putas : noli mi
rari te id , quod tua dignitas poſtularit , repudiandis
gratioſorum amicitijs non eſſe aſſecutum . Iam ut ego
doceo gratioſum eſſe tribulibus Plancium , quòd mul
tis benigne fecerit , pro multis ſpoponderit , in operas
plurimos patris auctoritate , & gratia miſerit , quòd
denique omnibus officijs per ſe , per patrem , per ma-
iores ſuos totam Atinatem præfecturam comprehen
derit : ſic tu doce ſequeſtrem fuiſſe , largitum eſſe , con
ſcripſiſſe , tribules decuriauiſſe . quod ſi non potes ; no-
li tollere ex ordine noſtro liberalitatem ; noli male-
ficium putare eſſe gratiam ; noli obſeruantiam ſanci-
re pœna . itaque hæſitantem te in hoc ſodalitiorum
tribuario crimine ad communem ambitus cauſſam có
tuliſti . in qua deſinamus aliquando , ſi uidetur , uul-
gari , & peruagata declamatione contendere . ſic e-
nim tecum ago . quam tibi commodum eſt , unam tri
bum delige tu : doce id , quod debes , per quem ſeque-
ſtrem , quo diuiſore corrupta ſit : ego , ſi id facere non
potueris , quod , ut opinio mea fert , ne incipies qui-
dem ; per quem tulerit , docebo . eſt ne hæc uera con-
tentio ? placet ne ſic agi ? non poſſum magis pedem có
ferre , ut aiunt , aut propius accedere . quid taces ? quid
diſſimulas ? quid tergiuerſaris ? etiam atque etiam
inſto , atque urgeo , inſector , poſco , atque adeo flagi
to crimen . quamcunque tribum , inquam , delegeris ,
quam tulerit Plancius ; tu oſtendito , ſi poteris , ui-

tium;

tium; ego, qua ratione tulerit, docebo. nec erit hæc alia ratio Plancio, ac Laterensi. nam ut, quas tribus tu tulisti, si iam ex te requiram, possis, quorum studio tuleris, explicare: sic ego hoc contendo, me tibi ipsi aduersario, cuiuscunque tribus rationem poposceris, redditurum. Sed cur ego sic ago? quasi non comitijs iam superioribus sit Plancius designatus ædilis. quæ comitia primum habere cœpit consul, tum omnibus in rebus summa auctoritate, tum harum ipsarum legum ambitus auctor: deinde habere cœpit subito, præter opinionem omnium: ut, ne si cogitasset quidem quispiam largiri, daretur spatium comparandi. uocatæ tribus, latum suffragium, descriptæ, renunciatæ. longe plurimum ualuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec esse potuit suspicio. an tandem una centuria prærogatiua tantum habet auctoritatis, ut nemo unquam prior eam tulerit, quin renunciatus sit: tu aut his ipsis comitijs consularibus, aut certe in illum annum ædilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, sed uniuersus populus uoluntatem suam declararit, cuius in honore non unius tribus pars, sed comitia tota comitijs fuerint prærogata? quo quidem tempore si id Eaterensis facere uoluisses, aut si grauitatis esse putasses tuæ, quod multi nobiles sæpe fecerunt, ut, cum minus ualuissent suffragijs, quàm putassent, postea, prolatis comitijs, prosternerent se, & populo R. fracto animo atque humili supplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuersura se fuerit multitudo. nunquam

enim nobilitas, integra præsertim, atque innocens, a populo R. supplex repudiata fuit. sed si tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit, sicut esse debuit, quàm ædilitas: noli, cum habeas id, quod malueris, desiderare id, quod minoris putaris. equidem primum, ut honore dignus essem, maxime semper laboraui: secundo, ut existimarer: tertium mihi fuit illud, quod plerisque primum est, ipse honos: qui ijs denique debet esset iucundus, quorum dignitati populus R. testimonium, non beneficium ambitioni dedit. Quæris etiam Laterensis, quid imaginibus tuis, quid ornatissimo, atque optimo uiro, patri tuo respondeas mortuo? noli ista meditari; atque illud caue potius, ne tua ista querela, dolorq. nimius ab illis sapiétissimis uiris reprehendatur. uidit enim pater tuus, Ap. Claudium, nobilissimum hominem, uiuo patre suo, potentissimo & clarissimo ciue, C. Claudio, ædilem non esse factum, & eundem sine repulsa factum esse consulem: uidit, hominem sibi maxime coniunctum, egregium uirum, L. Volcatium, uidit, M. Pisonem, in ista ædilitate offensiuncula accepta, summos a populo R. esse honores adeptos. auus uero tuus & P. Nasicæ tibi ædiliciam prædicaret repulsam, quo ciue neminem ego statuo in hac rep. fortiorem; et C. Marij, qui, duabus ædilitatis acceptis repulsis, septies consul est factus; & L. Cæsaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes scimus, ædilitate præteritos, consules esse factos. Sed quid ego ædilicias repulsas colligo? quæ sæpe eiusmodi habitæ sunt, ut ijs, qui præte-

præteriti essent, benigne a populo factum uideretur. Tribunus militum L. Philippus, summa nobilitate, & eloquentia, quæstor Q. Cœlius, clarissimus, ac fortissimus adolescens, tribuni pl. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes consules factos scimus esse. quæ tibi ultro pater, & maiores tui non consolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quã tu uereris, ne a te suscepta uideatur; sed ut te ad cursum istum tenendum, quem a prima ætate suscepisti, cohortentur. nihil est enim, mihi crede Laterensis, de te detractum: detractum dico? si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiam de uirtute significatum tua. noli enim existimare, nõ magnum quendam motum fuisse illius petitionis tuæ, de qua, ne aliquid iurares, destitisti denunciasti homo adolescens, quid de summa reip. sentires; fortius tu quidem, quàm non nulli defuncti honoribus; sed apertius, quàm uel ambitionis, uel ætatis tuæ ratio postulabat. quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortasse nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentem ante, & præcauentem nunquam certe mouebunt. An te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius? an una fieri potuerunt, si una tribus non tulissent? cum non nullas punctis pæne totidem: quippe cum, iam facti prope superioribus comitijs, declara-

tique, uenissent. quanquam ne id quidem suspicionem coitionis habuerit. neque enim unquam maiores nostri sortitionem constituissent ædiliciam, nisi uiderent accidere posse, ut competitores pares suffragijs essent. Et ais, prioribus comitijs Aniensem a Plotio, Terentinam a Plancio tibi esse concessam; nunc ab utroque eas auulsas, ne in angustum uenirent. Quàm conuenit, non dum cognita populi uoluntate, hos, quos iam tum coniunctos fuisse dicis, iacturam suarum tribuum, quo uos adiuuaremini, fecisse; eosdem, cum iam essent experti quid ualerent, restrictos, & tenaces fuisse? etenim uerebantur, credo, angustias: quasi res in contentionem, aut in discrimen aliquod posset uenire. sed tamen tu an Plotium uirum ornatissimum, in idem crimen uocandum iudicas? an dicis eũ te arripuisse, a quo non sis rogatus? Nam quod questus es, plures te testes habere de Volitinia, quàm quot in ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos testes te adducere, qui, quia nummos acceperint, te præterierint; aut te ne gratuita quidem eorum suffragia tulisse. Illud uero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehensos esse dixisti, caluit re recenti, nunc in caussa refrixit. neque enim, qui illi nummi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuisor, ostenderis. atque is quidem adductus ad consules, qui tum in crimen uocabatur, se inique a tuis iactatum, grauiter querebatur. qui si erat diuisor, præsertim eius, quem tu habeas reum: cur abs te reus non est factus? cur nõ eius damnatione aliquid ad hoc iudicium præiudicij

compa-

comparasti? sed neque tu habes hæc, neque eis confidis. alia te ratio, alia cogitatio ad spem huius opprimendi excitauit. magnæ sunt in te opes: late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic inuident: multis etiam pater, optimus uir, nimium retinens equestris iuris, & libertatis uidetur: multi etiam communes inimici reorum omnium: qui ita semper testimonium de ambitu dicunt, quasi aut moueant animos suis testimoniis, aut gratum populo R. sit, aut ab eo facilius ob eam caussam dignitatem, quam uolunt, consequantur. quibuscunque me, iudices, pugnantem meo more pristino non uidebitis: non quòd fas sit quidquam effugere, quod salus Plancij postulet: sed quia neque necesse est me id persequi uoce, quod uos mente uideatis; & quòd ita de me meriti sunt illi ipsi, quos ego testes uideo paratos, ut eorũ reprehẽsionem uos uestræ prudentiæ assumere, meæ modestiæ remittere debeatis. illud unum uos magnopere oro, atque obsecro, iudices, cum huius, quem defendo, cum communis periculi caussa, ne fictis auditionibus, ne disseminato dispersóq. sermoni fortunas innocentium subijciẽdas putetis. multi amici accusatoris, non nulli etiam nostri iniqui, multi cõmunes obtrectatores, atque omnium inuidi multa finxerunt. nihil est autem tam uolucre, quàm maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dissipatur. neque ego, si fonte maledicti reperietis, ut negligatis, aut dissimuletis, unquam postulabo: sed, si quid sine capite manabit,

bit, aut si quid erit eiusmodi, ut non extet auctor, qui audierit; aut ita negligens uobis esse uidebitur, ut unde audierit, oblitus sit; aut ita leuem habebit auctoré, ut memoria dignum non putarit; huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocéti noceat, oramus. Sed uenio iam ad L. Cassium, familiarem meum: cuius ex oratione ne illum quidem Iuuentium tecum expostulaui, quem ille, omni & uirtute, & humanitate ornatus adolescens, primum de plebe ædilem curulem factum esse dixit. in quo, Cassi, si ita tibi respondeam, nescisse id populum R. neque fuisse, qui id nobis narraret, præsertim mortuo Longino; non, ut opinor, admirere; cum ego ipse, non abhorrens a studio antiquitatis, me hic id ex te primum audisse confitear. & quoniam tua fuit perelegans, ac persubtilis oratio, digna equitis R. uel studio, uel pudore; quoniamq. sic ab his es auditus, ut magnus honos & ingenio, & humanitati tuæ tribueretur: respondebo ad ea, quæ dixisti: quæ pleraque de ipso fine fuerunt: in quibus ipsi aculei, si quos habuisti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt. Quæsisti, utrum mihi putarem, equitis R. filio, faciliorem fuisse ad adipiscendos honores uiá, an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari? Ego uero, quanquam illi omnia malo, quàm mihi, tamen illi honorum aditus nunquam faciliores optaui, quàm mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores, quàm iter demonstrasse adipiscendorum putet, hæc illi soleo

præcipere, quanquam ad præcepta ætas non est gnati, quæ ille a Ioue ortus suis præcepit filijs: Vigilandum est semper: multæ insidiæ sunt bonis. nostis cetera. quæ non ne id, quod multi inuideant. quæ scripsit grauis ille & ingeniosus poeta, scripsit, non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, sed ut nos, & nostros liberos ad laborem, & laudem excitaret. Quæris, quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis ædilis fieri non potuisset; sed hoc præstare, quòd ei minus inuideretur. etenim honorum gradus summis hominibus, & infimis sunt pares, gloriæ dispares. quis nostrum se dicit M'. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duilio parẽ? quis Atilio Calatino? quis Cn. & P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo? eosdem sumus honorum gradus, quos illi, assecuti. est enim in uirtute multis adscensus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum præstet. honorum populi finis est consulatus: quem magistratum iam octingenti fere consecuti sunt. horum, si diligenter quæras, uix decimam partem reperias gloria dignam. sed nemo unquam sic egit, ut tu: cur iste fit consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multũ. sic igitur Plancius nihilo minus quæstor est factus, et tribunus pl. & ædilis, quàm si esset summo loco natus. sed hæc, pari loco orti, sunt innumerabiles alij consecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij; & quæris, quid simile in Plancio. Quasi ue

ro isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quòd triumpharunt, & non quia commissi sunt ijs magistratus, in quibus re bene gesta triũpharent. Rogas, quæ castra uiderit: qui & miles in Creta, Metello hoc imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quæstor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me custodiendum transferre maluerit. Quæris, num disertus. Immo, id quod secundum est, ne sibi quidem uidetur. Num iurisconsultus. Quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. omnes enim istiusmodi artes in ijs reprehenduntur, qui, cum professi fuerint, satisfacere non possunt; non in ijs, qui abfuisse ab istis studijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non scientia, requiri solet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem si pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleste solemus, si eas artes, quas in emendo secuti sumus, forte nesciuerit; sin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, nisi frugalitatem, laborem, uigilantiam, esse curamus: sic populus R. deligit magistratus, quasi reip. uillicos: in quibus si qua præterea est ars, facile patitur; sin minus, uirtute eorum, & innocentia contentus est. quotus enim quisque disertus? quotus quisque iuris peritus est? ut eos numeres, qui uolunt esse. quòd si præterea honore dignus nemo: quidnam tot optimis, & ornatissimis ciuibus est futurum? Iubes Plancium de uitijs

Laterensis dicere. nihil potest: nisi eum nimis in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus. facile patior id te agere multis uerbis, quod ad iudicium non pertineat; & id te accusantem tam diu dicere, quod ego defensor sine periculo possim confiteri. atqui non modo confiteor summa in Laterense ornamenta esse; sed te etiam reprehendo, quòd ea nõ enumeres; alia quædam inania, & leuia conquiras: Præneste fecisse ludos. quid? alij quæstores non ne fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos, iustum in socios fuisse. quis negat? sed ita multa Romæ geruntur, ut uix ea, quæ fiunt in prouincijs, audiantur. Nõ uereor, ne mihi aliquid, iudices, uidear arrogasse, si de quæstura mea dixero. quamuis enim illa floruerit: tamen eum me postea fuisse in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum sit ex quæsturæ laude repetendum. sed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quæsturam aut gratiorem, aut clariorem fuisse. uere mehercules hoc dicam. sic tum existimabam; nihil homines unquam aliud Romæ, nisi de quæstura mea, loqui. frumenti in summa caritate maximum numerum miseram: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, socijs abstinens, omnibus eram uisus in omni officio diligentissimus: excogitati quidam erant a Siculis honores inauditi: itaque hac spe decedebam, ut mihi populum R. ultro omnia delaturum putarem. at ego, cum casu diebus ijs, itineris faciendi caussa, decedens e prouincia Puteolos forte uenissem, cum plurimi &

lautissimi

lautissimi solent esse in ijs locis; concidi pæne, iudices, cum ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & nunquid in ea esset noui. cui cum respondissem, me e prouincia decedere: etiam mehercules, inquit, ut opinor ex Africa. huic ego iam stomachans fastidiose, immo ex Sicilia, inquam. tum quidam, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis quæstorem fuisse? quid multa? destiti stomachari, & me unum ex ijs feci, qui ad aquas uenissent. sed ea res, iudices, haud scio an plus mihi profuerit, quàm si mihi tum essent omnes congratulati. nam postea quàm sensi populum R. hebetiores, oculos acres, atque acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, ut postea quotidie me præsentem uiderent: habitaui in oculis: pressi forum: neminem a congressu meo neque ianitor meus, neque somnus absterruit. ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem unquam otiosum? nam quas tu commemoras, Cassi, legere te solere orationes, cum otiosus sis; has ego scripsi ludis, & ferijs, ne omnino unquam essem otiosus. etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originum suarum, semper magnificum, & præclarum putaui, clarorum uirorum, atque magnorum non minus otij, quàm negotij rationem extare oportere. ita si quam habeo laudem; quæ quanta sit, nescio; parta Romæ est, quæsita in foro: meaq. priuata consilia publici quoque casus comprobauerunt, ut etiam summa resp. mihi domi fuerit gerenda, &

urbs in urbe seruanda. Eadem igitur, Cassi, uia munita Laterensi est, idem uirtutis cursus ad gloriam, hoc facilior fortasse, quòd ego huc a me ortus, & per me nixus adscendi, istius egregia uirtus adiuuabitur commendatione maiorum. Sed ut redeam ad Plancium; nunquam ex urbe abfuit, nisi forte, lege, necessitate. non ualuit rebus ijsdem, quibus fortasse non nulli: at ualuit assiduitate, at ualuit obseruandis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: est usus ratione, qua, minima inuidia, noui homines plurimi eosdem honores consecuti sunt. Nam quòd ais, Cassi, non plus me Plancio debere, quàm bonis omnibus, quòd ijs æque mea salus cara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: sed etiam ij, quibus ego debeo, boni uiri, & ciues, ædilitijs comitijs aliquid se meo nomine debere Plancio dicebant. uerum fac me multis debere, & in his Plancio: utrum igitur, me conturbare oportet, an ceteris, cum cuiusque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere? quanquam dissimilis est pecuniæ debitio, & gratiæ. nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; &, qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. neque ego nunc Plancio desinam debere, si hoc soluero: nec minus ei redderem uoluntate ipsa, si hoc molestiæ non accidisset. Quæris a me, Cassi, quid pro fratre meo, qui mihi est carissimus, quid pro meis liberis, quibus nihil potest mihi esse iucundius, amplius, quàm pro

Plancio

Plancio facio, facere possim: nec uides', istorum ipsorum caritate ad huius salutem defendendam maxime stimulari me, atque excitari. nam neque illis huius salute, a quo meam sciunt esse defensam, quidquam est optatius: & ego ipse nunquam illos adspicio, quin per hunc me his conseruatum esse meminerim, huiusq́. meriti in me recorder. Opimium damnatum esse commemoras, seruatorem ipsum reip. Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem sit restitutus. reprehendis meas pro Plancio preces, quòd nec Opimius suo nomine liberatus sit, nec Q. Metelli Calidius. De Calidio tibi tantum respondeo, quod ipse uidi: Q. Metellum Pium consulem prætorijs comitijs, petente Q. Calidio, populo R. supplicasse, cum quidem non dubitaret & consul, & homo nobilissimus, patronum illum esse suum, & familiæ suæ nobilissimæ, dicere. quo loco quæro ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij facio, aut Metellum Pium, si Romæ esse potuisset, aut patrem eius, si uixisset, non fuisse facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominum memoria posset euelli. uulnus illud reip. dedecus huius imperij, turpitudo populi R. non iudicium putandū est. quam enim illi iudices, si iudices, & non parricidæ patriæ nominandi sunt, grauiorem potuerūt reip. infligere securim, quàm cum illum e ciuitate eiecerunt, qui prætor finitimo, consul domestico bello rēp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, &, ut ais, id uerbis exaggero. Quasi uero

me

me tuo arbitratu, & non meo gratum esse oporteat. Quod istius tantum meritum, inquit? an quia te non iugulauit? Immo uero, quia iugulari passus non est. Quo quidem tu loco, Cassi, etiam purgasti inimicos meos; meæq. uitæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti. posuit hoc idem Laterensis. quamobrem de isto paullo post plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuisse. quod fuit ullorum tantum? requiro, utrum putes odium unquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hostem? an fuisse in iis aliquem, aut famæ metũ, aut pœnæ, quorum uidisti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, uim in tota urbe uersari? nisi existimas, eos iccirco uitæ meæ pepercisse, quòd de reditu meo non timerent; & quenquam putas fuisse tam excordem, qui, uiuis his, stante urbe, & curia, rediturum me, si uiuerem, non putaret. quamobrem non debes, is homo, & ciuis, prædicare, uitam meam, quæ fidelitate amicorum conseruata sit, inimicorum molestia non esse appetitam. Respondebo tibi nunc, Laterensis, minus fortasse uehementer, quàm abs te sum prouocatus, sed profecto nec considerate minus, nec minus amice. Nam primum illud fuit asperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri, & temporis caussa fingere. scilicet homo sapiens excogitaui, quamobrem uiderer maximis beneficiis uinculis obstrictus, cum liber essem, & solutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multæ, parum iustæ necessitudines erant, familiaritatis, uicinitatis,

uicinitatis, patris amicitiæ? quæ si non essent; uereor, credo, ne turpiter, facerem, si hoc splendore, & hac dignitate hominem defenderem. fingẽda fuit mihi, iudices, caussa peracuta, ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. at id etiam gregarij milites faciunt inuiti, ut coronam dẽt ciuicam, & se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quo turpe sit, protectum in acie, hostium manibus eripi: nam id accidere, nisi forti uiro, & pugnanti comminus, non potest: sed onus beneficij reformidãt, quòd permagnum est alieno debere idem, quod parenti. ego, cum ceteri uera beneficia etiam minora dissimulent, ne obligati esse uideantur; eo me beneficio obstrictum esse ementiar, cui ne referri quidem gratia posse uideatur? an hoc tu, Laterensis, ignoras? qui, cum mihi esses amicissimus; cum uel periculum uitæ tuæ mecum sociare uoluisses; cum me in illo tristi, & acerbo luctu, atque discessu non lacrymis solum tuis, sed animo, corpore, copijs prosecutus esses; cum meos liberos, & uxorem, me absente, tuis opibus, auxilioq. defendisses; sic mecum semper egisti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne studium meum in Cn. Plancij honorem consumerem, quòd eius in me meritum tibi etiam gratum esse dicebas. nihil autem me noui, nihil tẽporis caussa dicere, nonne etiam illa testis est oratio, quæ est a me prima habita in senatu? in qua, cum perpaucis nominatim egissem gratias, quòd omnes enumerari nullo modo possent; scelus autem esset quenquam præteriri; sta

tuissemq.

tuiſſemq. eos ſolum nominare, qui cauſſæ noſtræ duces, & quaſi ſigniferi fuiſſent; in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quæ, propter eius magnitudinem, dicta de ſcripto eſt, in qua ego, homo aſtutus, ei me dedam, cui nihil magnopere debeam, & huius tanti officij ſeruitutem adſtringam teſtimonio ſempiterno. nolo cetera, quæ a me mandata ſunt litteris, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre uidear ad tempus, aut eo genere uti litterarum, quod meis ſtudijs aptius, quàm conſuetudini iudiciorum eſſe uideatur. Atque etiam clamitas, Laterenſis: Quouſque iſta dicis? nihil in Ciſpio profeciſti: obſoletæ iam ſunt preces tuæ. De Ciſpio mihi ne tu obijcies, què ego de me bene meritum quia te teſte cognoueram, te eodem auctore defendi? & ei dices, Quouſque, quem negas, quod pro Ciſpio contenderit, impetrare potuiſſe? nam iſtius uerbi, quouſque, hæc poterat eſſe inuidia. datus eſt tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre non poſſumus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipſum id non obtinuerit, dici, quouſque, irridentis magis eſt, quàm reprehendentis. niſi forte ego unus ita me geſſi in iudicijs; ita & cum his, & inter hos uixi; is in cauſſis patronus, is in rep. ciuis & ſum, & ſemper fui, ſolus ut a te conſtituar, qui nihil a iudicibus debeam unquam impetrare. Et mihi lacrymulam Ciſpiani iudicij obiectas. ſic enim dixiſti, Vidi ego tuam lacrymulam. Vide, quàm me uerbi tui pæniteat. non modo lacrymulam, ſed multas lacrymas, & fletum cum ſingultu uidere potuiſti. an

ego, qui meorum lacrymis, me absente, commotus, simultates, quas mecum habebat, deposuisset, meaeq. salutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, sed etiam defensor fuisset, huius in periculo non dolorem meum significarem? tu autem, Laterensis, qui tum lacrymas meas gratas esse dicebas, nunc easdem uis inuidiosas uideri. Negas tribunatum Pláncij quidquam attulisse adiumenti dignitati meæ: atque hoc loco, quod uerissime facere potes, L. Racilij, fortissimi, & constantissimi uiri, diuina in me merita commemoras; cui quidem ego, sicut Plancio, nunquam dissimulaui me plurimum debere, semperq. præ me feram. nullas enim sibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque uitæ dimicationes nec pro rep. nec pro me defugiendas putauit. atque utinam, quàm ego sum in illum gratus, tam licuisset per hominum uim, & iniuriam populi R. ei gratiam referri. sed si non eadem contendit in tribunatu Plancius; existimare debes, non huic uoluntatem defuisse, sed me, cum iam Plancio deberem, Racilij beneficijs fuisse contentum. An uero putas iudices iccirco minus mea caussa facturos, quòd me esse gratum crimineris? an, cum populus R. illo S. C. quod in monumento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magistratibus defensor salutis meæ, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego a me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas esse,

Lateren-

Laterensis? ullum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro salute tua, sed etiam pro dignitate defugerem? quo quidẽ etiam magis sum, non dicam miser, (natura quidem abhorret a uirtute uerbi) sed certe exercitus: non quia multis debeo; (leue enim onus, beneficij gratia) sed quia sæpe concurrit, propter aliquorum de me meritorum inter ipsos contentiones, ut, eodem tempore in omnes, uerear, ne uix possim gratus uideri. sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non solum quid cuique debeam, sed etiam quid cuiusque intersit, & quid a me cuiusque tempus poscat. agitur studium tuum, uel etiam, si uis, existimatio, laus, ædilitas: at Cn. Plancij salus, patria, fortunæ. saluum tu me esse cupisti: hic fecit, etiam ut esse possem. distineor tamen, & diuellor dolore, in caussa dispari offendi te a me doleo: sed medius fidius multo citius meam salutem pro te obiecero, quàm Cn. Plancio salutem tradidero contentioni tuæ. etenim, iudices, cum omnibus uirtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est, quod malim, quàm me & gratum esse, & uideri. hæc est enim una uirtus non solum maxima, sed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid est pietas, nisi uoluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia meminerunt? qui sancti, qui religionum colentes, nisi qui meritam dijs immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mente persoluunt? quæ potest esse iu-

cunditas uitæ, sublatis amicitijs? quæ porro amicitia potest esse inter ingratos? quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri sui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipse altus, aut doctus est, cum grata recordatione in mente uersetur? cuius opes tantæ esse possunt, aut unquam fuerunt, quæ sine multorum amicorum officijs stare possint? quæ certe, sublata memoria, & gratia, nulla extare possunt. equidem nil tam proprium hominis existimo, quàm non modo beneficio, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm committere, ut beneficio, non dicam indignus, sed uictus esse uideare. quæ cum ita sint, iam succumbam, Laterensis, isti tuæ orationi: in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratum esse concedam: petamq. a uobis, iudices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quòd gratum præter modum dicat esse. Neque enim ad negligendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigiosos esse, quo minus me apud uos ualere oporteret. Quasi uero in amicitia mea non hæc præsidia, si qua forte sunt in me, parata semper amicis esse maluerim, quam necessaria. etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quàm præsidio fuisse: meq. uehementer uitæ meæ pæniteret, si in mea familiaritate locus esset nemini,

nisi legitioso, aut nocenti. sed hoc nescio quo modo frequẽter in me congessisti: saneq. in eo creber fuisti, te iccirco in locos caussam conijcere noluisse, ne ego mea consuetudine aliquid de tensis misericordiæ caussa dicerem, quod in alijs ædilibus ante fecissem. non nihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentum orationis meæ. deridebor, si mentionem tensarum fecero, cũ tu id prædixeris: sine tensis autem quid potero dicere? Hic etiam addidisti, me iccirco mea lege ex isto ambitu traxisse, ut miserabiliores epilogos possem elicere. Non uobis uideor cum aliquo declamatore, non caussa laboris, & fore disputare? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuisse. sed fui, inquit, (putabam, in Nicæis, dicturum) bis in Bithynia. Si locus haberet reprehensionis ansam aliquam; nescio, cur seueriorem Nicæam putes, quàm Rhodum. si spectanda caussa est; & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti, & ego Rhodi non minore. Nam quòd in eo me reprehendisti, quòd nimium multos defenderim: utinam & tu, qui potes, & ceteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: sed fit uestra diligentia, qui in caussis ponderandis omnes fere repudiatis, ut ad nos pleræque confluant, qui miseris, & laborantibus nihil negare possumus. Admonuisti etiam, quòd in Creta fuisses, dictum aliquod in petitione tua dici potuisse, me id perdidisse. Vter igitur nostrum est cupidior dicti, ego ne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an tu, qui etiam ipse in te dixeris? Te aiebas de tuis rebus gestis nullas litteras

misisse, quod mihi meæ, quas ad aliquem misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse non intelligo, reip. uideo prodesse potuisse. Sed sunt hæc leuiora: illa uero grauiora, atque magna, quòd meum discessum, quem sæpe defleras, nunc quasi reprehendere, et subaccusare uoluisti: dixisti enim, non auxilium mihi, sed me auxilio defuisse. Ego uero fateor mehercule, quòd uiderim mihi auxilium non deesse, iccirco me illi auxilio pepercisse. quis enim status, quod discrimen, quæ fuerit in rep. tempestas illa, quis nescit? tribunicius me terror, an consularis furor mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorũ, quos ego florentes, atque integros sine ferro uicerã. consules post hominum mtmoriam teterrimi, atque turpissimi, sicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, a senatu, a rep. a bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid sentirent, nesciretur; furialis illa uox, nefarijs stupris, religiosis altaribus effeminata, secum & illos, & consules facere, acerbissime personabat. egentes in locupletes, perditi in bonos, serui in dominos armabantur. aderat mecum senatus, & quidem ueste mutata: quod pro me uno post hominum memoriam publico consilio susceptum est. sed recordare, qui tum fuerint cõsulum nomine hostes, qui soli in hac urbe senatum senatui parere non siuerint, edictoq. suo non luctum patribus conscriptis, sed luctus indicia ademerint.

rint. aderat mecum cunctus equester ordo: quem quidem in concionibus saltator ille Catilinæ cõsul proscriptionis denunciatione terrebat. at tota Italia conuenerat: cui quidem belli intestini, & uastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studentibus, atque incitatis uti me, Laterensis, potuisse confiteor: sed erat non iure, non legibus, non disceptando decretandum: nam profecto, præsertim tam bona in caussa, nunquam, quo ceteri abundarunt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset: armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: quibus a seruis, atque a seruorum ducibus cædem fieri senatus, & bonorum, reip. exitiosum fuisset. uinci autem improbos a bonis, fateor fuisse præclarum, si finem eum uincendi uiderem: quẽ profecto non uidebam. ubi enim præsto fuisset mihi aut tam fortis consul, quàm L. Opimius, quàm C. Marius, quàm L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues resp. uicit armatis; aut, si minus fortes, attamen tam iusti, quàm P. Mucius, qui arma, quæ priuatus P. Scipio sumpserat, ea, Ti. Graccho interempto, iure optimo sumpta esse defendit? esset igitur pugnandum cum consulibus. nihil amplius dico, nisi illud: uictoriæ nostræ graues aduersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebam. Hisce ego auxilijs salutis meæ si iccirco defui, quia nolui dimicare; fatebor, id quod uis, non mihi auxilium, sed me auxilio defuisse: sin autem, quo maiora studia in me bonorum fuerunt, hoc ijs magis consulendum, & parcendum putaui; tu id in me reprehendis, quod Q.

Metello laudi datum est, hodieq. est, & semper erit maximæ gloriæ: quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictissimis uiris, constat bonis cessisse; nec fuisse dubium, quin contentione, & armis superior posset esse. ergo ille cum suum, non cum senatus factum defenderet; cum perseuerantiam sententiæ suæ, non salutem reip. retinuisset; tamen ab illam constantiam, quæ illud uoluntarium uulnus accepit, iustissimos omnium Metellorum, & clarissimos triumphos gloriæ laude superauit; quòd & illos ipsos improbissimos ciues interfici noluit; &, ne quis bonus interiret in eadem cæde, prouidit: ego, tantis periculis propositis, cum, si uictus essem, interitus reip. si uicissem, infinita dimicatio, pararetur; committerem, ut idem perditor reip. nominarer, qui seruator fuissem? Mortem me timuisse dicis. Ego uero ne immortalitatem quidem contra remp. accipiendam putarem, ne dum emori cum pernicie reip. uellem. nam qui pro rep. uitam reddiderunt, (licet me desipere dicas) nunquam mehercule eos mortem potius, quàm immortalitatem assecutos putaui. ego uero si tum illorum impiorum ferro ac manu concidissem, in perpetuum resp. ciuile præsidium salutis suæ perdidisset. quin etiam, si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa consumpsisset; tamen auxilia posteritatis essent imminuta, quòd peremptum esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuisset senatus, populusq. R. An, si unquam in me uitæ cupiditas fuisset, ego mense Decembri mei consulatus

omninm

omnium paricidarum tela commossem? quæ, si uigin ti quiessem dies, in aliorum iugulum consulum recidissent. Quamobrem si uitæ cupiditas contra remp. est turpis: certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis. Nam quòd te in rep. liberum esse gloriatus es; id ego & fateor, & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor: quòd me autem negasti, in eo neque te, neque quenquam diutius patiar errare. nam si quis iccirco aliquid de libertate mea diminutum putat, quòd non ab omnibus eisdem, a quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam: primū; si bene de me meritis gratum me præbeo, non desino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq. grati: sin autem sine ullo reip. detrimento respicio etiam aliquando salutem tum meam, tum meorum; certe non modo non sum reprehendendus, sed etiam, si ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipsa publica, si loqui posset, ageret mecum, ut, quoniam sibi seruissem semper, nunquam mihi, fructus autem ex sese non, ut oportuisset, lætos, & uberes, sed magna acerbitate permistos tulissem; ut iam mihi seruirem, consulerem meis; se non modo satis habere a me, sed etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quod tum a me haberet, reddidisset. quid, si horum ego nihil cogito, & idem sum in rep. qui fui semper: tamen ne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, si semper cum ijs, quibuscum aliquando contendimus, depugnemus. quod est longe secus. Stare enim omnes debemus tanquam

in

in orbe aliquo reip. qui quoniam uersetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius utilitas, salusq́. conuerterit. ego autem Cn. Pompeium, non dico auctorem, ducem, defensorem salutis meæ, (nam hæc priuatim fortasse officiorum memoriam, & gratiam quærunt) sed dico hoc, quod ad salutem reip. pertinet: ego eum non tuear, quem omnes in rep. principem esse concedunt? ego C. Cæsaris laudibus desim, quas primum populi R. nunc etiam senatus, cui me semper addixi, plurimis, atque amplissimis iudicijs uideam esse celebratas? tum hercule me confitear non iudicium aliquod habuisse de reip. utilitate, sed hominibus amicum, aut inimicum fuisse. an, cum uideam nauem secundis uentis cursum tenentem suũ, si non ea eum petat portum, quem ego aliquando probaui, sed alium non minus tutum, atque trãquillum; cum tempestate pugnem periculose potius, quàm illi, salute præsertim proposita, obtemperem, & pareã? neque enim inconstantis puto, sententiam, tanquam aliquod nauigium, atque cursum, ex reip. tempestate moderari. ego uero hæc didici, hæc uidi, quæ scripta legi; hæc de sapientissimis, & clarissimis uiris & in hac rep. & in alijs ciuitatibus monumenta nobis litteræ prodiderunt; nõ semper easdem sententias ab ijsdem, sed quascunque reip. status, inclinatio temporum, ratio concordiæ postularet, esse defendendas. quod ego & facio, Laterensis, & semper faciam, libertatemq́ue, quam in me requiris, quam ego neque dimisi unquam, neque dimittam, non in pertinacia,

sed

ſed in quadam moderatione poſitam putabo. Nunc
uenio ad illud extremum, quod dixiſti, dum Plancij
in me meritum uerbis extollerem, me arcem facere
ex cloaca, lapidemq́. e ſepulcro uenerari pro deo: ne
que enim mihi inſidiarum periculum ullum, neque
mortis fuiſſe. Cuius ego temporis rationem explica-
bo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis eſt tem-
poribus, quod minus peruagatum, quodq́. minus aut
mea commemoratione celebratum ſit, aut homini-
bus auditum, atque notũ. Ego enim, Laterenſis, ex il
lo incendio legum, iuris, ſenatus, bonorum omniũ ce
dens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationẽ urbi,
atque Italiæ toti minaretur, niſi quieuiſſem; Siciliam
petiui animo: quæ et ipſa erat mihi, ſicut domus una,
coniuncta, & obtinebatur a C. Virgilio, quo cum me
uno uel maxime cum uetuſta amicitia, tum mei fra-
tris collegia, tum reſp. ſociarat. uide nunc caliginem
temporum illorum. cum ipſa pæne inſula mihi ſeſe
obuiam ferre uellet; prætor ille, eiuſdem tribuni pl.
concionibus propter eandem reip. cauſſam ſæpe uexa
tus, nihil amplius dico, niſi, me in Siciliam uenire no
luit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui, & uiro, bene-
uolentiam in me, memoriam communium temporũ,
pietatem, humanitatem, fidem defuiſſe? nihil uide-
licet eſt eorum: ſed quam tempeſtatem nos uobiſcum
non tuliſſemus, metuit ut eam ipſe non poſſet opibus
ſuis ſuſtinere. tum conſilio repente mutato, iter a Vi
bone Brundiſium terra petere contendi. nam mariti-
mos curſus præcludebat hiemis magnitudo. cũ omnia

illa

illa municipia, quæ ſunt a Vibone Brundiſium, in fide mea iudices, eſſent, iter mihi tutum, multis minitantibus, magno cum ſuo metu præſtiterunt. Brundiſium ueni, uel potius ad mœnia acceſſi: urbem unam mihi amiciſſimam declinaui: quæ ſe uel potius excindi, quàm e ſuo complexu ut eriperer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci contuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exſilium, mors proponeretur, hæc perpeti, ſi acciderent, maluit, quàm cuſtodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius, prudentiſſimi, atque optimi ſenis, & utriuſque filiorum manibus in naui tuta, ac fideli collocatus, eorumq. preces, & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. quò cum ueniſſem, cognoui. id quod audieram, refertam eſſe Græciam ſceleratiſſimorum hominum, ac nefariorum, quorum impium ferrum, ignesq. peſtiferos meus ille conſulatus e manibus extorſerat: qui ante quàm de meo aduentu audire potuiſſent, cum tum abeſſent, aliquorum dierum uiam in Macedoniam, ad Planciumq. perrexi. hic uero ſimul atque me mare tranſiſſe cognouit: audi, atque attende, Laterenſis, ut ſcias quid ego Plancio debeam, confiteareq. aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, quæ pro ſalute mea fecerit, ſi minus profutura ſint, obeſſe certe non oportere. nam ſimul ac me Dyrrhachium attigiſſe audiuit. ſtatim ad me, lictoribus dimiſſis, inſignibus abiectis, ueſte mutata profectus eſt. O acerbam mihi, iudices, memoriam temporis illius,

&

& loci, cum hic in me incidit. complexus est, consper sitq. lacrymis, nec loqui præ mærore potuit. o rem cum auditu crudelem, tum uisu nefariam: o reliquas omnes dies noctesq. eas, quibus iste a me non recedẽs Thessalonicam me, in quæstoriumq. perduxit. hic ego nunc de prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, nisi eum & ciuem optimum semper, & mihi amicum fuisse, sed eadem timuisse quæ ceteros; Cn. Plancium fuisse unum, non qui minus timeret, sed, si acciderent ea, quæ timerentur, mecum ea subire, & perpeti uellet, qui, cum ad me L. Tubero, meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex Asia uenisset, easq. insidias, quas mihi paratas ab exsulibus coniuratis audierat, animo amicissimo detulisset; in Asiam me ire, propter eius prouinciæ metum: & cũ meo fratre necis insidias comparatas, nõ est passus. ui me, in- *
quam, Plancius, & complexu suo retinuit; multosq. menses a capite meo nõ discessit, abiecta quæstoria persona, comitisq. sumpta. O excubias tuas, Cn. Planci, miseras, o flebiles uigilias, o noctes acerbas, o custodiam etiam mei capitis infelicẽ, siquidem ego tibi uiuus non prosum, qui fortasse mortuus profuissem. memini enim, memini, neque unquam obliuiscar noctis illius, cum tibi uigilanti, assidenti, mærenti uana quædam miser, atque inania, falsa spe inductus, pollicebar; me, si essem in patriam restitutus, præsentem tibi gratiam relaturum; sin autem uitam mihi sors ademisset, aut uis aliqua maior reditum peremisset, hos, hos (quos enim ego tum alios

animo

animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me persoluturos. quid me adspectas? quid mea promissa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, sed horum erga me beneuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite uel uitæ periculo uelle uidebam: de horum desiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum simul audiebam: nunc timeo, ne nihil tibi præter lacrymas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti. quid enim possum aliud, nisi mærere? nisi flere? nisi te cum mea salute complecti? salutem tibi ijdem dare possunt, qui mihi reddiderunt. huc exurge tamen, quæso: retinebo, & complectar, nec me solum deprecatorem fortunarum tuarum, sed comitem, sociumq. profitebor: atque, ut spero, nemo erit tam crudeli animo, tamq. inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me, qui a me mei seruatorem capitis diuellat, ac distrahat. Non ego meis ornatum beneficijs a uobis deprecor, iudices, sed custodem salutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, sed precibus, sed lacrymis, sed misericordia: mecumq. uos simul miserrimus, & optimus obtestatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite, iudices, per uos, per fortunas uestras, per liberos, inimicis meis, ijs præsertim, quos ego pro uestra salute suscepi, dare lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, salutisq. eius, a quo mea

ſalus conſeruata eſt, hoſtes extitiſſe; nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ ueſtræ uoluntatis erga me: ſinite me, quod uobis fretus huic ſæpe promiſi, id a uobis ei perſoluere. Teque, C. Flaui, oro, & obteſtor, qui meorum conſiliorum in conſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum, quas geſſi, adiutor fuiſti, meq. non modo ſaluum ſemper, ſed etiam ornatum, florentemq. eſſe uoluiſti; ut mihi per hos conſerues eum, per quem me tibi, & his conſeruatum uides. plura ne dicam, tuæ me etiam lacrymæ impediunt, ueſtræque, iudices, non ſolum meæ: quibus ego, magno in metu meo, ſubito inducor in ſpem, uos eoſdem in hoc conſeruando futuros, qui fueritis in me; quoniam iſtis ueſtris lacrymis de illis recordor, quas pro me ſæpe, & multum profudiſtis.

Series chartarum.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp

Omnes ſunt quaterniones.

VENETIIS, MDLXII.

Apud Paulum Manutium, Aldi F.

AL
DVS

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

